

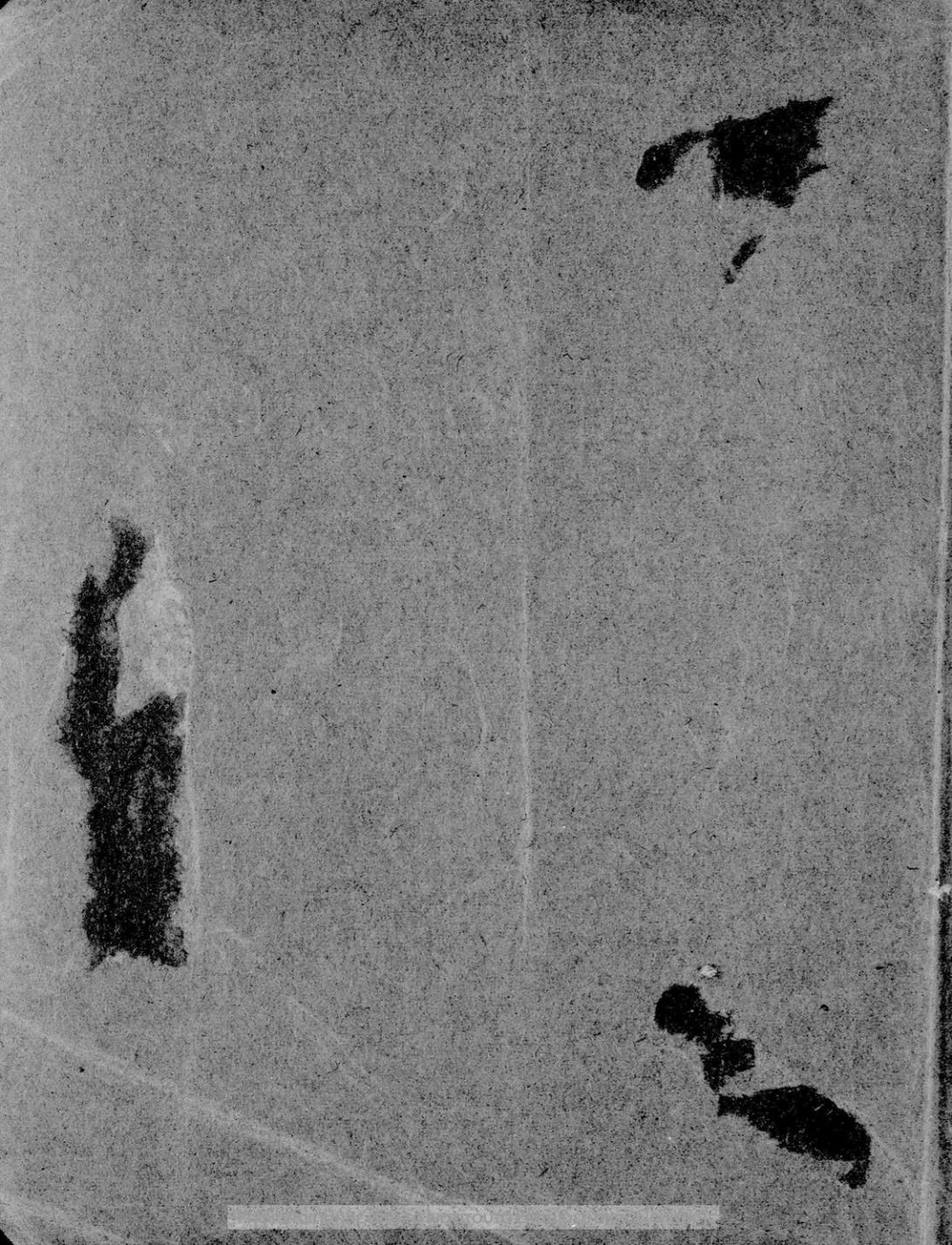
ΜΙΧΑΗΛ Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ. Α.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1947

270

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

18509

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΙΧΑΗΛ Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ. Α.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1947

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μπίλλυ Κω. Κοροβού Τάφης Β' Α.
Β^{ος} Γυμνάσιον Ομηρίων Ήθηνων — — — —

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ
ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΕΝΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

[Ἄπο τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1821]

Μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ 1453.

Καίτοι ἀπολέσαν τὴν πλαστικὴν δύναμιν τῆς πρωτοτυπίας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διετήρησε μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐπὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῆς διανοίας. Ἄδικοῦμεν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν γένει, συγκρίνοντες αὐτὴν ἀφ' ἑνὸς μὲ τοὺς πρώτους αἰῶνας, μὲ τὴν χρυσοῦν ἐποχὴν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὴν παροῦσαν ἀνάπτυξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν. Ἐὰν ὅμως παραλληλίσωμεν τοὺς Ἕλληνας, ὄχι μόνον τῆς ἀλεξανδρινῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, μὲ τοὺς συγχρόνους τῶν ξένους λαούς, τότε οὐδαμῶς ἔχομεν νὰ ἐρυθριάσωμεν διὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἡμῶν· τότε δὲ θὰ ἐννοήσωμεν καὶ θὰ ἐκτιμήσωμεν καλῦτερον τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν οἱ φυγάδες τοῦ Βυζαντίου ἐξήσκησαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Ἡ σειρά τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δὲν διεκόπη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι τοῦ 1453. Ὑπῆρξαν διάφοροι, πολὺ διάφοροι ἐποχαι, ὑπῆρξεν ἀκμὴ καὶ παρακμὴ, ἀλλὰ μία εἶναι ἡ σειρά καὶ ἡ παράδοσις μία. Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶναι ἀρχὴ νέας ἐποχῆς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, εἶναι ἀφετηρία νέας ἱστορίας, εἶναι μεσότοιχον μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὅχι ὅτι μεταβάλλονται τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ· δὲν μεταβάλλονται αὐτά, ἀλλὰ μεταβάλλονται αἱ σχέσεις καὶ αἱ περιστάσεις τοῦ ἔθνους

έσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς ἡ ἰσοπέδωσις τῆς τυραννίας καταστρέφει τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητά καὶ τὰς ἡμισιαστικὰς παραδόσεις τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας καὶ ἀναπλάττει τὸ ἔθνος. Ἐξωτερικῶς δὲ τὸ ἔθνος προσφεύγει διὰ φωτισμὸν εἰς τὴν Δύσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε μέχρι τοῦδε φωτίσει, καὶ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐφεξῆς φωτιζόμενον λαμβάνει καὶ αὐτὸ βαθμηδὸν τὸν νέον χαρακτήρα τοῦ εὐρωπαϊσμοῦ καὶ, καθ' ὅσον οἱ ἰδιαιτεροὶ τοῦ χαρακτήρες τὸ ἐπιτρέπουν, συνταυτίζεται μετὰ τὴν λοιπὴν Χριστιανοσύνην. Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ μαρτυρίου ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναβαπτίζεται καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ ἔθνους καταστροφή γίνεται ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς ἠθικῆς του ἀναγεννήσεως.

Ὅτε οἱ ἐπιζησαντες εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ἀλώσεως εὐγενεῖς καὶ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου κατέφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ εἰς τὰς μὴ τουρκοπατηθείσας εἰσέτι ἑλληνικὰς χώρας, παρέμειναν εὐτυχῶς κληρικοὶ τινες, διὰ νὰ διοργανώσουν κάπως ὑπὸ τὸν Τοῦρκον τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑποδουλωθέντος ἔθνους καὶ νὰ διατηρήσουν κάπως ὑποκαίουσιν τὴν λαμπάδα τῆς παραδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τῷ ὄντι μὲ ὄλην τὴν πίεσιν τῆς δουλείας δὲν διεκόπη ποτὲ ὄλοσχερῶς ἡ σειρά τῶν Ἑλλήνων λογίων· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν κατ' ἀρχὰς ἦτο μικρὸς καὶ στενὸς ὁ ὀρίζων τῆς μαθήσεώς των. Ἄλλωστε κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κυρίως παιδείαν περιωρίζετο ἡ ἑλληνικὴ μάθησις. Καὶ ὑπῆρχε διπλῆ τοῦ τοιοῦτου ἀνάγκη, διότι ἐπρόκειτο νὰ διασωθῇ ἡ Κιβωτὸς τῆς πίστεως ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς προσβολὰς τοῦ ἀλλοφύλου Ὀθωμανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι, ἐκπαιδευόμενοι εἰς Ρώμην, εἰργάζοντο ἀνενδότης ὑπὲρ τοῦ παπικοῦ προσηλυτισμοῦ. Πολλοὶ τῶν καθολικῶν τούτων Ἑλλήνων συμπεριλαμβάνονται εἰς τὴν χορείαν τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ὀλίγων λογίων τὸ πλῆθος ἔμενεν εἰς τὰ σκόπη βαθείας καὶ γενικῆς ἀμαθείας. Τὴν ἀξιοθρήνητον τοῦ ἔθνους κατάστασιν ἑκατὸν πενήκοντα περίπου μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔτη, δύναται τις νὰ ἴδῃ εἰς τὸ περίεργον βιβλίον, τὸ ἐπιγραφόμενον « Turcograecia »*. Ὁ ἐκδώσας αὐτὸ Γερμανὸς Κρούσιος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τινὰς τῶν τότε λογίων ἐκθέσεις

περί τῆς καταστάσεως καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων. Ἔλαβε δὲ εἰς ἀπάντησιν διατριβάς τινας περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων καὶ ἱκανὸν ἀριθμὸν ἐπιστολῶν καὶ ἀναφορῶν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Πατριαρχείου.

Ἡ συλλογὴ αὕτη ἀποτελεῖ ἀξιοπερίεργον μνημεῖον τῆς μεγάλης τότε διανοητικῆς καταπτώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' ὅμως πᾶσα σελὶς τοῦ βιβλίου μαρτυρεῖ, ὅτι διετηρεῖτο ζωηρῶς καὶ τότε ἀκόμη ἡ μνήμη τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἐλπίς καλυτέρου μέλλοντος. Ἡ τοιαύτη ἐλπίς, ὁ πόθος καὶ ἡ πίστις, ὅτι τὸ ἔθνος θ' ἀναστηθῆ, οὐδέποτε ἐξέλιπεν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν γραμματισμένων Ἑλλήνων! Ἀπὸ τῶν φυγᾶδων τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ Φεραίου Ρήγα ἡ ἔκφρασις τοῦ αἰσθήματος τούτου, εἴτε ὡς στεναγμὸς καὶ θρήνος κατ' ἀρχὰς εἴτε ὡς ἐλπίς βραδύτερον, εὑρίσκεται εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ συγγράμματα, ὅσα ἐγράφησαν κατὰ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας τῆς δουλείας. Οὕτω καὶ ὁ πρῶτος ὁ τ ἄ ρ ι ο ς* τοῦ Πατριαρχείου Ζυγομαλάς, περιγράφων πρὸς τὸν Κρούσιον τὴν ἐλεεινὴν ἀμάθειαν τῶν ὁμοεθνῶν του, προσθέτει, ὅτι «δέκτικώτατοί εἰσιν οἱ τοὺς τόπους τούτους ἐνοικοῦντες, ὅτε διδασκάλου τύχωσι, τῶν μαθημάτων λαμβάνειν, διὰ τὴν ἐνοῦσαν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει εὐγένειαν καὶ τὴν κρᾶσιν καὶ θέσιν τῶν τόπων αὐτῶν· τὰ νέφη δὲ τῶν ἐπισυμβαινουσῶν καθ' ἡμέραν συμφορῶν τὸν ἥλιον τῶν καλῶν τούτων λάμπειν οὐκ ἔα καὶ τὴν σοφίαν θάλλειν. Δῶν δὲ ὁ Θεὸς (ἐπιλέγει ὁ δυστυχῆς Ἕλληνας) ἄνεσιν καὶ ἐλευθερίαν, τὴν τε εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν».

Κρητικὴ καὶ Ἑπτανησιακὴ Λογοτεχνία (1500-1700).

Καὶ τῷ ὄντι, ὅπου δὲν πιέζεται ὑπὸ τῆς φρικτῆς δουλείας τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, δὲν παύει δίδον σημεῖα, ἂν ὄχι ὅτι ἀνεγείρεται, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὅτι δὲν ἀπενεκρώθη. Ἐκ τῶν τριακοσίων καὶ πενήκοντα περίπου λογίων, τοὺς ὁποίους ὁ Κ. Σάθας*, εἰς τὸ περὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας ἀξιόλογον σύγγραμμά του, καταλέγει ἀπὸ τοῦ 1500 μέχρι τοῦ 1700 μ.Χ., περὶ τοὺς ἑκατὸν τεσσαράκοντα, ἤτοι τὰ δύο πέμπτα τοῦ ὅλου, εἶναι Κρήτες καὶ Ἑπτανήσιοι. Ἐκτὸς δ' ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, μεταξὺ τῶν ἑκα-

τὸν τεσσαράκοντα τούτων συγκαταριθμοῦνται οἱ ἐπισημότεροι Ἕλληνες τῶν δύο ἐκείνων αἰώνων.

• Κρήτες ἦσαν οἱ Πόρτιοι, οἱ Καλλέργηδες, ὁ Μαργούνιος, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς. Κρής ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις, τοῦ ὁποίου τὸν πλήρη συμβάντων βίον καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἐξιστόρησεν ἄλλοτε ὁ χαρλεὶς κάλαμος τοῦ φίλου μου Ρενιέρη*. Κρήτες ὁ Ἀθανάσιος Σκληρός, ὁ εἰς ἀρχαιοπρεπεῖς ἰάμβους* ὑμνήσας τῆς πατρίδος τὴν καταστροφὴν καὶ τὰ ἴδια παθήματα ὁ Χορτάσης, ποιητῆς τῆς τραγωδίας « Ἡ Ἐρωφίλη », ἐνὸς τῶν ἀρχαιότερων καὶ ὠραιότερων μνημείων τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, — ὁ Κορνάρος, ὁ ποιήσας τὸν « Ἐρωτόκριτον », τὸ δημοτικώτερον τῶν νεοελληνικῶν ποιημάτων.

Πρὸς τὴν ἐνετοκρατούμενην Κρήτην ἀμιλλωμένη ἢ ἐνετοκρατούμενη Ἐπτάνησος ἐνέγραφεν εἰς τὰς δέλτους τῆς νέας ἱστορίας τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν της, προδρόμων τῆς ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως. Ζακύνθιος ἦτο ὁ Λουκάνος, ὁ παραφράσας τὴν Ἰλιάδα. Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἐκτυπωθὲν ποίημα (τὸ 1526 μ. Χ.). Καὶ ναὶ μὲν ἄχαρις ἢ παράφρασις, ὅσον καὶ αἱ κοσμοῦσαι αὐτὸ ζωγραφαί, παριστώσαι τὸν Ἀχιλλέα ὡς κόμητα μεσαιωνικὸν καὶ τὸν ἱερέα Χρῦσην ὡς καθολικὸν καλόγηρον ἐνδυμένους· ἀλλ' ὅπως ἂν ποτε δὲν στερεῖται σημασίας ἢ διπλῆ αὐτῆ σύμπτωσις, ὅτι ἡ Ἰλιάς, καίτοι παραμορφωμένη, ἀνοίγει καὶ πάλιν τὸν δρόμον μιᾶς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ὅτι ἡ εὐγενὴς αὐτῆ ἀπόπειρα λαμβάνει χώραν εἰς τὴν μέλλουσαν πατρίδα τοῦ Σολωμοῦ! Ζακύνθιοι ἐπίσης ἦσαν ὁ Ζῆνος, ὁ μεταφράσας τὴν Βατραχομουμαχίαν, ἣτις ἐξεδόθη εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν συλλογὴν τοῦ Κρουσίου, καὶ ὁ Τζάνης Κορωναῖος, ὁ πρῶτος συνθέσας ποίημα μὲ ἐπικὰς διαστάσεις καὶ ἀξιώσεις εἰς τὴν καθομιλουμένην. Κερκυραῖος ἦτο ὁ Νίκανδρος Νούκιος, ὁ εἰς γλαφυρὰν γλῶσσαν ἀφηγηθεὶς τὰς περιοδείας του εἰς Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς Ἀγγλίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφη συνοδεύων τὸν πρέσβυν τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε ἐβασίλευεν ἐκεῖ Ἐρρῖκος ὁ ὄγδος. Κερκυραῖος ὁ Φλαγγίνης, ὁ ἀφιερῶσας ὀλόκληρον τὴν μεγάλην περιουσίαν του πρὸς ἴδρυσιν τοῦ ἐν Βενετίᾳ φροντιστηρίου, ὅπου νέοι Ἕλληνες ἐξεπαιδεύοντο μέχρι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Κεφαλλῆν ἦτο ὁ

ἀκάματος ἐπίσκοπος Νικόδημος Μεταξᾶς, ὁ πρὸ τριακοσίων ἐτῶν συστήσας εἰς Ἀγγλίαν τῇ συνδρομῇ τοῦ ἐν Λονδίῳ ἐμπορευομένου ἀδελφοῦ του ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἔπειτα τὴν τόλμην νὰ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ κατὰ τῆς ἐκεῖ συστάσεώς του ἀνεγερθέντα προσκόμματα. Κεφαλὴν ἦτο καὶ ὁ Μηνιάτης, ὁ εὐγλωττος ἱεροκῆρυξ ὁ ἀνυψώσας εἰς τὸν ἄμβωνα τὴν δημῶδη γλώσσαν.

Ὁ δέκατος ὄγδος αἰὼν.

Ὁ 18ος αἰὼν εἶναι αἰὼν προπαρασκευῆς καθ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν. Τὰ τυπογραφεῖα πληθύνονται, ἰδίως δὲ εἰς Βενετίαν ἐκτυποῦνται βιβλία παντὸς εἴδους· ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκκλησιαστικῶν κυρίως, δημοσιεύονται ἤδη γραμματικά, λεξικά, ἱστορικά, ἐπιστημονικά συγγράμματα, μεταφράσεις τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἰταλικῆς, τῆς γαλλικῆς, τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, ποιήματα νεοελληνικά, καὶ δι' αὐτῶν ὑπεκκαίεται αὐξάνουσα ἡ δίψα τῆς μαθήσεως.

Οἱ δὲ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους πολλαπλασιάζονται καὶ εὐρύνεται ὁ ὀρίζων τῆς παιδείας τῶν. Εἰς τὰ χαριέντα παράλια καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὴν ἀπόκρημνον Πάτμον καὶ τὴν πλουσίαν Χίον, εἰς τὰς ἱεράς μονὰς τοῦ Ἁθῶ, εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅπου ὑπάρχουν τὰ μέσα πρὸς συντήρησιν σχολείου, ὑπάρχει σειρὰ διδασκάλων, ἀνατρεφόντων τὰς νέας γενεὰς διὰ καλυτέρας ἡμέρας. Ἡ ἀπλὴ ἀπαρίθμησις ὀνομάτων ἀποβαίνει ἄσκοπος. Ἄλλωστε, τίς ἀγνοεῖ τὰ ὀνόματα Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, τῶν δύο τούτων νέων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας; — τῶν Μαυροκορδάτων, οἵτινες ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἐτίμησαν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα; — τοῦ Ἑλλαδίου, τῶν Μπαλάνων, τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου καὶ τόσων ἄλλων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς μορφώσεως τοῦ ἔθνους, προετοιμάζοντες τὴν πολιτικὴν ἀνάστασίν του!

Γενικὸς λοιπὸν ἦτο ὁ πρὸς μάθησιν ὄργασμός. Ἄλλὰ κύριον

κέντρον αὐτοῦ εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐκεῖ συνέρχονται οἱ λόγιοι Ἑλληνας, οἱ μὴ ἀφιεροῦντες τὸν βίον εἰς τὴν κατὰ τὰς ἐπαρχίας διδασκαλίαν. Ἐκεῖ ἐδρεύει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἑκεῖ ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ γένους, ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἡγεμόνων καὶ διερμηνέων, συγκροτεῖται ἀξιόλογός τις ἀριστοκρατία ἑκεῖ περιουσίαι ἐμπορικαὶ καὶ τραπεζικαὶ σχηματίζονται ὑπὸ φιλοπόνων καὶ φιλογενῶν Ἑλλήνων, πανταχόθεν συνερχομένων. Ἐκεῖ περὶ τὸ Πατριαρχεῖον, περὶ τοὺς μεγάλους οἴκους τῶν Φαναριωτῶν, συνωθοῦνται κατὰ προτίμησιν οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἱ μεταφρασταὶ τῶν νέων συγγραμμάτων τῆς Δύσεως, οἱ νέοι ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος !

Ἐκεῖ ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἔγραφε τὸ ἐπιτυχέστατον ἥρωικο-κωμικόν του ποίημα «Κούρκας ἀρπαγὴ» καὶ τὴν κωμωδίαν «Τὰ Κορακιστικά» καὶ τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς του τραγωδίας, τὴν «Ἀσπασίαν» καὶ τὴν «Πολυξένην». Ἐκεῖ ὁ Ρίζος Ραγκαβῆς, ἐπάξιος πρόδρομος τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου, μετέφραζεν ἐπιχαρίτως τὰ ἀριστουργήματα τοῦ κλασικοῦ θεάτρου τῆς Γαλλίας. Ἐκεῖ ἀνετρέφοντο ἐντὸς ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας οἱ Σοῦτσοι. Ἐκεῖ πρὸ πάντων ὁ Χριστόπουλος πᾶρσις πᾶντος ἄλλου ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν αὔραν τοῦ Ἐλικῶνος, χωρὶς ποσῶς νὰ πλανηθῆ ἔξω τῆς νέας ἑλληνικῆς ἀτμοσφαίρας. Ἡ ποίησις του εἶναι ἀγνή ἑλληνικὴ ἔμπνευσις, ἡ δ' ἐκφρασίς του εἶναι τύπος χάριτος καὶ εὐρυθμίας. Γράφει ἀνεπιτηδεύτως τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐλάλει καὶ ἡ ὁποία καὶ σήμερον περισσότερον πάσης ἄλλης διερμηνεύει τὸ γνήσιον αἶσθημα τῆς ἑλληνικῆς ποιητικῆς ἐμπνεύσεως. Ἡθέλησεν ὁ Χριστόπουλος ν' ἀνεγείρῃ θεωρίαν περὶ τῆς νέας γλώσσης, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τὸ βασιλεῖόν του ἦτο ἡ λυρική ποίησις καὶ ἐκεῖ βασιλεύει εἰσέτι, πρωτοκάθεδρος εἰς τὴν χορείαν τῶν ποιητῶν τῆς νέας Ἑλλάδος, καὶ διὰ τῶν στίχων του διεκδικεῖ τὰ κάλλη τῆς καθομιλουμένης γλώσσης ἐπιτυχέστερον παρὰ διὰ τῶν θεωριῶν του. Τί ἐντελέστερον τῷ ὄντι ὡς πρὸς χάριν, ὡς πρὸς ἔκφρασιν, ὡς πρὸς λεπτότητα αἰσθήματος καὶ τελειότητα ἀρμονίας ἀπὸ τὰ «Λυρικά» του ;

Ἀλλὰ δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν βασιλεύουσαν ἡ λατρεία τῶν Μουσῶν. Ὁ Βηλαρᾶς εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐτόνιζε τὴν

λύραν του ἄλλοτε μὲν εἰς μελαγχολικὸν ρυθμὸν, ὡς ὅτε ἔψαλλε
τοὺς ὠραίους ἐκείνους στίχους :

Πουλάκι ξένο,
ξενιτεμένο,
κυνηγημένο,
ποῦ νὰ σταθῶ ;
ποῦ νὰ καθίσω
νὰ ξενυχτήσω,
νὰ μὴ χαθῶ ;

Ἄλλοτε δέ, εὐθυμος σατυριστής, περιέπαιζε τὴν ἡλιθιότητα
τοῦ Μώμου ἢ ἐξεθειάζε τὰς τηγανίτας τοῦ Ταλιαπιέρα*. Εἰς
τὴν Λευκάδα ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος ἔγραφεν εἰς ἀνδρικὸν ὕφος
τὰς πατριωτικὰς τραγωδίας του.

Ἐπὶ τέλους ὁ Ρήγας πανταχοῦ (διότι ὅλης τῆς Ἑλλάδος
πολίτης ἦτο ὁ μάρτυς ἐκεῖνος τῆς Ἐλευθερίας), πανταχοῦ τῆς
Ἑλλάδος ἔρριπτε τοὺς φλογώδεις στίχους του καὶ πανταχοῦ
οἱ Ἕλληνες ἐπανελάμβανον μετ' αὐτοῦ :

Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωῆ,
παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιά καὶ φυλακή !

Ἐνθυμοῦμαι λιθογραφίαν τινά, ἢ ὁποία κατὰ τοὺς παιδι-
κοὺς μου χρόνους ἐστόλιζε τὸν τοῖχον πολλῶν ἑλληνικῶν αἰ-
θουσῶν, παριστῶσαν τρεῖς κεφαλὰς, τὸν Ὑψηλάντην, τὸν Ρήγαν
καὶ τὸν Κοραῆν, καὶ τοὺς τρεῖς ὁμοῦ ζωγραφισμένους, ὡς τοὺς
πρώτους κατ' ἐξοχὴν ἐργάτας τῆς ἐθνεγερσίας ἡμῶν, τὸν μὲν
διὰ τῶν ὄπλων, τοὺς δὲ δύο διὰ τῶν γραμμάτων. Ἡ εἰκὼν ἐκεί-
νη μοῦ ἔρχεται τώρα εἰς τὴν μνήμην ὡς ἐπίπληξις διὰ τὸ δια-
ζύγιον, τοῦ ὁποίου γίνομαι ἔνοχος, χωρίζων τὸν Ρήγαν ἀπὸ τὸν
Κοραῆν, διότι ἀνέφερα τὸ ὄνομα τοῦ ἑνός, χωρὶς νὰ ὀμιλήσω
περὶ τοῦ ἄλλου.

Ἡ δικαιολόγησίς μου εἶναι ἐν μέρει χρονολογική, καθότι
ὁ Ρήγας ἀπέθανεν ἢ μᾶλλον ἐφονεύθη τὸ 1798, ὁ δὲ Κοραῆς

ητύχησε, προτοῦ ἀποθάνη, νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα ἀποσειούσαν τὰς ἀλύσεις της. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ὁ Κοραῆς ἵσταται ὡς γίγας εἰς τὰ πρόθυρα τῆς νέας φιλολογικῆς περιόδου, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἔθεσε τὰ θεμέλια, καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ περιορισθῶ εἰς μόνην τὴν μνειαν τοῦ ὀνόματός του, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ὀμιλήσω περὶ αὐτοῦ. Ἐν γένει ὅμως καὶ περὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων καὶ διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ περὶ τῆς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως γενικῆς κινήσεως τῶν πνευμάτων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, φοβοῦμαι μήπως, θέλων νὰ γίνω σύντομος, εἶπα ὀλιγώτερα κατὰ πολὺ τοῦ δέοντος. Ἄλλ' ἡ πρόθεσις μου ἦτο νὰ ἐξεικονίσω συνοπτικῶς τὸ παρελθὸν δι' ὀλίγων μόνον γραμμῶν, σκιαγραφῶν γενικά του τινὰ χαρακτηριστικά.

Ἡ δημοτικὴ ποίησις.

Τὰ ἀληθῆ χαρακτηριστικά τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν παρήγορον ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάνοια δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ εἶναι ἐπιδεκτικὴ τοῦ καλοῦ ὑπὸ τοὺς ἀρχαίους, ὃ ἔστιν ὑπὸ τοὺς ἀληθεῖς τοῦ καλοῦ τύπους, εὐρίσκομεν εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν τῆς Ἑλλάδος.

Εἶδομεν, ὅτι ἡ φιλολογικὴ — οὕτως εἰπεῖν — γραπτὴ ποίησις δὲν ἐξέλιπε ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἂν καὶ ἡ καλλιέργειά της ὑπέπεσεν εἰς διαφόρους βαθμοὺς ἀμελείας ἐξ ἑνὸς καὶ ξένης ἐπιρροῆς ἀφ' ἑτέρου. Ἀλλὰ πλησίον καὶ παραλλήλως μὲ τὰ ἡμικαλλιεργημένα ἄνθη τοῦ Παρνασσοῦ ἐβλάστανον αἰωνίως καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἰς ὄλους τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ εἰς ὄλα τὰ βουνά της, τὰ αὐτοφυῆ — τὰ ἄγρια, ἂν θέλετε, — ἄνθη τῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

Ἡ συλλογὴ καὶ πρώτη δημοσίευσίς τῶν δημοτικῶν τούτων ἀσμάτων ὑπὸ τοῦ Faurel* ἦτο μίᾳ ἀποκάλυψις διὰ τὴν Εὐρώπην ἦτο τρόπον τινὰ μίᾳ ἐπεξήγησις τοῦ Ὀμήρου· διότι τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀποπνέουν τὸ ἄρωμα τῆς ἀληθείας· εἶναι ἔκφρασις φυσικῆ, ζωηρὰ καὶ ἐναρμόνιος τῶν ἀληθῶν αἰσθημάτων, τῶν καθημερινῶν περιπετειῶν τοῦ λαοῦ, ἔχοντος ἔμφυτον τὴν εὐγένειαν τοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν χάριν τῆς ἐκφράσεως,

καί ἐκπροσωποῦν τὴν νέαν Ἑλλάδα, καθὼς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐκπροσωποῦν τὴν ἀρχαίαν.

Δὲν ἐξετάζω λεπτομερέστερον τὸν θησαυρὸν τοῦτον, οὔτε παραθέτω ἐνταῦθα ἀποσπάσματα τινὰ ἐξ αὐτῶν τῶν ποιημάτων, τὰ ὅποια ἤθελον μαρτυρήσει τὴν ἀλήθειαν τοῦ τολμηροῦ τούτου παραλληλισμοῦ.

Πρὸς τὸ εὐελπι μέλλον.

Ἡ πρόθεσίς μου σήμερον ἦτο νὰ ἐκθέσω συνοπτικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας ἡμῶν, ἀφ' ὅτου τὸ ρεῦμα τῆς εἶχε παύσει νὰ ρέῃ μέσφ χλοερῶν καὶ χαρμοσύνων ὄχθων. Διότι ἡ πολιτικὴ ἱστορία ἐκάστου ἔθνους συνέχεται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς διανοίας του. Τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν πρὸς ποταμόν, ὅστις, καταρρέων ἀπὸ χιονοσκεπεῖς κορυφὰς ὀρέων, διέρχεται κατὰ πρῶτον ἀπὸ κοιλάδας παρθένους, ὅπου, κατὰ τὸν Εὐριπίδην :

... οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν* βοτὰ,
οὔτ' ἦλθέ πω σίδηρος, ἀλλ' ἀκήρατον
μέλισσα λειμῶν' ἠρινὸν διέρχεται.

(* *Ἰλλόλυτος*, στ. 75 - 77)

Κατόπιν διατρέχει καλλιεργημένους λειμῶνας καὶ προάστια μεγαλοπρεπῆ πόλεων ὠραίων, ὅπου κῆποι χαρίεντες στολίζουν τὰς ὄχθας του καὶ ἄνθη λαμπρὰ τελειοποιημένης κηπουρικῆς ριζώνουν εἰς τὸ διαυγὲς ρεῦμα του. Ἀλλὰ προχωρεῖ ὁ ποταμὸς καὶ μολύνεται βαθμηδὸν διερχόμενος ἀπὸ πόλεις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι πληθυνόμενοι καὶ ἐκπίπτοντες παραμελοῦν τὴν φροντίδα τῶν ὄχθων του καὶ τὴν καθαρότητα τῶν ὑδάτων του. Κατόπιν διέρχεται κοίτην βαλτώδη ἐντὸς πεδιάδος ἐρήμου καὶ ἀχανοῦς καὶ εἶναι φόβος, μὴ ἀπορροφήσῃ ὁ βάλτος τὸ ρεῦμα καὶ στειρεύσῃ ὁ ποταμὸς. Ἄλλ' ὄχι! Ἡ πεδιάς τελειώνει. Τὰς βαλτώδεις ἐκτάσεις τῆς διαδέχονται δύσβατα καὶ βραχώδη βουνά. Τὸ περισωθὲν ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἀνοίγει διὰ τῶν βουνῶν τούτων τὸν δρόμον του, καθαρίζεται ἐπὶ τῆς βρα-

χώδους κοίτης και αρχίζει πάλιν να ρέη, μικρότερος μὲν παρὰ πρὶν, ἀλλὰ διαυγῆς και δροσερός. Αἱ ὄχθαι του βαθμηδόν καθωραΐζονται και πάλιν ἄνθη ἐκ νέου κατοπτρίζονται ἐντὸς αὐτοῦ ἄνθη, ὄχι πλέον μὲ τὰ φαιδρὰ χρώματα και τὴν ἄφατον εὐωδίαν τῶν πρώτων λειμώνων, ἀλλ' ἄνθη ὁπωσδήποτε φυσικά ὡς τὰ πρῶτα και ἐκ του αὐτοῦ σπέρματος βλαστήσαντα.

Ἐνταῦθα εὐρισκόμεθα ἡμεῖς σήμερον¹. Βλέπομεν τοὺς γυμνοὺς βράχους μετασχηματιζομένους εἰς λόφους χαρίεντας και βαθμηδόν πρασινίζοντας. Δὲν ἐλησμονήσαμεν εἰσέτι τὸν βάλτον και τὴν στενὴν τῶν βουνῶν δίοδον, ἀλλὰ διὰ του ἀνοίγματος τῶν λόφων ἔμπροσθεν ἡμῶν δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν μακρόθεν τὰς ὥραιās πάλιν ὄχθας, ἐπὶ τῶν ὁποίων αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ θὰ δροσίζονται.

Ἴδου ἡ εὐγενὴς κρητὶς του πατριωτισμοῦ: ἡ ἐλπίς ἡ μεταβιβαζομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Οἱ πατέρες ἡμῶν, στενάζοντες ὑπὸ τὸν ζυγόν, παρηγοροῦντο διὰ τῆς ἐλπίδος, ὅτι οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν θὰ ἐλευθερωθοῦν. Ἡμεῖς δὲ σήμερον, ἀτενίζοντες εἰς τὸ εὐελπι μέλλον, χαίρομεν ἀναλογιζόμενοι, ὅτι τὸ μέλλον τουτο θὰ τὸ ἀπολαύσουν τὰ τέκνα, διὰ τὰ ὁποῖα τὸ προετοιμάζομεν.

« *Λαλέξεις και Ἀναμνήσεις* », 1871.

Δημήτριος Βικέλας

1. Πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ μελέτη αὐτὴ ἐγράφη τὸ 1871, δηλ. πρὸ τῆς ἀνθήσεως τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἄλλωστε κύριος σκοπὸς αὐτῆς εἶναι νὰ σκιαγραφῆσῃ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν του νεωτέρου Ἐθνους μέχρι του 1821.

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝ

Πῶς ἔκαμεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ πῶς ἔκαμεν ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν! Ὁ Θεὸς μέσα εἰς τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς ἔλαβε τὸ χῶμα ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ ἔπλασε μὲ τὰς χεῖρας του, τὸ ἐμψύχωσε μὲ τὴν πνοήν του, τὸ ἐτίμησε μὲ τὴν εἰκόνα του καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος τοῦ Γολγοθᾶ ἐκατάστησε τὸν Θεὸν χωρὶς μορφήν, χωρὶς πνοήν, ὄλον αἷμα, ὄλον πληγές, προσηλωμένον εἰς ἓνα ξύλον.

Βλέπω ἐκεῖ ἓνα Ἀδάμ, καθὼς τὸν ἔπλασεν ὁ Θεός, ἔμψυχον εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐστεφανωμένον δόξῃ καὶ τιμῇ, αὐτεξούσιον Βασιλέα πάντων τῶν ὑπὸ σελήνην κτισμάτων, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὅλης τῆς ἐπιγείου μακαριότητος· βλέπω ἐδῶ ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, καθὼς τὸν ἐκατάστησεν ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς κάλλος, χωρὶς εἶδος ἀνθρώπου, ἐστεφανωμένον μὲ ἀκάνθας, κατάδικον, ἄτιμον, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, εἰς τὴν ἀγωνίαν τοῦ πλέον ἐπωδύνου θανάτου.

Συγκρίνω τὴν μίαν μὲ τὴν ἄλλην εἰκόνα, τοῦ Ἀδάμ εἰς τὸν Παράδεισον, τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν σταυρόν, καὶ στοχαζομαι τί ὠραῖον πλάσμα ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπον τὰ πλουσιόδωρα χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ τί ἔλεινόν θέαμα ἔκαμαν τὸν Θεὸν τὰ παράνομα χέρια τῶν ἀνθρώπων. Γνωρίζω ἐκεῖ εἰς τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἓνα ἔργον, μὲ τὸ ὅποῖον ἐστεφάνωσεν ὅλα του τὰ ἔργα ὁ Θεός· καὶ γνωρίζω ἐδῶ εἰς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ μίαν ἀνομίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπλήρωσεν ὅλας του τὰς ἀνομίας ὁ ἄνθρωπος· ξανοίγω ἐκεῖ μίαν ἄπειρον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἐδῶ μίαν ἄπειρον ἀχαριστίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ δὲν ἠξεύρω τί περισσότερο νὰ θαυμάσω ἢ

τί περισσότερο νά ἐλέγξω· τοῦτο ἤξεύρω, πῶς ἐξίσου πρέπει νά κλαύσω καί τόν Θεόν, ὅπου τόσα ἔπαθε, καί τόν ἄνθρωπον, ὅπου τόσα ἐτόλμησεν. Ἐγὼ δὲν ξεχωρίζω τὸν ἕνα ἀπὸ τὸν ἄλλον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν δακρῶν μου· διατί, ὅταν θρηνώ τὰ πάθη, ἐγὼ ἀπεικάζω* τὴν ἀφορμὴν τῶν παθῶν· ὅταν μετρῶ τὲς πληγές, ἐγὼ εὐρίσκω τὰ χέρια, ὅπου τὲς ἀνοιξαν· ὅταν θεωρῶ ἐκεῖνον ὅπου ἐσταυρώθη, θεωρῶ καί ἐκεῖνον ὅπου τὸν ἐσταύρωσε· καί εἰς τὸν θάνατον ἑνὸς ἀδικοφονευμένου Θεοῦ, ἐγὼ ξανοίγω ἄνθρωπον τὸν φονέα.

Τοῦτο εἶναι ἀνάμεσα εἰς τὰ ἄλλα τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῦτο εἶναι, ὅπου τοῦ πλήττει τὴν κεφαλὴν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀκάνθινον στέφανον· τοῦτο ὅπου τοῦ κεντᾶ τὴν πλευρὰν περισσότερο ἀπὸ τὴν λόγχην· τοῦτο ὅπου τὸν βασανίζει περισσότερο ἀπὸ τὴν προσήλωσιν· τοῦτο ὅπου τοῦ πικραίνει τὰ χεῖλη περισσότερο ἀπὸ τὴν χολήν· τοῦτο ὅπου τὸν βαρύνει περισσότερο ἀπὸ τὸν σταυρόν· τοῦτο ὅπου τὸν νεκρώνει γρηγορώτερον ἀπὸ τὸν θάνατον· νά βλέπη αἰτίαν τοῦ πάθους του καί τοῦ θανάτου του ἕνα ἄνθρωπον, τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν του. Καί τοῦτο ἔπρεπε νά εἶναι ὄλη ἡ ἀφορμὴ τῶν δακρῶν μας, πῶς ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν, ἡμεῖς ἐθανατώσαμεν τὸν Θεόν μας !

Ἄν ἴσως καί τοιοῦτου πάθους ἄλλος ἤθελεν ἦτο ἡ ἀφορμὴ, ἡμεῖς μ' ὄλον τοῦτο ἔπρεπε πολλὰ νά πονέσωμεν, διότι κανεὶς ἄλλος δὲν ἔπαθε τόσα· μὰ νά εἴμασθην ἡμεῖς ἡ ἀφορμὴ ; πρέπει καί νά πονέσωμεν καί νά ἐντραποῦμεν· πρέπει νά κλαύσωμεν καί τὸ πάθος του καί τὴν ἀχαριστίαν μας· πρέπει νά χύσωμεν διπλὰ τὰ δάκρυα, διὰ νά εἶναι δάκρυα καί συμπαθείας καί συντριβῆς.

« Αἰδαγαί », πρώτη ἔκδοσις Βενετίας, 1720.

Ἡλίας Μηνιάτης

ΕΠΑΙΝΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τί γελᾷς, ὦ φθονερὲ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναι καί εἶναι ἀλήθεια, πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νά διηγᾶται, τοῦτος νά θαυμάζῃ τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα. Εἶπέ, ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγῃ μέσα εἰς τὸν λά-

ρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτίνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσθαι σκότος καὶ κάρβουνα ;

Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἐνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἄριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται νὰ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ; καὶ τοῦτοι λέγω καὶ ἄλλοι μύριοι δὲν εἶναι Ἑλληνες ; Ποῖον γένος ὡσάν τὸ ἑλληνικὸν ἠμπορεῖ νὰ δεῖξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὄσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες, διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα ; Ἐνα Ἄριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου, διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ, ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ; Ὁ Εὐκλείδης, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἔπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὄσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματός του τόσες πυραμίδες, ὅσα εὗρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἰπποκράτης, ὁ Γαληνός, θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου χωρὶς νὰ κλέψουν, ὡς ὁ Προμηθεύς, τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης ἐπότιζον τὴν ζωὴν των ; Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς τοὺς πολέμους ἄλλος Ἄρης καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμῆ* ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὲς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλοῦτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφήσω τόσους ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν ὄχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὄλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνος καὶ τέκνα ; Ποῦ ἄνθισαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ περίπατοι τοῦ μεγάλου Ἄριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοῆς τῶν Στωικῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι, ὅπου ἔως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι

τὸν κόσμον, ὡσάν νά μὴν ἔφθανεν ἄλλη σοφία, διὰ νά τὸν κυβερνήσῃ, παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων ;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νά ἰδῆς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νά γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; ' Ἄλλ' ἀκούω τί λέγεις : " Ὑστερον ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίρεις*, πονηρέ, διότι ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερο παρά ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτίνες τῆς πίστεως" μάρτυρας ὅλη ἡ χριστιάνουμος πολιτεία. Τούτη ἄς εἶπη πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν' πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαοὺς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους' πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίες τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἠκονισμένων μαχαιρῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράννων, ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νά μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας' πόσους γεωργοὺς, ὅπου ξερριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις. Ἡ πορφύρα, ὅπου στολίζει τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Τὸ σκῆπτρον, ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσο ἄλλοι πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντας ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

« Τέχνη Ρητορικῆς », Βενετία, 1681.

Φραγκῖσκος Σκουφος

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΣΚΕΝΤΕΡΜΠΕΗ *

Ἡ τύχη ἐφαίνετο ὡς ὑπόχρεως νὰ προμηθεύῃ τῷ Σκεντέρμπεη τὰς ἀφορμὰς, διὰ νὰ φανερώῃ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ἀνδρείαν του. Ἐνας Τάρταρος, ἀπελθὼν ἐπίτηδες εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καθέδραν τότε τῆς Ὄθωμανικῆς μοναρχίας, ἐπρόβαλε νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅστις θελήσῃ νὰ παρρησιασθῇ ἔμπροσθέν του. Τὸ φοβερὸν καὶ ἀπειλητικὸν ἦθος αὐτοῦ τοῦ ξένου, τὸ γιγαντιαῖον του ἀνάστημα, τὸ ὅποιον ἐφαίνετο νὰ προμηθῇ μίαν σπάνιον δύναμιν, ἔμπνευσαν τὴν δειλίαν εἰς ὅλους τοὺς Τούρκους καὶ δὲν ἐτόλμα κανεὶς νὰ δεχθῇ τὸν ἀγῶνα, μ' ὅλας τὰς μεγάλας ἀμοιβάς, τὰς ὁποίας ὑπέσχετο ὁ Σουλτάνος εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε ταπεινώσει τὴν ἀλαζονικὴν αὐθάδειαν αὐτοῦ τοῦ βαρβάρου. Ἄλλ' ὁ Σκεντέρμπεης, εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς δημοσιευθείσης μονομαχίας, ἔτρεξεν εὐθὺς νὰ εὔρῃ τὸν Τάρταρον, πρὸς τὸν ὁποῖον ὠμίλησεν οὕτως : « Ἀγαθὰ καὶ νὰ ἦμαι βέβαιος, ὅτι ἕνας ἄντρας τῷ ὄντι γενναῖος δὲν πρέπει ἄνευ αἰτίας εὐλόγου νὰ ὑποβάλλῃ ποτὲ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν του, μῆτε ἐκείνην τῶν ὁμοίων του, ἦλθον ὅμως νὰ δεχθῶ τὸν ἀγῶνα προθύμως, ἐπὶ μόνῳ νὰ σὲ ἀποδείξω, ὅτι εὐρίσκονται καὶ εἰς τοῦτο τὸ βασίλειον ἄνδρες ἀποχρώντως γενναῖοι, διὰ νὰ ταπεινώσουν μίαν αὐθάδειαν παρομοίαν μὲ τὴν ἰδικὴν σου καὶ νὰ σὲ ἐμποδίσουν ἀπὸ τὸ νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν πατριδα σου νὰ καυχῇς, ὅτι δὲν ἐτόλμησε κανεὶς τῶν Ὄθωμανῶν νὰ ἰσομετρηθῇ μαζί σου ».

Ὁ Τάρταρος, ἰδὼν τὸν Σκεντέρμπεην τόσον νέον τῇ ἡλικίᾳ, ὥστε μόλις ἄρχισε τὸ γένειόν του νὰ ὑποφαίνεται, ἀπεκρίθη αὐτῷ μὲ ὕφος ὑπεροπτικὸν καὶ αὐθαδες. Ἄλλ' ὁ γενναῖος πρίγκιψ, ἐμβλέψας πρὸς αὐτὸν μὲ τολμηρὸν καὶ ἄφθονον ὄμμα, εἶπεν αὐτῷ : « ὦ Τάρταρε, ἀπατᾶσαι, ἂν στοχάζεσαι νὰ μὲ φοβίσης μὲ τοιοῦτους ἀλαζονικοὺς καὶ αὐθάδεις λόγους· καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μὲ γνώρισες, εἶναι καιρὸς εἰς τὸ στάδιον νὰ μὲ γνωρίσης ».

Ὁ Ἀμουράτης*, ἐπιθυμῶν νὰ ἰδῇ τὴν ἔπαρσιν τοῦ βαρβάρου τεταπεινωμένην, ἠθέλησε νὰ εἶναι μάρτυς τοῦ ἀγῶνος αὐτόπτης καὶ ὑπῆγε μὲ ὅλους τοὺς αὐλικούς του εἰς τὸν τόπον, ὅπου οἱ δύο ἀθληταὶ ἔμελλον νὰ μονομαχήσουν· οἱ ὁποῖοι, ἐμ·

βάντες εις ἓν στάδιον περιφραγμένον, ἐκδύθησαν τὰ φορέματά τους καὶ ἐγυμνώθησαν μέχρι τῆς ζώνης. Οἱ θεαταί, ἰστάμενοι προσεκτικοὶ τριγύρω τοῦ περιφράγματος, ἐθαύμαζον τὴν ὥραιότητα τοῦ Σκεντέρμπεη καὶ ἐν ταυτῷ ἐφοβοῦντο, μήπως ἕνας τοιοῦτος ἀξιοπρεπέστατος νέος γίνῃ θυσία τῆς ἰδίας του εὐτολμίας καὶ τῆς θηριωδίας τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου Ταρτάρου. Ἄλλὰ τὸ εὐγενὲς ὁμοῦ καὶ ἀνδρικὸν στάσιμόν του, τὸ σταθερὸν καὶ ἄτρεπτον* τῶν βλεμμάτων του τοὺς παρεθάρρυνον καὶ ὅλοι κοινῶς ἐπέυχοντο αὐτῷ ἐκ καρδίας τὴν νίκην.

Οἱ δύο ἀγωνισταὶ ἀρματώθησαν κατὰ πρῶτον μὲ τὰ σπαθία τους καὶ διὰ μερικὰς στιγμὰς ἐπεθεώρουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὡσὰν ὁ καθεὶς των νὰ παρετήρει, ἀπὸ ποῖον μέρος τοῦ σώματος ἔμελλε νὰ πληγώσῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν του. Ὁ Τάρταρος τότε προχωρεῖ μὲ τόλμην πρὸς τὸν Σκεντέρμπεην καὶ θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἓν ἀσθενέστατον σφάγιον σύρει τὸ σπαθίον του μὲ βίαν, θέλων νὰ τὸν διαχωρίσῃ εἰς δύο. Ἄλλ' ὁ προσεκτικώτατος ἀντίπαλός του ἀπαντᾷ τὸν κτύπον μὲ ἐπιδειξιότητα καὶ μὲ ἄκραν ἐτοιμότητα τοῦ ἀντεπιφέρει εὐστόχως ἓνα τόσον βίαιον εἰς τὸν λάρυγγα, ὥστε διὰ μιᾶς τὸν ἐξήπλωσε νεκρὸν πρὸ τῶν ποδῶν του. Τότε ὅλον τὸ περίφραγμα τοῦ σταδίου ἀντεβόησεν ἀπὸ τοὺς χαροποιοὺς κρότους τῶν περιεστώτων καὶ ὁ Σουλτάνος, γέμων χαρᾶς, ἐπρόσφερε τῷ Σκεντέρμπεη τὸ βραβεῖον, τὸ ὑποσχεθὲν εἰς τὸν νικητὴν τοῦ Ταρτάρου· ἀλλ' ὁ μετριόφρων πρίγκιψ δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ δεχθῆ, πρὶν πολλάκις ὁ μονάρχης νὰ τὸν προστάξῃ· εἶπε δὲ πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅτι δὲν ἠγωνίσθη δι' ἀπόκτησιν πλοῦτου, ἀλλὰ διὰ νὰ συντηρήσῃ τὴν τιμὴν τῆς αὐλῆς του καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὴν ἔπαρσιν τοῦ ματαιόφρονος ἐκείνου βαρβάρου.

*«Γενεαλογικὸς κατάλογος Ὁθωμανῶν
Σουλτάνων μετὰ τῆς Ἱστορίας τοῦ Γεωργίου
Καστιλώτου», Μόσχα, 1812.*

Εὐγένιος Βούλγαρις

Η ΑΓΑΠΗ

Ἡ θαυμαστή καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὑψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς . . . Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὰς καρδιὰς τους ! Δὲν θὰ ἦτον πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἕνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτον πλέον ὁ ἕνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἕναν νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη, ποῦ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὰς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσῃν ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφηνε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας. "Ἄν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὕρης πλέον φθόνον καὶ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη, ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἄρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθόνος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτον πλέον ἔχω καὶ ἔχεις· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. "Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἂν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπιβουλος δὲν θὰ εὕρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἕνας οὐρανὸς θὰ ἐγένετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι . . .

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξεριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναριθμητὰ κακὰ, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὰς πολιτείας, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπὸ ὅλες τὰς εὐτυχίας τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτήσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

"Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθὺς βλαστᾷ νει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθὺς παρρησιᾷ·

ζει τούς ωραίους καί γλυκεῖς καρπούς της. Οἱ ξένοι εὐρίσκουσιν ὑποδοχὴν ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τούς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τούς πεινασμένους, εἰς τούς ὄρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τούς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττόνται καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τούς ἡσυχάσῃ; Ποῖος ἀμαρτάνει καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ; Ποῖος ἀσθενεῖ καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην;

Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσο ἀναγκαίαν καὶ τόσο εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσο πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν; Διατὶ ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὲς θλίψεις μας . . .

Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὲς εὐτυχίες εἰς τούς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερμάνῃ τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« *Λόγοι εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν* », ἔκδ. *Ἱεροσολύμων*, 1859.

Νικηφόρος Θεοτόκης

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐνας ἀπὸ τούς συμπολίτας μου Χίους φίλους μ' ἐρωτοῦσε μίαν τῶν ἡμερῶν εὐρισκόμενος εἰς Παρισίους, ἂν ἐφρόντισα νὰ γράψω τὸν βίον μου. Ἡ ἐρώτησις μ' ἐφάνη παράξενος· πιθανὸν ὅτι παράξενον ἔκρινε κι ἐκεῖνος τὴν ἀπόκρισίν μου.

Ὅστις ἰστορεῖ τὸν ἴδιον βίον, χρεωστεῖ νὰ σημειώσῃ καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ζωῆς του μὲ τὴν ἀκρίβειαν, ὥστε μήτε τὰ πρῶτα νὰ μεγαλύνῃ, μήτε τὰ δευτέρα νὰ

σμικρύνῃ ἢ νὰ σιωπᾷ παντάπασι· πράγμα δυσκολώτατον, διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὄλους μας φιλαυτίαν. "Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, ἄς κάμῃ τὴν πείραν νὰ χαράξῃ δύο μόνον στίχους τῆς βιογραφίας του καὶ θέλει καταλάβει τὴν δυσκολίαν.

Κατορθώματα τοῦ βίου ἄξια λόγου δὲν ἔχω νὰ ἀπαριθμήσω, τὰ ἀμαρτήματά μου ἤθελα μετὰ χαρᾶς δημοσιεύσειν, ἂν ἔκρινα, ὅτι ἔμελλε νὰ διορθώσῃ κανένα ἢ δημοσιέυσις. Γράφω λοιπὸν ἀπλᾶ τινὰ τῆς ζωῆς μου συμβάματα· καὶ τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο (μωρτύρομαι τὴν ἱεράν ἀλήθειαν) πλὴν διὰ νὰ ἐπανορθώσω τινὰ σφάλματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καὶ ζῶντα ἀκόμη (δὲν ἐξεύρω διὰ ποίαν αἰτίαν) ἠθέλησαν νὰ μὲ βιογραφήσωσι.

Ἐγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ 1748 ἔτους εἰς τὴν Σμύρνην ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Κοραῆν, Χίον τὴν πατρίδα, καὶ τὴν Θωμαΐδα Ρυσίαν, Σμυρναίαν.

Ἀπὸ τὰ ὀκτὼ των τέκνα ἔμεινα ἐγὼ καὶ ὁ τρίτος ἔτι νεώτερός μου ἀδελφὸς Ἀνδρέας. Ὁ πατὴρ μου δὲν εὐτύχησε νὰ λάβῃ παιδείαν, ὄχι μόνον διότι ὄλον τὸ ἔθνος ἦτο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπαιδευτον (παρεκτὸς ὀλίγων στολισμένων μὲ ψευδοπαιδείαν πλέον παρὰ μὲ ἀληθινὴν παιδείαν), ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μείνει ὀρφανὸς εἰς παντάπασι τρυφερὰν ἡλικίαν. Ἡ μήτηρ μου ἔλαβεν ἐλευθεριωτάτην ἀνατροφὴν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ρύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἔν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γεννήσεώς μου. Αὐτὸς ἐχρημάτισεν, ἔτι νέος ὢν, διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον, μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐνυμφεῦθη χήραν τινὰ Ἀγκυρανὴν. Οὗτος μὴ γεννήσας ἀρσενικόν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάσας νὰ ἀναθρέψῃ ὡς υἱοὺς τὰς τέσσαρας θυγατέρας του, Θωμαΐδα τὴν μητέρα μου καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφάς, Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατάστασις τοῦ Γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην μόνον σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ρυσίου ἤξευραν νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγον ὁμως) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα σοφώτερα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ

τὸ θανατικόν*. Ἡ μήτηρ μου ἐκαταλάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρκαμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα.

Τῆς μητρὸς μου ἡ παιδεία δὲν ἤθελ' ἀρκέσει νὰ παιδεύσῃ ἐμὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ἄν δὲν ἐσυνέτρεχαν ἄλλαι περιστάσεις, αἱ ἐξῆς:

Ὁ πατήρ μου, ἄν καὶ στερημένος παιδείας, ἦτο στολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μὲ νοῦν ὀξύτατον καὶ ἄλλα τῆς φύσεως δωρήματα πολλά· ὥστε ἐκατάλαβεν, ὅτι μόνη ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, καὶ ἐπυρῶθη μὲ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας· ἀλλὰ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ τὴν ἀποκτήσῃ σχολικῶς, ἀνεπλήρωσε τὴν ἔλλειψιν συχναζῶν ὅπου εὔρισκε κανένα λόγιον ἄνδρα, διὰ νὰ ποτιζῇ τὴν δίψαν του μὲ τὴν ἀκρόασιν τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς σοφίας. Παρὰ τὴν φυσικὴν ὀξύνοϊαν εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ ἔπειτα πολιτικὴ διαγωγή του εἰς τῶν κοινῶν τὴν διοίκησιν, ὅσην ἐσυγχώρουν εἰς τοὺς τυραννομένους οἱ τύραννοι. Ὁλη του ἡ ζωὴ ἔδαπανήθη εἰς τὴν φροντίδα τοῦ κοινοῦ μὲ ζημίαν τῆς ἰδίας του οὐσίας. Ὁκτάκις ἢ δεκάκις ἐκλέχθη δημογέρων· δὲν ἐπέρασεν ἔτος, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ἢ δημογέρων, ἢ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ νοσοκομείου, ἢ πρωτομαγίστῳ* τοῦ συστήματος* τῶν Χίων ἐμπόρων. Παρὰ τὰς φροντίδας ταύτας, ὅσοι εἶχον διχονοίας ἐμπορικὰς, οἰκιακάς, ἢ ἄλλας ὁποίας δὴποτε διαφορὰς, εἰς τὸν πατέρα μου κατέφευγαν, ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ τὰς διαλύσῃ μὲ τὴν ἐμπειρίαν του καὶ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τοὺς διαφερομένους μὲ τὴν ἔμφυτον ρητορείαν. Διὰ ταῦτα του τὰ προτερήματα εἶχε τὸν ἐκλέξειν γαμβρὸν ὁ μητρικὸς μου πάππος, παραβλέψας πολὺ πλουσιωτέρους καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν ὑπόληψιν, παρὰ τὸν πατέρα μου, ἐπιθυμητὰς τῆς συγγενείας του γαμβροῦς.

Πυρωμένος ἀπὸ τόσον ἔρωτα παιδείας ὁ πατήρ μου, ἀκόλουθον ἦτο νὰ φροντίσῃ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων του. Ἄν ὁ πάππος μου ἔζη ἀκόμη, εἰς ἐκεῖνον ἀδιστακτικῶς ἤθελεν ἐμπιστευθῆ τὴν φροντίδα· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐκείνου τὸν ἠνάγκασε νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συσταθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἄνδρα Χίον Παντολέοντα τὸν Σεβαστόπουλον, τὸ ὁποῖον ἐσχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ μοναχόν τινα, Ἰθακήσιον τὴν πατρίδα. Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον ὁμοίαζον ὄλους τοὺς ἄλλους διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλάδος, ἦγουν

ἔδιδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν, συνωδευμένην μὲ ραβδισμόν πλουσιοπάροχον. Τόσον ἄφθονα ἐξυλοκοπούμεθα, ὥστε ὁ ἀδελφός μου, μὴν ὑποφέρων πλέον, παραιτήθη τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν γονέων μας.

Δύο μάλιστα αἰτίαι ἰσχυροποίησαν τὴν ἰδικήν μου ὑπομονήν· ἔρωσ παιδείας καὶ ἔρωσ τιμῆς. Τῆς τιμῆς τὸν ἔρωτα ἔτρεφε καὶ ἠῤῥξανε πρῶτον ἡ φήμη τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάππου μου Ἰδαμαντίου τοῦ Ρυσίου, ἔπειτα ἄλλου συγγενοῦς μικρὸν παλαιότερου, τοῦ ἱατροφιλοσόφου Ἀντωνίου τοῦ Κοραῆ, καὶ τρίτον τοῦ ζῶντος ἀκόμη τότε καὶ διδάσκοντος τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν εἰς Χίον, ἱερομονάχου Κυρίλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατρός μου (πρὸς μητρός). "Ἦθελα σιωπήσειν καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπομονῆς μου, τὴν πλεονεξίαν, ἂν δὲν ἐχρησίμειυσεν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ μακαρίτου πάππου μου καὶ εἰς παράδειγμα, πῶς χρεωστοῦν νὰ θαρρύνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους τῶν εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν.

Εἶπα, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἄφοῦ τὰς ὑπάνδρευσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν μὲ οἶκον κατεσκευασμένον ἐκ θεμελίων, ἐπρόσμενεν ἀνυπομόνως ἐξ αὐτῶν καρποὺς ἀρσενικοὺς διὰ μόνην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς μὲ ἑλληνικὴν παιδείαν.

Βλέπων ὅμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποῦ προδρομος ἐγένεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ποθουμένου του, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἄφηκε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους του, τὸν ὅστις ἔμελλε πρῶτος ν' ἀφήσῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδαγμένος κἀν ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μὲ ἐμὲ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασταὶ μου δὲν ἔδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον καὶ μ' ἐκατάστησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία τοῦ πάππου μου δὲν ἦσαν πολλὰ· ἦσαν ὅμως ἀρκετὰ νὰ μὲ φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, πόσον ἦτο εὐτελής ἡ μὲ πολ-

λους ραβδισμούς ἀποκτηθεῖσα παιδεία καὶ πόσον ἦτο γελοῖος
 ὁ τύφος τῆς κεφαλῆς μου, γεννημένος ἀπὸ τὸν συνήθως καὶ
 κοινῶς τότε διδόμενον τίτλον «λογιώτατος» ἢ καὶ «σοφολογιώ-
 τατος» εἰς ὄλους χωρὶς ἐξαιρέσιν τοὺς γνωρίζοντας τὰς κλίσεις
 τῶν ὀνομάτων καὶ τὰς συζυγίας τῶν ρημάτων. Ἐφριξα, ὅταν
 ἐκατάλαβα πόσα βοηθήματα μ' ἔλειπαν ἀκόμη, διὰ νὰ κατα-
 λαμβάνω μὲ πληροφορίαν τοὺς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἠγα-
 νάκτησα συλλογιζόμενος ὅσον ἐξώδευσα ματαίως καιρὸν εἰς
 ἀπόκτησιν τόσον μικρᾶς ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ὀλίγων λέ-
 ξεων. Μόνην παρηγορίαν εὔρισκα τὸ νέον ἀκόμη τῆς ἡλικίας,
 ἣτις μὲ ἐσυγχῶρει νὰ ἀνοικοδομήσω ὅπως οὖν τὴν κακοκτισμέ-
 νην σοφίαν μου. Ἄλλ' εἰς πόλιν, ἂν καὶ μεγαλόπολιν, ὅποια
 ἦτο ἡ Σμύρνη τότε, ἔλειπαν τὰ μέσα τοιαύτης ἀνοικοδομῆς καὶ
 τοῦτο ἐσφόδρυνε τὸ ἐκ γενετῆς τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου
 μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αἰτίων τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως, καὶ
 τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρνηθῶ τὴν πατρίδα μου, τὴν ὅποιαν ἔβλεπα
 πλέον ὡς μητριαν παρά ὡς μητέρα μου. Ἡ τόση ἐπιθυμία ἐξή-
 πτετο καθημέραν καὶ μ' ἐφλόγιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν μάλιστα
 τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἕως ἔβλαψε καὶ τὴν ὑγείαν μου.
 Ἀπὸ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἤρχισα νὰ πτύω αἷμα
 καὶ τὸ ἔπτυσσα ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ. Ἀπὸ τότε δὲν
 ἔπαυσα νὰ τὸ πτύω, ἐκ μακρῶν διαστημάτων ὅμως, ἕως σχεδὸν
 τὸ ἐξηκοστόν. Μ' ὄλον τοῦτο οὐτ' ἠνοσηρὰ κατάστασις, οὐτ' ὁ φό-
 βος μὴ τὴν αὐξήσω, δὲν μου ἐμπόδισε τὴν δίψαν τῆς παιδείας.

Μόλις εὔρηκα ἄνθρωπον, διὰ νὰ μὲ διδάξη τὴν Ἰταλικὴν
 γλῶσσαν· καὶ πλειοτέραν δυσκολίαν ἀπήντησα νὰ εὔρω διδά-
 σκαλον τῆς γαλλικῆς. Ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ μόνη τότε δι-
 δασκομένη εἰς ὀλίγους τινὰς νέους, τὸ πλέον δι' ἐμπορικὰς
 χρείας, παρά μὲ σκοπὸν νὰ αὐξήσωσι τὴν γνῶσιν των· καὶ τῆς
 γαλλικῆς ἐπενόησα πρῶτον σχεδὸν ἐγὼ νὰ ζητήσω διδάσκαλον,
 βοηθούμενος ἀπὸ τοῦ πατρός μου τὴν πρόθυμον χορηγίαν.
 Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ἰταλικῆς καὶ ὁ τῆς γαλλικῆς διδάσκαλος τοῦτο
 μόνον ἐδιάφεραν ἀπὸ τὸν ὅποιον εἶχα ἐλευθερωθῆ τῆς ἑλληνι-
 κῆς διδάσκαλον, ὅτι μ' ἐδίδασκαν χωρὶς ραβδισμούς.

Καὶ τὰς δύο ταύτας γλῶσσας ἐσπούδασα ὄχι τόσον διὰ τὴν
 ἀπ' αὐτὰς ὠφέλειαν, ἐπειδὴ οὐτ' εἶχα οὐτ' εὐκόλον ἦτο νὰ δανει-

σθῶ εἰς ἀνάγνωσιν ἰταλικά ἢ γαλλικά βιβλία, ὅσον ὡς προσδοποίησιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτης τῆς γλώσσης ἀναψαν εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ λατινικαὶ σημειώσεις πολλῶν ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ ἐξαιρέτως αἱ σημειώσεις τοῦ Κασσωβῶνος. Εὐρέθη κατὰ τύχην μεταξὺ τῶν βιβλίων τοῦ πάππου μου ἡ μετατυπωθεῖσα (1707) εἰς Ἄμστελῶδαμον ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος ἀπὸ τὸν Κασσωβῶνα. Λέγω κατὰ τύχην, διότι τιοαῦται ἐκδόσεις εἰς τὴν Σμύρνην ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνήκουστα. Εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπου ἐσπούδαζα, δὲν εὐρίσκετο καὶ πιθανὸν ὅτι οὐδ' ἐγνωρίζετο ὅλως ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν μου ἡ καλὴ ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος. Ὁ πάππος μου εἶχε τὴν ἀποκτήσειν ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συγγραμμάτων καλὰς ἐκδόσεις, διότι ἐμπορεύετο ἐξαιρέτως μὲ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ Ἄμστελῶδαμον κατὰ καιρὸν καὶ ἑλληνικὰ βιβλία εἰς ἰδίαν του χρῆσιν. Ὅσάκις ἤνοιγα τὸν Στράβωνα, ἐβασανίζομην ἀπὸ μόνην τὴν ὄψιν τῶν μακρῶν τοῦ Κασσωβῶνος σημειώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤλπιζα νὰ καταλάβω τὸ κείμενον, ἐπειδὴ δὲν εἶχα νὰ προσμένω ἀπὸ ὅσα ἐδιδάχθην εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον μεγάλην βοήθειαν.

Διὰ τὴν ἀποκτήσω τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἔπρεπε νὰ προσδράμω εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν Σμύρνην δυτικούς ἱερωμένους καὶ ἐξαιρέτως τοὺς Ἰησοῦϊτας*, πρᾶγμα δύσκολον, διὰ τὴν κατ' αὐτῶν πρόληψιν, τρεφομένην μάλιστα ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς μανίαν τοῦ προσηλυτισμοῦ, μανίαν τόσον σφοδράν, ὥστε ἐνόμιζαν καὶ νομίζουν ἀκόμη σήμερον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ Ἰησοῦϊται τὴν ἐπιστροφὴν ἐνὸς γραικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πολὺ πλέον ἀξιόμισθον ἔργον, παρὰ νὰ κατηγήσωσι δέκα Τούρκους ἢ δέκα εἰδωλοάτρας. Τὸ πρᾶγμα ἤθελ' εἶσθαι πολὺ δυσκολώτερον, ἂν ἔζη ὁ πάππος μου πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὲ παραδώσῃ εἰς χεῖρας Ἰησοῦϊτῶν ὁ Ἄδამάντιος Ρύσιος, ὅστις ἐσύνταξε ποίημα ὀλόκληρον διὰ στίχων ἱαμβικῶν* κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ παπισμοῦ ἐπιγραφόμενον «Λατίνων θρησκείας ἔλεγχος» εἰς 36 κεφάλαια καὶ ἐφρόντισε νὰ τυπωθῇ εἰς τὸ Ἄμστελῶδαμον, διὰ νὰ τὸ μοιράζῃ δωρεάν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του, ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς παπικῆς μανίας φάρμακον;

“Ό,τι περιερχόμενος έζήτουν με τόσην έπιθυμίαν, μοί τὸ έπρόσφερον άνελπίστως ή τύχη. Καί τὸν χρόνον τοῦτον νομίζω κι ένθυμοῦμαι μ' εύγνωμοσύνην ώς τὸ εύτυχέστερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εύρηκα διδάσκαλον ίκανόν, ὄχι μόνον νά με διδάξη τήν λατινικήν γλώσσαν, αλλά και νά γαληνώση τῆς ζεύσης μου νεότητος τὰς άτάκτους ὁρμάς.

Ίεράτευε τότε εἰς τὸν ναῖσκον τοῦ προξένου τῶν Ὀλλανδῶν άνήρ σοφός, σεβάσμιος και σεβαστός, ὁ Βερνάρδος Κεῦνος. Ίπειδὴ ήκουσα, ὅτι έζήτησε Γραικόν έπιστήμονα τῆς έλληνικῆς γλώσσης, διὰ νά τελειοποιήση τήν ὁποίαν εἶχε γνώσιν αὐτῆς, έπρόσφερα διὰ φίλου τινός τήν διδασκαλίαν μου εἰς μαθητήν, ὅστις έγνώριζε τήν γλώσσαν ἴσως έντελέστερον παρ' έμέ και δέν έχρειάζετο παρὰ τήν διδαχὴν τῆς σημερινῆς προφορᾶς. Νομίζων ὁ χρηστός Βερνάρδος, ὅτι έπεθύμουν άργυρικόν μισθόν τῆς διδαχῆς μου και έτοιμος νά τὸν πληρώσω, ὅταν ήκουσεν, ὅτι δέν έζητοῦσα άλλο, πλην νά με άντιιδιάξη τήν λατινικήν γλώσσαν, τὸ έδέχθη μετὰ χαρᾶς, πλέον άπό φιάνθρωπον έπιθυμίαν νά εύεργετήση νέον πρόθυμον νά διδαχθῆ, παρὰ άπό χρείαν, ήτις έμελλε νά παύση μετ' ὀλίγας έβδομάδας. Ὀλίγαι άληθῶς έβδομάδες τὸν ήρκεσαν νά προφέρη, ὡς έπρόφερα τήν γλώσσαν και τὸ έξῆς με πρόφασιν χρείας μ' έκράτησε πολὺν άκόμη καιρόν, ὅσον άκόμη διέτριψα εἰς τήν Σμύρνην πρό τῆς άναχωρήσεώς μου. Ίη πρός έμέ του εύνοια ηὔξησε τόσον, ὡστε νά προσκαλῆ νά τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους, νά με διδάσκη πάντοτε διὰ ζώσης φωνῆς ὅσα έγνώριζε χρήσιμα εἰς τήν εύδαιμονίαν μου και νά με δανείζη Λατίνους ένδόξους συγγραφείς και τέλος νά μ' άφήνη μόνον εἰς τήν βιβλιοθήκην του, ὅσάκις ήναγκάζετο νά διατρίβη έξω τῆς κατοικίας του.

Ίελσημόνησα νά Ιστορήσω, ὅτι πρὶν γνωρίσω τὸν σεβάσμιον τοῦτον διδάσκαλον, έπόθησα τήν γνώσιν τῆς άραβικῆς γλώσσης. Παρατρέχω τήν αίτίαν τοῦ πόθου τούτου, φοβούμενος μὴ φανῶ, ὅτι γράφω μυθιστορίαν. Ὀλλ' έπρεπ' έξ ανάγκης νά λάβω διδάσκαλον Τοῦρκον και τοῦτο ήτο άδύνατον εἰς έμέ, έπειδὴ και τ' ὄνομα Τοῦρκος μ' έπροξένει σπασμοὺς άλλοκότους. Ήμαθα, ὅτι τῶν Ὀράβων ή γλώσσα εἶχε συγγένειαν με τήν έβραϊκήν.

ὄθεν ἀπεφάσισα νὰ ζητήσω, κι εὔρηκα διδάσκαλον Ἑβραῖον. Ἄλλ' ὁποῖον διδάσκαλον! Ἔπαθον καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι, ὅτι ἐπάθαμεν καὶ ἡμεῖς· καθὼς, χάσαντες τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, ἐκαταντήσαμεν εἰς τὰ νομιζόμενα καὶ ὀνομαζόμενα ἀπό τινος «καλὰ γραμματικά» τῆς γλώσσης, παρόμοια καὶ αὐτοὶ ἐκαυχῶντο εἰς τὰ καλὰ ἑβραϊκά των. Μ' ὄλον τοῦτο ἐσπούδαζα τὴν ἑβραϊκὴν ὡς προοδοποίησιν τῆς ἀραβικῆς, μ' ἐλπίδα νὰ εὔρω ποτὲ καὶ ταύτης διδάσκαλον ὄχι Τοῦρκον. Ἡ χρεῖα νὰ πληρῶνω τὸν Ἑβραῖον διδάσκαλον μὲ ἠνάγκασε φυσικὰ νὰ προσδράμω εἰς τὸν πατέρα μου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (1764) καὶ τοῦ Γένους τὴν κατάστασιν, πᾶς ἄλλος πατήρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως χωρὶς ἐξαιρέσιν, ἀκούων τὸν υἱὸν του νὰ ζητῇ ἑβραϊκῆς γλώσσης διδάσκαλον, ἤθελε καλέσειν ἱατρόν, νομίζων, ὅτι παρεφρόνησεν ὁ υἱός του. Ἄλλ' ὁ χρηστός καὶ φρόνιμος πατήρ μου ἠρκέσθη μόνον νὰ μ' ἐρωτήσῃ εἰς τί ὠφελεῖ ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὸν εἶπα, ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, «Καλὰ! ἄρχισε λοιπόν», μ' ἀπεκρίθη. Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθην τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν χωρὶς νὰ δακρῦσω. Τόση ἦτον ἡ εἰς τὴν παιδείαν μου προθυμία του, τῆς ὁποίας ἀπόδειξις εἶναι καὶ τοῦτο· πολυλάκις ἐπεθύμησα εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐορτάς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν νέων, ἐορτάσιμον ἔνδυμα νέον καὶ μ' ἀνέβαλλεν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα εἰς τὸ Πάσχα καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλιν εἰς τὰ Χριστούγεννα· οὔτε διδάσκαλον, οὔτε βιβλίον ὅμως ἢ ἄλλο τι ὄργανον παιδείας ζητοῦντα δὲν μ' ἀνέβαλε ποτέ.

Ὡς τόσον ἡ ἀμάθεια τοῦ Ἑβραίου διδασκάλου μου ἤθελε μὲ ἀποσπάσειν ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς γλώσσης, ἂν δὲν εὔρισκα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ καλοῦ μου ἄλλου φιλοστόργου διδασκάλου καὶ πατρός, τοῦ Βερνάρδου, βοηθήματα καὶ ταύτης, ὡς καὶ τῆς λατινικῆς καὶ ἀκόμη τῆς ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξῆψε τὸν ὁποῖον ἔλαβα πρὸ καιροῦ ἔρωτα νὰ ἱστορήσω* τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, μὴ ὄντες Ἕλληνες μηδὲ Ρωμαῖοι εἶχον βοηθήματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ρωμαϊκῆς παιδείας, μὴ ὄντες Ἑβραῖοι εἶχαν καὶ γραμματικὰς καὶ λεξικά τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης, ἄγνωστα εἰς τοὺς Ἑβραίους, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ συμπεράνω, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην κατέφυγαν καὶ τῆς

Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, ἀκόμη καὶ τῆς Παλαιστίνης τὰ φῶτα.

Ὁ πατὴρ μου ἐπῳλεὶ μεταξωτά, ἐμπερευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεστένιον τῆς Σμύρνης, ὅπου ἦταν καὶ οἱ ἄλλοι Χῆτοι, καὶ ὄχι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος μου, εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἀνεχώρησεν εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, χωρὶς πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐπεθύμει νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἐμπόριόν του καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ πάππου μου. Ἄλλ' ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ ἄνθρωπον οἰκεῖον καὶ ὄχι νὰ ἐμπορεύεται διὰ μέσου τῶν Ὀλλανδῶν ὡς ἔκαμνεν ὁ πάππος μου. Μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς μητρός μου ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάγω εἰς Ἀμστελόδαμον. Ἡ μήτηρ μου ἐλογίζετο τὸ διὰ θαλάσσης ταξίδιον ὀλίγον διάφορον ἀπὸ τὸν θάνατόν μου· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπεστρεφόμενη τὸν ἐμπορικὸν βίον, ὡς ἐμπόδιον ν' ἀπολαύσω τὴν ποθουμένην παιδείαν. Μ' ὄλον τοῦτο ἔκρινα τὸ ταξίδιον εὐτύχημα μέγα διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου ἔμελλε ν' ἀφήνῃ καὶ καιρὸν ἱκανὸν νὰ θησαυρίζω ὅσον ἦτο δυνατόν, ἂν ὄχι ὄσῃν ἐδιψοῦσα, σοφίαν.

Ἐμβῆκα λοιπὸν (1772) εἰς πλοῖον Δανικὸν καὶ μετὰ 26 ἡμερῶν θαλασσοπορίαν κατευδῶθην εἰς Λιβόρνον καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκεῖθεν εἰς Ἀμστελόδαμον, συνωδευμένος μὲ πολλὰς ἐπιστολάς συστατικές. Μία μόνη ἀπ' αὐτάς μὲ ὠφέλησεν, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φίλου καὶ διδασκάλου μου πρὸς ἄλλον μινίστρον* φίλον του, ὀνομαζόμενον Ἀνδριανὸν Βύρτον, ἄνδρα μεταξὺ τῶν τότε εὕρισκομένων ἐκεῖ μινίστρων σοφώτατον, σεβασμιώτατον καὶ σεβαστότατον.

Ὁ σωκρατικὸς οὗτος διδάσκαλος μ' ἐδέχθη ὡς υἱόν του καί, ἀφοῦ ἐξήτασε τὰς μικράς μου γνώσεις, μ' ἐρώτησεν ἂν μ' ἐσυγχωροῦσαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι νὰ ὑπάγω δις τῆς ἑβδομάδος εἰς αὐτόν, νὰ διδάσκωμαι ὅσα ἔκρινεν ἀναγκαῖα εἰς τὸ καλῶς συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὸ ὅποῖον (ὡς ἔλεγεν) ἔπρεπε ν' ἀρχίζῃ ἡ ὀρθὴ παιδεία. Ἐδέχθην, δὲν λέγω μετὰ χαρᾶς, ἀλλὰ μὲ ἐνθουσιασμόν τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην πατρικὴν πρόσκλησιν καὶ ἐδιδασκόμενην ἀπ' αὐτόν τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου* καὶ τὴν Λογικὴν ἐπιστήμην. Ταύτην ἐσπούδασα εἰς βιβλίον Λογικῆς συντεταγμένον ἀπ' αὐτὴν τὴν σοφὴν του σύζυγον Καρολί-

ναν, σύνταγμα όλότελα διάφορον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχα διδασχθῆ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης Λογικήν.

Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ ἡ σοφὴ τοῦ σύζυγος ἦταν ἄτεκνοι· εὐδαίμονες ὁμως, διότι ἐσυνεργοῦσαν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἰδίων πολιτῶν. Παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην εἶχαν καὶ ταμεῖον φυσικῆς ἱστορίας· καὶ αἱ δύο τῆς ἑβδομάδος ἡμέραι, αἱ δωρηθεῖσαι εἰς ἐμὲ τὸν ξένον, ἦσαν διωρισμέναι καὶ εἰς πολλῶν ἐπισήμων υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Αἱ θυγατέρες ἤρχοντο ν' ἀκούσωσι τὴν διδασχὴν τῆς Καρολίνας καὶ οἱ υἱοὶ ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀνδριανόν.

Εἰς τῶν δύο τούτων σεβασμίων προσώπων καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίου Βερνάρδου τὴν ἀρετὴν χρεωστῶ, ὄχι τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ τὴν ὁπωσδήποτε χαλίνοσιν τῶν παθῶν μου. "Ἄλλο δὲν μ' ἔσωσεν ἀπὸ τὸ ναυάγιον παρὰ ἡ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδῶς καὶ ἡ φιλοτιμία ν' ἀξιοθῶ τῆς ἀγάπης των. Τοιαύτην κρίνω τώρα καὶ τὴν νεότητα τοῦ πατρός μου· πιθανόν, ὅτι οὐδ' ἐκεῖνος ἠθελε σωθῆ, ἂν δὲν ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀξιοθῆ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀδαμαντίου Ρυσίου. Μάθημα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅσοι φροντίζουν τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιοῦτους διδασκάλους, τῶν ὁποίων ὄχι μόνον νὰ θαυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψῶσι τὴν ἀγάπην καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν.

Εἰς τὸ Ἀμστελὸδαμον διέτριψα ἕξ ἔτη, καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ, καθ' ὅσον μ' ἐσυγχῶρει ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν παιδείαν, ἐνοχλούμενος ἀδιαλείπτως ἀπὸ σφοδρὰν ὄρεξιν νὰ μὴν ἐπιστρέψω πλέον εἰς τὴν τυραννουμένην πατρίδα μου. Τὸ παιδιόθεν τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου κατὰ τῶν Τούρκων μῖσος ἐκατήνησεν, ἀφοῦ ἐγεύθη ἐυνομουμένης πολιτείας ἐλευθερίαν, εἰς ἀποστροφὴν μανιώδη. Τοῦρκος καὶ θηρίον ἄγριον ἦσαν εἰς τὸν λογισμὸν μου λέξεις συνώνυμοι καὶ τοιαῦται εἶναι ἀκόμη, ἂν καὶ εἰς τῶν μισοχρίστων φίλων τοῦ τυράννου τὸ λεξικὸν σημαίνει διάφορα πράγματα.

Μ' ὄλον τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψω, καὶ ἐπέρασα διὰ Βιέννης (ὅθεν εἶχα περάσει καὶ πρότερον ὑπάγων εἰς Ἀμστελὸδαμον) διὰ νὰ ἴδω καὶ δεύτερον τὸν θεῖον μου (ἀδελφὸν τοῦ πατρός μου) Σωφρόνιον ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου, ὅστις, κα-

τατρεχόμενος από τὸν ἐκεῖ Πασάν, εἶχε καταφύγει εἰς τὴν προ-
στασίαν τῆς Μαρίας Τερέζης, αὐτοκρατορίσσης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τεσσαρακονθήμερον διατριβὴν εἰς Βιένναν ἐπέρασα εἰς
Τεργέστην, κι ἐκεῖθεν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου διέτριψα ὄλον σχε-
δὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 1778 ἔτους, βοσκόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴν
ἐλπίδα νὰ λάβω ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν
νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ σπουδάσω τὴν ἰατρικὴν. Ὁ σκο-
πὸς μου δὲν ἦτο νὰ κατασταθῶ ἰατρός· εἰς δύο μόνον πράγματα
ἀπέβλεπα, νὰ κερδαίνω τὸν καιρὸν καὶ νὰ μὴ βλέπω Τούρκους,
ἢ, ἐὰν ἀναγκασθῶ τελευταῖον νὰ τοὺς ἴδω, νὰ ζῶ μεταξὺ των
ὡς ἰατρός, ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τοῦτο εἰς μόνους τοὺς ἰατροὺς ἀναγ-
κάζεται νὰ ὑποκρίνεται κάποιαν ἡμερότητα.

Εἰς τὴν Σμύρνην κατευωδῶθην ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν
πυρκαϊάν, ἣτις ἀφάνισε μέγα μέρος τῆς πόλεως, σειομένης ἀκόμη
καὶ ἀπὸ σεισμόν. Αἱ κοιναὶ δυστυχίαι, ἐνωμέναι μὲ τὰς ἰδίας
(ἐπειδὴ ἐπυρπολήθη καὶ ὁ γονικός μου οἶκος), μοῦ μετέβαλαν
τὴν ἀποστροφὴν τῆς μὲ Τούρκους συγκατοικήσεως εἰς τόσῃν
μελαγχολίαν, ὥστε ἐκινδύνευσαν νὰ πέσω εἰς ἀληθινὴν παρα-
φροσύνην. Καὶ ἐδῶ τ' ὄνομα παραφροσύνη δὲν εἶναι ρητορικὴ
ὑπερβολή· σήμερον ἀκόμη, ἐνθυμούμενος τὴν τότε ταραχὴν τῆς
κεφαλῆς μου, βεβαιουῦμαι, ὅτι ἤθελα ἀφεύκτως παραφρονῆσει,
χωρὶς τὰς καθημερινὰς παρηγορίας τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου
μου Βερνάρδου. Μὲ σχεδὸν μόνον αὐτὸν ἦτον ἡ συχνότερα μου
συναναστροφή εἰς τεσσάρων ἐτῶν διάστημα, ὅσον διέτριψα
ἀκόμη εἰς Σμύρνην, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ καιροῦ κατέφυγα ὀλίγα
στάδια μακρὰν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ μὴ βλέπω
Τούρκους. Οἱ γονεῖς μου ἔτρεφαν ἀκόμα τὴν ἐλπίδα νὰ μὲ κρατή-
σωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἐμεταχειρίσθησαν παντοίους τρόπους,
ἕως καὶ αὐτὸ τοῦ γάμου τὸ δέλεαρ, νὰ μεταβάλωσι τὴν γνώ-
μην μου. Οἱ γονεῖς μου βλέποντες, ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσε νὰ
μὲ μαλάξῃ καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς φθειρομένης καθ' ἡμέ-
ραν ὑγείας μου, μ' ἐσυγχώρησαν τελευταῖον νὰ περάσω εἰς
Γαλλίαν.

Διὰ νὰ συντάμω τὰ μεταξὺ, ἐπέρασα πάλιν εἰς Λιβόρνον,
ἔπειτα εἰς Μασσαλίαν καὶ κατευωδῶθην τελευταῖον εἰς Μοντ-
πελλιέρων τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1782 καὶ ὄχι τὸ 1787. Ἐκεῖ διέτρι-

ψα ἕξ ἔτη καὶ ὄχι ὀκτώ, σπουδάζων τὴν ἰατρικὴν, ὅσον μ' ἐσυγ-
χωροῦσε σῶμα ἀσθενημένον ἀπὸ τοὺς καθημερινοὺς κόπους τῆς
σπουδῆς καὶ ἀπὸ τὸν σκώληκα λογισμὸν, ὅτι ἔμελλα τελευταῖον
νὰ ἐπιστρέψω εἰς τυραννουμένην ἀπὸ τοὺς Τούρκους πατρίδα.

Εἰς τὸ Μοντπελλιέρον ἔμαθα τὴν θλιβεράν ἀγγελίαν, ὅτι
ὁ πατήρ μου ἀπέθανε τὴν 21 Ἰουλίου 1783 καὶ ἡ μήτηρ μου τὸν
ἀκολούθησε μετὰ χρόνον ἕνα. Αἰωνία των ἡ μνήμη! Τοιοῦτους
γονεῖς εὐχομαι εἰς ὄλους τοὺς νέους.

Ἐδῶ ἀναγκάζομαι πάλιν νὰ διορθώσω ἄλλο λάθος τοῦ βιο-
γράφου μου. Λέγει, ὅτι ἡ εἰς Μοντπελλιέρον διατριβὴ καὶ σπου-
δὴ μου ἔγινε μὲ χορηγίαν ἐτήσιον φρ. 2.000 τοῦ Βερνάρδου. Ὁ
καλὸς μου οὗτος φίλος καὶ διδάσκαλος ἤθελε μετὰ χαρᾶς δρά-
μει εἰς βοήθειάν μου, ἂν ἡ χρηματικὴ του κατάστασις τὸν ἐσυγ-
χώρει τοιαύτας χορηγίας. Δὲν ἔλειψεν ὅμως οὔτ' αὐτὸς οὔτ' οἱ
συγγενεῖς μου νὰ παχύνωσι μὲ προσωρινὰς δωρεὰς τὴν ἀπὸ
τοὺς γονεῖς μου, ἐνόσφ ἐζοῦσαν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν
ἀπὸ τὴν πώλησιν τῆς ἀνακτισθείσης γονικῆς μου οἰκίας καὶ ἀπὸ
τοὺς ἰδικούς μου κόπους χορηγομένην βοήθειαν. Ἐκ τῶν κόπων
τούτων ἦτο καὶ ἡ ἀπὸ τὸ γερμανικὸν εἰς τὸ γαλλικὸν μετάφρα-
σις τῆς Κατηγήσεως τοῦ Ρώσου Πλάτωνος, τῆς Κλινικῆς Ἰατρι-
κῆς τοῦ Σέλ, τὴν ὁποῖαν ἐξέδωκα κατὰ τὸ 1787 ἔτος εἰς Μοντ-
πελλιέρον εὕρισκόμενος, καὶ ἄλλα τινὰ ἰατρικὰ συγγράμματα
μεταφρασμένα ἀπὸ τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν
εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἐκδομένα ἔπειτα εἰς Παρισίους.

Ἄφου ἐτελείωσα τὰ μαθήματά μου, ἐπεθύμησα νὰ ἱστορή-
σω καὶ τὰς νέας Ἀθήνας, τοὺς Παρισίους, διὰ νὰ ἀποφύγω κἀν
τὸ ὄνειδος τῶν ὄσοι δὲν ἐγνώριζαν ἄλλοτε τὰς παλαιάς. Ἦλθα
λοιπὸν εἰς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, συνωδευμένος μὲ συ-
στατικὰς ἐπιστολάς τῶν προφασσῶρων μου, τῶν ὁποίων ἡ εἰς
ἐμὲ εὐνοία καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Βρουσσονέτου, τοῦ Γρινῶ καὶ τοῦ
Σαπτάλ ἐχρημάτισεν ἔν ἀπὸ τὰ εὐτυχήματα τῆς ζωῆς μου.

« Βίος Ἀδ. Κοραῆ », *Παρίσιον*, 1833.

Ἄδαμάντιος Κοραῆς

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΟΔΥΣΣΕΑ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΝ

Ἐκ Παρισίων, 17 Ἰουνίου 1824.

Υἱὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγαπητέ, καὶ γενναῖε τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχε, Ὀδυσσεῦ !

Ἡ ἐπιστολή σου, τὴν ὁποίαν ἔλαβα τὴν 7 Ἰουνίου τοῦ παρόντος ἔτους, ἐκατάβρεξε τοὺς γηραλέους ὀφθαλμούς μου μὲ δάκρυα λύπης καὶ χαρᾶς. Χαρᾶς, ὅτι βλέπω τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζόμενα προθύμως ν' ἀναστήσωσι τὴν νεκρωμένην ἀπὸ τὸν τύραννον μητέρα των. Λύπης, ὅτι ὄλα τῆς τὰ τέκνα δὲν ὁμοιάζουσι τὸν Ὀδυσσεά, ἀλλ' εὐρίσκονται τινες μεταξύ σας, μὴ δυνάμενοι νὰ καταλάβωσιν, ὅτι αἱ διχόνοιαι, ἂν δὲν φέρωσι πάλιν ὀπίσω τοὺς Τούρκους, δὲν θέλουν ὅμως φέρειν ποτὲ τὴν αὐτόνομον ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἣτις χρεωστεῖται εἰς τὰ ἐκχυθέντα τίμιά σας αἵματα καὶ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ ὅλη ἡ Ἑλλάς. Τὸ μέγα τοῦτο κακὸν ἐγνώρισες καὶ σύ, φίλε, ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ὅλοι κοινῶς ἐδιδάχθημεν εἰς σχολεῖον ἄνομον, ἀπὸ διδασκάλους ἀνόμους. Ἄν δὲν μᾶς ἔφθειραν ὅλους ἰσομέτρως, ὅλους ὅμως σχεδὸν μᾶς ἐμπόδισαν νὰ μάθωμεν τὸ μόνον σωστικὸν τῆς ἐλευθερίας μάθημα, τὴν δικαιοσύνην . . . Εἶναι λοιπὸν χρεῖα νὰ παιδευθῇ τὸ Γένος τὰ μαθήματα τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ τὰ μαθήματα τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖς διδασκάλους τοῦ οὐτῶν μαθημάτων τοὺς διεσπαρμένους εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ὁμογενεῖς λογίους, καὶ τοὺς προσκαλεῖς νὰ πληρώσωσι καὶ αὐτοὶ τὸ εἰς τὴν πατρίδα ἀπαραίτητον αὐτῶν χρέος, καθὼς ἑσεῖς καθημέραν πληρώνετε μὲ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας σας. Οὐδ' αὐτοὶ τὸ ἠμέλησαν, τινὲς ἐξ αὐτῶν εὐρίσκονται ἤδη μεταξύ σας· ἄλλοι δὲ ἐκίνησαν, διὰ νὰ ἐνωθῶσιν ἐντὸς ὀλίγου μὲ τοὺς ἀδελφούς των. Ὅσοι ἔμειναν ἀκόμη, ἐμπόδισθησαν ἀπὸ διαφόρους εὐλόγους αἰτίας καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν ἀδηλόγητα τῆς αὐτοῦ μελλούσης αὐτῶν καταστάσεως· ἀδηλόγητα, τὴν ὁποίαν ἠῤῥησαν μάλιστα τῶν Ἑλλήνων αἱ διχόνοιαι. Τώρα ἀκούοντες, ὅτι ἐπιθυμεῖτε τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν, ὡς διδασκάλων ὁμονοίας, δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς προθυμίας νὰ δεῖ-

ξωσι καὶ αὐτοί, ὅτι εἶναι τέκνα τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ζητοῦν ἄλλο ἀπὸ σᾶς, πλὴν ὅ,τι ἤθελε ζητήσιν καὶ ὁ ὀλιγαρχέστατος Σωκράτης, τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν τροφήν, καὶ τὴν βεβαιότητα, ὅτι μέλλετε νὰ τῶν εὐκολύνετε τὰ μέσα νὰ διασπείρωσι τὴν παιδείαν, διὰ νὰ μὴ κατασταθῇ ἡ διδασχὴ των « φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ ». Τοιαύτη βεβαίωσις ἤθελεν ἐνεργήσιν πολὺ, ἂν ἐκηρύττετο ἀπὸ αὐτὴν τὴν Κυβέρνησιν. Ὅπως ἂν εἶναι, χαίρω, ὅτι γνωρίζετε ὅλοι κοινῶς τὴν ἀνάγκην τῆς παιδείας, καὶ τὴν ἐπιθυμεῖτε ὡς φύλακα τῆς ἐλευθερίας.

Ναί ! φιλε Ὀδυσσεῦ, τὰ κατορθώματα καὶ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων σου κατέστησαν τὴν νέαν Ἑλλάδα ὄχι ὀλιγώτερον θαυμαστὴν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· σᾶς ἔμεινε τώρα νὰ τὴν καταστήσετε καὶ σεβαστὴν, στολιζοντές τὴν μὲ τὴν παιδείαν, ἣτις ἔχει νὰ φέρῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀκόλουθον τῆς δικαιοσύνης ὁμόνοιαν καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη νὰ σᾶς ἀφήσωσιν ἀνενοχλήτους καὶ κυρίους νὰ ὀργανίσετε τὴν πολιτείαν σας, ὡς εἶναι δίκαιον, ἔσεῖς μόνον, ἐπειδὴ καὶ σεῖς μόνον ἐχύσατε αἷματα δι' αὐτὴν. Χωρὶς τὴν ἱεράν ταύτην ὁμόνοιαν καὶ ἐὰν παρὰ τὰ ἔως τώρα ἥρωικά σας ἀνδραγαθήματα δεῖξετε ἀκόμη ἥρωικώτερα εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλα, ἐὰν καὶ ἔως αὐτὴν τοῦ τυράννου τὴν καθέδραν προχωρήσωσι τὰ ἀνίκητά σας ὄπλα, μὴ ἐλπίζετε τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμεῖτε καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν ἀγωνίζεσθε ἀνεξαρτησίαν. Ὡ Θεέ, τρέμει καὶ τὸ σῶμα μου καὶ ἡ ψυχὴ συλλογιζομένου τὰ ἐκ τῆς διχονοίας ἐνδεχόμενα παθήματα. Μετὰ τόσας θυσίας, μετὰ τόσους ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἤθελαν θαυμάσιν, ἂν ἐπέστρεφαν εἰς τὸν κόσμον, ν' ἀναγκάσετε μὲ τὴν διχονοίαν σας τοὺς ξένους νὰ ὀργανίσωσι τὴν πολιτείαν σας ! Ἐσεῖς νὰ φυτεύετε καὶ μὲ τὰ αἷματά σας νὰ ποτίσετε τῆς ἐλευθερίας τὸ δένδρον, καὶ νὰ ἔλθωσιν ἔξωθεν ἄλλοι νὰ σᾶς διδάξωσι πῶς καὶ πότε πρέπει νὰ γεύεσθε τοὺς καρπούς του ! Στρατιῶται, στρατηγοί, νομοθέται, κυβερνήται πάσης τάξεως καὶ πολῖται, ὑποφέρετε νὰ πάθῃ τὴν κατασχύνην ἢ κοινὴν σας μήτηρ, ἡ Ἑλλάς ; Καὶ ποῖαν χάριν ἔχει νὰ σᾶς χρεωστῇ, ὅτι τὴν ἐλευθερώσατε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐὰν δὲν καταστήσετε καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτονόμως ἀνεξάρτητον μὲ τὸν ἱερόν δεσμόν τῆς ὁμονοίας ; « Ἀδελφός

ὕπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὄχυρά καὶ ὕψηλή, ἰσχύει δὲ ὡσπερ τεθεμελιωμένον βασιλείον»: εἶναι λόγια τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, βεβαιωμένα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πεῖραν.

«Ὅσα λέγω, φίλε Ὀδυσσεῦ, περὶ ὁμονοίας δὲν ἀποβλέπουν κατευθεῖαν ἐσέ. Ἔδειξες μὲ τὴν ἕως τώρα διαγωγὴν σου, ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν ἀπὸ τοιαύτας παραγγελίας. Ἐνδέχεται ὁμως νὰ εὐρίσκωνται μεταξύ σας τινὲς ὄχι κακοὶ στρατηγοί, ὄχι κακοὶ πολῖται, ἀλλ' ἄνθρωποι ἀπατημένοι ἀπὸ ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνθρωπίσκων φαρμακερὰς συμβουλὰς· ἄνθρωποι νομίζοντες, ὅτι, ὅστις κρατεῖ ὄπλα, εἶναι καὶ ἐλεύθερος, εἶναι καὶ δυνατός, εἶναι καὶ ἀσφαλής, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι κρατεῖ ὄπλα. Πλάνην μεγάλην πλανῶνται οἱ ταλαίπωροι. Μόνη ἡ δικαιοσύνη φέρει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν· ὄπλα χωρὶς δικαιοσύνην γίνονται ὄπλα ληστῶν, ζώντων εἰς καθημερινὸν κίνδυνον νὰ στερηθῶσι τὴν δύναμιν ἀπὸ ἄλλους ληστὰς ἢ καὶ νὰ κολασθῶσιν ὡς λησταὶ ἀπὸ νόμιμον ἐξουσίαν. Ἡ ἀνδρεία χωρὶς τὴν δικαιοσύνην εἶναι εὐτελὲς προτέρημα· ἡ δικαιοσύνη, ἂν ἐφυλάσσετο ἀπὸ ὄλους, οὐδὲ χρεῖαν ὄλως εἶχε τῆς ἀνδρείας, ὡς ἔλεγεν ὁ ἔνδοξος καὶ μέγας στρατηγὸς Ἀγησίλαος: «Οὐδὲν ἀνδρείας χρῆζομεν, ἐὰν πάντες ὦμεν δίκαιοι».

Λανθάνεσαι, φίλε Ὀδυσσεῦ, ὅταν κρίνης ἀναγκαίαν καὶ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν μου. Τί ζητεῖς καὶ τί ἐλπίζεις ἀπ' ἐμέ; Ἐὰν ζητῆς συμβουλὰς, παρ' ὅσας ἔγραψα πολλάκις πρὸς ἄλλους καὶ γράφω πρὸς σέ σήμερον, συμβουλὰς ὄχι τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ τῶν σοφῶν προγόνων μας, ἄλλας δὲν ἔχω νὰ δώσω. Ἐὰν ζητῆς πράξεις, ζητεῖς ν' αὐξήσης τὴν λύπην μου. Ἄν εἶχα στρατιωτικὴν ἡλικίαν χωρὶς ἀναβολὴν ἤθελα τρέξειν νὰ γραφθῶ στρατιώτης τῆς πατρίδος στρατηγούμενος ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Ἄλλὰ μάθε, στρατηγέ μου, ἂν ἀκόμη δὲν τὸ ἔμαθες, ὅτι ἀπὸ τὴν 27ην τοῦ περασμένου Ἀπριλίου ἤρχισα νὰ τρέχω μὲ ποδαγρικοὺς πόδας τὸ 77 ἔτος τῆς ἡλικίας μου· ἀπὸ τοιούτους στρατιώτας εἶμαι βέβαιος, ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν. Τὰ πρὸς τὴν πατρίδα μου χρέη εἶναι τόσον βαρύτερα, ὅσον ἡ πατρίς μ' ἐπλήρωσε πολὺ πλεיותרον ἀπ' ὅ,τι ἤξιζαν οἱ μικροὶ μου κόποι, μὲ τὴν εὐνοιάν της, τὴν ὁποῖαν δὲν ἀλλάσσω μὲ τοὺς θησαυροὺς ὄλους τῆς γῆς· ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον ὁ ταλαίπωρος ἄλλο τι νὰ

προσφέρω εἰς αὐτήν παρὰ εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας της καὶ δεήσεις εἰς ὅλα της τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς μου, νὰ σέβωνται τὴν πατρίδα πλέον παρὰ τοὺς ἰδίους των γονεῖς. Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, υἱὲ τῆς Ἑλλάδος Ὁδυσσεῦ, νὰ εὐλογήσῃ τὰ ὄπλα σου.

Ὁ φίλος καὶ σοῦ καὶ τῆς κοινῆς πατρίδος

«*Ἐπιστολαί*», Ἀθῆναι, 1855.

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐφθασε τέλος πάντων ἡ ὥρα, τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες ἐπεθύμησαν μάτην. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μ' ὄλον ὅτι πολλὰ μακρυσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιὰν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν, εἶναι ὁμως ἀσυγκρίτως πλέον φωτισμένοι, ἀφ' ὅτ' ἤθελαν εἶσθαι πολλὰ ἄλλα ἔθνη, ἐὰν ἔπασχον καὶ μέρος μικρὸν τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοί, στολισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα καὶ παιδευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιότεραν ἀνατροφὴν, ἥτις αὐξάνει καθημέραν, δείχνουν εἰς ὄλους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξετάζουν τὰ πράγματα, ὅτι δύναται τινες δυστυχεῖς περιστάσεις νὰ ἐρημώσωσιν ὀλίγερα τὴν πλέον καρποφόρον γῆν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τῆς ἀφαιρέσωσιν τὴν φυσικὴν γονιμότητα ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκοῦσι νὰ τὴν στολίσωσι καὶ πάλιν ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τόσον εἶναι πληροφορημένοι, ὅτι παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον νὰ τοὺς θεραπεύσῃ δὲν δύναται, ὥστε, καταφρονοῦντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια, παραβλέποντες ὄλους τοὺς κινδύνους, τρέχουν πανταχόθεν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, διὰ νὰ ἀπολάβωσιν ἐκεῖνα τὰ φῶτα, μὲ τὰ ὁποῖα ζῶντες ἐφώτιζον τ' ἄλλα ἔθνη καὶ φωτίζουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινοὺς Εὐρωπαίους οἱ πρόγονοὶ των.

Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὄλους τοὺς φιλογενεῖς πλουσίους, ὅσοι ἐπιταχύνουν τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος καταβάλλοντες προθύμως εἰς σύστασιν σχολείων, εἰς συνάθροισιν βιβλίων καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ τύπου ἔκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνετοὺς νέους, ὅσοι περιέρχονται τὴν Εὐρώπην

ἀπανθίζοντες, ὡς μέλισσαι, τὰ ὠφέλιμα ἄνθη, διὰ νὰ πλέξωσι τὸν στέφανον, μὲ τὸν ὁποῖον μέλλει νὰ στεφανωθῆ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ πατρίς των. Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπληροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ εὐτελεῆ μέταλλα, οὐδὲ γίνονται ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἡξεύρουν τὴν χρῆσιν καὶ μεταχειρίσιν αὐτῶν· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ πλοῦτος χωρὶς παιδείαν καὶ ἀρετὴν τόσον ὀλίγον ἠμπορεῖ νὰ στολίσῃ τὸν ἔχοντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερωτέραν αὐτοῦ τὴν γυμνότητα· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐτοὺς τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυροὺς ἀποκτήσωσι καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πέτρας μάθωσι νὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσίον, οὐδεμίαν τιμὴν θέλουν λάβει παρὰ τῶν ἄλλων ἔθνων, ἐν ὧσ' ἡ πατρίς των εὐρίσκεται εἰς πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληροφορήθησαν τέλος πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ, μὲ τὴν ὁποίαν σπουδάζουν νὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς πατρίδος, ἐπαναστρέφει πολλαπλάσια εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ὡσαύτως οἱ φιλόμουσοι νέοι τοῦ Γένους, ὅσον πλέον σπείρουν τὰ φῶτα, τόσον πλειοτέρους ἐγκωμιαστὰς εἰδήμονας θέλουν λάβει τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον πλειοτέραν εὐγνωμοσύνην θέλει δεῖξειν εἰς αὐτοὺς ἡ εὐεργετηθεῖσα Πατρίς. Τί τοὺς ὠφελεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων ἔπαινος, οἱ ὁποῖοι ἐπαινοῦν ὅ,τι δὲν καταλαμβάνουν καὶ ψέγουν χωρὶς κρίσιν ὅ,τι δὲν κολακεύει τὰ πάθη των; τί τοὺς ὠφελεῖ ἡ σοφία, ὅταν ἡ Πατρίς σκοτισμένη δὲν ἔχει οὐτ' ὀφθαλμοὺς νὰ τοὺς ἴδῃ, οὔτε φρόνησιν νὰ τοὺς διακρίνῃ καὶ νὰ ἀνταμείψῃ, ὡς εἶναι δίκαιον, τοὺς ἰδρωτάς των;

Αὐξήσατε λοιπόν, ὧ νέοι φιλόμουσοι τῆς Ἑλλάδος, τὴν προθυμίαν νὰ φωτίζετε τὴν Πατρίδα, διὰ νὰ ἀνακαλέσετε πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν τῶν προγόνων μας δόξαν. Ἐνθυμήθητε, ὅτι εἴσθε Ὅμηρου, Ἀριστοτέλους, Πλάτωνος, Δημοσθένους, Θουκυδίδου, Σοφοκλέους καὶ μυρίων ἄλλων τοιούτων ἀνδρῶν ἀπόγονοι. Συλλογίσθητε πόσους κόπους ὑπέφεραν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι ἄνδρες, διὰ νὰ τιμήσωσι τὴν πατρίδα, πόσῃν δόξαν ἀπέλαβον ζῶντες ἀπ' αὐτὴν, πόσῃν λαμβάνουν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον ἀπὸ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐξενιτεύθησαν, καθὼς ξενιτεύεσθε τὴν σήμερον, διὰ νὰ συλλέξωσιν ὅ,τι

χρήσιμον εὔρισκον εἰς ἄλλα ἔθνη καὶ νὰ πλουτίσῃ τὴν ἰδίαν πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα μὴ σὰς ἀπατήση ἢ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ, μὴ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μετὰ μακρὰν ξενιτειάν ἐπιστρέψετε μὲ κενὰς τὰς χεῖρας ἢ γέμοντες ἀπὸ κακὰ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλήρης ἀναριθμητῶν καλῶν ἢ Εὐρώπῃ· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς καὶ προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἄπειρον νεότητα. Μιμῆθητε τὰς μελίσσας, ἀπανθίζοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὄχι τὰς μυίας, αἱ ὁποῖαι προσκολλῶνται εἰς τὰς δυσωδίας. Τῶν τιμῶν ἡδονῶν ἢ μετρία χρῆσις γίνεται ἄνεσις τῶν κόπων καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κόπους· ἢ κατάχρησις φεύγει τοὺς ἀναγκαίους κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τυφλώνει εἰς τὸ ὕστερον τοῦ νοῦς τοὺς ὀφθαλμούς. Ἀναγινώσκετε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόλογον* τοῦ Προδίκου* περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἑρακλέους· καὶ ἀκολουθήσετε τὴν σεμνὴν ἐκείνην γυναῖκα, ἥτις εἰκόνιζε τὴν ἀρετὴν, καὶ ὄχι τὴν ἀναίσχυντον Σειρήνα*, ἢ ὁποῖα ἐτόλμα νὰ ὀνομάζεται Εὐδαιμονία.

Μιμῆθητε λοιπὸν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὁποῖοι, φλεγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὸν ἔρωτα, ἔτρεχαν πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὰς ἀληθεῖς ἡδονὰς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθὼς σεῖς, καὶ πένητες, καθὼς πολλοὶ ἀπὸ σὰς, οἱ ὁποῖοι τὴν ἡμέραν ἐσύχναζον εἰς τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων καὶ τὴν νύκτα εἰργάζοντο μὲ μισθόν, διὰ νὰ λαμβάνῃ τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα. Τοιαύτην ἔνδειαν τὴν σήμερον νὰ φοβηθῆτε δὲν ἔχετε· δεῖτε προθυμίαν νὰ φωτισθῆτε καὶ ἡ Πατρίς θέλει σὰς χορηγήσει δαψιλῶς τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα.

Σεῖς εἴσθε τὴν σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅταν ἡ Πατρίς μέλλῃ νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σὰς. Πῶς ἔχετε λοιπὸν νὰ διδάξετε τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; πῶς ἔχετε νὰ τοὺς μάθετε τὰ καθήκοντα τοῦ χρηστοῦ πολίτου, τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσετε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἐὰν πλανᾶσθε, ὡς ἀγριάνθρωποι,

ἢ μᾶλλον ὡς ἀνήμερα θηρία, εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας ; Τὸ πλείοτερον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κολάζονται, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη εἰς τὴν νεαρὰν αὐτῶν ἡλικίαν. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεταί κανεὶς εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου· καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι κατ' ἀρχὰς πλὴν μικροὶ σπινθηρες. "Ὅταν ὁ λόγος τὰ κυβερνᾷ, γίνονται φῶς, τὸ ὁποῖον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην του τὴν Πατρίδα. "Ὅταν ἀφεθῶσι νὰ φέρωνται χωρὶς χαλινόν, ἀνάπτουν πυρκαϊᾶν ὀλέθριον, τὴν ὁποῖαν νὰ σβέσῃ ἄλλο τι πλεόν δὲν δύναται παρὰ τὰς ποινὰς τῶν νόμων.

Ἄλλὰ τί τολμῶ νὰ ὀνομάζω νόμους ; αὐτοὶ πρέπει νὰ φοβίζωσι τὰς ἀγενεῖς καὶ ἀχρεῖας ψυχὰς. Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος, ἔχετε ψυχὰς ἑλληνικὰς. Ἐξεύρετε καλότερα, ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ πράξετε κακὸν ἐναντίον τῶν νόμων, ἀλλὰ θέλουν ζητηθῆ ἀπὸ σᾶς καὶ ὅσα δυνάμενοι νὰ πράξετε ἡμελήσατε· δὲν ἀρκεῖ, ὅτι δὲν ἐπροδώκατε τὴν Πατρίδα, ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεται καὶ ἂν δὲν τὴν ὠφελητε. Προδότης τῆς Πατρίδος γίνεται ὄχι μόνον ὅστις ἀνοίγει τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν ἐλευεῖ τὴν πτωχείαν τῆς, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσίν τῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς κόπους του. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν τὰ ἀνδράποδα ζῶσι βίον ἀνδραπόδων· ἀλλὰ τῶν ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέπει νὰ εἶναι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεῖς ἔχετε τὰς ἀκοὰς πληρωμένας ἀπὸ τόσα καλὰ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἀκούσματα καὶ παραδείγματα, ὥστε κινδυνεύετε, ἂν δὲν τὰ μιμηθῆτε, νὰ κατασταθῆτε καὶ παρὰ τὰ ἀνδράποδα ἀχρειέστεροι.

Περιστρέψατε τοὺς ὀφθαλμούς, ὦ νέοι, εἰς ὅλα τὰ μέρη καὶ ἴδετε, ἂν κανὲν ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἔθνη ἔχει προπάτορας τοιοῦτους, ὁποῖους ἡμεῖς, παραδείγματα ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τόσα, ὅσα ἀναγιγνώσκομεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων μας. Συλλογίσθητε, ἂν εἶναι τίμιον καὶ καλὸν νὰ καυχώμεθα εἰς ταύτας τὰς πατραγαθίας, χωρὶς νὰ δεῖξωμεν καὶ ἡμεῖς ἰδίας ἀνδραγαθίας· νὰ ὑποφέρωμεν ὄνειδιζόμενοι ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ὡς ἀνάξιοι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐγενείας καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἡλίθιον, ὡς ἀνωφελὲς βᾶρος τῆς γῆς. Συλλο-

γίσηθε, ὦ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νέοι, ἂν εἴσθε ἄξιοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἐὰν δυνάμενοι νὰ φωτίσετε τὴν Πατρίδα καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσετε ὡς ἄλλοι Ἡρακλεῖς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς τᾶς ὕβρεις, ἀκολουθήτε τὴν ἀναίσχυντον γυναῖκα, τὴν ὁποῖαν πλανηθέντες ἴσως ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἀληθῆς εὐδαιμονία.

Ἐν Παρισίοις τῷ 1823.

Προλεγόμενα εἰς Βεγκαρίου «Περὶ ἁμαρτημάτων καὶ ποινῶν», β' ἔκδ., 1823.

Ἄδαμάντιος Κοραῆς

Η Μ Ο Σ Χ Ω

[Ὁ Ἄλῃ-Πασας δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ ἐν μέσῳ τῆς δεσποτικῆς ἐπικρατείας τοῦ ἐλεύθερον καὶ ὑπερήφανον τὸ Σούλι. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ τὸ κυριεύσῃ. Ἄλλ' ἡ πρώτη κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεία τὸ 1791 ἀπέτυχε. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1792 παρεσκευάσθη διὰ νέαν ἐκστρατείαν. Διὰ νὰ προλάβῃ ὅμως τοὺς Σουλιώτας ἀνετοίμους, προσεποιήθη, ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε μάλιστα τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν. Οὗτοι ἀπατηθέντες ἔστειλαν τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν μὲ ἐβδομήκοντα παλικάρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς υἱὸς τοῦ Φῶτος. Ὁ Ἄλῃς διὰ δόλου συνέλαβε καθ' ὁδὸν ὄλους καί, ἀφοῦ τοὺς ἀφώπλισε, τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἰωάννινα δεσμίους. Μόνον τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν ἀπέλυσε, διότι οὗτος ὑπεσχέθη, ὅτι δῆθεν θὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι. Ἀπεναντίας ὅμως ὁ Λάμπρος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἀντέταξεν ἡρωικωτάτην ἄμυναν, εἰς τὴν ὁποῖαν μεγάλην βοήθειαν ἔδωσαν αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου. Ἴδου πῶς περιγράφει τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς 20 Ἰουλίου 1792 ὁ Χριστόφορος Περραιβός.]

Ὁ Ἄλῃ-Πασας, παρουσιασθεὶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ ἔφιππος, ἐξέφρασε τὰ ἐξῆς : « Παλικάρια μου ! Ἐσεῖς ἠξεύρετε πολὺ καλὰ πόσα κακὰ κάμνουν καὶ ἐμένα καὶ ἐσᾶς καθ' ἡμέραν οὗτοι οἱ ἄπιστοι Σουλιῶται, πόσους τόπους καὶ χωριά μᾶς ἄρπαξαν. Ἐὰν τοὺς ἀφήσωμεν ζωντανούς, αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τολμήσουν νὰ κυριεύσουν τὰ σπίτια μας, θὰ σκλάβώσουν τὰ γυναικόπαιδά μας. Ἐγὼ μὲ τὴν ἰδικὴν σας ἀνδρείαν ὑπέταξα τὴν Ρούμελην, κατετρόπωσα ὄλους τοὺς γειτονικοὺς καὶ μακρινοὺς ἐχθροὺς μου· καὶ τώρα δὲν εἶναι ἐντροπή μας μία φούκτα γκιαούρηδες νὰ μᾶς καταστήσουν νὰ μὴ τολμῶμεν νὰ ἐβγῶμεν ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια μας ; Τὰ στρατεύματά μας εἰ-

ναι πολλά καὶ ἀνδρεῖα. "Ὅθεν σήμερον δὲν χρειάζεται πολὺ ντουφέκι, ἀλλὰ μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι. "Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶναι ἄξια παλικάρια καὶ πιστοὶ Μωαμετάνοι, τώρα θὰ φανοῦν. Σᾶς λέγω ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅσοι ἀπ' ἐσᾶς ἤθελε πρωτέμβουν εἰς τὸ Σούλι μὲ τὸ σπαθὶ γυμνόν, ὑπόσχομαι νὰ δώσω εἰς τὸν καθένα πεντακόσια γρόσια».

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἐνθουσίασε τοὺς ὄπλαρχηγοὺς καὶ στρατιώτας εἰς βαθμόν, ὥστε ἐκ τοῦ ὀλικοῦ στρατοῦ ἐκλεχθέντες ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας, οἱ ἀνδρειότεροι, ὠρκίσθησαν νὰ μὴ βάλωσι τὰ ξίφη εἰς τὰς θήκας, πρὶν κυριεύσωσι τὸ Σούλι, ἐξολοθρεύσωσι τοὺς Σουλιώτας ἢ ἀποθάνωσι μαχόμενοι. Ἡ ἔνορκος αὕτη ἀπόφασις ἀμέσως ἀντήχησεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες συσκεφθέντες ὠρίμως ἐνέκρινον ν' ἀφήσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ τὸ Σούλι, Σαμενίβαν καὶ Ναβαρίκον, καὶ νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τὴν κατὰ δυσμὰς κειμένην ράχιν τῆς Κιάφας, ὅπου κατ' ἀνατολὰς μόνον ἠδύνατο νὰ τοὺς προσβάλωσιν οἱ ἐχθροί, διότι τὰ βορειοδυτικομεσημβρινὰ αὐτῆς μέρη εἶναι ἄβατα διὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας κρημνοὺς καὶ βράχους. Τὴν δὲ ὀχυρωθεῖσαν θέσιν τῆς ράχεως κατέσχον οἱ ἄνδρες, ἐξ ὧν ἐκλεχθέντες ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους, νέοι ἄνδρες καὶ ὠκύποδες, παρετάχθησαν εἰς μάχην δύο σχεδὸν ὥρας μακρὰν τῆς Κιάφας καὶ ἐν τοιοῦτῳ σχεδίῳ, ὥστε νὰ μάχωνται ὀπισθοποδίζοντες ἐκ συμφώνου ἐκ τῆς εἰρημένης ράχεως. Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἀναγκαῖον ἦν νὰ τὸ πραγματοποιήσωσι διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ ἐλπίδα τῆς νίκης, διότι ἢ πληθὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἢ μεθ' ὄρκου ἀπόφασίς του καὶ αἱ ἀδύνατοι ἀλλαγῆναι πρὸς διατήρησιν τοποθεσίας ἐπρομήνυον νίκην τοῦ Πασᾶ ἢ πολλὴν φθορὰν τῶν Σουλιωτῶν.

Οἱ Τουρκαλβανοὶ λοιπὸν μετὰ τὴν συνήθη προσευχὴν σύραντες τὰ ξίφη ὤρμησαν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀλαλάζοντες. Οἱ δὲ ὀπισθοποδίζοντες ἐπυροβόλουν καὶ ἠραιωμένοι ἀντέτασσαν τὸ ἀριστερὸν πλάγιον τοῦ σώματος ὡς δύστρωτον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγένετο ὁ πόλεμος μέχρι τῆς Κιάφας, ὅπου φθάσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐκάθισαν ν' ἀναψύξωσι μικρὸν καὶ ἐπομένως νὰ ὀρμήσωσιν ὅλοι ὁμοῦ, οἱ δὲ Σουλιῶται ἀναβάντες εἰς τὴν ράχιν κατέλαβον μετὰ τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν τὰς ἀναγκαίας θέσεις. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης καὶ

ὀπισθοδρομήσεως τῶν Σουλιωτῶν καθήμενος ὁ Πασάς ἐπὶ τοῦ ὄρους Βιρτζάχα ἐθεώρει τὰ γενόμενα. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρχεν ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς του διὰ τὴν προχώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ἐνδόξου νίκης. Ἐπεμπεν ἐκ τοῦ βουνοῦ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου πιστοὺς ὑπῆρέτας, διὰ νὰ ἐπαινῶσιν ἐκ μέ-
 ρους του τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ τοῖς ὑπόσχωνται χρήματα, δῶρα καὶ βαθμούς.

Ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τοιοῦτων ἐπαίνων καὶ ὑποσχέσεων τοῦ Πασᾶ, πεπεισμένοι πρὸς τούτοις διὰ τὴν προχώρησιν, ὤρμησαν ἐκ δευτέρου ἀλαλάζοντες. Οἱ Σουλιῶται ἐτοποθετήθησαν ἀνὰ δύο εἰς πᾶσαν πολεμιστράν, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐγέμιζεν, ὁ δὲ ἐπυρο-
 βόλει, ὥστε ἐγένετο ὁ πυροβολισμὸς ἀδιάκοπος. Ἦρξαντο δὲ νὰ τοὺς πυροβολῶσιν ἡσύχως καὶ εὐστόχως, ὅτε ἦσαν μόλις δέκα βήματα μακρὰν ἀπ' αὐτῶν. Ὁ πρῶτος καὶ δεῦτερος πυρο-
 βολισμὸς ἐπέφεραν αἰσθητὴν φθορὰν εἰς τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀνεχαίτισε καὶ ἐματαίωσε τὴν θηριώδη ὀρμὴν των εἰς τρόπον, ὥστε βλέποντες οἱ μὲν τὸν θηρισμὸν τῶν δέ, ἔπεσον πρηνεῖς μεταχειρισθέντες τῶν πεσόντων στρατιωτῶν τὰ πτώματα ὡς προμαχῶνας, ὀπισθεν τῶν ὀπίων ἀντεμάχοντο μὴ τολμῶντες πλέον νὰ προχωρήσωσιν ἐπὶ τὰ πρόσω. Διήρκεσεν ἡ μάχη αὐ-
 τη ὑπὲρ τὰς τέσσαρας ὥρας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης τοῦ ἡλίου (διότι ἦτο ἡ εἰκοστὴ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου) καὶ τοὺς μαχομένους παρέλυσεν καὶ τὰ πυροβόλα ὄπλα ἐκ τῆς ἀδιακό-
 που χρήσεως κατέστησεν ἄχρηστα, κατήντησαν ἀμφοτέρα τὰ μέρη νὰ διακόψωσι πρὸς καιρὸν τὸν διηνεκὴ πυροβολισμὸν.

Αἱ γυναῖκες ὅμως, εὐρισκόμεναι ὀπισθεν τῶν ἀνδρῶν, μὴ ἀκούουσαι πυρσοκροτήσεις καὶ ἀλαλαγμούς, ἠπόρησαν νομί-
 σασαι, ὅτι οἱ Τουρκαλβανοὶ ὄλους τοὺς Σουλιώτας κατέστρε-
 ψαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ Μόσχω, γυνὴ τοῦ Κα-
 πετὰν Τζαβέλα, ἐπιστᾶσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων γυναικῶν,
 εἶπε τὰ ἑξῆς :

— Ἀδελφαί, ὁ πόλεμος ἔπαυσεν. Οἱ ἐχθροὶ, ὡς φαίνεται, ἐνίκησαν καὶ ἔσφαξαν τοὺς ἄνδρας, τὰ παιδιά, τοὺς συγγενεῖς καὶ ὄλους τοὺς συμπολίτας μας. Ἡμεῖς λοιπὸν τί πρέπει νὰ κάμωμεν; νὰ παραδοθῶμεν σκλάβες ἢ ν' ἀποθάνωμεν καθὼς οἱ συγγενεῖς μας;

“Ολοι ἐκ συμφώνου ἀπεκρίθησαν :

— Θάνατον μᾶλλον προκρίνομεν ἢ σκλαβιάν !

— Ἐάν, ἀπεκριθῆ ἡ Μόσχῳ, προκρίνετε τὸν θάνατον, δρᾶ-
ξατε τὰ ὄπλα καὶ ἀκολουθήσατέ μοι. Ἄς μείνωσιν ἐδῶ μόνον
αἱ γραῖαι καὶ τὰ τρυφερά τέκνα μας, τὰ ὅποια, ἀφοῦ ἀποθά-
νωμεν ἡμεῖς, ἄς τὰ ρίψωσι κάτω ἀπὸ τοῦτον τὸν βράχον, ἔ-
πειτα ἄς ριφθῶσι καὶ αὐταὶ κατόπιν.

Ἐπεὶ τὰς τριακοσίας γυναῖκας συνέδραμον μετὰ τῆς
ἀτρομήτου Μόσχως, ἀναβᾶσαι δὲ εἰς τὴν ράχιν ἔμαθον τὴν
αἰτίαν τῆς διακοπῆς τοῦ πυροβολισμοῦ. Πληροφορηθεῖσαι ταυ-
τοχρόνως καὶ τὴν χεῖρονα κατάστασιν τῶν Τούρκων ἔκ τε τῆς
ἡλιακῆς θερμότητος καὶ τῆς φθορᾶς τῆς μάχης, ἀπεφάσισαν
νὰ ριψοκινδυνεύσωσι καὶ αὐταὶ κατ’ ἐκείνην τὴν κρίσιμον περι-
στασιν, ἀφ’ ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ σωτηρία ἢ ἡ ἀπώλεια τῆς Πατρίδος.
“Ὅθεν ἀμέσως ἐφώνασε στεντορίως ἡ Μόσχῳ πρὸς τὰς ἄλλας
συμπολίτιδας :

— Ἐπάνω τους, ἐπάνω τους, ἀδελφαί ! Τί τοὺς κοιτάζετε
ἀκόμη ;

Ἡ ἐνθουσιώδης ὄρμη τῶν γυναικῶν, συνωδευμένη καὶ μὲ
ὀξυφώνους ἀλαλαγμούς, εἰς τόσον βαθμὸν παραδόξου συγχύ-
σεως καὶ μικροψυχίας κατέφερε τοὺς Τουρκαλβανούς, εἰς ὅσον
βαθμὸν ὁμοιοῦς καὶ ἀνδρείας τοὺς εἶχεν ὑψώσει ἢ ἀπόφασις
πρὸ τεσσάρων ὥρων διώκοντας τοὺς ἄνδρας των. Ἄπορίας
καὶ θαυμασμοῦ φαινόμενον ἦν νὰ βλέπη τις στρατηγούς καὶ
στρατιώτας ἐμπειροπολέμους, νικητὰς ἄχρις ἐκείνης τῆς στιγ-
μῆς, ὠρκισμένους πρὸ ὀλίγου ἢ ν’ ἀποθάνωσιν ἢ νὰ νικήσωσι
κατὰ κράτος τοὺς ἀντιπάλους, ἀπροσδοκῆτως δὲ διωκομένους
ἤδη ὑπὸ γυναικῶν, συνοδευομένων πρὸς ἐπικουρίαν ὑπὸ μόλις
τριακοσίων ἀκουράστων μαχητῶν, οἵτινες, καίτοι ἀπηυδισμέ-
νοι ἐκ τοῦ πανημέρου ἀγῶνος, ἔδραμον κατόπιν πρὸς βοήθειαν
τῶν γυναικῶν, φοβούμενοι μὴ ἀπευκταῖον αὐταῖς συμβῆ. Ἐνὶ
λόγῳ ἔβλεπέ τις γυναικάνδρομάχην καὶ οὐχὶ ἀνδρομάχην. Τοὺς
ἔδιωξαν τέλος πάντων μέχρι τοῦ Σουλίου, μίαν ἀπέχοντος
ὄραν τῆς Κιάφας.

Ἐνῶ ἀπ’ ἀντικρῶ περιέμενον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὁ
Πασὰς ν’ ἀκούσῃ τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῆς τελείας ἤττης

καί καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν του, ἀπροσδοκῆτως καί μὲ ἔκστασιν βλέπει τὸ στράτευμά του φεῦγον καί προτροπάδην διωκόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν ! Ἡ ἥρωϊκὴ αὐτῆ πράξις τῶν Σουλιωτισσῶν βυθίζει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Ριφθεὶς χαμαὶ τύπτει τοὺς μηρούς του ἐκφωνῶν ἀλβανιστὶ τοὺς ἐξῆς σχετλιαστικoὺς λόγους :

— Μπῶ, μπῶ ! Μεντέτ, Ἄλλάχ ! (Οὐαί, οὐαί ! ἔλεος, Θεέ μου !)

Μαδίζει τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του, κατασύρει τὰς παρειάς του καί χωρὶς νὰ προσμένῃ τὸ τέλος τῆς μάχης, οὔτε διαταγὰς ἐγγράφους ἢ προφορικὰς ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς στρατηγούς τοῦ στρατοπέδου, ἰπεύσας ἀπῆλθε δρομαῖος εἰς τὰ Ἰωάννινα ¹ . . .

« Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », 1815. Χριστόφορος Περραιβὸς

ΑΤΑΡΑΞΙΑ ΨΥΧΗΣ

Ἄν ὅλα τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ἔπρεπε νὰ μᾶς ταράττωσι καὶ νὰ μᾶς ρίπτωσιν εἰς ἀνησυχίαν, ἡ ψυχὴ μας ἤθελε βασανίζεσθαι ἀκαταπαύστως καὶ ἡ εὐθραυστος αὐτῆ μηχανὴ τοῦ σώματος δὲν ἤθελεν ἠμπορεῖν νὰ ἀντέχῃ πολὺν καιρὸν εἰς τόσας ἀλλεπαλλήλους προσβολὰς τῆς τύχης, τὸ στάδιον τῆς ζωῆς μας ἤθελε τελειῶναι δυστυχῶς καὶ παρὰ τοὺς ὠρισμένους ὅρους ἀπὸ τὴν φύσιν. Ὁ φρόνιμος λοιπὸν καὶ σοφὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ μὲ βλέμμα γενικὸν ὅλον τὸ σύστημα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· νὰ προβλέπῃ τί ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ μὴ ταράττεται εἰς τὰ συμβαίνοντα.

Ἡ διάθεσις αὐτῆ λέγεται Ἰσότης ψυχῆς καὶ Ἄταραξια, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ συμμεταβάλλεται μὲ τὴν ἄστατον τύχην, ἀλλὰ νὰ φυλάττῃ πάντοτε τὸν αὐτὸν χαρακτήρα. Δὲν εἶ-

¹ Τὴν φυγὴν αὐτὴν τοῦ Ἀλή-Πασα ἔλαβεν ὡς θέμα ὁ Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης εἰς τὸ γνωστὸν ποίημά του, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους :

Τ' ἄλογο, τ' ἄλογο, Ὁμέρ Βριόνη,
τὸ Σοῦλι ἐχούμησε καὶ μᾶς πλακώνει...

(Μ. Χ. Ο.)

ναι βέβαια ἄλλο δυστυχέστερον παρά τὸν ἄστατον καὶ εὐμετάβλητον ἄνθρωπον, ὅστις κλίνει, ὅπου φυσᾷ ὁ ἄνεμος τῆς τύχης· ὅστις λαλεῖ καὶ πράττει σήμερον οὕτω καὶ αὔριον ἀλλέως· ὅστις δὲν ἔχει καμίαν σύστασιν οὔτ' εἰς τὸ πνεῦμα οὔτε εἰς τὴν καρδίαν του. Ἐκ τούτων ψευδεῖς ὑποσχέσεις, ἐκ τούτων προδοσαί κρυφαί, ἐκ τούτων ἀπάται, κολακεῖαι, δολιότητες καὶ ἐπιβουλαί. Δὲν ἐξεύρει κανεῖς, πῶς νὰ φερθῆ μετ' ἀνθρώπους τοιοῦτου πολυμόρφου εἴδους. Τὸ παραμικρότερον συμβεβηκὸς τοὺς μεταβάλλει· ἢ πλεον ἔλαφρά δυστυχία τοὺς ἀπελπίζει· ἢ παραμικρότερα ἐναντιότης τοὺς ἀνατρέπει, ὡς νὰ ἀγνοοῦσαν τὴν ἀσασίαν τῶν ἐπιγεῖων πραγμάτων.

Ἄλλ' ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος καὶ σοφὸς πολὺ διαφέρει ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους· γνωρίζει τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἀληθινὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐξεύρει νὰ τὴν μεταχειρίζεται πρεπόντως καὶ ὄχι νὰ ὑποδουλῶνεται. Δὲν ἐκπλήττεται εἰς τὰ συμβαίνοντα, διότι τὰ προβλέπει· εἰς ὅλα εἶναι ἔτοιμος. Ἄλλο δὲν φοβεῖται παρά τὴν κακίαν, ὡς μόνην ἀληθινὴν καὶ φρικώδη τῶντι συμφορὰν δι' ἄνθρωπον λογικόν.

Ἐξεύρων καλῶς τὰ χρέη του, ἐκτελεῖ αὐτὰ εὐχαρίστως, εἶναι πιστὸς καὶ ἀσφαλῆς εἰς τὰ συναλλάγματά του, εὐλικρινὴς εἰς τὴν φιλίαν του, τίμιος καὶ σύμφωνος μετ' ὁρθὸν λόγον εἰς ὅλους τοὺς τρόπους του. Ὅτι εἶναι σήμερον, τοῦτο καὶ αὔριον καὶ μετὰ τὴν αὔριον καὶ πάντοτε. Ἐξέρχεται καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν του μετ' αὐτὴν ἰλαρότητα· τὰ πλεον παράδοξα εἰς τοὺς ἄλλους φαινόμενα εἰς αὐτὸν δὲν προξενοῦν καμίαν ἔκπληξιν, διότι ἐξεύρει τὰς αἰτίας τῶν αἰσθηματικώτερος εἰς τὰς δυστυχίας τῶν ἄλλων παρά εἰς τὰς ἰδικὰς του, ἀντὶ νὰ χύνη μάταια ἢ ὑποκριτικὰ δάκρυα, μεταχειρίζεται τὰ πλεον δραστήρια μέσα, διὰ νὰ παρηγορῆ τοὺς δυστυχεῖς.

« Στοιχεῖα φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς », Βενετία, 1818.

Νεόφυτος Βάμβας

Η ΠΑΤΡΙΣ

Ἡ πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς.

Χρεωστῆ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς.

Χρεωστῆ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα.

Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλοῦτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχη νὰ διατριβῇ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπα δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστῆ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦτο προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον « ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιοῦτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασιν τὰ ἤθη σαπροῦς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται

γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνοώστερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λιβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολ-
λάκις καὶ ἔν δένδρον, ἔν ρυάκιον καὶ βράχος τις πολλάκις ἀπό-
τομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν
τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεν-
νήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ-
τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπροτίμη-
σεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης.

« Περὶ Φιλογενείας », 1815. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος (ἐξ Οἰκονόμων) »

Β'

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΝΤΕΧΝΑ

Ο ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

[‘Ο « Έρωτόκριτος » είναι μακρόν ἐπικόν ποίημα ἡ ἔμμετρον μυθιστόρημα ἐκ 10.000 στίχων. Τὸ ἔργον τοῦτο, γραφέν ἐν Σητεία τῆς Κρήτης περὶ τὸ 1650 ὑπὸ τοῦ Βισσέντσου Κορνάρου, ἔγινε γνωστότατον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέστη πανελλήνιον λαϊκὸν ἀνάγνωσμα. Ὁ « Έρωτόκριτος » χωρίζεται εἰς πέντε ἄσματα καὶ εἶναι γραμμένους εἰς κρητικὴν διάλεκτον, ὅλοι δὲ οἱ στίχοι του εἶναι ὁμοιοκατάληκτοι δεκαπεντασύλλαβοι.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐξελίσσειται εἰς Ἀθήνας. Ὁ ποιητὴς φαντάζεται εἰς ἀκαθόριστον ἐποχὴν βασιλέα τῶν Ἀθηνῶν τὸν Ἡράκλην, πρόσωπον ἱστορικῶς ἀνύπαρκτον. Ὁ υἱὸς ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, ὁ γενναῖος Έρωτόκριτος, ἀφοῦ ἐθριάμβευσεν εἰς τοὺς ἱπποτικὸς ἀγῶνας καὶ ἐστεφανώθη νικητὴς, τολμᾷ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ τοῦ δώσῃ ὡς σύζυγον τὴν κόρην του Ἀρετούσαν, ἡ ὁποία εἶναι πρόθυμος εἰς τοῦτο. Ὁ Ἡράκλης ὁμῶς ἀρνεῖται. Τὴν κόρην του ἐγκλείει ἐντὸς πύργου, τὸν δὲ Έρωτόκριτον ἐξορίζει εἰς Ἐγριπον (Εὐβοίαν). Μετ’ ὀλίγα ἔτη ὁ βασιλεὺς τῆς Βλαχίας Βλαντίστρατος ἐπέρχεται κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ κίνδυνος εἶναι μέγας διὰ τὰς Ἀθήνας. Τότε ὁ Έρωτόκριτος, εἰδοποιούμενος ἀπὸ τὸν φίλον του Πολύδωρον, ἀποφασίζει νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἡράκλη. Μὲ ἐν ὕγρον, τὸ ὁποῖον εἶχε προμηθευθῆ ἀπὸ κάποιαν μάγισσαν, μεταβάλλει τὸ ξανθὸν χρῶμα του εἰς μελανόν. Ἀφοῦ ἔγινε τοιουτοτρόπως ἀγνωρίστος, ἔρχεται, ἐπιπίπτει ὡς λέων κατὰ τοῦ βλαχικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον νικᾷ, σώζων τὸν βασιλέα τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ βέβαιον κίνδυνον. Ὁ Ἡράκλης εὐγνωμονῶν προσφέρει εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν κόρην του. Ἀλλ’ ἡ Ἀρετούσα δὲν δέχεται, ἐπειδὴ ἀγνοεῖ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Έρωτόκριτος. Τότε ὁ νέος μ’ ἕνα ἀντιφάρμακον λαμβάνει πάλιν τὴν προηγουμένην μορφήν του καὶ νυμφεύεται τὴν Ἀρετούσαν.

Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα περιγράφει τὸν πόλεμον τῶν δύο ἐχθρικών στρατῶν καὶ τὴν ἥρωικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Έρωτοκρίτου, ὁ ὁποῖος μόλις εἰδοποιήθη ἀπὸ τὸν Πολύδωρον, σπεύδει ὀρμητικὸς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.]

(Ἄποσπασμα)

Ἄλλο μαντάτο νὰ τοῦ ποῦν δὲ στέκειν ν' ἀνιμένη,
 μὲ σπούδα καβαλίκεψε, στὸν κάμπο κατεβαίνει...
 Κι ὡσάν λιοντάρ' ὄντε πεινᾶ κι ἀπὸ μακρὰ γρικήση
 κι ἔρχεται βρώμα, πούπασκε νὰ βγῆ νὰ κυνηγήση,
 κι εἰς τὴν καρδιά νικᾶ, ὡς τὸ δῆ, ἢ πεθυμιὰ τὴ μάχη,
 τρέχει ζιμιὸν* ἀπάνω ντου κι ἀγριεύγει σὰν τοῦ λάχη,
 φωτιὰ πυρὴ στὰ μάτια ντου ἀνεβοκατεβαίνει,
 καπνὸς ὄχ* τὰ ρουθούνια ντου μαῦρος βραστὸς ἔβγαίνει,
 ἀφροκοπᾶ τὸ στόμα ντου, τὸ κοῦφος* του μουγκρίζει,
 ἀνασηκώνει τὴν ὄρα, τὸν κόσμον φοβερίζει,
 καταχτυποῦ τὰ δόντια ντου καὶ τὸ κορμὶ σφαράσσει,
 ἀναχεντρώνουν* τὰ μαλλιά καὶ τρέχει νὰ τὸ πιάση,
 ἐδέτσι ξαγριεύτηκε γιὰ τὰ κακὰ μαντάτα
 κι ὡσάν αἰτὸς ἐπέταξε κι ἐμπῆκε στὰ φουσατά*.
 Βλάχοι κακὸν τὸ πάθατε, εἰς τὰ σᾶς εὖρ' ἀφνίδια,
 ἐδάρθασι τ' ἀπαρθινά* κι ἐπάψαν τὰ παιγνίδια.

Ὁπούλαχε νὰ δῆ ποτὲ σύγκλυση* νὰ φουσκώση,
 νὰ πνίξ' ἀνθρώπους καὶ θεριά, δεντρά καὶ ξεριζώση,
 καὶ νὰ μουγγρίζου οἱ ποταμοὶ κι ὁ κόσμος ν' ἀγριέψη
 κι ἀστροπελέκια ὁ οὐρανὸς χάμαι στὴ γῆς νὰ πέψη,
 νὰ τρέμουν ὅσοι τὰ θωροῦ, τὸ πνέμα ντως νὰ χάνου,
 νὰ ξεψυχοῦ ὄχ τὸ φόβον τως, πρὶ πάρα ν' ἀποθάνου,
 ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος κάνει τὴν ὥρα κείνη·
 πολλὰ μεγάλη σύχυση εἰς τὸ φουσατό γίνη·
 τίνος τὸν πόδαν ἤκοβγε, τίνος τὴ χέρα ρίχτει,
 τίνος ἐκόπ' ἢ κεφαλὴ, τίνος τ' ἀστήθ' ἀνοίχτη,
 ποιὸν ὄχ τὴ μέση χώριζε, τίνος κοιλιὰν ἐτρύπα,
 πάντα κάν' αἴμ' ἢ κοπανιά, ἐκεῖ ποῦ τὴν ἐχτύπα.

Σὰν κάν' ὁ λύκος εἰς τ' ἀρνιὰ ὄντε πεινᾶ κι ἀράσσει*
 καὶ πνίγει τ' ὄπου κι ἂν τὰ βρῆ καὶ φτάνει τ' ὄπου πᾶσι,
 ἔτσι ἦκαν' ὁ Ρωτόκριτος ξετρέχοντας τὸ νίκος,
 οἱ Βλάχοι τρέμουν σὰν τ' ἀρνιὰ κι ἐκεῖνος εἶν' ὁ λύκος·
 ζερβὰ δεξὰ τοὺς πολεμᾶ κι ἀλύπητα σκοτῶνει

καί σά θεριό τς άπογλακᾶ*, σά δράκος τσι ζυγώνει
 ἤκοβγε μέσας και μεριά, κορμιᾶ 'πό πάν' ὡς κάτω,
 ἤκλαιγ' ἐκεῖνος ὁ λαός και ἤτρεμε τὸ φουσατό.
 Πέφτ' ὄχ τῆ χέρα τὸ σπαθί, χάνουν τὸ χαλινάρι,
 τὸ θέλαν δεῖ ἀπὸ μακρὰ τοῦτο τὸ παλικάρι,
 ἀποκρυγαῖναν οἱ καρδιές, τὴν άντρεϊάν ἐχάνα,
 ἐφεῦγαν και ἐγλακούσανε*, τὰ μονοπάτια πιάνα.

B'

Παίρνει ψυχὴ και δύναμη τς 'Αθήνας τὸ φουσατό,
 ποὺ τὸβρεν ὀλοσκόρπιστο και ἐγλάκ'* ἀπάνω κάτω.
 Τὸ πρόσωπο γυρίσανε, ποὺ δείχνασι τῆ ράχη
 και ὄσο ματώνουν τὰ σπαθιά, τόσο πληθαίν' ἡ μάχη,
 Τίς πέφτει και ψυχομαχεῖ, τίς πέφτ' ἀποθαμένος
 και τίς ὀλίγα, τίς πολλὰ βρίσκεται λαβωμένος.
 Μεγάλος καλορίζικος ἐκράζουnton ἐτότες
 ἐκεῖνος, ὀποὺ πέθαινε μὲ τσι πληγές τσι πρῶτες
 και ὡς εἶχε πέσ' ἀπ' τὸ φαρί*, τῆ ζῆση νὰ τελειῶση
 και οὐδ' ἄλλο πόν' ὁ πόλεμος και ἡ μάχη νὰ τοῦ δῶση...

Κεῖτεται τ' ἄλογο, ψοφᾶ στ' ἀφέντη του τὸ πλάι,
 στρέφεται ὁ φίλος και θωρεῖ τὸ φίλο, πῶς ἐσφήη
 σύντροφος μὲ τὸ σύντροφο νὰ ξεψυχοῦν ὀμάδι,
 τὸ αἶμα εἶν' ἡ κλίνη ντως και ἡ γῆς προσκεφαλάδι...
 Γίνονται ματοκυλισές, πολλῶ λογιῶ θανάτοι,
 και τὸν 'Ηράκλη ὀλημερίς τρομάρα τὸν ἐκράτει
 μὴ χάση τὸ φουσατόν του και εἰς τὴν καρδιά τὸν πιάνει
 και σκλαβωθῆ και εἰς τὴν σκλαβιά σὰ σκλάβος ν' ἀποθάνη.

Γ'

Δὲν ἤμπορεῖ ὁ Ρωτόκριτος νάναι σὲ κάθε τόπο,
 μὰ ὀποὺ' χε σώσει, θάνατο ἤδιδε τῶν ἀνθρώπω.
 Μπλιδὸ* τὴν ζωὴν του δὲν ψηφᾶ, πολλὰ 'βραζε τὸ αἶμα,
 σάν εἶδε τὸν 'Αφέντην του μὲ τς ἄλλους και ἐπολέμα.

Ἡ ἀγριότης τῆς ἀντρείας· κι ὁ φόβος τοῦ θανάτου,
 ποὺ τῶν ὀχθρῶν του ἤδιδε μὲ τὰ καμώματά του,
 παρὰ τὸν ἴδιο θάνατο σ' πλιὸ φόβο τούσε βάνει
 καὶ τὸ κορμὶ ἄφηκ' ἢ ψυχὴ, πρὶ παρὰ ν' ἀποθάνη.
 Ἐπέσασιν ἀρίφνητοι* δίχως ψυχὴ στὸ χῶμα,
 τῶ λύκων ἐγινήκασι καὶ τῶν κοράκων βρῶμα*.
 Εἰς τούτους τς ἀνεκατωμοὺς εἰκοσιδυὸ ἀντρειωμένοι
 εἶχαν ὄχ τὸν Βλαντίστρατο μιὰν ὀρδιναῖ* παρμένη
 νὰ βροῦν τὸν ἄλλο βασιλιό, νὰ τονε πολεμήσου
 κι ἂν δὲν τὸν πιάσουν ζωντανό, νεκρὸ νὰ τὸν ἀφήσου·
 καὶ συντροφιᾶζει τους κι αὐτὸς κι ὀμάδι συνοδεύα
 κι ἀπάνω κάτω σὰ θεριά τὸν Ρήγαν ἐγυρεύγα·
 εὐρήκασι τὸ γέροντα κι ὡς λιόντας ἐπολέμα,
 μὲ τὸ σπαθὶ ὀλοκόκκινο ἀποὺ τὸ τόσον αἷμα.
 Ἐκεῖ 'τον κι ὁ Πολύδωρος στὴ συντροφιάν του κι ἄλλοι
 τὸ Ρήγα παραβλέπουσι εἰς τέτοια χρειὰ μεγάλη.
 Ὡς ἦσως' ὁ Βλαντίστρατος, ὡσὰ λιοντάρι τρέχει
 ἀπάνω ντου μὲ τ' ἄλογο κι ἀπομονὴ δὲν ἔχει
 κι ὀπίσω ντου ἄλλοι κοσιδυὸ κι ὡς δράκοντες ἐράσσα*
 κι ὀχτῶ κοντάρια στοῦ Ρηγός τὸ κούτελ' ἐχαλάσα.
 Ἦπεσεν ἀποὺ τ' ἄλογο ὁ Ἡράκλης καὶ ζαλιση,
 χάμαι στὴ γῆς ἐξάπλωσε στὰ αἶματα κυλίστη.
 Πεζὸς εἶν' κι ὁ Πολύδωρος μάκανε σὰ λιοντάρι
 κι ἤβλεπε τὸν ἀφέντην του κανεὶς μὴν τότε πάρη.
 Ἐξεζαλιστ' ὁ βασιλιός κι ὀγλήγορα σηκῶθη
 κι ἤκραξε τὸν Πολύδωρο, σ' ἐκεῖνον παραδόθη.
 Μὲ τὸ σπαθὶ στὴ χέραν τους σὰ λιόντες πολεμοῦσι
 κι ἀπὸ τοὶ Βλάχους ζωντανοὶ πάσκου* νὰ μὴν πιαστοῦσι.
 Μάσανε τόσοι οἱ ὀχθροί, ὀποὺ τοὺς τριγουρίζου,
 ὀποὺ κανένα γλιτωμὸ γιὰ τότες δὲν ὀλπίζου.
 Μὲ δυὸ κακὲς λαβωματιῆς στὴν κεφαλὴ, στὴ χέρα,
 εὐρίσκειτ' ὁ Πολύδωρος ἐκείνην τὴν ἡμέρα.

Ὁ Ἀφέντης μὲ τὸ δοῦλον του τὸ θάνατο θωροῦσι,
 ὄντε φωνὴ καὶ ταραχὴ παλικαριοῦ γρικοῦσι*.
 Τούτ' ἢ φωνὴ κι ἢ ταραχὴ, τῆς μάχης τὸ σημάδι,

ἦτονε τοῦ Ρωτόκριτου, π' ὡς εἶδε κι εἶν' ὁμάδι
 ὁ Ἀφέντης μὲ τὸν φίλον του σὲ κίντυνο θανάτου,
 τσι σκάλες ἀντιπάτησε καὶ σφίγγει τ' ἄρματά ντου.
 Ὁ πρῶτος ποῦ τοῦ πάντηξε ἦτο δικὸς τοῦ Ρήγα
 τοῦ Βλάχου, καὶ καθημερνὸ σὲ μιὰ βουλήν ἐσμίγα,
 καὶ δίδει του μιὰ κονταρά καὶ τὸ κοντάρι μπήχτει
 εἰς τὸ λαιμὸ ποκατωθιὸ καὶ χάμαι τότε ρίχτει
 κρυγιὸ νεκρὸ κι ἀσάλευτο καὶ καταματωμένο,
 τὰ μαθημένα ντου ἔκαμε τὸ χέρι τ' ἀντρειωμένο.
 Σκοτώνει καὶ τὸ δεύτερο, τὸν τρίτο ξεσελώνει,
 καὶ τὸ κοντάρ' ἐτσάκισε καὶ τότες ξεσπαθώνει
 κι ἤκαμε πράματα φριχτά, καμώματα μεγάλα.
 Θάνατο τὸν ἐλέγασι, Χάρο ὄνομα τοῦ βγάλα.
 Σάν τὸ γεράκιν, ὄντε δὴ στῆ λίμνη καθισμένο
 πληθος πουλιῶ κι ἐκεῖ χυθῆ ἄγριο καὶ θυμωμένο
 κι ἀπὸ τὰ ὕψη τ' οὐρανοῦ τὴν ταραχὴν ἀρχίση,
 γρυλώσουσι τὰ μάτια ντου καὶ τὰ φτερά χτυπήση,
 δώση στῆ μέση τῶν πουλιῶ, κι ἐκεῖνα τρομασμένα
 νὰ σκορπιστοῦ καὶ νὰ χαθοῦ καὶ νὰ χωστοῦ ποῦ κι ἕνα,
 εἰς τὸ νερὸ ἄλλα νὰ βουτοῦ, στὰ ὕψη ἄλλα νὰ πᾶσι,
 γιὰ νὰ γλιτώση τὴ ζωὴ πᾶσα πουλι ν' ἀράσση*,
 νὰ φεύγουν ὄλον τὸ μποροῦ τὴ μάνιταν* ἐκείνη
 καὶ τὸ γεράκι μοναχὸ ν' ἀφήσου ν' ἀπομείνη,
 ἐδέτσο' ἐγίνη κι εἰς αὐτοὺς ἐκείνην τὴν ἡμέρα,
 πολλὰ τὴν ἐτρομάξασι τοῦ Ρώκριτου τὴ χέρα.
 Τόσους νὰ δὴ νὰ πολεμοῦ τὸ φίλο καὶ τὸ Ρήγα,
 ὡσὰ γεράκι χύθηκε κι ὡσάν πουλιά ποῦ φύγα'
 γλιτώνει, ξεγκουσεύγει* τσι, ἄλογα τῶς γυρεῦει,
 εὐρίσκει τως καὶ δίδει τως κι ὁ Ρήγας καρβαλκεύει,
 καὶ τῆς Βλαχιάς ὁ βασιλιὸς θωρώντας εἶντα κάνει,
 φεύγει ἀποκεῖ, γιατί θωρεῖ, πὼς στέκει ν' ἀποθάνη.
 Δὲ θέλει μπλιὸ ὁ Ρωτόκριτος Ἀφέντη νὰ μακρύνη,
 πάντα κοντά του πολεμᾶ καὶ σπλαχνικὸς ἐγίνη.
 Ἐμίσειψ' ὁ Πολύδωρος, δὲ στέκει ν' ἀνιμένη,
 γιὰτ' εἶχε δυὸ πληγὲς κακὲς καὶ μὲς στῆ χώρα μπαίνει.
 Βαρὰ* πολλὰ γρικότανε, λαβωματιὰ μεγάλη

εἶχε σιμὰ στὸ κούτελο κι ὄμπρὸς στὸ στήθος ἄλλη.
 Ὁλημερίς ὁ πόλεμος πολλοὺς θανάτους κάνει
 κι ἐκεῖνος, ὁποῦ κέρδαινε τὴ μιὰ, τὴν ἄλλη χάνει.
 Ἐβράδισσε κι ἡ σάλπιγγα ἤπαιξε νὰ σκολάσου,
 οἱ σκοτωμοὶ νὰ πάψουσι, γιὰ τότες νὰ περάσου.
 Κάθε φουσατό σύρθηκε στὰ μέρη τὰ δικὰ ντου,
 πᾶσ' ἕνας στέκ' ὄλονυχτὶς ζωσμένος τ' ἄρματά ντου.
 Σὰν ἐσκολάσ' οἱ σκοτωμοί, ὀγιά τὴν ὥρα κείνη
 καὶ τὸν ὄχθρὸν του πασανεὶς σ' ἀνάπαψιν ἀφήνει,
 ἤκραξεν τὸ Ρωτόκριτον ὁ Ρήγας καὶ σιμώνει
 καὶ σπλαχνικὰ τοῦ μίλησε, μιλώντας δακρυώνει.
 Λέει του : « Σὺ μ' ἐγλίτωσες, ποῦ ἀποθαμμένος ἤμου,
 κι ἐσὺ μοῦ τὴν ἐχάρισες σήμερο τὴ ζωὴ μου,
 κι ἀπεί* ἔτοιο πράμα ἀπὸ σὲ κι ἔτοιο καλὸ γνωρίζω,
 θέλω καὶ νὰ μοιράσωμε τσί χῶρες ἀπ' ὀρίζω,
 καὶ νάσαι πάντα μετὰ μὲ κι ἀπείτης* ξεψυχήσω,
 τέκνο καὶ κληρονόμο μου εἰς ὅλα νὰ σ' ἀφήσω ».

Ὡς ἤκουσ' ὁ Ρωτόκριτος, μὲ τάξη γονατίζει
 καὶ γνωστικὰ καὶ φρόνιμα ἔτοιος λογιῆς ἀρχίζει :
 « Ἀφέντη, τὰ ρηγάτα* σου κράτειε τα μετὰ σένα
 καὶ χρέος κανένα σήμερα δὲν ἔχεις μετὰ μένα.
 Ἄν ἦρθα καὶ πολέμησα, γιὰ σὲ καὶ γιὰ τὴ χώρα,
 τόκαμα γιὰ τὸ δίκιο σου, ὄχι νὰ θέλω δῶρα.
 Ἀπόταν ἀναθράφηκα κι ἤπιασα τὸ κοντάρι,
 πάντα τὸ δίκαιον ἀγαπῶ καὶ μὴ μοῦ τόχης χάρη,
 καὶ τ' ἄδικο τοῦ βασιλιοῦ τοῦ Βλάχου εἶναι τόσο,
 ὅπ' ἂν μπορέσω θάνατο ξετρέχω νὰ τοῦ δώσω,
 καὶ τὴ ζωὴ προθυμερὸς στὴ ζυγαριὰ τὴ βάνω
 χαιράμενος κάθε καιρὸ στὸ δίκαιο ν' ἀποθάνω ».

**Εκδοσις Ξανθουδίδου, Ἀθήναι, 1915.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

[Τὸ στιχοῦργημα «Περὶ τῆς ξενιτείας» (548 στίχοι δεκαπεντασύλλαβοι καὶ ἀνομοιοκατάληκτοι) ἔχει χαρακτηριστὰ διδακτικόν. Ὁ ποιητὴς τοῦ εἶναι ἄγνωστος, ὅπως ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἐγράφη. Ἀπὸ μερικῶν γλωσσικῶν ἐνδείξεων ὑποτίθεται ὅτι ἐγράφη ἀπὸ Κρήτα ποιητὴν, πιθανόν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος.

Εἰς τοὺς στίχους τούτου ἐκτίθενται τὰ βάσανα τῶν ξενιτεμένων καὶ βίδονται συμβουλαὶ περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ φερώμεθα πρὸς τοὺς ξένους. Κατωτέρω παρατίθεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος.]

Θέλω νὰ κάτω ταπεινῶς ὁ παραπονεμένος,
διὰ ν' ἀρχίσω τίποτες ἐκ τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου,
νὰ γράψω ὁ πολὺθλιβος ὀλίγον καταλόγιν*,
νὰ βάλω λόγια θλιβερά, πικρά, φαρμακωμένα,
περὶ τῶν ξένων τὲς πικριές, πῶς περπατοῦν στὰ ξένα
καὶ πῶς διαβάζουν* τὴν ζωὴν μυριοτυραννισμένα·
νὰ γράψω τὰ παθάνουσιν μυριοτυραννισμένοι,
τὲς θλίψεις καὶ τὰ βάσανα καὶ τὲς ἀναισχυντίες,
τὰ δάκρυα καὶ τὲς χολές, ὅπου οὐδὲν τοὺς λείπουν·
αὐτὰ νὰ γράψω ταπεινῶς ὀπόχουν κάθε ἡμέραν.
"Ἀκουσον δὲ καὶ τῆς νυκτὸς τὸν ὕπνον πῶς διαβάζου
οἱ ξένοι οἱ κακόμοιροι καὶ οἱ κακογραμμένοι.
"Ὅταν γὰρ ἔλθῃ ἡ νυκτὶ ν' ἀναπαυθῇ ὁ κόσμος,
ὑπᾶ νὰ πέσῃ ὁ λεεινός, νὰ κοιμηθῇ ὁ ξένος,
ἀναθυμᾶται καὶ θρηνεῖ καὶ βαριαναστενάζει,
τὸ πῶς τὸν ἐκατήφερεν ἡ τύχη του στὰ ξένα
καὶ μυριοτυραννίζει τὸν νύκταν καὶ τὴν ἡμέραν.
Κι ἀπὸ τὴν κάψην τὴν πολλήν, τὴν ἔχει ἡ καρδιά του,
νὰ πιῇ ὀλιγοῦτσικόν νερόν δαμίν* νὰ τὸν δροσίση,
τὸ φᾶ του γίνεται πικρόν σὰν ἄδολον φαρμάκι,
καὶ τὸν νερόν, ποῦ καταπιῇ δαμίν νὰ τὸν δροσίση,
χολὴ καὶ ἄλας γίνεται, κεντᾶ τὸν εἰς τὰ σπλάχνα.
"Ἄν ἦτον καὶ νὰ μπόρειε τὸν ὕπνον νὰ κοιμᾶτον,
ἀλησμονήσειν ἤθελεν ὀλίγον ἐκ τὴν λύπην.

Τάχατε κλειΐ τὰ μάτια του, μήνα* τὸν ἔλθη ὕπνος,
καὶ κόπτουν καὶ πλαντοῦσιν* τον, δὲν ἤμπορεῖ τὰ κλείση
ἀπὸ τὸ δάκρυον τὸ πολὺ, τὸ χύνει καθ' ἡμέραν.
Στρέφει ποτὲ στὴν μιὰν μεριὰν καὶ πότε εἰς τὴν ἄλλην
κι ὄλην τὴν νύκτα ὁ λεινὸς γυρίζει ὡσὰν ἀνέμη.
Κι ὅταν πρὸς τὴν βαθιὰν αὐγὴν, κοντὰ νὰ ξημερώση,
ἐκ τὸν πολὺν του τὸν δαρμὸν κι ἀπὸ τὸν λογισμὸν του
ὀλίγον ἀγαλιάζεται καὶ παίρνει τον ὁ ὕπνος
καὶ ὄνειρεύετ' ὁ λεινός, ἄκουσον τί ἐβλέπει :
Φαίνεται τον, στὸ σπίτιν του εὐρίσκεται ἀπέσω,
τάχατες ἢ μανίτσα του λόγια τὸν συντυχαίνει :
« Ἐγείρου, υἱὲ Ἀλέξιε, ἐντύσου καὶ ποδέσου'
οἱ φίλοι σου σὲ κράζουσιν, οἱ ἀδερφοποιτοὶ σου,
νὰ πᾶς νὰ εὐθυμήσετε εἰς ὦριον περιβόλι
καὶ νὰ χαρῆς, αὐθέντη μου, σὰν ἦσουν μαθημένος ».
Ξαφνίζεται ὁ λεινός, σηκώνεται, καθίζει,
καὶ γίνεται χαιράμενος . . . Θεωρεῖ ὀλόγυρά του
καὶ βρίσκεται ὁ λεινὸς μόνος, μεμονωμένος.
Καὶ παρευθὺς ὁ δυστυχῆς ραγίζεται ἡ καρδιά του,
ἀναστενάζει, θλίβεται, πάλιν γογγύζει, πέφτει.
ᾠ συμφορά, τὴν ἔχουσιν οἱ λεινοὶ οἱ ξένοι ! . . .

**Εκδοσις Γουλιέλμου Βάγγερ, 1874.*

(*Διορθώσεις Γ. Καλιτσονάκη.*)

Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

[Ὁ Θούριος τοῦ Ρήγα Φεραίου ἐσκόρπισεν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐθέρ-
μανε τὸν ζῆλον τοῦ Ἑθνους πρὸς τὸ μέγα ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ
Θούριος ἐτυπώθη διὰ πρώτην φοράν ἐν Βιέννῃ τὸ 1797 εἰς χωριστὸν φυλ-
λάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον περιείχετο καὶ σχέδιον συντάγματος τῶν χωρῶν
εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν ὁ Ρήγας. Τὸ φυλλάδιον
τοῦτο ἔφερε τὸν τίτλον : « Νέα πολιτικὴ διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρουμέ-
λης, τῆς Μ. Ἀσίας, τῶν μεσογείων νήσων καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας ».

Διὰ τὴν ποίησιν τοῦ Ρήγα ὁ ποιητῆς Κωστής Παλαμᾶς λέγει τὰ
ἑξῆς εἰς τὰ « Πρῶτα Κριτικά » του :

« Ἡ ποίησις αὐτῆ, ποῦ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύ-
του καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μῆτε κὰν νὰ ὄνο-

μάζεται ποίησις, ἀτημέλητος καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἢ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα* καὶ ἔλιγμους, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμμύθια, ἢ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν· ἢ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται δεξιὰ τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἢ ποίησις αὐτῆ, ὅσον δὲν εἶναι πλαστική, τόσον εἶναι ἔθνοπλαστική. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἢ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελληνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνειδησιν, εὐρείαν τώρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Διαβλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν.

»Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἕβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλ' εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότῃ αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ Ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράρηδες τῶν παραμυθίων, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν· ἡ Σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἄρμονιῶν ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ κήρυγμα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἢ ζῆσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἢ ὁρμὴ τὸ ἐξαίρουσιν εἰς ποίημα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μύσῃ καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὅλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἔλευθεραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.»]

Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες στὰ βουνά ;
Σπηλιῆς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά ;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς ;
Κάλλιο νὰ εἶμις ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνους σκλαβιά καὶ φυλακὴ.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά ;
Στοχάσου πὼς σὲ ψένουν καθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῆς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σὲ κάνει νὰ χαθῆς.

Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῆ
 κι αὐτὸς πασχίζει πάλιν τὸ αἷμα σου νὰ πιῆ.
 Ὁ Σοῦτσος κι ὁ Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβῆς,
 Γκίκας καὶ Μαυρογένης, καθρέπτῃς εἶν' νὰ ἰδῆς.
 Ἄνδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοὶ
 σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
 Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
 ζῶν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμή.

Ἐλάτε μ' ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
 νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
 Σᾶς κράζει ἡ Πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
 ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
 Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
 νὰ βάλωμεν εἰς ὄλα νὰ δίδουν ὄρισμόν.
 Ὁ νόμος νάναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγός
 καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
 Γιατί κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά,
 νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἶν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
 Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλά στὸν οὐρανὸν
 ἄς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἔτοῦτα στὸν Θεόν:
 « ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι εἰς Σὲ
 στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἔλθῶ ποτέ.
 Μήτε νὰ τοὺς δουλεύσω, μήτε νὰ πλανηθῶ,
 εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴ παραδοθῶ.
 Ἐν ὄσῳ ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
 γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θεὲ νάναι σταθερός.
 Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντριβῶ τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι' ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψῃ ὁ οὐρανός
 καὶ νὰ μὲ καταστρέψῃ, νὰ γένω σὰν καπνός ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριὰ
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νάχωμεν μιὰ καρδιά.
 Στὴν πίστιν του καθέννας ἐλεύθερος νὰ ζῆ,
 στὴν δόξαν τοῦ πολέμου νὰ τρέξωμεν μαζί.

"Ὅσ' ἀπ' τὴν τυραννίαν πῆγαν στὴν ξενιτιά,
 στὸν τόπον του καθέννας ἄς ἔλθῃ τώρα πιά.
 Ἡ Ρούμελη τοὺς κράζει μ' ἀγκάλας ἀνοικτάς,
 τοὺς δίνει βιὸ καὶ τόπους, ἀξίας καὶ τιμάς.
 Ὡς πότε ὀφφικιάλος* σὲ ξένους βασιλεῖς ;
 Ἔλα νὰ γίνῃς στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
 Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανέννας νὰ χαθῇ
 ἢ νὰ κρεμάσῃ φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.
 Καὶ ὅσοι προσκυνήσουν, δὲν εἶναι πλιὸ ἐχθροί,
 ἀδέλφια μας θὰ γένουν, ἄς εἶναι κι ἐθνικοί.
 Μὰ ὅσοι θὰ τολμήσουν ἀντίκρυ νὰ σταθοῦν,
 ἐκεῖνοι καὶ δικοὶ μας ἂν εἶναι, ἄς χαθοῦν.

Τί στέκεις, Πασβαντζόγλου*, τόσον ἐκστατικός ;
 Τινάξου στὸ Μπαλκάνι, φώλιασε σὰν ἀετός.
 Τοὺς μπούφους καὶ κοράκους καθόλου μὴν ψηφᾶς,
 μὲ τὸν ραγιὰν ἐνώσου, ἂν θέλῃς νὰ νικᾶς.
 Σιλίστρα* καὶ Βραῖλα, Σμαήλι καὶ Κιλί,
 Βεντέρι καὶ Χοτήνι ἐσένα προσκαλεῖ.
 Στρατεύματά σου στείλε, κι ἐκεῖνοι προσκυνοῦν,
 γιὰ τὴν τυραννίαν νὰ ζήσουν δὲν μποροῦν.

Βουλγάροι κι Ἄρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
 Ἀράπηδες καὶ Ἄσπροι μὲ μιὰ κοινὴν ὄρμη'
 γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
 πὼς εἴμεθ' ἀνδρειωμένοι παντοῦ νὰ ξακουστῇ.
 Σουλιῶται καὶ Μανιάται, λιοντάρια ξακουστά,
 ὡς πότε στές σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά ;
 Μαυροβουνοιῦ καπλάνια*, Ὀλύμπου σταυραετοί,
 κι Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια*, γενῆτε μιὰ ψυχή.
 Σπετσῶν, Ψαρῶν καὶ Ὑδρας θαλασσινὰ πουλιά,
 ὁ νόμος σᾶς προστάζει νὰ βάλετε φωτιά,
 νὰ κάψτε τὴν ἀρμάδα τοῦ καπετὰν Πασιαῖ,
 νὰ μπῆτε εἰς τὴν Πόλιν κι εἰς τὴν Ἁγιά Σοφιά.

Καὶ ὅσοι τοῦ πελάγου τὴν τέχνην ἀγρικοῦν,
 ἐδῶ ἄς τρέξουν ὅλοι τυράννουσ νὰ νικοῦν.

Μ' ἑμᾶς κι ἑσεῖς, Μαλτέζοι, γενῆτ' ἓνα κορμί,
 κατὰ τῆς τυραννίας ριχθῆτε μὲ ὄρμη.
 Τοῦ Μισιριοῦ ἀσλάνια*, γιὰ πρώτη σας δουλειὰ
 δικόν σας ἓναν βέην κάμετε βασιλιά.
 Χαράτζι τῆς Αἰγύπτου στὴν Πόλ' ἄς μὴ φανῆ,
 γιὰ νὰ φοφήση ὁ λύκος, ὅπου σᾶς τυραννεῖ.
 Καὶ σὺ ποῦ στὸ Χαλέπι ἐλεύθερα φρονεῖς,
 Πασά, καιρὸν μὴ χάνης στὸν κάμπον νὰ φανῆς.
 Μὲ τὰ στρατεύματά σου εὐθύς νὰ σηκωθῆς,
 στῆς Πόλης τὰ φερμάνια* ποτὲ νὰ μὴ δοθῆς.
 Ποτὲ μὴ στοχασθῆτε, πὼς εἶναι δυνατός·
 καρδιοχτυπᾶ καὶ τρέμει σὰν τὸ λαγὸ κι αὐτός.
 Τρακόσιοι Γκιριτζαλῆδες* τὸν ἔκαμαν νὰ διῆ,
 πὼς δὲ μπορεῖ μὲ τόπια* μπροστά τους νὰ ἐβγῆ.
 Λοιπόν, γιατί ἀργεῖτε, τί στέκεσθε νεκροί ;
 Ξυπνήσατε, μὴν εἴσθε ἐνάντιοι κι ἐχθροί.
 Πῶς οἱ προπάτορές μας ὀρμοῦσαν σὰν θηριά,
 γιὰ τὴν Ἐλευθερία πηδοῦσαν στὴ φωτιά ;
 ἔτσι κι ἑμεῖς, ἀδελφια, ν' ἀρπάξωμεν γιὰ μιὰ
 τ' ἄρματα καὶ νὰ βγοῦμεν ἀπ' τὴν πικρὴ σκλαβιά.
 Νὰ σφάξωμε τοὺς λύκους ποῦ τὸν ζυγὸν βαστοῦν
 καὶ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν.
 Στεριάς καὶ τοῦ πελάγου νὰ λάμψη ὁ Σταυρός
 κι εἰς τὴν δικαιοσύνην νὰ σκύψη ὁ ἔχθρός.
 Ὁ κόσμος νὰ γλιτώσῃ ἀπ' αὐτὴν τὴν πληγὴ
 κι ἐλεύθεροι νὰ ζῶμεν, ἀδελφια, εἰς τὴν γῆ.

Ρήγας Βελεστινλῆς
 (Φεραίος)

ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
 ξάπλα κείτεται, βογγάει,
 μὲ τὸν Χάρο πολεμάει.
 Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
 τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
 κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
 μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
 τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.
 Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
 καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
 μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει!

Ἐνας φίλος του ἀστεῖος,
 μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
 τοῦ εἶπε μήπως ἔξοδέψη
 πὶὸ παράνω στὴ θανή του,
 ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
 ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίσθη,
 πανιοχή* καὶ θάρρος χάνει
 καὶ φωνάζει: θά πεθάνη!
 Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν
 καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
 μὴν ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβεν ὡς τόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴν συμφορὰ του
 ἔκαμε ὄρκον, ὅσον ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

* Ἀπαντα *

Ἰωάννης Βηλαρᾶς

ΣΤΟΛΙΔΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ὁ Νούλης βρίσκοταν ἀπελπισμένος,
τὶ δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιά* ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν.
Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθῶς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του : « Καὶ τίς ἢ χρεῖα
νὰ καταθλίβῃσαι χωρὶς αἰτία ;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
μικρῶν καὶ ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγὼ ξεκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου ».
Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίση
τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπέιση.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἤθελε τὴ φορεσιά του !
Κριτὴ μὲ ζήτησαν νὰ ἀποφασίσω,
τὴ γνώμη μου ἔδωσα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸ σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας :
« Κρένεις ἐξαιρέτα ἢ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
Ἄν πάη ἀστόλιστος καὶ δὲ φαντάξη,
ποιοὺς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ; »

« Ἄπαντα »

Ἰωάννης Βηλαράς

ΒΑΤΡΑΧΟΜΥΟΜΑΧΙΑ

[Ἡ « Βατραχομουμαχία » εἶναι ἀρχαῖον ἐπικόν ποίημα, ἀποτελεῖ δὲ παρωδίαν τῆς Ἰλιάδος. Εἰς αὐτὴν περιγράφεται δεινὸς πόλεμος μεταξὺ βατράχων καὶ ποντικῶν. Ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τοῦ Βηλαρά παρατίθενται ὁ σημαντικώτατος πρόλογος καὶ δύο ἀποσπάσματα.]

Πρόλογος εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Βατραχομουμαχίας.

Ἡ Βατραχομουμαχία, ἦγουν ὁ πόλεμος ἀνάμεσα Μπακάκους καὶ Ποντικούς, ποιηματάκι ἑλληνικὸ ἀποδομένο στὸν Ὅμηρο καὶ ἴσως μὲ περισσότερη πιθανότητα στιχοῦργημα κανονοῦ λογιωτάτου τῶν ὑστερνῶν αἰῶνων τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ὡστόσο ἐξαιρετο γιὰ τὰ παιδιὰ. Ἄλλ' ἀφορμῆς εἶναι σὲ γλώσσα, ὅπου δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἀπεικάσουν*, χωρὶς νὰ τὴ σπουδάξουν, τὴν ἐμετάφρασα στὴν καθομιλημένη τοῦ καιροῦ μας, καὶ ὄχι τῶν βιβλίων μας, καθὼς κάνουν τὴ σήμερα οἱ προκομμένοι τοῦ Γένους.

Ἐφύλαξα τὸ νόημα καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ συγγραφέα· ἀλλ' ἐστὶ χούργησα τοῦ κεφαλιοῦ μου τὴν ὑπόθεση. Ἡ κατὰ λέξη δουλικὴ μεταγλώττιση εἶναι ἀδύνατη στὴν ποίηση, ἀφορμῆς δὲν τὴν καταλαβαίνουν σὲ ὅλα ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὴ γλώσσα τοῦ κειμένου. Καὶ τέλος πάντων δὲ γίνεται νὰ ὀνομαστῆ μὲ δίκιο μετάφραση, ὅποτε δὲν μεταχειριστοῦμε σὲ τούτη τὴ σύνταξη τὸ ὕφος, τοὺς ἰδιωτισμοὺς καὶ τὶς φράσεις, ὅπου μὲ τὶς ἴδιες παρασταίνουμε στὴν καθημερινή μας ὁμιλία ὅσες ἀπὸ τὶς ἰδέες μας θέλομε νὰ γρικήση* ὁ ἄλλος. Ὅλα τὰ Γένη, ὅπου μεταφράζουν ἀπὸ ξένα συγγράμματα, τέτοιον τρόπο μεταχειρίζονται, ὅθεν καὶ οἱ μεταγλώττισές τους ἀναγνώθονται ἀπὸ ὅλους καὶ τὰ νογᾶν σὰ νὰ ἦταν ἀληθινὰ γραμμένα στὴν καθομιλημένη τους γλώσσα. Καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀφορμῆς ἀγωνίστηκαν ν' ἀποχτήσουν γλώσσα ἀρκετὴ γιὰ νὰ γρικόδονται καὶ ὀμιλῶντας καὶ γράφοντας, χωρὶς καμιὰ διαφορά.

Ἐμεῖς μονάχα ἀμελήσαμεν αὐτὸ τὸ καλὸ, κυριεμένοι ἀπὸ τὴν πρόληψη, πῶς δὲν ἤμποροῦμε νὰ ξηγηθοῦμε γράφοντας μὲ τὴν ἴδια γλώσσα, ὅπου ἀπεικαζόμεσθε* συνομιλῶντας. Τοῦτο τὸ ἔπαθαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα Γένη στὴν ἀρχὴ τους, ἀλλ' ἐγνώρι-

σαν τὸ λάθος τους καὶ μετανόησαν γιὰ τὸ ἀμάρτημά τους. Μονάχα τὸ Γένος μας δὲ θέλει νὰ νιώσῃ τὸ σφάλμα του καί, ἰσχυρογνώμο στὴν ἀμετάθετη γνώμη του, ἀκολουθαίει νὰ μὴ βλέπῃ τὸ φῶς κλειόντας τὰ μάτια του.

Παιδιά, ἀναγνώστε μὲ προσοχὴ καὶ σὰς βεβαιώνω, πὼς θελὰ βρῆτε εὐχαρίστηση καὶ θελὰ καρποφορηθῆτε ὄχι ὀλίγο, συνηθίζοντας ν' ἀκοῦτε στὰ βιβλία τῆ γλώσσα, ὅπου καθημερινὰ ὀμιλεῖτε. Ὑγιαίνετε.

Ἐπίσπασμα α'

(Ὁ βασιλεὺς τῶν Μπακάκων Φουσκομάγουλος παρέσυρε καὶ ἔπνιξε εἰς τὰ νερά τὸν Τριμούδη, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῶν Ποντικῶν Ψωμοφάγου. Τότε καλεῖται γενικὴ συνέλευσις τῶν ποντικῶν.)

Ὀλημερίς διορίζονται πυκνοὶ διαλαλητάδες,
νὰ κάμουν σύναξη λαοῦ ἀπ' ὅλες τις ἀράδες,
στοῦ βασιλιᾶ τὴν κατοικιά νὰ πᾶν μικροὶ μεγάλοι,
ν' ἀκούσουν τὴν ἀπόφαση καὶ τί εἶχε νὰ προβάλῃ
γιὰ τοῦ ὑγιοῦ τὸ σκοτωμό, ποῦ κείτονταν στὸ κύμα,
μὲ καταφρόνηση πολλὴ χωρὶς ταφὴ καὶ μνήμη!
Ὅ,τι ἀρχινοῦσεν ἡ αὐγὴ γιὰ νὰ γλυκοχαράξῃ,
τις θύρες τῆς ἀνατολῆς μὲ ρόδα νὰ σκεπάξῃ,
καὶ στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ, σὲ πλήθος συνασμένοι,
οἱ ποντικοὶ καρτέρηγαν περίλυποι, θλιμμένοι,
ὁ Ψωμοφάγος, κλαίοντας μὲ στεναγμούς, προβαίνει
καὶ μὲ τὸ πρόσωπο σκυφτὸ πρὸς τὸ θρονὶ πηγαίνει
στέκεται ὀρθός, δυὸ τρεῖς φορές τὰ μάτια του σφουγγίζει,
κι ὅσο ἤμπορεῖ ἀδάκρυτα σ' αὐτοὺς νὰ λήη πασχίζει* :
« Ἀλήθεια, φίλοι, μόν' ἐμὲ προσωπικὰ ἀδικαίει
ἡ ἀνομιὰ τῶν Μπακακιῶν, κακὰ μοῦ προξενάει.
Ἀλήθεια, ἐγὼ εἶμαι ὁ δυστυχῆς, ποῦ τρεῖς ἀγαπημένους
ὑγιούς μου στὰ γεράματα τοὺς κλαίω θανατωμένους.
Τὸν πρῶτο σκίζει ἀνήμερα ἡ Γάτα ἡ ὀργισμένη,
ἐκεῖ ποῦ σὰν ἀνήξερὸς στὴν τρύπα μπαινοβγαίνει
τὸ δεῦτερο τὸν σκότωσε ἡ ἀσπλαχνιά τοῦ ἀνθρώπου
μὲ τὸ καινούργιο ἐφεύρεμα τοῦ πονηροῦ τοῦ τρόπου,

μέ την ξυλένια μηχανή, με δόλο άρματωμένη,
 τών ποντικῶν ξολοθρεμό, που ἄκοπα μᾶς σταίνει.
 Τόν τρίτο, τὸ μονάκριβο τοῦ ἔθνους τὸ καμάρι,
 τῶν γηραιῶν μου παντοχῆ* καὶ τῆς αὐλῆς ἡ χάρη,
 με πλάνη ὁ Φουσκομάγουλος μὲς στὰ νερὰ τὸν πνίγει
 καὶ στήν καρδιάν ἀγιάτρευτη πικρὴ πληγὴ μ' ἀνοίγει.
 Μόν' τὸ κακὸ που μόκαμαν κι ἔσᾶς βαριά πειράζει,
 γιατί ἔρμον ἀπὸ διάδοχο τὸ θρόνον ἀπαριάζει*.
 Τῶν Μπακακιῶν ἡ ἀπιστιὰ καὶ ἡ αὐθάδεια ἡ τόση
 καὶ σ' ἄλλα μύρια βάσανα μπορεῖ νὰ μᾶς προδώσει.
 Ὡ ἀντρειωμένοι Ποντικοί, τὰ ἄρματ' ἄς ντυθοῦμε,
 νὰ πάρωμε τὸ δίκιο μας, μὴ καταφρονεθοῦμε.
 Ἄς πλύνωμε στὸ αἷμα τους τέτοια ἀδικιὰ μεγάλη.
 Καὶ πίστη ἔχω στοὺς θεοὺς, νὰ βγοῦμε σὲ κεφάλι ».

Ἔτο' εἶπε· κι ὅλοι δέχτηκαν τοῦ βασιλιᾶ τὴ γνώμη
 κι ἀπὸ στρατιῶτες κι ἄρματα ἐγιόμοσαν οἱ δρόμοι.
 Μὲ γληγοράδα ἀπίστευτη ἐδῶ κι ἐκεῖ κινιοῦνται,
 ἄρματωσιές πολεμικὲς πατόκορφα στολνιοῦνται.
 Καὶ πρῶτα στὰ ποδάρια τους φορᾶν ἄπιτηδεμένα
 στενὰ προπόδια ἀπὸ κουκιά, με τέχνη δουλεμένα,
 που μ' ἐπιδέξια μαστοριὰ εὐτύς τὰ ροκανίζουν,
 τὸ φλούδι ἀφήνουν μοναχὰ καὶ τὴ θροφὴ ἀφανίζουν.
 Τὰ στήθια τους ἐσκέπασαν ἀπὸ κρουστὸ τομάρι
 μιᾶς ψόφιας γάτας, που ὅλοι τους ἐπιταυτοῦ* εἶχαν γδάρει·
 πασάνας* μέρος ἀπ' αὐτὸ ὁμορφοτορνεμένο
 γιὰ θώρακα ἐσχημάτισε με τσάκνα* καρφωμένο·
 ἕ* τοὺς ὀφθαλοὺς τῶν λυχναριῶν γερὲς ἀσπίδες φκιάνουν,
 κι ἀπὸ βελόνες σουβλερὲς με τὰ δεξιὰ τους πιάνουν
 βαριά κοντάρια ἀλύγιστα καὶ σιδηροβαμμένα,
 ὅπου ὁ ἴδιος Ἡφαιστος τοὺς τάχε χαρισμένα·
 σκεπαίνουν τὰ κεφάλια τους με περικεφαλαῖες
 ἀπὸ τὰ καρυδότσεφλα καὶ δυνατὲς κι ὠραῖες·
 κιαπὲ με τέτοια ἄρματωσιὰ, με πάτημα ἀντρειωμένο,
 κινᾶν τὴ μάχη πνέοντας μ' ἀστήθι ἐγκαρδιωμένο·
 κοντὰ στὴ λίμνη σταματοῦν κι ἐκεῖ στρατοπεδεοῦν
 καὶ τὸν ὄχτρὸν ἀντίκρυσαν τοὺς νὰ ἴδοῦν ὀγληγορεύουν.

Τότε οί Μπακάκοι, βλέποντας σὲ τάξη τοῦ πολέμου
 νὰ ἀραδιαστοῦν οἱ Ποντικοὶ καὶ σὲ ροπὴν ἀνέμου,
 τὸ φοβερό τους στάσιμον καὶ τὴν ἐτοιμασίαν,
 σὲ ἀπορία βρέθηκαν καὶ σὲ ἀπελπισίαν.

Μὲ βιά πηδᾶν ἀπ' τὰ νερὰ καὶ σ' ἓνα μέρος τρέχουν
 καὶ τοῦ κακοῦ τὴν ἀφορμὴ νὰ ρωτηθοῦν προσέχουν.

Κι ἐκεῖ ποῦ διαλογοῦνται βαθιὰ συλλογισμένοι,
 ἀπὸ μιὰν ἄκρα ὁ κήρυκας τῶν Ποντικῶν ἐβγαίνει.

Μηνῶντας, διαλαλίζοντας, τὴ μάχην φανερώνει
 καὶ τὴ φωνή, γιὰ ν' ἀκουστῆ, μὲ δύναμιν σηκώνει.

« ὦ Μπακακάδες, πόλεμον οἱ Ποντικοὶ μὲ στέλλουν

νὰ σᾶς κηρύξω σήμερα· κι αὐτὸν μὲ δίκιο θέλουν,

γιατὶ ὁ Φουσκομάγουλος μὲ πονηριά καὶ δόλο,

καθὼς ἐγένηκε γνωστὸ κοινὰ στὸν κόσμον ὄλο,

στὴ λίμνη μέσα φόνεψε τὸν ἄκακον Τριμουδῆ,

τοῦ θρόνου μας τὸ διάδοχο, τῆς νιότης τὸ λουλούδι.

Κι ἀνίσως ἔχετε καρδιὰ καὶ παλικάρια ἂν εἴστε,

σὰν σᾶς βαστάει, ἐδῶ εἴμαστε, ἐλάτε πολεμῆστε ».

Αὐτὰ ν' ἀκούσουν, τάχασαν μεμιαῖς οἱ Μπακακάδες,

κι ἀλαλαγμὸς ἀντήχησεν ἀπ' ὄλες τὶς ἀράδες.

Ἐπὶ τὰ μολοχόφυλλα τὶς ἄντζες* τοὺς ποδαῖνουν

κι ἀπὸ πλατιά πεντάνευρα τ' ἀστήθια τοὺς σκεπαίνουν·

τὰ κραμπολαχανόφυλλα γυροστρογγυλεμένα

γι' ἀσπίδες ἐχρησίμεψαν σ' ἐκείνων τὸν καθένα·

καὶ ἀπὸ μπομπόλων* καύκαλα στολίζουν τὰ κεφάλια,
 δεμένα ὄχ* τὸ πηγούνι τοὺς, γιὰ πλειότερην ἀσφάλειαν·

ἀπὸ τὰ βοῦρλα τὰ στεγνά, αὐτὰ τὰ παλικάρια

βεργιά μακριὰ καὶ σουβλερὰ δανείζονται κοντάρια.

Καὶ σὰν ἀπαρατῶθηκαν, συμμαζωχοὶ πηγαίνουν,

τὶς ὄχτες πιάνουν τὶς ψηλές, τὸ μάλωμ' ἀναμένουν,

καλᾶν* ἀγνάντια τὸν ὄχτρο μὲ θυμωμένο μάτι,

σειοῦν τὰ κοντάρια φοβεροὶ κι ἀπὸ καρδιὰ γιομάτοι.

Ὁ Δίας ὄχ τὸν οὐρανὸ τὸν ἀστροστολισμένον,

κι ὄχ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλιοῦ αἰῶνια φωτισμένον,

τοὺς ἄλλους κράζει τοὺς θεοὺς νὰ ἴδοῦν μιὰ τέτοια μάχην,

ποῦ δευτέρῃ της ἄλλοτε ἀδύνατο νὰ λάχην.

Ἀπόσπασμα β'

«Ἡ μάχη ἤρχισε καὶ συνεχίζεται μὲ πείσμα καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη.)

Στῶν Ποντικῶν τὸ στράτευμα ἐκεῖνο τ' ἀκουσμένο
 ἦταν κι ἔν' ἄξιο, ἀσύγκριτο παιδί, καμαρωμένο,
 τοῦ Κομματᾶ μονάκριβο κι ἀλήθεια παλικάρι,
 ὁποῦ τοὺς ἄλλους διάβαινε σὲ νιάτα καὶ σὲ χάρη.
 Ὁ Ροκανούλης κράζονταν στὸ ἔντιμο ὄνομά του·
 κι ὁ ἴδιος Ἄρης φαίνονταν ὄχ τὴν πολλὴν ἀντρεία του.
 Σὲ ὄχθη ἀπάνω στέκονταν, γειρτὸς κι ἀκουμπημένος
 στὸ τρομερὸ κοντάρι του κι ἀπὸ θυμὸ ἀναμμένος,
 αὐτὸς ἀτός* του ὑπόσχονταν, ἀβόητος, μονάτος,
 τῶν Μπακακάδων τὴ φυλὴ νὰ σβήση κατὰ κράτος.
 Κι' ὥστόσο ἄγριος γένεται κι ὥστόσο φοβερίζει,
 ποῦ τοῦ ὄχτροῦ τὸ στράτευμα ὀλόκληρο ἀπελπίζει·
 καὶ δίχως ἄλλο ἠμπόρηγε τὸ λόγο νὰ τελειώση,
 τί εἶχε καρδιά καὶ δύναμη νὰ τ' ἀποκατορθώση,
 ἂν ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν θνητῶν ἀνθρώπων,
 τοῦ Κρόνου ὁ γιός, δὲν πρόφταινε, δὲν ἔκανε τὸν τρόπον
 τοὺς Μπακακάδες τοὺς φτωχοὺς γιὰ τότε νὰ ἐλεήσει,
 στοὺς ἀποδέλοιπους θεοὺς παρόμοια νὰ μιλήση,
 δυὸ τρεῖς φορές ταράζοντας τὸ θεϊκὸ κεφάλι,
 τὰ βλέμματα γυρίζοντας σὲ μιὰ μεριά καὶ σ' ἄλλη·
 «ὦ, τί μεγάλη συμφορὰ, προβλέπω, θελὰ γένη
 στοὺς Μπακακάδες σήμερα!» ὦ, τί κακὸ συμβαίνει!
 Τοῦ Ροκανούλη ἡ δύναμη παραπολὺ μὲ σκιάζει,
 ξεπατωμὸ ἀθεράπευτο θωρῶ νὰ τοὺς 'τοιμάζει».

Ἔτσι εἶπε ὁ Δίας· καὶ σ' αὐτὰ τὰ θεϊκὰ του λόγια,
 γιὰ τοὺς Μπακάκους θλιβερὰ καὶ μαῦρα μοιρολόγια,
 ὁ Ἄρης ἀποκρίθηκε καὶ λέγει πρὸς τὸν Δία·
 «Δὲν εἶν' δουλειὰ τῆς Ἀθηνᾶς, μήτε ἐδική μου ἀντρεία,
 στὸ χαλασμό τῶν Μπακακῶν νὰ βάλωμεν ἐμπόδιο,
 μόν' ἂν τὸ κρίνης εὐλόγο, τὸ στοχαστῆς ἀρμόδιο,
 καταπῶς εἴμαστε μαζὶ νὰ τρέξωμε ὅλοι ἀντάμα,
 βοήθεια νὰ τοὺς δώσωμε μὲ λόγο καὶ μὲ πράμα·

ἢ τὸ φριχτὸ καὶ φλογερὸ δικό σου ἀστροπελέκι,
 ποὺ στῶν ποδιῶν σου τὸ θρονὶ πάντ' ἀναμμένο στέκει,
 ὅπου Γιγάντους φλόγισε, Τιτάνες ἔχει κάψει,
 αὐτὸ νὰ ρίξη μιὰ βροντὴ, αὐτὸ σ' αὐτοὺς ν' ἀστράψη·
 σ' αὐτοὺς νὰ πέση ἀνάμεσα, νὰ νιώσουν τὴν ὀργή σου·
 νὰ χωριστοῦν, νὰ δοκηθοῦν*, πῶς εἶναι προσταγὴ σου»-

Ὁ Δίας τότε μὲ θυμὸ ἀστράφτει καὶ βρονταίει,
 ποὺ ὁ οὐρανὸς ἐσειστήκε, ἡ γῆ βαθιὰ ἀντηχάει·
 μὲς στὰ στρατέματα ἡ φωτιὰ ὄχ τὰ οὐράνια πέφτει,
 ἀλλ' ἡ ὀρμὴ τῶν Ποντικῶν τελειῶς δὲν ξεπέφτει.
 Κοιτάζει ὁ Δίας φοβερὸς τὴν τόση ἀποκοιὰ τους,
 καὶ στοὺς Μπακάκους ἔστειλε βοηθοὺς ἀπὸ κοντὰ τους-

Αἰφνίδια βγαίνουν ὄχ τὴ γῆ ἀνάποδα στὸ σχῆμα,
 ἀπ' ὄσα ζοῦν εἰς τὴν στεριά ἢ κολυμπᾶν στὸ κύμα,
 πλατσιουκωτὰ*, ἀστηθόστομα*, μὲ κοκαλένια ράχη,
 μὲ δυὸ ψαλίδες ὀμπροστά, μὲ μάτια ὄχ τὸ στομάχι.
 μ' ὄχτῳ ποδάρια σκληπωτὰ*, ποὺ στὸ πλευρὸ βαδίζουν,
 κι αὐτὰ τὰ τερατόμορφα Καβούρια ὀνοματίζουν·
 οἱ δυνατὲς κοπίδες τους τὸ μέρος ποὺ δαγκάσουν
 θελὰ τὸ κόψουν ἄφευχτα, θελὰ τὸ κομματιάσουν.
 Νουρὲς λοιπὸν τῶν Ποντικῶν, ποδάρια τοὺς λιανίζουν
 κι ὄχ τ' ἀποδέλοιπο κορμὶ μὲ πόνους τὰ χωρίζουν.
 Χτυπᾶν μ' ἀγῶνα οἱ Ποντικοὶ καὶ μὲ τὰ δυνατὰ τους·
 δὲν κατορθώνουν τίποτες σ' ἐκείνους τ' ἄρματά τους.
 Ἄς προσπαθᾶν ὅσο μποροῦν, τοῦ κάκου τυραγνιοῦνται,
 τῶν Καβουριῶν τὰ καύκαλα καθόλου δὲν τρυπιοῦνται.
 Ὅχτροὺς παρόμοιους νὰ ἴδοῦν, ἐλπίδα δὲν τοὺς μένει,
 μηδὲ βαστᾶν στὸν πόλεμο καὶ φεύγουν τρομαγμένοι.
 Κοντὰ βασιλέμα ἡλιοῦ τὸ πράμα αὐτὸ ἀκλουθαί
 καὶ σὲ μιᾶς μέρας διάστημα ἡ μάχη αὐτὴ σκολνάει.

Πρώτη ἔκδοσις τῶν ἔργων Ἰ. Βηλαοῦ,
 Κέρκυρα, 1927.

Ἰωάννης Βηλαρᾶς

ΑΝΟΙΞΗ — ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Νά, νά τ' ἀηδονάκι
 καί τὸ χελιδονάκι
 ἀρχίνισε νά ψάλλη
 τῆς Ἄνοιξης τὰ κάλλη...
 Ὁ ἥλιος κατὰ τάξη
 μέ τὸ λαμπρὸ ἀμάξι
 γυρίζει κάθε μέρα
 στὴ μέση στὸν αἰθέρα.
 Κι ἡ γῆ γελᾷ ἐμπρός του
 καί χαίρεται τὸ φῶς του
 καί πάντοτε προβάλλει
 τ' ἀμίμητά της κάλλη.

Ἡ ἀνοιξη, εἶδες, πέρασε.
 Τὸ καλοκαίρι γέρασε!
 Χειμώνιασε καί πάει.
 Καί τῶρ' ἀπελπισμένα
 τὰ πρῶν ἀνθισμένα
 τὸ χιόνι τὰ χτυπάει.
 Τὰ χόρτα ἐξηράθηκαν
 καί τ' ἄνθη ἐμαράθηκαν,
 γυμνώθηκεν ἡ γῆ.
 Τὸ κάλλος τῆς ἐσβήσθη,
 τὸ χάος ἐβυθίσθη
 στὴν πρώτη του πηγῆ.

« Τὰ Σφζόμενα Ἄπαντα »

Ἄθανάσιος Χριστόπουλος

Τ Ο Κ Ε Ν Ο

Φίλε Στέφανε, νά ζήσης,
 πού διδάσκεις, δτ' ή φύσις
 δέν τó θέλει τó κενό.

Μά τή μόνη μας φιλία,
 ή αλήθεια εΐναι μία,
 μετ' έσένα συμφωνώ.

Νά μñν εΐν' κενό στή φύση,
 νά μñν εΐν' άδειο στήν κτίση,
 νά μñν εΐναι πουθενά.

Οί βαρέλες νάν' γεμάτες,
 νά γεμίζουν τές κανάτες
 με κρασί παντοτινά.

Νά γεμίζουν τά ποτήρια,
 τές γαβάθες*, τά κροντήρια*,
 τά λαγήνια, τά σταμνιά,

τά πιθάρια, τά πηγάδια,
 τές κοιλάδες, τά λιβάδια,
 καί τó πñν παντοῦ με μία.

« Τά Σφζόμενα "Απαντα" »

*Αθανάσιος Χριστόπουλος

ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

[**Ἱστορία τοῦ ποιήματος.** Ὁ Ὕμνος ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν μας ποιητὴν Διονύσιον Σολωμὸν εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὸν Μάϊον τοῦ 1823. Ἐτυπώθη διὰ πρώτην φοράν τὸ 1824 εἰς τὸ Μεσολόγγι μετὰ τὴν φροντίδα τοῦ μεγάλου πατριώτου, πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως Σπυρίδωνος Τρικούπη. Τὸ 1829 ἐμελοποιήθη ἀπὸ τὸν Κερκυραῖον μουσικοδιδάσκαλον Νικόλαον Μάντζαρον. Τέλος τὸ 1864 διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος αἱ πρῶται στροφαὶ τοῦ ποιήματος ὠρίσθησαν ὡς ἐπίσημος ἐθνικὸς μας Ὕμνος.

Περίληψις τοῦ ὅλου. Ὁ Ὕμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ 158 στροφάς (τετραστίχους). Εἰς τὸ προοίμιον ὁ ποιητὴς χαιρετίζει τὴν Ἐλευθερίαν, ἢ ὁποῖα, ἔπειτα ἀπὸ μακρὰν σκληρὰν δουλείαν καὶ ματαίας ἐπικλήσεις πρὸς τοὺς ξένους, ἀπεφάσισε πλέον μόνη τῆς ν' ἀγωνισθῆ (στρ. 1-16). Κατόπιν ἐκθέτει ποίαν ἐντύπωσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἐλευθερίας, τὸν ἐνθουσιασμόν, ποῦ ἐγέννησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς φίλους τῆς Ἐλευθερίας, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν δυσφορίαν μερικῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων (στρ. 17-34). Προχωρῶν ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ἡ Ἐλευθερία, ἀδιάφορος πρὸς κάθε δυσμενῆ κρίσιν, σπεύδει εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ κατὰ πρῶτον πρωταγωνιστεῖ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως (στρ. 35-74), ἔπειτα δὲ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλης εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κορίνθου (στρ. 75-87). Μετὰ τοῦτο ἡ Ἐλευθερία ὁρᾷ καὶ σώζει τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὰ στίφη τοῦ Ὁμέρ Βριόνη καὶ τοῦ Κιουταχῆ (στρ. 88-122). Ἀπ' ἐκεῖ κατευθύνεται πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου κατακαίει καὶ διασκορπίζει τὰ πολυάριθμα τουρκικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἴδια νερά, τὰ ὁποῖα εἶχον δεχθῆ τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου (στρ. 123-148). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ποιητὴς φαντάζεται, ὅτι ἡ ἴδια ἡ Ἐλευθερία λαμβάνει τὸν λόγον καὶ προτρέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ παύσουν τὴν διχόνοιαν, διὰ νὰ μὴ χαθῆ ὁ ἀγὼν (στρ. 139-150) καὶ τέλος κάμνει ἔκκλησιν εἰς τὰς χριστιανικὰς Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης νὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῆς βαρβαρότητος (στρ. 151-158).

Κατωτέρω παραθέτομεν τὸ προοίμιον καὶ μερικὰ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ Ὕμνου.]

Α'. ΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

(Στρ. 1-16)

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή'
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
ποῦ με βία μετράει τὴ γῆ.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
 καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
 χαῖρε, ὦ! χαῖρε, Ἐλευθεριά..

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
 πικραμένη, ἐντροπαλή·
 κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
 « ἔλα πάλι » νὰ σοῦ εἶπῃ.

Ἄργιε νάρθη ἐκείνη ἡ μέρα
 καὶ ἦταν ὄλα σιωπηλά·
 γιατί τάσκιαζε ἡ φοβέρα
 καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Δυστυχής! Παρηγορία
 μόνη σοῦ ἔμενε, νὰ λές
 περασμένα μεγαλεῖα
 καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
 φιλελεύθερη λαλιά,
 ἓνα ἐκτύπασε τ' ἄλλο χέρι
 ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά·

κι ἔλεες· « πότε, ἄ! πότε βγάνω
 τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές ; »
 Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
 κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
 μὲς στὰ κλάιματα θολὸ
 καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα,
 πληθος αἷμα ἑλληνικό.

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
 ξέρω, ὅτι ἔβγαινες κρυφά
 νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
 ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχή τὸ δρόμο ἐπῆρες,
 ἐξανάρθεις μοναχή·
 δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
 ἐάν ἢ χρεῖα τὲς κουρταλῆ*.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
 ἀλλ' ἀνάσασε καμιά·
 ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
 καὶ σὲ γέλασε φριχτά.

Ἄλλοι, ὀιμέ! στὴ συμφορὰ σου,
 ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
 «σύρε νάβρης τὰ παιδιὰ σου,
 σύρε», ἔλεγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι,
 καὶ ὀλογλήγορα πατεῖ
 ἢ τὴν πέτρα, ἢ τὸ χορτάρι,
 ποὺ τὴ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
 ἢ τρισάθλια κεφαλῆ,
 σὰ φτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
 κι εἶναι βάρος του ἡ ζωῆ.

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
 κάθε τέκνο σου μὲ ὄρμη,
 ποὺ ἀκατάπαυτα γυρεῖ
 ἢ τὴ νίκη, ἢ τὴ θανή.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
 χαῖρε, ὦ! χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Β'. Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

(Στρ. 35 — 64, 71 — 74)

Ἴδου ἔμπρός σου ὁ τοῖχος στέκει
 τῆς ἀθλίας Τριπολιτσᾶς·
 τώρα τρόμου ἀστροπελέκι
 νὰ τῆς ρίξης πιθυμᾶς.

Μεγαλόψυχο τὸ μάτι
 δείχνει πάντα ὁπῶς νικεῖ,
 κι ἄς εἶν' ἄρματα γεμάτη
 καὶ πολέμια χλαλοή.

Σοῦ προβαίνουνε καὶ τρίζουν,
 γιὰ νὰ ἴδῃς, πῶς εἶν' πολλά.
 Δὲν ἀκοῦς ποῦ φοβερίζουν
 ἄνδρες μύριοι καὶ παιδιὰ;

Λίγα μάτια, λίγα στόματα
 θὰ σᾶς μείνουνε ἀνοιχτά,
 γιὰ νὰ κλάψετε τὰ σώματα,
 ποῦ θὰ νάβρη ἢ συμφορά.

Κατεβαίνουνε, καὶ ἀνάφτει
 τοῦ πολέμου ἀναλαμπή·
 τὸ τουφέκι ἀνάβει, ἀστράφτει,
 λάμπει, κόφτει τὸ σπαθί.

Γιατί ἡ μάχη ἐστάθη ὀλίγη;
 λίγα τὰ αἵματα γιατί;
 Τὸν ἐχθρὸν θωρῶ νὰ φύγη
 καὶ στὸ κάστρο ν' ἀνεβῆ.

Μέτρα... εἶν' ἄπειροι οἱ φευγάτοι,
 ὅπου φεύγοντας δειλιοῦν·
 τὰ λαβώματα στὴν πλάτη
 δέχοντ', ὥστε* ν' ἀνεβοῦν.

Ἐκεῖ μέσα ἀκαρτερεῖτε
 τὴν ἀφεύγατη φθορά.
 Νά, σὰς φθάνει ἀποκριθῆτε
 στῆς νυκτὸς τῆ σκοτεινιά.

Ἀποκρίνονται καὶ ἡ μάχη
 ἔτσι ἀρχίζει, ὅπου μακριὰ
 ἀπὸ ράχη ἐκεῖ σὲ ράχη
 ἀντιβούιζε φοβερὰ.

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια,
 ἀκούω σμίξιμο σπαθίων
 ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
 ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.

Ἄ! Τί νύχτα ἦταν ἐκείνη,
 πού τὴν τρέμει ὁ λογισμὸς :
 Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη,
 πάρεξ* θάνατου πικρός.

Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
 οἱ κραυγές, ἡ ταραχή,
 ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
 τοῦ πολέμου καὶ οἱ καπνοί,

κι οἱ βροντὲς καὶ τὸ σκοτάδι,
 ὅπου ἀντίσκοφτε* ἡ φωτιά,
 ἐπαράσταιναν τὸν Ἄδη
 πού ἀκαρτέριε τὰ σκυλιά.

Τ' ἀκαρτέριε. Ἐφαίνοντο ἴσκιοι
 ἀναρίθμητοι, γυμνοί,
 κόρες, γέροντες, νεανίσκοι,
 βρέφη ἀκόμη εἰς τὸ βυζί.

Ὅλη μαύρη μυρμηγκιάζει,
 μαύρη ἢ ἐντάφια συντροφιά,
 σὰν τὸ ροῦχο, ὅπου σκεπάζει
 τὰ κρεβάτια τὰ στερνά.

Τόσοι, τόσοι ανταμωμένοι
 ἐπετιοῦντο ἀπὸ τῆ γῆ.
 ὄσοι εἶν' ἄδικα σφαγμένοι
 ἀπὸ τούρκικην ὄργῃ.

Τόσα πέφτουνε τὰ θερι-
 σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἀγρούς·
 σχεδὸν ὄλα ἐκεῖα τὰ μέρη
 ἐσκεπάζοντο ἀπ' αὐτούς.

Θαμποφέγγει κανέν' ἄστρο
 καὶ ἀναδεύοντο μαζί
 ἀναβαίνοντας τὸ κάστρο
 μὲ νεκρώσιμη σιωπῇ.

Ἔτσι χάμου εἰς τὴν πεδιάδα,
 μὲς στὸ δάσος τὸ πυκνό,
 ὅταν στέλνη μιὰν ἀχνάδα
 μισοφέγγαρο χλομό,

ἐὰν οἱ ἄνεμοι μὲς στ' ἄδεια
 τὰ κλαδιὰ μουγκοφυσσοῦν,
 σειοῦνται, σειοῦνται τὰ μαυράδια,
 ὅπου οἱ κλῶνοι ἀντικτυποῦν.

Μὲ τὰ μάτια τους γυρεύουν,
 ὅπου εἶν' αἵματα πηχιά·
 καὶ μὲς στὰ αἵματα χορεύουν
 μὲ βρυχίσματα βραχνά.

Καὶ χορεύοντας μανίζουν*
 εἰς τοὺς Ἕλληνες κοντὰ
 καὶ τὰ στήθια τους ἐγγίζουν
 μὲ τὰ χέρια τὰ ψυχρά.

Ἐκειὸ τὸ ἔγγισμα πηγαίνει
 βαθιὰ μὲς στὰ σωθικά,
 ὅθεν ὄλη ἡ λύπη βγαίνει
 καὶ ἄκρα αἰσθάνονται ἀσπλαχνιά.

Τότε αὐξάνει τοῦ πολέμου
 ὁ χορὸς τρομακτικά·
 σὰν τὸ σκόρπισμα τοῦ ἀνέμου
 στοῦ πελάου τῆ μοναξιά.

Κτυποῦν ὄλοι ἀπάνου κάτου·
 κάθε κτύπημα πού ἐβγῆ,
 εἶναι κτύπημα θανάτου,
 χωρὶς νὰ δευτερωθῆ.

Κάθε σῶμα ἰδρώνει, ρέει.
 Λὲς καὶ ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ,
 ἀπ' τὸ μῖσος πού τὴν καίει,
 πολεμάει νὰ πεταχτῆ.

Τῆς καρδιάς κτυπιὲς βροντᾶνε
 μὲς στὰ στήθια τους ἀργά,
 καὶ τὰ χέρια, ὅπου χουμᾶνε,
 περισσότερο εἶν' γοργά.

Οὐρανὸς γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι,
 οὐδὲ πέλαγο, οὐδὲ γῆ·
 γι' αὐτοὺς ὄλους, τὸ πᾶν εἶναι
 μαζωμένο ἀντάμα ἐκεῖ.

Τόση ἡ μάνιτα* καὶ ἡ ζάλη,
 πού στοχάζεσαι μὴ πῶς
 ἀπὸ μιὰ μεριά καὶ ἀπ' ἄλλη
 δὲν μείνη ἕνας ζωντανός.

Κοίτα χέρια ἀπελπισμένα
 πῶς θερίζουνε ζωές!
 Χάμου πέφτουνε κομμένα
 χέρια, πόδια, κεφαλές.

...?Ἦταν τόσοι! Πλέον τὸ βόλι
 εἰς τ' αὐτιά δὲν τοὺς λαλεῖ·
 ὄλοι χάμου ἐκείτοντ' ὄλοι
 εἰς τὴν τέταρτην αὐγῆ.

Σάν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά·
καὶ τ' ἄθωο χόρτο πίνει
αἷμα ἀντίς γιὰ τὴ δροσιά.

Τῆς αὐγῆς δροσάτο ἀέρι,
δὲν φυσᾶς τώρα ἐσὺ πλειό*
στῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι.
Φύσα, φύσα εἰς τὸ Σταυρό.

'Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά
καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε! ὦ, χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Γ'. Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

(Στρ. 88 — 122)

Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ·
μέρα ποῦ ἄνθισαν οἱ λόγγοι
γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.

Σοῦ ἦλθε ἐμπρὸς λαμποκοπώντας
ἡ Θρησκεία μ' ἓνα σταυρὸ
καὶ τὸ δάκτυλο κινώντας,
ὅπου ἀνεῖ τὸν οὐρανό.

« Σ' αὐτὸ » ἐφώνηξε « τὸ χῶμα,
στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθεριά »·
καὶ φιλώντας σου τὸ στόμα
μπαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά.

Εἰς τὴν Τράπεζα σιμώνει,
καὶ τὸ σύγνεφο τὸ ἀχνὸ
γύρω γύρω τῆς πυκνώνει,
ποῦ σκορπᾶει τὸ θυμιατό.

Ἄγρικαί* τὴν ψαλμωδία,
ὅπου ἐδίδαξεν αὐτή·
βλέπει τὴ φωταγωγία
στοὺς ἀγίους ἐμπρὸς χυτή.

Ποιοὶ εἶν' αὐτοὶ ποὺ πλησιάζουν
μὲ πολλὴ ποδοβολή,
κι ἄρματ' ἄρματα ταραάζουν·
Ἐπειτάχθηκες Ἐσού.

Ἄ! τὸ φῶς, ποὺ σὲ στολιζει
σάν ἡλίου φεγγοβολή
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει,
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τῆ γῆ.

Λάμπιν ἔχει ὀλη φλογώδη
χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς.

Τὸ σπαθί σου ἀντισηκώνεις,
τρία πατήματα πατάς,
σάν τὸν πύργο μεγαλώνεις
καὶ εἰς τὸ τέταρτο χτυπάς.

Μὲ φωνὴ ποὺ καταπίθει
προχωρώντας ὀμιλεῖς·
« Σήμερ', ἄπιστοι, ἐγεννήθη,
ναί, τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτής.

Αὐτὸς λέγει... Ἄφογκρασθῆτε·
Ἐγὼ εἶμ' Ἄλφα, Ὡμέγα ἐγώ.
Πέστε, ποῦ θ' ἀποκρυφθῆτε
ἐσεῖς ὀλοι, ἂν ὀργισθῶ¹·

(1) Καὶ εἶπέ μοι : « Γέγονεν· ἐγὼ εἶμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ». Ἄποκάλυψις Ἰωάννου, κεφ κα' (Σημ. τοῦ ποιητοῦ.)

Φλόγα ἀκοίμητην σᾶς βρέχω,
 πού μ' αὐτήν ἄν συγκριθῆ
 κείνη ἢ κάτω ὅπου σᾶς ἔχω,
 σὰν δροσιὰ θέλει βρεθῆ.

Κατατρῶγει ὡσὰν τῆ σχίζα*
 τόπους ἄμετρα ὑψηλούς,
 χῶρες, ὄρη ἀπὸ τῆ ρίζα,
 ζῶα καὶ δένδρα καὶ θνητούς,

καὶ τὸ πᾶν τὸ κατακαίει
 καὶ δὲ σώζεται πνοή,
 πάρεξ τοῦ ἄνεμου, πού πνέει
 μὲς στὴ στάχτη τῆ λεπιτή».

Κάποιος ἤθελε ἐρωτήσῃ :
 « Τοῦ θυμοῦ του εἶσαι ἀδελφή ;
 Ποῖος εἶν' ἄξιος νὰ νικήσῃ
 ἢ μὲ σέ νὰ μετρηθῆ ; »

Ἡ γῆ αἰσθάνεται τὴν τόση
 τοῦ χεριοῦ σου ἀνδραγαθιά,
 πού ὄλη θέλει θανατώσει
 τὴ μισόχριστη σπορά.

Τὴν αἰσθάνονται καὶ ἀφρίζουν
 τὰ νερά καὶ τ' ἀγρικῶ
 δυνατὰ νὰ μουρμουρίζουν,
 σὰ νὰ ρυάζεται* θηριό.

Κακορίζικοι, πού πᾶτε
 τοῦ Ἀχελῷου μὲς στὴ ροή,
 καὶ πιδέξια πολεμᾶτε
 ἀπὸ τὴν καταδρομὴ

ν' ἀποφύγετε, τὸ κύμα
 ἔγινε ὄλο φουσκωτό.
 Ἐκεῖ εὐρήκατε τὸ μνημα,
 πρὶν νὰ εὐρήτε ἀφανισμό.

Βλασφημάει, σκούζει, μουγκρίζει
 κάθε λάρυγγας έχθρου·
 καί τὸ ρεῦμα γαργαρίζει
 τὲς βλασφήμιες τοῦ θυμοῦ.

Σφαλερὰ τετραποδίζουν
 πλῆθος ἄλογα καὶ ὀρθὰ
 τρομασμένα χλιμιντρίζουν
 καὶ πατοῦν εἰς τὰ κορμιά.

Ποῖος στὸν σύντροφον ἀπλώνει
 χέρι, ὡσὰν νὰ βοηθηθῆ·
 ποῖος τὴ σάρκα του δαγκώνει,
 ὅσο πού νὰ νεκρωθῆ.

Κεφαλές ἀπελπισμένες
 μὲ τὰ μάτια πεταχτά,
 κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες
 γιὰ τὴν ὕστερη φορὰ.

Σβηέται — αὐξαίνοντας ἡ πρώτη
 τοῦ Ἀχελώου νεροσυρμὴ —
 τὸ χλιμίντρισμα καὶ οἱ κρότοι
 καὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ γογγυσμοί.

Ἄ! Γιατί δὲν ἔχω τώρα
 τὴ φωνὴ τοῦ Μωϋσῆ;
 Μεγαλόφωνα, τὴν ὥρα
 ὅπου ἐσβηοῦντο οἱ μισητοί,
 τὸν Θεὸν εὐχαριστοῦσε
 στοῦ πελάου τὴ λύσσα ἐμπρός,
 καὶ τὰ λόγια ἤχολογοῦσε
 ἀναρίθμητος λαός.

Ἄκλουθάει τὴν ἀρμονία
 ἢ ἀδελφὴ τοῦ Ἀαρών*,
 ἢ προφήτισσα Μαρία,
 μ' ἓνα τύμπανον τερπνόν¹,

¹ Ἐξοδος, κεφ. ιε' (Σημ. τοῦ ποιητοῦ.)

καί πηδοῦν ὄλες οἱ κόρες
 μέ τς ἀγκάλες ἀνοιχτές,
 τραγουδώντας, ἀνθοφόρες,
 μέ τὰ τύμπανα κι ἐκειές.

Σέ γνωρίζω ἀπό τήν κόψη
 τοῦ σπαθιοῦ τήν τρομερή·
 σέ γνωρίζω ἀπό τήν ὄψη
 πού μέ βία μετράει τή γῆ.

« Ἀπαντα », Βιβλιοθήκη Μαροσλή, 1901.

Διονύσιος Σολωμός

ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΠΑΨΡΟΝ

Ἦ ὁ ὕμνος οὗτος, ἀποτελούμενος ἀπό 166 τετραστίχους στροφάς, ἐγράφη τὸ 1824, εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου φιλέλληνος ποιητοῦ. Ἀπὸ τὸ μακρὸν τοῦτο ποίημα ἀποσπῶμεν τὰς ἀκολουθοῦσας στροφάς.]

Λευτεριά, γιὰ λίγο πάψε
 νὰ χτυπᾶς μέ τὸ σπαθί.
 Τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
 εἰς τοῦ Μπάυρον τὸ κορμί.

Καὶ κατόπι ἄς ἀκλουθοῦνε
 ὅσοι ἐπράξανε λαμπρά·
 ἀπὸ πάνου του ἄς χτυποῦνε
 μόνο στήθια ἥρωικά.

Πρῶτοι ἄς ἔρθουνε οἱ Σουλιῶτες,
 κι ἀπ' τὸ λείψανον αὐτὸ
 ἄς μακραίνουνε οἱ προδότες,
 κι ἀπ' τὰ λόγια πού θά πῶ.

Φλάμπουρα*, ὄπλα τιμημένα,
 ἄς γειρθοῦν κατὰ τή γῆ,
 καθὼς ἦτανε γειρμένα
 εἰς τοῦ Μάρκου τή θανή...

.

Ποιός, αλίμονο, μᾶς δίνει
 μιὰν ἀρχὴ παρηγοριᾶς ;
 Ἐπ' αὐτὸν δὲ θεὸς νὰ μείνη
 μήτε ἡ στάχτη του μὲ μᾶς.

Θὰ τὴν ἔχουν ἄλλοι !...” ὦ, σύρε,
 σύρε, Μπάυρον, στὸ καλὸ
 ὕπνος ἔξαφνα σὲ πῆρε,
 ποὺ δὲν ἔχει ξυπνημό.

” Ἄκου, Μπάυρον, πόσον θρηῖνον
 κάνει, ἐνῶ σὲ χαιρετᾶ,
 ἡ Πατρίδα τῶν Ἑλλήνων.
 Κλαῖγε, κλαῖγε, Λευτεριά !

• Ἐπαντα », Βιβλιοθήκη Μαργασῆ, 1901.

Διονύσιος Σολωμός

ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ

” Ἄς μὴ βρέξῃ ποτὲ
 τὸ σύννεφον, καὶ ὁ ἄνεμος
 σκληρὸς ἄς μὴ σκορπίσῃ
 τὸ χῶμα τὸ μακάριον,
 ποὺ σᾶς σκεπάζει.

” Ἄς τὸ δροσίζῃ πάντοτε
 μὲ τ' ἀργυρᾶ τῆς δάκρυα
 ἡ ροδόπεπλος Κόρη
 καὶ αὐτοῦ ἄς ξεφυτρῶνουν
 αἰῶνια τ' ἄνθη.

” ὦ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
 τέκνα· ψυχαί, ποὺ ἐπέσατε
 εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως·
 τάγμα ἐκλεκτῶν ἡρώων,
 καύχημα νέον.

Σᾶς ἄρπαξεν ἡ Τύχη
 τὴν νικητήριον δάφνην
 καὶ ἀπὸ μυρτιᾶν σᾶς ἔπλεξε
 καὶ πένθιμον κυπάρισσον
 στέφανον ἄλλον.

Ἄλλ' ἄν τις ἀπεθάνη
 διὰ τὴν πατρίδα, ἡ μύρτος
 εἶναι φύλλον ἀτίμητον
 καὶ καλὰ τὰ κλαδία
 τῆς κυπαρίσσου...

Ἕλληνες, τῆς πατρίδος
 καὶ τῶν προγόνων ἄξιοι·
 Ἕλληνες σεῖς, πῶς ἤθελεν
 ἀπὸ σᾶς προκριθῆν
 ἄδοξος τάφος :

Ὁ Γέρων* φθονερός
 καὶ τῶν ἔργων ἐχθρός
 καὶ πάσης μνήμης, ἔρχεται·
 περιτρέχει τὴν θάλασσαν
 * καὶ τὴν γῆν ὅλην.

Ἀπὸ τὴν στάμναν χύνει
 τὰ ρεύματα τῆς λήθης
 καὶ τὰ πάντα ἀφανίζει.
 Χάνονται οἱ πόλεις, χάνονται
 βασιλεία κι ἔθνη.

Ἄλλ' ὅτε πλησιάσῃ
 τὴν γῆν, ὅπου σᾶς ἔχει,
 θέλει ἀλλάξειν τὸν δρόμον του
 ὁ Χρόνος, τὸ θαυμάσιον
 χῶμα σεβάζων.

Αὐτοῦ, ἀφοῦ τὴν ἀρχαίαν
 πορφυρίδα καὶ σκῆπτρον
 δώσωμεν τῆς Ἑλλάδος,
 θέλει φέρειν τὰ τέκνα τῆς
 πᾶσα μητέρα.

Καὶ δακρυχέουσα, θέλει
 τὴν ἱερὰν φιλήσειν
 κόνιν καὶ εἰπεῖν : « Τὸν ἔνδοξον
 λόχον, τέκνα, μιμήσατε
 λόχον ἡρώων ».

« Λύρα », Πρώτη ἔκδοσις, Γενεῖη, 1824.

Ἀνδρέας Κάλβος

Ο ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ

ὦ φιλότατη πατρίς,
 ὦ θαυμασία νῆσος,
 Ζάκυνθε· σὺ μοῦ ἔδωκας
 τὴν πνοὴν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος
 τὰ χρυσὰ δῶρα!

Καὶ σὺ τὸν ὕμνον δέξου·
 ἐχθαίρουσιν* οἱ ἀθάνατοι
 τὴν ψυχὴν καὶ βροντάουσιν
 ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
 τῶν ἀχαρίστων.

Ποτὲ δὲν σ' ἔλησμόνησα,
 ποτέ. Καὶ ἡ τύχη μ' ἔρριψε
 μακρὰ ἀπὸ σέ· μὲ εἶδε
 τὸ πέμπτον τοῦ αἰῶνος
 εἰς ξένα ἔθνη.

Ἄλλὰ εὐτυχῆς ἢ δύστηνος,
 ὅταν τὸ φῶς ἐπλούτει
 τὰ βουνὰ καὶ τὰ κύματα,
 σὲ ἔμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν μου
 πάντοτες εἶχον.

Σὺ, ὅταν τὰ οὐράνια
 ρόδα μὲ τὸ ἀμαυρότατον
 πέπλον σκεπάζει ἡ Νύκτα,
 σὺ εἶσαι τῶν ὀνείρων μου
 ἡ χαρὰ μόνη.

Μοσχοβολάει τὸ κλίμα σου,
 ὦ φιλότατη πατρίς μου,
 καὶ πλουτίζει τὸ πέλαγος
 ἀπὸ τὴν μυρωδίαν
 τῶν χρυσῶν κίτρων.

Σταφυλοφόρους ρίζας,
 ἔλαφρά, καθαρὰ,
 διαφανῆ τὰ σύγνεφα
 ὁ βασιλεὺς σοῦ ἐχάρισε
 τῶν ἀθανάτων.

Ἢ λαμπὰς ἢ αἰώνιος
 σοῦ βρέχει τὴν ἡμέραν
 τοὺς καρπούς· καὶ τὰ δάκρυα
 γίνονται τῆς νυκτὸς
 εἰς ἑσὲ κρίνοι.

Δὲν ἔμεινεν, ἐὰν ἔπεσε
 ποτὲ εἰς τὸ πρόσωπόν σου
 ἢ χιών· δὲν ἐμάρανε
 ποτὲ ὁ θερμὸς Κύων*
 τὰ σμάραγδά σου.

Εἶσαι εὐτυχής· καὶ πλέον
 σὲ λέγω εὐτυχεστέραν,
 ὅτι σὺ δὲν ἐγνώρισας
 ποτὲ τὴν σκληρὰν μάστιγα
 ἐχθρῶν τυράννων.

Ἄς μὴ μοῦ δώσῃ ἢ μοῖρα μου
 εἰς ξένην γῆν τὸν τάφον·
 εἶναι γλυκὺς ὁ θάνατος,
 μόνον ὅταν κοιμώμεθα
 εἰς τὴν πατρίδα.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐθνικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ στὴ μεταβυζαντινὴ ἐποχῇ εἶναι γεμάτη ἀπὸ περιστατικά, ἱκανὰ νὰ δίνουν στὴν προσωπικὴ ποίηση θέματα, γιὰ νὰ γραφοῦν ἀληθινὰ ποιήματα, ἱστορικὰ καὶ ἄλλα. Μὰ ἔλειψε ὁ πραγματικὸς ποιητὴς. Ἡ ποίηση ὅμως δὲν ἔλειψε ποτὲ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαό. Γιὰ τοῦτο, τὸν πραγματικὸ ποιητὴ τὸν ἀντικατάστησε καὶ πάλι ὁ λαός, ποὺ ἤξερε νὰ τραγουδάη τοὺς πόνους του, τὶς ἐλπίδες του, τοὺς πόθους του, ὅλη τὴν ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ του. Ἔτσι ἔφτιανε τὰ δημοτικὰ τραγούδια του.

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ γεννήθηκε στὴ βυζαντινὴ ἐποχῇ, συνεχίζεται μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ καὶ ποικιλία καὶ στὴ μεταβυζαντινὴ καὶ φτιάχνεται πάνω σ' ὅλα τὰ καθέκαστα τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Μὰ ἀπὸ τὰ τόσα εἶδη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἐκεῖνα ποὺ εἶναι καθαυτὸ δημιουργήματα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς εἶναι τὰ κλέφτικα καὶ τὰ τραγούδια τῆς ξενιτιάς. Τὰ κλέφτικα τραγουδοῦν τὴ ζωὴ καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τῶν ἀρματολῶν, τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων, ποὺ προτιμοῦσαν τὴ σκληρὴ κι ἐρημικὴ ζωὴ στὰ φαράγγια καὶ στοὺς λόγγους καὶ στ' ἀπάτητα κορφοβούνια, καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ἀδιάκοπου πολέμου μὲ τοὺς Τούρκους, παρὰ τὴ δυστυχισμένη ζωὴ τοῦ σκλάβου, τοῦ ραγιαῖ. Οἱ Ἕλληνες αὐτοί, ποὺ ζοῦν τὴν πολεμικὴ ζωὴ, οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ παρόμοιοί τους κλέφτες, εἶναι ἡ ζωντανὴ βεβαίωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, πῶς δὲν ἔδιωξε ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας του· εἶναι ἡ παλικαρία διαμαρτυρία του γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά του. Τοὺς ἥρωές του αὐτοὺς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τοὺς θαύμαζε, τοὺς ἀγαποῦσε καὶ τοὺς τραγουδοῦσε. Γιὰ τοῦτο, τὰ κλέφτικα δημοτικὰ

τραγούδια, ενώ είναι ιστορικά μνημεία, είναι και ποιήματα άληθινά, γεμάτα λεβεντιά, ψυχική περηφάνια, θαυμασμό στην παλικαριά, περιφρόνηση στο θάνατο, όσο και βαθιά φυσιολογία. Τα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια έφτιάστηκαν όλα στη μεταβυζαντινή εποχή και σε όρισμένες ελληνικές χώρες, έπειδή τότε και σ' αυτές μόνο τις χώρες φάνηκαν οι άρματολοι και κλέφτες με την ξεχωριστή ζωή τους.

Τα τραγούδια της ξενιτιάς τραγουδούν τις πίκρες και τα βάσανα της ζωής του ξενιτεμένου, τον πόνο των δικών του από το χωρισμό του, έπειδή λογαριάζανε σάν πεθαμένο εκείνον που έφευγε για τα ξένα. Χίλιοι δυο κίνδυνοι τον φοβέριζαν πάντα στο δρόμο του. Κι αυτά τα τραγούδια έφτιάστηκαν, αν όχι όλα, μα τα περισσότερα, στη μεταβυζαντινή εποχή, έπειδή τότε οι Έλληνες άρχισαν να φεύγουν πιο πολύ από τον τόπο τους και να πηγαίνουνε στα ξένα ή για να γλιτώσουν από τα βάσανα της σκλαβιάς ή για να καλύτερέψουν την οικονομική τους κατάσταση. Τα τραγούδια της ξενιτιάς κλειούνε αγάπη, πόνο, κλάμα, συμπάθεια, λύπη για το χωρισμό και τη χαρά του γυρισμού, όταν τυχαίνη να γυρίζη στην πατρίδα του ο ξενιτεμένος· έχουν άληθινά ποιητικά στοιχεία κι είναι πραγματικά ποιήματα.

Την ίδια εποχή θά φτιάστηκαν και πολλά από τ' άλλα είδη των δημοτικών τραγουδιών, που ζωγραφίζουν τόσο πιστά και ζωηρά όλη την κοινωνική και οικογενειακή, την αίσθηματική και συναισθηματική ζωή των Έλλήνων, ίσως και μερικές παραλογές*. "Όλα αυτά τα νεώτερα δημοτικά τραγούδια έχουν τα ίδια γνωρίσματα και χαρίσματα της τεχνικής τους με τα παλαιότερα της βυζαντινής εποχής. "Έχουν τον καλοφτιασμένο στίχο, τη δεμένη φράση, τον πλούτο και τη ζωηράδα των εικόνων, το βαθύ κι άγνό αίσθημα, την πραγματική λυρικήτητα.

"Όπως στη βυζαντινή εποχή, έτσι και στη μεταβυζαντινή, τα καλύτερα ποιητικά δημιουργήματα, ή καθαυτό λυρική ποίηση, είναι τα δημοτικά τραγούδια.

* *Σύντομη Ιστορία της Νεοελλ. Λογοτεχνίας*, 1934.

Ήλιος Βουτιερίδης

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΤΟ ΚΟΥΡΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ (1361)

[Τὸ ἄσμα περὶ τῆς δηώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Pashley τὸ 1873, ὅστις ἤκουσεν αὐτὸ ἐν Κρήτῃ, δὲν ἀναφέρεται πάντως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως κατ' Αὐγουστον τοῦ 1829 ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἥτις ἄλλωστε ἐγένιν ἀμαχητὶ καὶ ἐθεωρήθη ὡς λύτρωσις ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἴσως διεκτραγωδεῖ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ* κατὰ τὸ 1361, ἧς προηγῆθη ἡ δῆωσις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων. Τότε θὰ διετηρεῖτο ἀκόμη νωπὴ ἡ μνήμη τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀλώσεων καὶ καταστροφῶν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλεως τῆς Θράκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ τῶν Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἐγένιν ἐντὸς δύο ἐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεων τὰ ἱστορικά ἄσματα εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, τὸ ἄσμα τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ παλαιότερον τῶν ἱστορικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων μας. Ν. Γ. Πολίτης.]

Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιά τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι·
κλαίγουν τὴν Ἀντριανούπολη, τὴν πολυκουρσεμένη,
ὅπου τὴν ἐκουρσέψανε τὶς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου·
τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρὶ καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάγια
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη¹.

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

[Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες συνετάχθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν, διακρίνονται τὰ δημοτικὰ ἄσματα, διότι μόνον ταῦτα ἐκφράζουν, μὲ βαθεῖαν ἀπλότητα, συναίσθημα ἐγκαρτερήσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἔθνικὰ δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος Γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἀξιὸν θαυμασμοῦ, ὅτι ταῦτα

¹ Ἡ ἄλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ 1205 ἐγένετο τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα. Τῶν ἄλλων ἀλώσεων ἡ ἡμέρα δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ. Ἐνδέχεται ὁμως οἱ δύο οὔτοι στίχοι ν' ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς καταστροφῆς εἰς ἡμέρας ἐορτῶν.

ἐγεννήθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ πάντα
καὶ οὐδαμῶθεν ὑπέφωσκεν ἀκτίς ἐλπίδος. Ν. Γ. Πολίτης.]

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγιά Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἐξήντα δυὸ καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νάβγη ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
« Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
παπάδες, πάρτε τὰ γιερά, καὶ σεῖς, κεριά, σβηστήτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.
Μόν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νὰ ρθοῦνε τρία καράβια,
τόνα νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν. »
Ἡ Δέσποινα ταραχτήκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
« Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρῦζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλι δικά σας εἶναι. »

Σ Κ Λ Α Β Ο Ι Σ Τ Ο Υ Σ Α Ρ Β Α Ν Ι Τ Ε Σ

[Τὸ ᾄσμα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόν-
των ἀλβανικῶν σιφῶν. Ν. Γ. Πολίτης.]

Τὰ παλικάρια τοῦ Μοριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτές δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν.
Καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες!
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ἄ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει!
Ἄφήνει ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιά μέρα ἀνταμωμένο.

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΩ*

“Ήλιε πού βγαίνεις τὸ ταχύ, σ’ οὔλον τὸν κόσμο δούδεις*,
 σ’ οὔλον τὸν κόσμο ἀνάτειλε, σ’ οὔλην τὴν οἰκουμένη,
 στῶ Μπαρμπαρέσω τις αὐλές, ἤλιε, μὴν ἀνατείλης,
 κι ἂν ἀνατείλης, ἤλιε μου, νὰ γοργοβασιλέψης,
 γιατί ἔχουν σκλάβους ἔμορφους, πολλὰ παραπονιάρους,
 καὶ θὰ γραθοῦν* οἱ ἀχτίδες σου ’πὸ τῷ σκλαβῷ τὰ δάκρυα.

Κ Λ Ε Φ Τ Ι Κ Α

[Πλὴν τῆς ἀρχαίας ἀπλότητος καὶ λιτότητος παρατηροῦμεν καὶ ἀκραιφνές νεωτερικὸν πάθος καὶ σθένης ἀκαταδάμαστον εἰς τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, ὅπου ἡ γλῶσσα εἶναι ἐμπλεως ὀρμῆς πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀδιαλλάκτου μίσους πρὸς τοὺς ἀπίστους Μουσουλμάνους. Τὰ κλέφτικα τραγοῦδια νομίζεις πῶς εἶναι χεῖμαρροι ἀφρισμένοι, ἐκρέοντες ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη, ἀλλ’ ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Μέντελσον* Βαρθόλδι.]

ΤΟ ΚΛΕΦΤΙΚΟ ΣΠΑΘΙ

Ὁ πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια.
 “Ἄλλοι παῖνε τὸν πασά καὶ ἄλλοι τὸ βεζίρη*,
 μὰ ἐγὼ παῖνάω τὸ σπαθὶ τὸ τουρκοματωμένο,
 τὸ ’χει καμάρι ἢ λεβεντιά κι ὁ κλέφτης περηφάνια.

ΗΘΕΛΑ ΝΑΜΟΥΝ

Νά ’μουν τὸ Μάη πιστικὸς*, τὸν Αὐγουστο δραγάτης*,
 καὶ στὴν καρδιά τοῦ χειμωνιοῦ νάμουνα κρασοποῦλος.
 Μὰ πιὸ καλὰ ’ταν νάμουνα ἀρματολὸς καὶ κλέφτης,
 ἀρματολὸς μὲς στὰ βουνά καὶ κλέφτης μὲς στοὺς κάμπους.
 Νάχα τὰ βράχια ἀδέρφια μου, τὰ δέντρα συγγενάδια,
 νὰ μὲ κοιμᾶν οἱ πέρδικες, νὰ μὲ ξυπνοῦν τ’ ἀηδόνια,
 καὶ στὴν κορφή τῆς Λιάκουρας* νὰ κάνω τὸ σταυρό μου.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΤΣΟΥ

[Τὸ κατωτέρω ἀδρᾶς ἐμπνεύσεως ἄσμα ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν χρόνον, καθ’ ὃν ὁ ὀνομαστὸς πολέμαρχος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὁ Λοκρὸς Ἀνδρίτσος, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως, καταλι-

πὼν τὰ ὄρεινὰ σκηνώματα αὐτοῦ, συνεπολέμει μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη μέχρι τῆς παρὰ τὸ Ταίναρον ἡττης (1792), ὅτε, χωρισθεὶς αὐτοῦ, διέσχισεν, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν, κατὰ μῆκος τὴν Πελοπόννησον, καί, ἐπὶ 40 ἡμερονύκτια πολεμῶν πρὸς τοὺς διώκοντας αὐτὸν 6.000 Τούρκους, κατάρθωσε νὰ διαπεραιωθῆ εἰς Πρέβεζαν, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 1.500 ἐχθρούς, αὐτὸς δὲ ἀπολέσας τὸ πέμπτον περίπου τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν. Ν. Γ. Πολίτης.]

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριά δὲν ἔχουν.
 Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψῆλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια :
 ἢ κλεφτουργιὰ τ' ἀρνήθηκε καὶ ροβολαεὶ στοὺς κάμπους.
 Ἡ Γκιόνα λέει τῆς Λιάκουρας* κι ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας :
 « Βουνό, ποῦ 'σαι ψηλότερα καὶ πιὸ ψηλὰ ἀγναντεύεις,
 ποῦ νάναι, τί νὰ γίνηκαν οἱ κλέφτες οἱ Ἄνδριτσαῖοι ;
 Σάν ποῦ νὰ ψένουν τὰ σφαχτά, νὰ ρίχνουν τὸ σημάδι : »
 « Τί νὰ σοῦ πῶ, μωρὲ βουνό, τί νὰ σοῦ πῶ, βουνό μου,
 τῆ λεβεντιὰ τῆ χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι.
 Στοὺς κάμπους ψένουν τὰ σφαχτά καὶ ρίχνουν τὸ σημάδι ! »
 Κι ἡ Λιάκουρα, σάν τ' ἄκουσε, βαριά τῆς κακοφάνη.
 Τηράει ζερβά, τηράει δεξιά, τηράει κατὰ τὴ Σκάλα*.
 « Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρικε, βρὲ κάμπε μαραζιάρη,
 γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δῶσ' μου τῆ λεβεντιὰ μου,
 μὴ λιώσω ὄλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω. »

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ

[Ὁ Παναγιώτης Λιάκος ἦτο κλέφτης ἐκ τοῦ χωρίου Παναρήτη τῆς Ἠπείρου. Δημοτικὰ τινὰ ἔξσηματα ἀφηγοῦνται μάχην αὐτοῦ πρὸς τὸν Γιουσοῦφ Ἀράπην, πιθανῶς κατὰ τὸ 1806, ὅτε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐξεστράτευσεν οὗτος πρὸς καθυπόταξιν τῶν κλεφτῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἡ πρὸς τὸν Βεληγκέκαν μάχη, τὴν ὁποίαν ἀφηγεῖται τὸ ἐπόμενον ἔξσημα, ἴσως ἔγινε χρόνον τινὰ πρότερον. Ν. Γ. Πολίτης.]

Τρία πουλάκια κάθονται μὲς στὸ Γερακοβούνι*,
 τόνα τηράει τὸν Ἀρμυρό, τ' ἄλλο πρὸς τὸ Ζιτούνι*,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογαεὶ καὶ λέει :
 « Ὁ Λιάκος τί νὰ γίνηκε φέτος τὸ καλοκαίρι,
 νὰ βγῆ στῆς Γούρας* τὰ βουνά, νὰ βγῆ καὶ στὸ Ζιτούνι,

νά χαρατσώση τὰ χωριὰ κι ὄλο τὸ βιλαέτι * ; »
 « Ὁ Λιάκος ἀποκλειστικὸς στὸ Μπούμηλο * στὴ ράχη.
 Πολλὴ Τουρκιὰ τὸν πλάκωσε, Κονιάροι * κι Ἀρβανίτες,
 « Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη *,
 νά σοῦ χαρίση τὴ ζωὴ, Δερβέναγας νά γίνης. »
 « Ὅσο εἶν' ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει,
 πασὰ ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ ντουφέκι ! »
 Κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο τὰ βροντερά ντουφέκια.
 Μέρα καὶ νύχτα πολεμοῦν, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες
 κι ὁ Λιάκος ἔτρεξεν ἔμπρὸς μὲ τὸ σπαθί στὸ στόμα.
 Φεύγουν Κονιάροι ἀπὸ μπροστά, φεύγουν κι οἱ Ἀρβανίτες.
 Κλαίουν οἱ Ἀρβανίτισσες στὰ μαῦρα φορεμένες,
 κι ὁ Βεληγκέας γύρισε στὸ αἷμα του πνιγμένος.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

[Τίς ἡ Λιάκαινα, τῆς ὁποίας τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν ὑπερήφανον ἄρνησιν νά γίνῃ σύζυγος Τούρκου, καὶ τὴν θαυμασίαν ἐλευθέρωσιν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός τῆς διηγεῖται τὸ ᾄσμα; Ἴσως εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ κλέφτη Λιάκου τοῦ προηγούμενου ᾄσματος, τοῦ νικητοῦ τοῦ Βεληγκέκα καὶ τοῦ Γιουσοῦφ Ἀράπη... Τὴν δι' ἀπελευθερώσεως λύσιν τῆς ἐκτιθεμένης τραγικῆς σκηνῆς παρέλαβεν ἡ δημοτικὴ ποίησις ἐκ τοῦ παλαιότερου ποιητικοῦ ἀποταμιεύματος αὐτῆς, ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, ὅπου συχνότατα ἀναφέρεται ἤρωσ ἀπολυτρῶν τὴν ἀπαχθεῖσαν σύζυγόν του διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ θαυμασίου ἴππου του. Ν. Γ. Πολίτης.]

Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος στὰ βουνά, στοὺς κάμπους τὸ φεγγάρι,
 ἔτσι ἔλαμπε κι ἡ Λιάκαινα στὰ τούρκικα τὰ χέρια.
 Πέντε Ἀρβανίτες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν,
 κι ἓνα μικρὸ μπεόπουλο κρυφὰ τὴν κουβεντιάζει :
 « Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις Τούρκον ἄντρα,
 νά σ' ἄρματώση * στὸ φλουρί καὶ στὸ μαργαριτάρι ; »
 « Κάλλιο νά ἰδῶ τὸ αἷμα μου τῆ γῆς νά κοκκινίση. »
 Κι ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
 κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ξετάζει :
 « Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι νά βγάλῃς τὴν κυρά σου ; »
 « Δύνομαι, ἀφέντη, δύνομαι νά βγάλω τὴν Κυρά μου.
 Νά μ' ἀβγατίσης τὴν ταῆ * σαρανταπέντε χουφτες,

νά δέσης τὸ κεφάλι σου μὲ δεκοχτῶ μαντήλια,
νά δέσης τὴ μεσοῦλα σου μαζί μὲ τὴ δική μου. »
Βιτσιὰ δίνει τ' ἀλόγου του, στὴ μέση γιουρουστάει *,
καὶ πάησε καὶ τὴν ἄδραξε, στὸ σπίτι του τὴν πάει.

ΣΗΚΩΜΟΣ ΤΟΥ 1821

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λέν τ' ἀηδόνια,
κρυφὰ τὸ λέει ὁ 'γούμενος ἀπὸ τὴν "Ἁγία Λαύρα :
« Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε
δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς κι ὁ φτεινὸς χειμῶνας.
Μᾶς ἦρθε ἡ ἄνοιξη πικρὴ, τὸ καλοκαίρι μαῦρο,
γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολέμων τοὺς Τούρκους,
νά διώξουμε ὅλη τὴν Τουρκιὰ ἢ νά χαθοῦμε ὅλοι ! »

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Η ΜΑΥΡΗ ΞΕΝΙΤΙΑ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν' τὰ ξένα.
'Ο ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νά βάνη μαῦρα,
γιὰ νά ταιριάζη ἢ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιάς τὴ λαύρα.

ΣΤΟΝ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟ ΜΑΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ 'χω τὸν καημό σου.
Τί νά σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νά σοῦ προβοδῆσω ; *
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω, σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερογιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει *,
νά στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά καὶ καῖνε τὸ μαντίλι.
Τί νά σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νά σοῦ προβοδῆσω ;
Σηκώνομαι τὴ χαραυγὴ, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

[“Όλα τὰ δημοτικά τραγούδια γενικῶς καθρεπτίζουν τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὰ ἔπλασε. Ἴδιαιτέρως ὁμως εἰς τὰ Ναναρίσματα φαίνεται καθαρὰ ἡ εὐγενικὴ τρυφερότης καὶ ἡ πάναγνος ἀγάπη τῆς ἑλληνίδος μητρός, ἡ ὁποία πράγματι ἀγιάζει τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν.

Ἴδου μερικά ἀπὸ τὰ λαϊκὰ ναναρίσματα ποῦ εὐωδιάζουν ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς ἱερᾶς μητρικῆς στοργῆς.]

Α΄

“Υπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ μικρὸ σοῦ τόδωσα, μεγάλο φέρε μού το’
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι
κι οἱ κλῶνοι του ν’ ἀπλώνωνται σ’ Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

Β΄

Σὰν μοῦ τὸ πάρης, “Υπνε μου, τρεῖς φύλακες θὰ βάλω,
στὴν κούνια του τρεῖς φύλακες κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τὸν “Ἡλιο στὰ βουνά, τὸν ἀετὸ στοὺς κάμπους,
τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸν ἀνάμεσα πελάγου.
‘Ο “Ἡλιος ἐβασίλεψεν, ὁ ἀετὸς ἀποκοιμήθη
κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει.
« Γιέ μου καλέ, ποῦ ‘σουν ἐχτές, ποῦ ‘σουν τὴν ἄλλη νύχτα :
Μήπως μὲ τ’ ἄστρι ἐμάλωνες, μήπως μὲ τὸ φεγγάρι,
μήπως μὲ τὸν αὐγερινό, πούμαστ’ ἀγαπημένοι ; »
« Μήτε μὲ τ’ ἄστρι ἐμάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, πούμαστ’ ἀγαπημένοι.
Χρυσὸν ὑγιὸν ἐφύλαγα στὴν ἀργυρὴ του κούνια. »

Γ΄

Κάμε, Χριστέ καὶ Παναγιά, καὶ θρέψε τὸ παιδί μου,
νὰ μεγαλώση, νὰ θραφῆ, καλὸ παιδί νὰ γίνη.
Τύχη χρυσὴ ἄς τοῦ δίνετε καὶ φώτιση μεγάλη,
νὰ μάθη γράμματα πολλὰ καὶ φρόνιμο νὰ γίνη’
νάχη γιὰ πάντα προκοπή, παντοῦ καλὰ νὰ κάνη,
ν’ ἀνοίξη εἴκοσι σχολεῖα μὲ τοὺς καλοὺς δασκάλους,
νὰ μάθουν γράμματα οἱ φτωχοί, ἀνθρώποι νὰ γινοῦνε,
νὰ ἐλεῆ, νὰ βοηθῆ, μὲ προθυμίᾳ νὰ δίνη
καὶ στὰ σχολεῖα, στίς ἐκκλησιᾶς καὶ στὰ ὄρφανεμένα.

ΘΕΑΤΡΟΝ

Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

[Τὰ θεατρικὰ ἔργα τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς ἀμέσως ἀκολουθοῦσης μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς εἶχον ὅλα ὑπόθεσιν θρησκευτικὴν καὶ ἐλέγοντο μυστήρια. Ἡ τοιαύτη θρησκευτικὴ θεατρικὴ φιλολογία, πτωχὴ κατ' ἀρχάς, ἤρκειτο εἰς ἀναπαράστασιν διαφόρων σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τοιοῦτοτρόπως ἀναφέρεται ἔργον παιχθὲν κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲ τὸν τίτλον «Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Προφήτου Ἠλία», ἄλλο δὲ ἔργον μνημονεῦεται παρασταθὲν περὶ τὰς παραμονὰς τῆς καταλύσεως τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τιτλοφορούμενον «Οἱ τρεῖς Παῖδες ἐν Καμίνῳ».

Θρησκευτικαὶ παραστάσεις παιζόμεναι ἔξωθεν τῶν μητροπολιτικῶν ναῶν ἐσυνηθίζοντο καὶ εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ὡς συνέχεια τῆς παραδόσεως ταύτης δύναται νὰ θεωρηθῆ ἡ τελουμένη καὶ σήμερον κατὰ δεκαετίαν μεγαλοπρεπῆς ἀναπαράστασις τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου εἰς τὴν πόλιν Ὀμπεραμμεργκάου τῆς Βαυαρίας.

Τοιοῦτου εἴδους μυστήριον εἶναι καὶ τὸ διασωθὲν θρησκευτικὸν δράμα, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ», γραμμένον εἰς κρητικὴν διάλεκτον.

Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπεισόδιον, καθ' ὃ ὁ Θεός, θέλων νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ, ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν θυσίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰσαάκ.

Ἄγνωστος εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ ἔργου, ὅπως ἄγνωστον καὶ πότε συνετέθη. Ὁ ἐκ Κρήτης λόγιος καὶ ἀρχαιολόγος Στέφ. Ξανθουδίδης, ὁ μελετήσας τὰ κρητικὰ ἔργα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ ἐκδώσας κριτικῶς τὸν «Ἐρωτόκριτον» καὶ τὴν «Ἐρωφίλην», εὗρισκε πολλὰς ὁμοιότητας ὕφους καὶ γλώσσης τοῦ «Ἐρωτόκριτου» καὶ τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ». Ὑπάρχουν τῶ ὄντι στίχοι ἀπαράλλακτοι καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἔργα. Ἐκ τούτων ὁ Ξανθουδίδης εἰκάζει, ὅτι καὶ τὸ θεατρικὸν ἔργον πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ «Ἐρωτόκριτου» Βιτσέντσον Κορνάρων.

Θρησκευτικὰ θεατρικὰ ἔργα μὲ τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν ἔγραψαν καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Ἰταλὸς Μπελκάρι (Βενετία, 1485), ὁ Γάλλος Ντέ Μπέξ (Λωζάνη, 1550), ὁ Ἰταλὸς Λουίτζι Κρότο (Βενετία, 1536) κ. ἄ.

Ἡ « Θυσία τοῦ Ἀβραάμ » ἔχει ἀρκετὴν ὁμοιότητα μὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο δράμα τοῦ Λουίτζι Κρότο. Πάντως ὁ Ἕλληνας ποιητής, καὶ ἂν εἶχεν ὕψιν τοῦ ἄλλο ἔργου, ἐπεξεργάσθη τὸ θέμα του μὲ ἐλευθερίαν καὶ δημιουργικότητα. Ἡ ἀξία τοῦ κρητικοῦ τούτου ἔργου ἐξετιμῆθη καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο ἡ « Θυσία τοῦ Ἀβραάμ » μετεφράσθη εἰς τὴν γαλλικὴν, τὴν ὀλλανδικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ δράματος ἐμφανίζεται Ἄγγελος Κυρίου πρὸ τοῦ κοιμωμένου καὶ φέρει τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀβραάμ, ἐγειρόμενος τοῦ ὕπνου, ἀνακοινοῖ τὸ μουσικὸν εἰς τὴν σύζυγόν του, τὴν Σάραν. Ἐρηνοῦντες καὶ ἀπαρηγόρητοι ἀμφότεροι ὑπακούουν εὐλαβῶς εἰς τὴν θείαν προσταγὴν. Μὲ αἱματωμένην καρδίαν ἐξυπνοῦν τὸν Ἰσαάκ, τὸν ὁποῖον παραλαμβάνει ὁ Ἀβραάμ, συνοδευόμενος ἀπὸ δύο δούλους, καὶ τὸν ὀδηγεῖ ἀνύποπτον εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας. Ἐκεῖ ἐνῶ ὑψώνεται ἡ πατρικὴ χεὶρ μὲ τὴν μάχαιραν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς σπαρακτικῆς θυσίας, ἐπανεμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ὁ ὁποῖος διατάσσει τὸν Ἀβραάμ νὰ θέσῃ τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θῆκην.

Κατωτέρω παρατίθενται δύο ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου.]

Ἀπόσπασμα α΄

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ξύπν' Ἀβραάμ, ξύπν' Ἀβραάμ, γείρου κι ἐπάνου στάσου·
 πρόσταγμ' ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς σοῦ φέρνω κι ἀφουκράσου.
 Ξύπνησε, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, ξύπνησε, μπιστεμένε,
 καὶ νὰ κοιμᾷς ἀμέριμνα τώρα καιρὸς δὲν ἔναι·
 ξύπνα καὶ γρίκησ', Ἀβραάμ, ἐκεῖνα τὰ ποὺ θέλει
 Ἀφέντης ὁποῦ προσκυνοῦν καὶ τρέμουν οἱ ἀγγέλοι.
 Θυσίαν ἄξιαν καὶ ἀγνή τὴν σήμερον ἡμέρα
 θέλει ὁ Θεὸς κι ἀποθυμᾷ ἀπ' τὴ δική σου χέρα·
 δὲ θέλει μπλιδ* θυσιὰν ἀρνιῶν καὶ πράματα φταρμένα*,
 μὰ μιὰ θυσία ποθυμᾷ μεγάλην ἀπὸ σένα·
 τὸ τέκνο σου τὸ μοναχό, τὸ κανακάρικό* σου,
 ἴς θυσία τὸ ἀποθυμᾷ καὶ θέλει τ' ὁ Θεὸς σου·
 ἴς τόπον ἀρνιοῦ, ἴς τόπον ριφιοῦ, ὀρίζ' ὁ Θεὸς καὶ θέλει
 νὰ θυσιάσῃς, Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ τὰ μέλη.
 Καὶ ξύπνησέ το γλήγορα, μὲ σέν' ἄς συνοδέψῃ,
 κι ἀνέβα σέ ψηλὸ βουνό, ποὺ θέλω σ' ἀρμηνέψῃ·

κι ανέβα το προθυμερά κι εἰς τὴν κορφήν σὰ φτάσης,
σφάξε τὸ τέκνο, κάψε το καὶ βλέπε μὴ δειλιάσης.
Σπούδαξε*, ξύπνα τὸ παιδί κι ἔπαρ' το μετὰ σένα,
ξετέλειωσε προθυμερά τὸ σ' ἔχω μιλημένα.
Μὴν ἀνιμένης, Ἄβραάμ, μπλιὸ δεύτερο μαντάτο*,
μὴ κλαίης καὶ μηδὲ γρινιάς, γιὰτ' ὁ Θεὸς γρικᾶ το
εἰς τρεῖς ἡμέρες νὰ γενῆ τοῦτ' ἢ θυσιὰ τυχαίνει*,
τέτοιας λογιῆς εἶν' ὄρισμός κι ἡ ὀρδιναί* δοσμένη.
Ἦκουσες τὴν παραγγελιὰ τοῦ Ποιητῆ καὶ Πλάστη,
καὶ γείρου, κίνησε νὰ πᾶς καὶ τὴν τρομάραν ἄστη.
Τοῦ λογισμοῦ σου ἢ συννεφιὰ κι ἡ σκότισις ἄς πάψη,
κι ἄς ἔρθ' ἡ μπιστοσύνη σου εἰς οὐρανοὺς νὰ λάμψη.

ΑΒΡΑΑΜ

᾽Ωφου, τρομάρα μὲ κρατεῖ, ζάλην μεγάλην ἔχω,
κοιμάμενος ἢ ξυπνητὸς ἂν εἶμαι, δὲν κατέχω.
Τί πρόσταγμα μοῦ ἤφηρες, ἄγγελ' ἀποῦ τὸ θρόνο
τ' Ἀφέντη μας, ἀπ' ὄρισε νὰ κάμω τὸ δὲ σώνω ;
᾽Ω Βασιλεῦ τῶν βασιλιῶν, καὶ τί γρικοῦν τ' αὐτιά μου ;
καὶ τ' εἶναι τοῦτο ἀπ' ὄρισες τώρα στὰ γερατειά μου ;...
Ἦν ἔχω φταίξιμον ἐγώ, κρίματα καμωμένα,
μὴν τὰ πλερώσ' ὁ Ἰσαὰκ τὰ σφάλματά μ' ἔμένα.
Καημένο σπίτι τοῦ Ἄβραάμ, τίς σούδωσε κατάρα
καὶ ποιο σκοτάδι σ' εὔρηκεν, ἀνεμικῆ* κι ἀντάρᾶ ;
Ἦ μάνα ἢ δυστυχέστατη κοιμάται, δὲν κατέχει
οὐδὲ γρικᾶ ἢ βαριόμοιρη τὸ τί μᾶς περιτρέχει.
Ἦς τῆς μακρύνω ἀπὸ δῶ, τάχα μὴν τὸ γρικῆση,
καὶ πάρη πέτραν καὶ δαρθῆ, καὶ κακοθανατήση.
Ἦς πάγω νὰ προσευχηθῶ τ' Ἀφέντη ποῦ μ' ὀρίζει,
ὀποῦ τὰ μέσα τῆς καρδιάς καὶ τὰ κρυφὰ γνωρίζει.

(Σηκώνεται ὁ Ἄβραάμ ἀπὸ τὸ στρῶμα του καὶ γονατιστὸς προσεύχεται :)

Κύριε, ἵπειδῆ μετάθεση* δὲν ἔχει τὸ μαντάτο*,
ποῦ μούφερεν ὁ Ἄγγελος ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω,
καὶ ἐπειδῆ τὸ ζήτημα ποῦ μούκαμες, Θεέ μου,

δὲν ἔχει πλιὸ μετανιωμό, μὲ σπλάχνος γρίκησέ μου :
 Ἔπαρέ μου τὸν Ἰσαάκ καὶ μὴ μοῦ τὸν ἀφήσης,
 μὰ νὰ τοῦ δώση θάνατον ὁ κύρης μὴ θελήσης.
 Τῆς σάρκας εἶν' ὁ θάνατος καὶ πάντα τὸν βαστοῦμε
 καὶ τοῦτο νὰ ξεφύγωμε ποσῶς δὲν ἤμποροῦμε,
 μὰ νὰ τὸν σφάξῃ ἄπονα ὁ πικραμένος κύρης,
 νὰ μὴν τ' ὀρίσης, Πλάστη μου, ὁπούσαι νοικοκύρης.
 Σφάλλω καὶ πταίω σου πολλά, γνωρίζω τὰ κακά μου,
 μὰ πάλ' ἡ ἐσπλαχνία σου νικᾷ τὰ σφάλματά μου·
 εἰδὲ καὶ εἶναι ἀδύνατο τοῦτο νὰ μεταθέση,
 δὸς μου καρδιὰ καὶ ἀποκοτιά, κι ἡ ψή* μου ἄς μπορέση
 γιὰ τέκνο μου τὸν Ἰσαάκ νὰ μὴν τότε γνωρίζω,
 γιὰτ' ἔχω σάρκα καὶ πονῶ, καρδιὰ καὶ λαχταρίζω.
 Καὶ σύ, Θεέ, ποῦ τ' ὄρισες, δὸς δύναμη κι ἐμένα,
 νὰ κάμω τ' ἀνημπόρετα σήμερο μπορεμένα,
 νὰ τὸν ἰδῶ νὰ καίγεται, χωρὶς ν' ἀναδακρῶσω
 καὶ τῆ θυσία ποῦ ζητᾶς σωστή νὰ τήνε δώσω.

Ἀπόσπασμα β'

(Ὁ Ἄβραάμ μὲ τὸν ἀνύποπτον Ἰσαάκ ἔχουν φθάσει εἰς τὸν τόπον τῆς θυσίας. Ἐκεῖ γίνεται ἡ ἀποκάλυψις τοῦ τρομεροῦ μυστικοῦ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ θυσιασθῇ Ἰσαάκ, ὁ ὁποῖος λέγει :)

ΙΣΑΑΚ

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, ναρθῶ νὰ γονατίσω ;
 ὅς ποιὸν γάμον, ὅς ποιὰν ξεφάντωση, καὶ θες νὰ προθυμῆσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται :)

Ἄορατε, λυπήσου με· Ἄναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατειά ντως·
 δὸς μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά ντως.
 Μ' ἂν ἔν καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,

πέψε τῆ φύσης θάνατο σήμερο νά με πάρῃ·
νά μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καί τὸ στόμα,
νά κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νά τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
νά μὴ γρικῆσω τὸ σπαθί νά κόψῃ τὸ λαιμό μου,
μὴ δῶ τρομάρα φοβερῆ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
Γονή, 'πειδὴ μεταθεμὸς δὲν εἶν' μηδὲ 'λεημοσύνη,
καί ἐπειδ' ἔτσι τ' ὄρισεν ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμό μου,
νά μὴ θελήσῃς ἄπονα νά κόψῃς τὸ λαιμό μου·
μὰ σφάξε με χαϊδευτικά, κανακιστὰ* κι ἀγάλια,
γιὰ νά θωρῆς τὰ δάκρυα μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια...
Κύρη, μὴ σφίγγῃς τὸ σκοινί, ἄσ' τ' ἀχαμνὸ δαμάκι*,
καί μὴ με βιάζῃς καί ἄφῃς' με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
'Εκείνη ἢ χέρα ποῦ πολλὰ μ' εἶχε κανακισμένο,
τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο, δὲν μ' εἶχε μαθημένο.
Γιὰ νά θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλή σοῦ δίδω,
σήμερα τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
Μίλιε τῆς, παρηγόρα τὴν κι ἄς εἶστε πάντα ὁμάδι,
καί εἶπέ τῆ, πῶς ὀλόχαρος πάγω νά βρῶ τὸν "Αδη.
"Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
δῶστε τα τοῦ 'Ελισεέκ, τοῦ γειτονόπουλοῦ μας,
τὰ ροῦχα μου καί τὰ χαρτιά, ἄγραφα καί γραμμένα,
καί τὸ σεπέτι* τὸ μικρό, ποῦ τάχω φυλαμένα·
γιατ' εἶναι συνομήλικος καί συνανάνθοφός μου,
φίλον καλὸ καί σπλαχνικὸ τὸν ἠῦρα στὸ σκολεῖό μου.
Καί κάμε νά τὸ δυνηθῆς, κάμε νά τὸ βαστάξῃς,
εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν 'Ελισεέκ νά τάξῃς.
"Ἄλλο δὲν ἔχω νά σοῦ πῶ καί νά σοῦ παραγγεῖλω,
μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικό καί φίλο.
Κύρη μου, ὅπου μ' ἔκαμες, καί πῶς δὲν με λυπᾶσαι ;
"Ω Πλάστη μου, βοήθα μου· μάνα μου, καί ποῦ νάσαι ;

ΑΒΡΑΑΜ

Μηδὲ φωνάξῃς, τέκνο μου, κι ἐμένα θανατώσης,
μ' ἄς εἶς' ἀπομονετικός, τὸν πόνο σου νά χῶσης.
Χαμήλωσε τὰ μάτια σου, χαμαὶ στὴ γῆ συντήρα*,

νά κάμωμε τὸ θέλημα Ἀφέντη καὶ Σωτήρα.
 Κλίνε τὸ κεφαλάκι σου λιγάκι, καλογιέ μου,
 μὴ μὲ θωρήσ, καὶ κάμνυσε*. Νά θυσίαν, Θεέ μου!

ΑΓΓΕΛΟΣ

ὦ Ἀβραάμ, τὴ μάχαιρα γιάγειρε στὸ θηκάρι,
 τς ἀγγέλους ἐπερίσσευσεν ἡ ἐδική σου χάρη.
 Χαρὰ σ' ἐσένα, Ἀβραάμ, κι εἰς τ' ἀσφαλτό σου ζάλον*,
 μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη σου, ποῦ δὲν εὐρέθη σ' ἄλλον.
 Ἀβραάμ, μεγάλη ἡ πίστη σου, μεγάλ' ἡ ὄρεξή σου,
 σήμερ' ἐστεφανώθηκες ἐσὺ καὶ τὸ παιδί σου.
 Μεγάλη νίκην ἔκαμες στὸν πόλεμο ποῦ μπήκες,
 νὰ σὲ πλανέσουν τὰ φθαρτὰ τοῦ κόσμου δὲν ἀφήκες.
 Λύσε τα ταῦτα τὰ δεσμά, λύτρωσε τὸ κοπέλι,
 καὶ τὴ θυσιά ποῦ μελετᾶς ἀφέντης μπλιὸ δὲ θέλει.
 Δοῦλε πιστέ, δοῦλε καλέ, ἄνδρα χαριτωμένε,
 εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πύργε ξετελειωμένε,
 ἐγνώρισεν ὁ Κύριος κι εἶδε τὴν ὄρεξή σου,
 εὐλόγημένος νάσαι σύ, τὸ τέκνο κι ἡ γυνή σου.

**Ἐκδοσις Σοφίας Ἀντωνιάδου, Ἀθήναι, 1922.*

ΕΡΩΦΙΛΗ

[Σπουδαιότατον ἔργον τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος πλὴν τοῦ « Ἐρωτόκριτου » καὶ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ » εἶναι καὶ ἡ τραγωδία ἡ γνωστὴ μὲ τὸν τίτλον « Ἐρωφίλη », γραφεῖσα ἀπὸ τὸν Κρήτα ποιητὴν Γεώργιον Χορτάσην. Αὕτη ἐδημοσιεύθη εἰς πρώτην ἔκδοσιν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1637, ἦτοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ. Ἐγένετο δὲ γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεστάθη πολλάκις ἐπιτυχῶς εἰς πολλὰς πόλεις, ἰδίως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἐπτανήσου. Διὰ τὴν γλῶσσαν της, τὴν στιχοουργίαν της καὶ ἀρκετὰ λυρικά καὶ δραματικὰ χαρίσματα, ἡ « Ἐρωφίλη » εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα προΐόντα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

[Ἐξ αὐτῆς παρατίθεται τὸ κατωτέρω λυρικὸν ἀπόσπασμα.]

ΥΜΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ*

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ὅπου μὲ τὴ φωτιά σου τὴ μεγάλη
 σ' ὄλη χαρίζεις φῶς τὴν οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ καὶ εἰς ἄλλη
 μεριά κι ὄλη τὴ γῆ ἢ περπατησιὰ σου,
 δίχως ποτὲ τὴ στράτα τὴ νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τὴ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τὴ γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχίνισης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾶς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὄλη τὴ γῆ μ' ἀνθοὺς γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾶς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾶς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ κι εἰς δόξα πάντα μένεις·
 διαμάντια καὶ ρουμπιὰ μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου·
 πὼς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στὴ γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 εὐρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ἐμπρός τῶν ὀμματιῶν σου·
 γῆ* σὺ τὰ κάνεις ὄλα, γῆ ἀπὸ σένα
 θρέφονται καὶ κρατιοῦνται καὶ πληθαίνουν
 καὶ νὰ χαθῆ ποτὲ μπορεῖ κανένα :

* « Ἐρωφίλη », Ἔκδοσις Στεφάνου Ξαρθουδίδου,
 Ἀθήναι, 1928.

Γεώργιος Χορτάσης

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἕκθαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὄλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος, ὀλοτελῶς δουλωθείσης. Ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα. Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξαισία φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὄλου τοῦ κόσμου, ἐπροκίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται ἡ ἴδια φύσις νὰ χάρισῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός. Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων, ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἴσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες· ναί· σεῖς οἱ ἴδιοι.

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι καθ' ἃς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἐδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαί αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὄρον. Τῶντι τίς ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλάς ἐπὶ

τῶν περσικῶν πολέμων θά ἀπηθανατίζετο, ὅσον ἀπηθανατίσθη : Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καί εἰς τὴν σημερινήν μας πολυπαθή, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρὶς τοὺς ὁποίους τίς δύναται νὰ εἴπη, ὅτι θά εὐδοκίμει, ὅσον εὐδοκίμησεν, ὁ μέγας τῆς Πατρίδος ἀγών :

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καί ὁ προκείμενος νεκρός, ἀρχηγός, ὄχι ὀπαδός τῆς Ἐπαναστάσεώς μας. Αὐτός μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου ἐφώνησε πρῶτος τὴν 25 Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱεράν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ». Ἐφώνησε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἑλλάς ἔγινεν ἐλευθέρα. Τί τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον : Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλοῦτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὁχι βέβαια. Διότι ἦτον ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί : καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτο ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμότησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττεῖ πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὄλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησεν τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς Ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενά ὄρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δεῖξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεων του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του : καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχὴν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ καὶ δικαίως ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνεύουσας τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς ἐπίσης καὶ εὐτυχὲς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρω-

ταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοιπῶν ἢ Πατρίς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἡρωικῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας της τὰς δυνάμεις εἰς δικτατορικὴν Κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμη. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατορικὴ αὕτη Κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ Ἰδοῦ πρῶτος ὁ πρόεδρος προβάλλει... ποῖον; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεὶ μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον, καὶ τὸν προὔπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενος. «Ἡ Πατρίς, τῷ λέγει, ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν ἔνωσίν μας». «Τὴν ἀπαιτεῖ», ἀποκρίνεται ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης καὶ πίπτει ἀμέσως, ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν· καὶ μετὰ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μετὰ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην, παρὰ τὴν Πατρίδα, μόνην τὴν Πατρίδα.

Ἡ πράξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἄλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην, νικῶμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηγήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι! Τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους. Καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τὴν

πατρίδα δούλην καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τῶν ἑλευθέρων. Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνώδευαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἑλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελούντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεῖαν. Ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς τῶν στολισμένας μὲ τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἑλευθερίαν, ἀφ' ὅτου ἔτελειωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν ἔργον τῆς παλιγγενεσίας, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποῖαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἢ ὁποῖα τὸν περιμένει. Ναί! Ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἂν καὶ φαίνεται γήινος. Γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη οὔτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι », Παρίσιος, 1826.

Σπυρίδων Τρικούπης

Ο ΑΔΙΑΚΡΙΤΟΣ

Ὁ ἀδιάκριτος, ἀπαντώντας σε στὸ δρόμο, σοῦ παίρνει τὸ ἄνθος, ὁποῦ βαστᾶς, καὶ τὸ κάνει δικό του, ὑποθέτοντάς σου εὐχαρίστηση μεγάλη νὰ δώσης τὸ ἄνθος σου εἰς ὑποκείμενον ὡς τὸ ἰδικόν του. Κατ' αὐτὸν εἶν' ἐκεῖνη μιὰ τιμὴ πού σοῦ κάνει. Ἄλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἐννοῆ μῆτε τόσο· καὶ μόνον τοῦ ἀρέσει τὸ ἄνθος σου.

Ἐμβαίνει στὴ συναναστροφή μὲ πάταγον καὶ ἀρχίζει ὀμιλίαν, ἀδιαφορώντας, ἂν ἦτον πρωτύτερα ἀρχινημένη ἄλλη. Ἀντισκόβει* ὅλους, διὰ νὰ μιλήσῃ αὐτός. Ἄλλ' ἂν κανεῖς τὸν ἀντισκόφη αὐτόν, τὸν ἐπιπλήσσει μὲ αὐστηρότητα.

Δὲν εὐχαριστεῖται νὰ εἶναι μέλος τῆς συναναστροφῆς, ἀλλὰ θέλει νὰ κυριαρχεῖ ἀπάνου σὲ ὅλους καὶ ὅλοι νὰ περιστρέφονται τριγύρω του.

Ἐπισκέφτεται τοὺς φίλους του σὲ στιγμές, ὁποῦ τοὺς γνωρίζει ἐνασχολημένους εἰς ἐνδιαφέροντα πράγματά τους. Καὶ πα-

ραπονείται με πικρίαν, ἂν δὲν ἀφήσουνε τὴ δουλειά τους, διὰ νὰ καθίσουνε μ' αὐτὸν νὰ μιλήσουνε διὰ τὴν ψύχρα ἢ διὰ τὴ ζέστα τῆς ὥρας, διὰ τὰ φαγητὰ τῆς ἡμέρας· νὰ μένουνε κάθε τόσο ἄφωνοι νὰ κοιτάζονται· ν' ἀνασκαμισθῆ* καὶ νὰ βαρεθῆ, ἔπειτα ν' ἀσκωθῆ νὰ φύγη.

Καλεσμένος σὲ συμπόσιον, τραβάει στὸ πιάτο του τὰ καλύτερα κομμάτια.

Συνταξιδεύοντας με ἄλλους, βγάνει καὶ καπνίζει χωρὶς νὰ τὸν γνοιᾶσῃ, ἂν ὁ καπνὸς ἐνοχλῆ τοὺς συνταξιδιώτες του.

Εἰς τὸν περίπατο σταματᾷ κάθε τόσα βήματα ὑποχρεώνοντας ἔτσι καὶ τὸν σύντροφόν του νὰ σταματᾷ κι αὐτὸς ἐναντία εἰς τὴν εὐχαρίστησίν του καὶ χωρὶς δίκιο.

Σὲ βλέπει με ἄλλους καὶ σοῦ κάνει ἐρώτησες ἄκαιρες, τὲς ὁποῖες ὄχι μόνον δὲν ἠμπορεῖς ν' ἀποκριθῆς, ἀλλὰ κι αὐτὲς οἱ ἴδιες οἱ ἐρώτησές του σὲ στενοχωροῦν καὶ σὲ πνίγουνε.

Σὲ ξέρει γιὰ τὰς Ἀθήνας; σὲ παρακαλεῖ νὰ τοῦ πάρῃς μιὰ παραγγελούλα. Καὶ σοῦ στέλνει μιὰ κάσα ροζόλια* γιὰ τὸν δεῖνα τμηματάρχη κι ἕναν μπότη* ξίδι διὰ τὴν δεῖνα Κυρία.

Ἄν ξένος, καλαίνεται μόνος του, ἢ ἐμμέσως σὲ ὑποχρεώνει νὰ τὸν φιλοξενήσῃς « διὰ ὀλίγες ἡμέρες ». Μὰ τότε παίρνει κατοχὴ στὸ σπίτι σου καὶ δὲν ἐνθυμεῖται πλέον νὰ ξεκολλήσῃ. « Ἡ κυρία σου, φίλε μου — τοῦ λὲς τότε — πρέπει νὰ σὲ ἀποζητήσῃ... ἢ καημένη!... τὴν παράτησες!... » Ἄλλ' αὐτὸς σοῦ ὑπόσχεται νὰ τῆς γράψῃ νάρθη.

Ὁ ἀδιάκριτος ἔχει χρεῖαν ἀπὸ μιαν ταχτικὴν σειρὰν μαθημάτων. Ὅποιος τὸν βοηθήσῃ στὴ μαθήτευσή του, ὠφελεῖ αὐτὸν κι εὐεργετῇ καὶ τὴν κοινωνίαν.

* Ἰδὸν ὁ ἄνθρωπος », *Κεφαλληνία*, 1886.

* Ἀνδρέας Λασκαράτος

Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος ζῆ ὡς μεγάλος μὲ τὴ φαντασία του, ἕως οὗτοῦ οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε...

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα πού κάπως ἔννοεῖ, ξεθαρρεῦει ἀγάλι ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδαχτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει διόλου γνώριση.

“Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶ τῷ λόγῳ τόνε φέρει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νὰ ἔννοηθῇ. ”Ἐφτασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτό του, ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπάνιας νοημοσύνης, μιᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος, ὅπου ἀπὸ λίγο ἔννοεῖ πολὺ... Ἐπὶ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον, ὅτι τὸν φθάνει ν’ ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἄραγῶ*, διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξηγῇ τίς περιοδεῖες τῶν κομητῶν νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμάρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε νὰ εἶδε τὴν Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσία. Δὲν ἀμφιβάλλει, ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος, ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας διὰ κάθε πρᾶγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοσοφίας του ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὴ του ἡ οἴησις πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους καὶ ἀντιπαθώντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ πέσῃ μέσα.

— Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμῆ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε...

— “Ἄ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν διάβασα ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἄλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

— “Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ. Ἄλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν!

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα!

* Ἰδοὺ ὁ Ἄραγῶ, Κεφαλληνία, 1886.

* Ἀνδρέας Λασκαράτος

Ο ΘΑΝΟΣ ΒΛΕΚΑΣ

['Ο «Θάνος Βλέκας» έχει εξαιρετική σημασία δια την ιστορίαν τῆς λογοτεχνίας μας, διότι εἶναι τὸ πρῶτον νεοελληνικὸν μυθιστόρημα. Ἐγράφη τὸ 1885 καὶ ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν τότε ἐκδιδομένην φιλολογικὴν «Πανδώραν». Εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦτο τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ ἀντικατοπτρίζεται ὁλόκληρος ἡ ἐποχὴ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου μετὰ τὴν ἀπλότητα τῶν ἡθῶν, μετὰ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελιξαίας τῆς, μετὰ τὰ τεχνικὰ μέσα πενιχρά, μετὰ τὴν συγκοινωνίαν ἐλλιπῆ καὶ μετὰ τὴν ληστείαν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν ὑπαιθρον.]

Τοῦ ἔργου τούτου παρατίθεται κατωτέρω τὸ πρῶτον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Καλύβη τοῦ Θάνου» καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἥρωα καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος.]

Συχνάκις κατὰ τὸ θέρος ἐξήρχοντο τῆς Λαμίας πρωινοὶ ὁ διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Γεώργιος Ἡφαιστίδης καὶ ὁ ἐφημέριος ἐκκλησίας τινὸς Παπαῖωνᾶς πρὸς περιδιάβασιν· διηθύνοντο δὲ πρὸς τὴν καλύβην τοῦ γεωργοῦ Θάνου Βλέκα, ὅστις διεκρίνετο ἐπὶ φιλοπονίᾳ καὶ πραότητι καὶ ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων, ὅσοι τὸν ἐγνώριζον, ἰδίως δὲ παρὰ τῶν δύο τούτων σεβασμίων ἀνδρῶν. Εἰς βραχὺ χρόνον διάστημα ὁ νέος γεωργός, ὡς ἐπίμορτος* καρπούμενος μέρος τῶν ἐκτεταμένων ἀγρῶν τινὸς ἐκ τῶν μεγαλοκτημόνων καὶ ἀποδίδων ἀκριβῶς τὸ συμπεφωνημένον, εἶχε σχηματίσει ἐκ τῶν περισσευμάτων του μικρὸν ποίμνιον αἰγῶν, ἐξ ὧν ἀπέφερε βούτυρον, βοηθούμενος παρὰ τῆς γραίας μητρὸς του, καὶ ἤδη προσεδόκα ἐκ τῆς συγκομιδῆς τὴν ἀμοιβὴν τῶν πολλῶν κόπων του.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ καλὸς Θάνος ἐκάθητο πρὸ τῆς καλύβης του σύννους καὶ βαρυθυμῶν, διότι πρὸ πολλῶν ἡμερῶν εἶχε θερίσει τὸν σῖτον του καὶ εἶχε σωρεύσει τὰς θημωνίας του εἰς τὸ ἀλώνιον περιμένων τοὺς δεκατευτάς*, διὰ νὰ γίνῃ ἡ καταμέτρησης, μεθ' ἣν μόνον ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ ἴδια του τὰ θερισθέντα· ἀλλ' αὐτοὶ κατεγίνοντο, φαίνεται, εἰς ἄλλας μεμακρυσμένας θέσεις. Ὁ θερισμὸς ὑπῆρξεν εὐτυχῆς καὶ ὁ Θάνος ὑπελόγιζεν, ὅτι μετὰ τὴν δεκάτευσιν, τὴν ἀπότισιν τῆς μορτῆς* πρὸς τὸν κύριον τῆς γῆς, τὴν ἀποταμίευσιν τοῦ πρὸς ἴδιαν χρῆσιν ἀναγκαίου καὶ

τοῦ σπόρου διὰ τὸ ἐπιόν ἔτος ἔτι ἀφθονωτέρου, ἔμελλε νὰ περισσεύσῃ ἱκανὸς σῖτος πρὸς πώλησιν. Ἐσχεδιάζε δὲ ν' ἀποκτήσῃ βόας ἀροτήρας, ὥστε νὰ μὴ περιμένῃ πρὸς ἄροσιν τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῶν γειτόνων του, οὔτινες εἶχον βόας, κινδυνεύων ν' ἀποσφαλῇ τοῦ ἀρμοδίου χρόνου. Ἄροτρον ἴδιον εἶχεν ἀποκτήσει ἐκ τοῦ περισσεύματος τοῦ παρελθόντος ἔτους, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ἐξαρκέσει πρὸς ἀπόκτησιν βοῶν. Πρὸ δύο ἐτῶν ὅμως εἶχεν ἀποκτήσει τὰς αἴγας προτιμήσας αὐτάς, ὥστε καθ' ὅλον τὸ ἔτος νὰ ἔχη ἐνασχόλησιν τὴν τυροποιίαν, ἐνῶ τῶν βοῶν ἢ διατήρησις ὑπερέβαινε τότε τὰς δυνάμεις του καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔτους ἤθελον εἶσθαι εἰς αὐτὸν ἄχρηστοι.

Ἄλλὰ τῶρα εἶχε θέσει τὸν πόδα ἐπ' αὐτῆς τῆς βαθμίδος καὶ ἐνῶ ἤλπιζε νὰ πληρωθῇ ἡ εὐχή του αὕτη, ἠύξανεν ἡ ἀνυπομονησία του νὰ διαχωρίσῃ τὴν δεκάτην. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Θάνατος ἐπεδίδετο μετὰ ζήλου εἰς τὰ γεωργικά του ἔργα καὶ διὰ πολλῶν στερήσεων καὶ ταλαιπωριῶν κατ' ἔτος καὶ κατὰ μικρὸν ἠύξανε τὸ οὐσιδίον του, ὡς μύρμηξ ταμειευτικός. Ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκορυφοῦτο δυστυχῶς ἡ ληστεία, ὡς φθοροποιὸς ἐπιδημία, ὥστε ἡ Κυβέρνησις ἐξηγέρθη ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς, ἀποστείλασα ἐπὶ τούτῳ κατάλληλον μοίραρχον τῆς χωροφυλακῆς, μέλλοντα δι' αὐστηρᾶς καταδιώξεως νὰ περιστείλῃ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ ἐφημερίου ἦτο λοιπὸν διττῶς ποθητὴ εἰς τὸν φιλόπονον γεωργὸν μας, διὰ νὰ μάθῃ ποῦ εὐρίσκοντο οἱ δεκατευταὶ καὶ ἂν ὁ νέος μοίραρχος, πρὸ μικροῦ ἀφίχθεις, ἐλάμβανε πρόσφορα μέτρα, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ὅπως οὖν ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια. Οἱ δύο πρωινοὶ περιπατητικοὶ δὲν ἀνεχαιτίζοντο ὡς ἐκ τοῦ κινδύνου τῶν ληστῶν, διότι ἦσαν ἐκ τῶν προσώπων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ οἱ λησταὶ σέβονταί.

Καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Θάνου ἐπόθει τὴν ἐπίσκεψιν τῶν δύο γερόντων, αὐτὴ ὅμως δι' ἄλλους λόγους. Ἐκτὸς τοῦ φιλοπόνου τούτου υἱοῦ εἶχεν ἄλλον πρωτότοκον στρατιωτικόν, ὅστις, ἂν καὶ πολὺν χρόνον ὑπηρετῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἀτάκτου του ὅμως βίου δὲν εἶχεν ὑπερβῆ τὸν εὐτελεῆ βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, σχεδὸν πάντοτε διαθέσιμος ὡς καὶ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην. Αὐτὸν ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἠγάπα ἡ μήτηρ, διότι μετήρχετο τὸ ἐπάγγελ-

μα τοῦ πατρός του, πεσόντος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Ὁ Τάσος (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἀνθυπολοχαγός), ἀγανακτῶν, διότι δὲν προεβιβάζετο ἀναλόγως τῶν πατραγαθίων του, ἐνίοτε συνηκολούθει καὶ αὐτὸς τοὺς ληστές, μεθ' ὧν εἶχε πάντοτε σχέσιν, ἕωσοῦ ἐλάμβανεν ἀμνηστειὰν καὶ ὑπόσχεσιν προβιβασμοῦ, ἀλλὰ μὴ ἐκπληρουμένην. Τοῦτο μάλιστα καθίστανεν ἀγαπητότερον τὸν Τάσον εἰς τὴν μητέρα του, συμμεριζομένην τὴν ἀγανάκτησίν του, διότι δὲν ἐβραβεύετο ὁ υἱὸς τῆς, καὶ ἐνθυμουμένην τὸν βίον τοῦ ἀνδρός τῆς, ὅστις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προσεφέρετο πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν. Ἡ Βαρβάρα ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ Τάσος πάλιν ἐξῆλθε μετὰ συμμορίας ληστῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἔλεγεν εἰς τὸν Θάνον, ὅστις, καταφρονούμενος ὑπ' ἐκείνου ὡς διάγων βίον δουρικὸν καὶ ἐπίμοχθον, ἐλυπεῖτο καθ' ἑαυτόν, ἀπέφευγεν ὅμως νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τούτου εἰς τὴν μητέρα του, διότι αὕτη ἀλλέως ἐφρόνει. Καὶ ἡ Βαρβάρα ἦτο λοιπὸν ἀνήσυχος μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ μοιράρχου καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἐνόπλου δυνάμεως. Ἦλπιζε δὲ νὰ μάθῃ τί γίνεται ὁ Τάσος παρὰ τοῦ ἡφαιμερίου, μεθ' οὗ μόνον ἐμπιστευτικῶς ὠμίλει περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ. Προβαίνουσα συχνάκις εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἐνῶ ἐξηκολούθει τὰ πρωινὰ ἔργα, οὐδὲν ἔλεγε πρὸς τὸν παρακαθήμενον Θάνον καὶ παντοῖα διαλογιζόμενον, ἀλλὰ διηύθυνε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν πόλιν, ὅθεν ἔμελλον νὰ φανοῦν ἐρχόμενοι οἱ δύο γέροντες.

Ἐπὶ τέλους ὁ Θάνος τοὺς εἶδε βάδην προχωροῦντας καὶ εἶπεν εἰς τὴν μητέρα του νὰ παρασκευάσῃ καφέ πρὸς δεξιῶσίν των.

Ὁ Ἐφαισιδῆς καὶ ὁ Παπαῖωνᾶς, σχεδὸν ὀμηλικές, ἦσαν ἀμφότεροι διακαεῖς λάτραι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, περὶ ὧν ἀκορέστως συνδιελέγοντο. Ὁ Ἐφαισιδῆς μάλιστα, χρηματίσας μαθητῆς τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου* ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τούτου τοῦ αἰῶνος, ἐτίμα αὐτὸν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὡς ἐκ τούτου ὅμως πολλάκις ἀδίκως ἔκρινε περὶ τῶν λοιπῶν, ἰδίως δὲ περὶ τῶν συγχρόνων του. Διατρίψας χρόνους τινὰς ἐν Βιέννῃ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, εἶχε παραδεχθῆ μόνον τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν, ἄλλως ὅμως ἐθεώρησεν ἀνάξιον ἑαυτοῦ κἂν νὰ μάθῃ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὰ πλεῖστα καὶ ἰδίως εἰς τὰς περὶ ἑλληνικῆς παιδείας γνώμας του εὔρισκεν ὁμοδοξοῦντα τὸν Παπαῖωναν, ὅστις ἦτο πολὺ κατώτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, διατηρῶν λείψανα ἀναμνήσεων ἐκ τῆς ἐποχῆς, ὅτε διετέλει διάκονος τοῦ Σηλυβρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρ' ᾧ ἐσύχναζον λόγιοί τινες ἰδίως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου. Ἐκεῖ ἐλέγοντο τότε πολλὰ καὶ ποικίλα. Τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐθαύμαζε τὸν Ἑφαιστίδην καὶ ἐτέρπετο συνδιαλεγόμενος μετ' αὐτοῦ ἢ μᾶλλον παρεῖχε προσεκτικὴν ἀκρόασιν εἰς τὴν ἀδολεσχίαν του.

Ὡς συνήθως συνέβαινε, καὶ κατὰ τὴν πρωίαν ταύτην, πρὶν ἐπιληφθῆι θέματός τινος, ὁ Ἑφαιστίδης προοιμιάζε καταμεμφόμενος τὴν νέαν παιδείαν, ἐνᾧ ἐβάδιζον πρὸς τὴν καλύβην τοῦ Θάνου.

— Φίλε Ἰωνᾶ, ἔλεγε· σήμερον δὲν μὲ λείπει ἡ καλὴ διάθεσις, ὅσον ἐνθυμοῦμαι τὸ πάθημα τοῦ νέου σοφοῦ ἐξ Ἀθηνῶν, ὅστις ἦλθε πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἑλληνικῶν σχολείων. Συναπηντήθημεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ νομάρχου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ παρόντες καὶ ἐφλυᾶρει ὁ Ἀράβιος αὐλός* περὶ μεθόδου καὶ γραμματικῆς καὶ θεματογραφίας καὶ ἐγκυκλίου παιδείας. Πολλὴν ὥραν τὸν ἤκουσα ἀτάραχος, ἂν καὶ πᾶσα λέξις του ἦτο ἰκανὴ νὰ συνταράξη τὸν στόμαχόν μου· ἐπὶ τέλους ἔλαβον καὶ ἐγὼ τὸν λόγον.

» — Σεῖς, τὸν εἶπον, ἐν Ἀθήναις πολλὰ μυθολογεῖτε καὶ μηχανᾶσθε καὶ ἀναμοχλεύετε νεολογοῦντες, ἀλλὰ συγχέοντες νέα καὶ ἀρχαῖα· καὶ θέλοντες νὰ γενεσιουργήσητε τὸν νεομορφότυπον ἑλληνισμόν, ἀπωλέσατε τὸν ἀρχαῖον. Βαρύνομαι ὡς ἐκ τοῦ γήρατός μου νὰ φιλονικῶ περὶ γλώσσης καὶ διαλέκτων. Κατ' ἐμέ κριτὴν, ἐνός καὶ μόνου ἔχομεν χρεῖαν καὶ ἄνευ αὐτοῦ οὐδεμία προκοπή· νὰ ἐννοῶμεν τοὺς ἀρχαίους. Καθ' ὑπόθεσιν σὲ παρακαλῶ νὰ μ' ἐξηγήσης τὸν παροιμιακὸν ἐκεῖνον στίχον τοῦ Ὀμήρου:

« Οὐ σὺ γ' ἂν ἐξ οἴκου σῶ ἐπιστάτη οὐδ' ἄλα δοίης ».

» Ὁ ἐξ Ἀθηνῶν σοφὸς ὑπεμειδίασε διὰ τὸ εὐκόλον τοῦ προβλήματος καί, μὴ προσέξας εἰς τὴν παγίδα, παρευθύς, διὰ νὰ δεῖξη καὶ τὴν εὐχρείαν του εἰς τὰ τοιαῦτα, μεθερμηγεύει: « Βέβαια σὺ

ἐκ τῆς οἰκίας σου οὔτε ἄλας ἤθελες δώσεις εἰς τὸν ἐπιστάτην σου»·

» Ἐγὼ δὲν ὑπεμειδίασα, ἀλλ' ἐκάγχασα καὶ συνεκάγχασαν καὶ οἱ παρεστῶτες ὑπονοοῦντες, ὅτι ὁ φίλος ὠλίσθησε.

» — Πῶς; λέγω· τί εἶναι ὁ ἐπιστάτης;

» — Δι' αὐτό, μὲ ἀπήντησε, γελας; ἢ σὲ φαίνεται παράδοξον, ὅτι μέχρι σήμερον διεσώθη ἡ λέξις «ἐπιστάτης»;

» — Αὐτὸ δὲν ἠθελε μὲ φανῆ παράδοξον, ἔσον μὲ φαίνεται ὅτι ὁ Ἄντινοος* εἶχεν ἐπιστάτας ἄλλους φαίνεται διὰ τὰς ἀμπέλους καὶ ἄλλους διὰ τὰς ἀρούρας. Καὶ ποῖαν ἀνάγκην εἶχον αὐτοὶ νὰ τοὺς δώσῃ ἄλας ὁ Ἄντινοος, ἀφοῦ εἶχον διαχείρισιν καὶ ἐτρέφοντο ἐξ αὐτῆς; Ἐπιστάτης, φίλε μου, εἶναι ὁ ἐξαιτούμενος χάριν ἢ ἔλεος, ὅπως παρίστατο τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐπαίτης. Ἰδοὺ ποῦ φέρει ἡ σύγχυσις τῶν γλωσσῶν: εἰς τὴν Βαβυλωνίαν!

Καὶ ὁ ἐφημέριος εὐχαριστήθη πολὺ διὰ τὸ δοθῆν ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίδου μάθημα εἰς τὸν νέον λόγιον.

Ταῦτα συνδιαλεγόμενοι προσήγγισαν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Θάνου, ὅστις, ἐλθὼν εἰς προὑπάντησίν των, μετὰ σεβασμοῦ ἐφίλησε πρῶτον τὴν δεξιάν τοῦ ἐφημερίου καί, λαβὼν τὴν εὐχὴν του καὶ ἀντιχαιρετίσας τὸν Ἡφαιστίδην, ἐπορεύθη μετ' αὐτῶν πρὸς δεξιῶσιν των.

Ἡ καλύβη τοῦ Θάνου ἔκειτο ἐπὶ κολωνοῦ*, ὅθεν ὁμως δὲν ἐφαίνετο ἡ πόλις τῆς Λαμίας, διότι μετὰ τὸ κοίλωμα ὑψοῦτο πάλιν ἄλλη ὄφρυς, ἣτις τὴν ἐκάλυπτε. Μόνη λοιπὸν ἐξεῖχεν ἐν τὸς τῆς ἐκτεταμένης πεδιάδος ἡ καλύβη, καὶ τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ ἐντεῦθεν μὲν ἀπήντα τὰς ὑψηλὰς τῆς Οἴτης κορυφὰς μέχρι τῶν Θερμοφυλῶν, ἐκεῖθεν δὲ τῆς Ὀθρυος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὡς λίμνη ὑπὸ τὰς αὐγάς τοῦ μεγαλοπρεπῶς ἀναβαίνοντος ἡλίου ὑπέλαμπεν ἡ θάλασσα τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Παρὰ τὴν καλύβην ἦτο φρέαρ ὑπὸ τὴν σκιάν λεύκης, τῆς ὁποίας τὰ λευκὰ πέταλα ἀπαλῶς ἐσειόντο ὑπὸ τῆς πρωινῆς αὔρας.

Ἡ καλύβη κατεσκευάσθη ἐκ διχοτομηθέντων κορμῶν δένδρων, τῶν ὁποίων ὁ φλοιὸς ἐφαίνετο ἐξωθεν, ἡ δὲ στέγη προσηρόμωσθη ἐκ πηλοῦ καὶ ἀχέρδου*. Ὅπισθεν τῆς καλύβης ὑπῆρχεν ἄλλο στέγασμα διὰ τὰς αἴγας, ὅπου ἐσκόπει νὰ κατασκευάσῃ ὁ Θάνος τὴν φάτνην διὰ τοὺς βόας. Ἐμπροσθεν ἡ

στέγη τῆς καλύβης ἐξεῖχε πολύ, ὥστε νά παρέχη σκιάν εἰς τοὺς καθημένους. Ἐκεῖ διηυθύνθησαν οἱ δύο γέροντες μετὰ τοῦ Θάνου, ὅπου ἡ Βαρβάρα ἴστατο προσμένουσα αὐτούς.

Μετὰ τὰς συνήθεις προσηγορίας ἡ Βαρβάρα εἰσηλθεν εἰς τὴν καλύβην μετὰ τοῦ ἐφημερίου, διὰ νά τὸν ἐρωτήσῃ περὶ τοῦ Τάσου. Ὁ Ἡφαιστίδης τὴν ὠνόμαζε Καμινῶ ἢ διότι κατεγίνετο πάντοτε εἰς τὴν κάμινον ἢ διότι εἶχε πολλὰς μετὰ τοῦ ἐφημερίου συνδιαλέξεις, αἵτινες διέκοπτον τὴν ἀδιάκοπον γλωσσαλγίαν του καὶ τὸν ἐστέρουσαν ἀκροατοῦ.

— "Ἄφες, εἶπεν εἰς τὸν Θάνον, τὴν Καμινῶ νά ἐξομολογηθῇ εἰς τὸν ἐφημέριον, ἂν καὶ δὲν ἤλθομεν ἐπὶ τούτῳ, καὶ δός με ν' ἀνάψω τὴν καπνοσύριγγά μου.

« Θάνος Βλέζας », 1855.

Παῦλος Καλλιγᾶς

ΑΓΩΝΙΩΔΗΣ ΦΥΓΗ

[Ὁ Λουκῆς Λάρας εἶναι υἱὸς ἐμπόρου ἀπὸ τὴν Χίον. Ζῆ εὐτυχῆς εἰς τὴν Σμύρνην, ὑπηρετῶν εἰς τὸ ἐκεῖ ἐμπορικὸν κατάστημα τοῦ πατρὸς του. Ὅταν ὅμως ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, οἱ Ἕλληνες τῆς Σμύρνης δοκιμάζονται ἀπὸ φοβεροὺς διωγμούς. Τότε ὁ Λουκῆς καὶ ὁ πατήρ του καταφεύγουν εἰς τὴν πατρίδα των Χίων. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὁ Λουκῆς μὲ ὄλην τὴν οἰκογένειάν του, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι, φεύγουν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν, διότι ἐπέδραμον οἱ Τοῦρκοί. Μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας φθάνουν εἰς τὸ χωρίον Μεστά, εὕρισκόμενον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νήσου Χίου. Ἐκεῖ περιμένουν νά ἔλθῃ πλοῖον, διὰ νά τοὺς παραλάβῃ. Ἐρχεται ὅμως ἐξαφνικῆ εἰδησις, ὅτι οἱ Τοῦρκοὶ ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον. Ὅλοι τότε ἐξέρχονται εἰς τοὺς δρόμους ἔντρομοὶ ζητοῦντες σωτηρίαν.

Ἴδου πῶς διηγεῖται τὰ συμβάντα ὁ ἴδιος ὁ Λουκῆς.]

Εὐρέθημεν ὄλοι διὰ μιᾶς ἔξω εἰς τὸν δρόμον.

Ποῦ ἐπηγαίναμεν; Τί ἠθέλαμεν; Κάποια ἐσωτερικὴ δύναμις διηύθυνε τὰ βήματά μας μακρὰν ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ χωρίου. Ἐφεύγαμεν ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους. Δὲν ἐσκεπτόμεθα, ὅτι ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὴν μοναδικὴν ἔξοδον τοῦ χωρίου, ἐκλείομεθα ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἐνῶ ἐτρέχαμεν οὕτω περίφοβοι, παραζαλισμένοι, μὴ γνω-

ρίζοντες ποῦ νὰ καταφύγωμεν, μία γραῖα, εἰς τὴν θύραν ταπεινῆς οἰκίας Ἰσταμένη, μᾶς εἶδε, μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἠπλωσε πρὸς ἡμᾶς τὴν χεῖρα :

— Ἐλᾶτε ἐδῶ νὰ σᾶς κρύψω, Χριστιανοί.

Ἐχύθημεν ὅλοι ἐντὸς τῆς ἀνοικτῆς θύρας, ἀκολουθοῦντες τὴν γραῖαν. Ὁ Θεὸς τὴν ἐφώτισεν! Εἰς ἐκείνην χρεωστοῦμεν τὴν σωτηρίαν, τὴν ὑπαρξίν μας. Δὲν τὴν εἶδα ἔκτοτε, οὔτε τὸ ὄνομά της γνωρίζω, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐλησμόνησα τὸ ἀγαθὸν πρόσωπόν της, οὐδ' ἔπαυσα εὐλογῶν τὴν μνήμην της. Εἴθε νὰ τὴν ἀντήμειψεν ὁ Θεὸς καὶ νὰ τὴν ἀνέπαυσεν ἐν εἰρήνῃ!

Ὅπισθεν τῆς οἰκίας ἦτο αὐλὴ ὑπαιθρος, εἰς δὲ τὴν ἄκραν τῆς αὐλῆς στάβλος. Ἐντὸς τοῦ στάβλου μᾶς ἔκρυψεν ἡ γραῖα. Αἱ ἀγελάδες της ἔβοσκαν εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ δὲν ἐπέστρεψαν οὔτε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, οὔτε τὰς ἐπομένους, νὰ μᾶς διαφιλονεκήσουν τῆς κατοικίας των τὴν κατοχὴν. Δὲν ἠχημαλώτιζαν γυναικόπαιδα μόνον οἱ Τοῦρκοι· ὅ,τι εὕρισκον, ἦτο λεία εὐπρόσδεκτος. Ἀλλὰ δὲν ἐζημίωσαν ἡμᾶς τότε, ληστεύσαντες τῆς πτωχῆς γραίας τὰ ζῶα. Ἡ εἴσοδος ἦτο στενὴ καὶ σκοτεινὴ, εἰς δὲ τὸ βάθος ἠνοίγετο ὁ στάβλος τετράγωνος καὶ εὐρύχωρος, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς εἶχε παράθυρον ἢ ἄλλην ὀπήν, ὥστε, ὅτε ἐκλείετο ἡ ἐπὶ τῆς αὐλῆς θύρα τῆς διόδου, τὸ σκότος ἦτο ψηλαφητὸν καὶ ἡ ἀποφορὰ δὲν εἶχε διέξοδον. Τέσσαρα ἡμερονύκτια ἐμείναμεν ἐντὸς τοῦ κρυψῶνος τούτου, δεκαοκτῶ ἐν συνόλῳ ψυχαί!

Τὴν ἐσπέραν τῆς πρώτης ἡμέρας ἡ φιλόφρων γραῖα μᾶς ἔφερε σάκον πλήρη σύκων. Ὅτε δὲ συνηθίσασμεν εἰς τὸ σκότος, ἀνεκαλύψασμεν εἰς μίαν γωνίαν κάδον, ἔχοντα εἰσέτι ὕδωρ ἀρκετὸν πρὸς ποτισμὸν τῶν ἀγελάδων. Χάρις εἰς τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο καὶ εἰς τὰ σῦκα δὲν ἀπεθάναμεν τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης! Εἰς θέσιν δὲ προέχουσιν ἐπὶ μίᾳς τῶν πλευρῶν τοῦ στάβλου ἀνεκαλύψασμεν ἄχυρον, τὸ ὅποιον ἐστρώσαμεν κατὰ γῆς, διὰ νὰ μὴ κατακλίνωνται ἐπὶ τοῦ βορβορώδους ἐδάφους αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Καὶ ἐζήσαμεν οὕτω τέσσαρας νύκτας καὶ τέσσαρας ἡμέρας!

Ἐκ τοῦ κρυψῶνος μας ἠκούσαμεν ἔξω συχνάκις τὰς κραυγὰς τῶν Τούρκων καὶ οἰμωγὰς Χριστιανῶν, πότε μακρὰν καὶ ἄλλοτε πλησίον. Τὴν τελευταίαν μάλιστα νύκτα τοὺς εἶχαμεν πολὺ πολὺ πλησίον, διότι διενυκτέρευαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς

γραίας, καὶ ἠκούσαμεν τὰς ὀμιλίαις των καὶ τὰς διηγήσεις τῶν αἰσχροῶν κατορθωμάτων των...

Τὴν τελευταίαν νύκτα ἐξημερώθημεν μετὰ τὸν φόβον, ὅτι δὲν θὰ σωθῶμεν ἀπὸ τὰς χεῖρας των. Ἡ θύρα μόνη τοῦ στάβλου μᾶς ἐχώριζεν ἀπ' αὐτῶν. Τὴν αὐγὴν ἐπανήλθεν εἰς τὴν αὐλὴν ἢ σιωπὴ, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἐντὸς τοῦ χωρίου ὁ θόρυβος. Πόσον βραδέως αἱ ὄραι παρήρχοντο! Θὰ ἐπανεέλθουν οἱ Τοῦρκοι πλησίον μας; θὰ τοὺς ἔχωμεν καὶ τὴν νύκτα πάλιν; Ἡσθανόμεθα ὄλοι, ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀνθέξωμεν περισσότερον.

Πρὸς τὴν ἐσπέραν τοὺς ἠκούσαμεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἐτοιμαζομένους πρὸς ἀναχώρησιν, καὶ ἐκρατοῦμεν τὴν ἀναπνοὴν μας, περιμένοντες τὴν ἐλπίζομένην ἀπομάκρυνσίν των. Ἐκεῖ ἀκούομεν αἴφνης πλησίον τῆς θύρας βροντώδη Τοῦρκου φωνήν:

— "Ἄς ἴδωμεν, πρὶν φύγωμεν, τί ἔχει εἰς αὐτὴν τὴν ἀποθήκην...

"Ἐκαμα τὸν σταυρόν μου. Κρύος ἰδρώς με περιέχουσεν!

Ἡ θύρα τοῦ στάβλου ἔτριξε καὶ ἠνοιχθή, καὶ εἰς τὸ ἀνοιγμά της εἶδα Τοῦρκου μορφήν φοβερὰν. Ἐκράτει ξίφος γυμνὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ράβδον, καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας τῆς ράβδου ἐκρέματο λύχνος, τὸ δὲ φῶς τοῦ λύχνου ἐφώτιζε τοῦ Τοῦρκου τὸ πρόσωπον. Καὶ ὀπισθεν τῶν ὤμων του ἄλλαι Τοῦρκων κεφαλαὶ ἔρριπτον περίεργα ἐντὸς τοῦ σκοτούς βλέμματα. Ἐκαθήμην κατὰ γῆς, εἰς τὸ βάθος τοῦ στάβλου, ἀντικρυ τῆς εἰσόδου. Χίλια ἔτη νὰ ζήσω, δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην ὄπτασιν.

Ἄναπνοὴ ἐντὸς τοῦ στάβλου δὲν ἠκούετο. Ὁ Τοῦρκος ἐκτείνει τὸν πόδα, προχωρεῖ ἐν βῆμα. Ἀντήχησε διὰ μιᾶς ὁ πάταγος ὀδάτων πατουμένων καὶ βλάσφημος τοῦ Τοῦρκου ἐκφώνησις:

— Μόνον βρῶμα εἶναι ἐδῶ. Δὲν ἔχει τίποτε. Πηγαίνωμεν!

Ἡ θύρα ἐκλείσθη μετὰ κρότου καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν. Ἐσώθημεν! Ἐν βῆξιμον, εἷς στεναγμὸς ἠδύνατο νὰ μᾶς προδώσῃ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἠυδόκησε νὰ μᾶς διαφυλάξῃ, ἢ δὲ σωτηρία μας τὴν ὥραν ἐκείνην μᾶς ἐφάνη ὡς ἀγαθὸς διὰ τὸ μέλλον οἰωνὸς καὶ ἐπεριμέναμεν μετὰ περισσότερον ἤδη θάρρος τῆς δοκιμασίας μας τὸ τέλος.

Δὲν ἐφεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μας. Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέ-

ραν, ἀφοῦ ἐνύκτωσεν, ἠνοιχθη τοῦ στάβλου ἢ θύρα καὶ πάλιν, ἀλλ' ὑπὸ φίλης τῶρα χειρός, καὶ ἦλθεν ἐν μέσῳ ἡμῶν ὁ χωρικός, τὸν ὁποῖον ὁ θεῖος μου εἶχεν ἀποστείλει πρὸς εὐρεσιν πλοίου. Πῶς ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν, πῶς ἀνεκάλυψε τὸ κρησφύγετόν μας, δὲν γνωρίζω. Ἔφερε τὴν ἀγγελίαν, ὅτι πλοῖον ψαριανὸν μᾶς ἐπερίμενεν εἰς ἔρημον λιμενίσκον ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου, καὶ ἦτο ἕτοιμος ὁ χωρικός νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἀμέσως πρὸς αὐτό.

Ἡ νυκτερινὴ ὥρα, ὁ φόβος τῶν Τούρκων, ἡ ἀγνοια τοῦ μέλλοντος, οἱ κίνδυνοι τῆς φυγῆς, ἡ ἀνάμνησις τῶν πρώτων ματαίων περιπλανήσεων, πολλοὺς διαταγμοὺς τὴν ὥραν ἐκείνην ἐγέννησαν. Ἄλλ' ἂν ἐμέναμεν, ὁ ὄλεθρος ἦτο βέβαιος σήμερον ἢ αὔριον, ἐνῶ, φεύγοντες, ἠδυνάμεθα ἴσως νὰ σωθῶμεν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἡ φυγὴ καὶ ἀνεχωρήσαμεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ χωρικοῦ.

Κρατούμενοι τὰς χεῖρας καὶ βαδίζοντες ἐν σιωπῇ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωρίου, πρὸς τὸ ἀντίθετον τῆς εἰσόδου μέρος. Ἀπεφύγαμεν τὴν πύλην ὑποπτευόμενοι, ὅτι ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Τούρκων. Ὁ ὀδηγός μας εἶχε λάβει τὰ μέτρα του. Εἰσήλθαμεν ἐντὸς οἰκίας ἐρήμου, διὰ νὰ δραπετεύσωμεν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ, διεκρίνετο ὁμως ἐκ τοῦ παραθύρου τὸ κρημνῶδες κάτω ἔδαφος. Ἐκρεμάσθη σχοινίον καὶ κατέβην πρῶτος ἐγώ. Ἔδεσα εἰς τὴν ζώνην μου τὸ σχοινίον καὶ τὸ ἐκράτουν ἐκ τῶν χειρῶν, ἐνῶ μὲ κατεβίβαζον οἱ ἄνωθεν. Κατέβηκαν κατόπιν οἱ λοιποὶ ἄνδρες ἀνὰ εἷς καὶ ἐπεριλάβαμεν ἔπειτα τὰς καταβιβαζομένας γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά. Τελευταίος ἐπήδησεν ὁ χωρικός, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μας καὶ ἤρχισεν ἡ νυκτερινὴ ὁδοιπορία.

Ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλος ὁ δρόμος, ὅταν μὲ τὴν καρδίαν τρέμουσας φεύγῃς εἰς τὸ σκότος, μὴ γνωρίζων ποῦ πηγαίνεις, καὶ ὅταν φοβῆσαι ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν μὴ φανοῦν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔχῃς γέροντας καὶ γυναῖκας καὶ παιδιά μικρὰ εἰς τὴν συνοδείαν σου!

Ἐξημέρωνεν, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ περικλείοντα τὸν λιμενίσκον, ὅπου ἡ σωτηρία μᾶς ἐπερίμενε. Λευκὴ σειρὰ ἀμυδροῦ φωτός, χαράττουσα τὸν ὀρίζοντα, προεμήνυε τὴν ἀνατολήν. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστάθημεν, ἐβλέπαμεν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἀκτὴν. Ἐν-

τὸς τοῦ λιμένος ἦτο ἄκρα γαλήνη, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ μακράν, μᾶς ἔδειξεν ὁ χωρικός τὸ πλοῖον. Δὲν ἔβλεπα ἐπάνω εἰς τὰ σκοτεινὰ ὕδατα τὸ σκάφος, ἀλλ' ὀδηγούμενος ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ τὴν χεῖρα διέκρινα τοὺς δύο ἰστουὺς καὶ μοῦ ἐφάνη, ὅτι κινουῦνται προχωροῦντες μὲ κρεμάμενα ἐπ' αὐτῶν τὰ ἰστία. Ἔσπεύσαμεν τὸ βῆμα καὶ ἐντὸς ὀλίγης ὥρας ἤμεθα κάτω εἰς τὴν παραλίαν...

« Λουκῆς Αἰάρας », 1879.

Δημήτριος Βικέλας

Ο ΠΑΤΟΥΧΑΣ

[Ἐν ἀπὸ τὰ τεχνικώτερα καὶ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τοῦ Κονδυλάκη εἶναι ὁ « Πατούχας ». Τοῦτο εἶναι μακρότατον διήγημα μὲ ἥρωα νεαρὸν Κρητικόν, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη σκωπτικῶς Πατούχας, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω παρατιθεμένην ἀρχὴν τοῦ διηγήματος. Εἰς αὐτὴν ὁ συγγραφεὺς μᾶς παρουσιάζει τὸν ἥρωά του καὶ συγχρόνως μᾶς παρέχει πλούσια ἠθογραφικὰ στοιχεῖα τῆς κρητικῆς χωρικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς του.]

Τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας εἰς τὸ χωριὸ ἦτο ἡ ἐμφάνισις τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαῖτονικολῆ, ἀγνώστου σχεδὸν μέχρι τοῦδε, ὅστις οὕτω ἐπαρουσιάσθη ἔξαφνα, μίαν Κυριακὴν τοῦ 1863, δεκαοκτῶ ἐτῶν ἀνδρούκλακας ἕως ἐκεῖ πάνω, μὲ ἀνάπτυξιν καταπληκτικὴν. Τοῦ διαδόλου τὸ Σαῖτονικολῆ, γιὸ ποῦ τὸν ἔκαμε! Εἶδες μπόι, εἶδες πλάτες; Καὶ τί ἔχει νὰ γίνῃ ἀκόμη ὅσο ν' ἀντροπατήσῃ! Ποῦ ἦταν αὐτὸ τὸ παιδί κι ἔτσι μονομιᾶς ἐπετάχτηκε ἄντρας θεριεμένος;

Βέβαια στὴ χώρα δὲν ἦτο. Τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο μιὰ ὥρα μακριά. Μετὰ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν, οἱ φιλόσοφοι* ἤρχισαν νὰ βλέπουν διάφορα ψεγάδια εἰς τὸν νέον, καὶ τὰ ἐμπαικτικὰ γέλια διεδέχθησαν τὸν θαυμασμόν. Ἐλέγετο δηλαδὴ, ὅτι, ἐπειδὴ ἔζη μέχρι τοῦδε μακράν τῶν ἀνθρώπων, βοσκὸς εἰς τὰ βουνὰ ἀπὸ μικρὸ παιδί, εἶχε γίνῃ ζῶον μὲ τὰ ζῶα· μόνον ποῦ δὲν ἐκουτούλα. Νὰ μιλῆσῃ καλὰ καλὰ δὲν ἤξευρε, καί, ἅμα εὐρίσκετο μεταξὺ ἀνθρώπων, τάχανε κι ἔκανε σὰν ἀγριότραγος, ποῦ κοιτάζει ἀπὸ ποῦ νὰ φύγῃ.

Ἡ δὲ Σπυριδολενιά, διάσημος ψευαδιάστρια καὶ διὰ τοῦτο λίαν ἐπίφοβος, ἔτοιμη πάντοτε, ἂν στραβοπατοῦσες, νὰ σοῦ βγάλη τραγούδι, ὅταν τὸν εἶδε ἔκαμε τάχα, πὼς ἐφοβήθη: «Μάνα μου!» Ἐπειτα ἐγέλασε τὸν συριστικὸν καὶ ξηρὸν γέλωτά της καὶ σκύψασα ἐψιθύρισε πρὸς τὴν παρακαθημένην τὸ ἐξῆς αὐτοσχέδιον ἐπίγραμμα:

«Καλῶς τονε ποὺ πρόβαλε μὲ τσί μακριές χεροῦκλες,
μὲ τὰ μεγάλα μάγουλα καὶ μὲ τσί ποδαροῦκλες.»

Τὸ δίστιχον τοῦτο, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ Σπυριδολενιά ἐχάραξεν, ὡς διὰ μονοκονδυλιάς, τὴν γελοιογραφίαν τοῦ νέου, μεταδοθὲν ἀπὸ ἀκοῆς εἰς ἀκοὴν μετὰ μικρῶν σκιρτημάτων γελῶτων, παρήγαγε πλήμμυραν φαιδρότητος εἰς τὸν ὄμιλον τῶν γυναικῶν, αἵτινες, καθήμεναι ὑπὸ τὸν μέγαν πλάτανον μὲ τὰ κυριακάτικα τῶν, παρετήρουν τοὺς διερχομένους ἀπὸ τὸ δισταύρι*. Μία ἐξ αὐτῶν κατελήφθη ὑπὸ σπασμωδικοῦ ἀκαταβλήτου γέλωτος καὶ ἐνῶ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἐκράτει τὰ στήθη της, διὰ τῆς ἄλλης ἐκτύπα τὸν ὄμιον τῆς Λενιάς:

— Θεοσκοτωμένη, νὰ σκάσω θέλω ἀπὸ τὰ γέλια, σὲ καλὸ νὰ μοῦ βγοῦνε!

Ὅσον δὲ παρετήρουν τὸν νέον ἀπομακρυνόμενον μὲ τὰ μεγάλα χέρια κρεμασμένα ὡς περιττὰ καὶ δυσοικονόμητα ἐξαρτήματα, μὲ τὰ μεγάλα πόδια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε μεταδοθῆ τὸ σάστιμα τῆς κεφαλῆς, ὅλον ἐκείνον τὸν κολοσσόν, ὅστις ἀπὸ τὴν παραζάλην τῆς ἀνθρωποφοβίας ἐβάδιζεν ὡς στραβός, προσκόπτων εἰς τοὺς λίθους, ἢ κωμικῆ τοῦ ἐπιγράμματος εἰκῶν ἐφαίνετο περισσότερο ταιριαστὴ καὶ οἱ γέλωτες δὲν ἔπαυον.

Μετὰ τινὰς ὥρας τὸ δίστιχον ἔκαμε τὸν γῦρον τοῦ χωριοῦ, συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ ἐμπαικτικοῦ ἐπιθέτου. Διὰ νὰ συμπληρῶσιν τὸ ἔργον της ἡ Σπυριδολενιά, τὸν ἐπωνόμασε Πατούχαν, ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ τοὺς πλατεῖς πόδας, τὸ καταπληκτικώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ καταπληκτικοῦ ἐκείνου ἐφήβου.

Ὁ Μανόλης, ὁ ἐπονομασθεὶς οὕτω Πατούχας, εἶχε δεῖξει ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας τόσην ἀγάπην πρὸς τὴν ποιμενικὴν ζωὴν,

ὥστε μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ὁ πατὴρ του ἀπὸ τὰ πρόβατα, διὰ νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν διδάσκαλον, ἕναν καλόγηρον, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀνοίξει σχολεῖον, ὅπου ἔδιδε περισσοτέρους ραβδισμοὺς παρὰ μαθήματα. Ὁ καλόγηρος ἐδίδασκε τὰ κοινὰ ἢ ἐκκλησιαστικὰ λεγόμενα γράμματα καὶ κατήρτιζεν ἀναγνώστας, δυναμένους νὰ ψάλλουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ φέροντας εἰς τὴν ζώνην, ὡς ἔμβλημα τῆς ἀξίας των, τὸ μακρὸν ὀρειχάλκινον καλαμάρι. Ἄλλ' εἰς διάστημα δεκαπέντε ἡμερῶν ὁ Μανόλης δὲν κατῶρθωσε νὰ μάθῃ τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν φράσιν: «Σταυρέ, βοήθει», τὴν ὁποίαν προέτασσαν τότε τοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ δὲ διδάσκαλος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐξήντηλσεν ἐναντίον του ὅλας τὰς δευτερευούσας τιμωρίας καὶ ἔσπασεν εἰς τὴν ράχην του δεκάδας ράβδων, ἔδοκίμασε καὶ τὸν περιβόητον «φάλαγγα». Ὁ Μανόλης, ὅστις εἶχε φοβερὰν ἰδέαν περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ τούτου κολαστηρίου, ἀντέταξεν ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' ὁ καλόγηρος, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν πρωτοσκόλων, κατῶρθωσε νὰ συλλάβῃ τὰς γυμνάς κνήμας του εἰς τὸν φάλαγγα καὶ νὰ τοῦ μετρήσῃ εἰς τὰ πέλματα παρὰ μίαν τεσσαράκοντα.

Τὸ παιδίον ὠρκίσθη νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον εἰς τὴν κόλασιν ἐκείνην. Ἄλλὰ καὶ ὁ πατὴρ του εἶχεν ὀρκισθῆ «νὰ τὸν κάμῃ ἄνθρωπον», δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ τὸ παιδί του, ὅπως αὐτός, ξύλλον ἀπελέκθη καὶ τὴν ἐπιούσαν τὸν ὠδήγησε διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σχολεῖον κλαίοντα καὶ ἰκετεύοντα καὶ ἔδωσε πρὸς τὸν διδάσκαλον τὴν φοβερὰν παραγγελίαν: «Μόνο τὰ κόκαλα γερά, δάσκαλε». Ὁ διδάσκαλος ἠκολούθησεν εὐσυνειδήτως τὴν πατρικὴν ἐντολήν. Ἄλλ' ὁ Μανόλης, ὁ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμενος, δὲν συνεμερίζετο τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς του, καὶ μίαν ἡμέραν ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ἄντι δὲ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὁπόθεν θὰ ὠδηγεῖτο πάλιν τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸν καλόγηρον, ἐτράπη εἰς τὴν πρὸς τὰ ὄρη ἄγουσαν καὶ μετὰ τινὰς ὥρας εὗρίσκετο εἰς τὴν μάνδραν τοῦ πατρὸς του.

Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ἐπάνω, ἐν μέσῳ τῶν γνωρίμων βουνῶν, τῶν γνωρίμων δένδρων καὶ τῶν γνωρίμων ζώων, τῶν μόνων του ἀληθινῶν γνωρίμων καὶ φίλων, τὸν κατέλαβεν ἡ συγκίνησις καὶ ἡ χαρὰ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν ὁποίαν δὲν ἤλπιζε νὰ ἐπανίδῃ. Αὐτός, ὅστις δὲν κατῶρθωνε

νά μάθη τὰ εικοσιτέσσαρα γράμματα, ἐγνώριζεν ὅλα των τὰ γιδοπρόβατα ἕνα ἕνα· καὶ δὲν εἶχαν λίγα. Πῶς συνέβαινε, ὡς βοσκόπουλον νὰ εἶναι ξεφτέρι καὶ εἰς τὸ σχολεῖον ν' ἀποσβολωθῆ ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ σκαμνί, εἰς τὸ ὅποιον ἐκάθητο; Ἐμποροῦσαν τ' ἄλλα παιδιὰ νὰ σφυρίζουν σάν αὐτὸν καὶ νὰ ρίξουν τὴν πέτρα μακρύτερα; Ἦξερε κανεὶς σάν αὐτὸν τὰ σημάδια τῶν γιδοπροβάτων; Αὐτὸς καὶ τώρα, ἂν τὸν ἄφηναν, ἦτο ἱκανὸς ν' ἀρμέξῃ καὶ νὰ τυροκομήσῃ ἀκόμη.

Ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τὰ βουνά του, σάν νὰ ἔφυγε μιὰ ὀμίχλη σκοτεινὴ ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλόν του καὶ ἕνα βάρος, ποῦ ἐδέσμευε τὰ μέλη του. Τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἐλεύθερος, ὅπως τὰ πουλιά, ποῦ ἐπετοῦσαν γύρω του.

Ποτὲ δὲν ἤσθάνθη τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν ἤσθάνετο ἐπαναβλέπων τώρα τὰ γνώριμα μέρη, τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας, αἵτινες τὸν προσέβλεπον μὲ μιαν ἐνατένισιν εὐχαρίστου ἐκπλήξεως, ὡς νὰ τοῦ ἔλεγαν: « Καλῶς τονε! τί μᾶς ἔγινες τόσον καιρὸ; » Καὶ μὲ γενικὸν κωδωνισμόν ἐφαίνοντο, ὡς νὰ ἐώρταζον τὴν ἐπάνοδόν του. Ἡ ἀληθινὴ του οἰκογένεια ἦσαν τὰ ἄκακα ζῶα ἐκεῖνα καὶ τὰ ἀκόμη ἀγαθώτερα δένδρα καὶ οἱ βράχοι καὶ τ' ἀγριολούλουδα, ποῦ τοῦ ἀπηύθυναν, ἔλεγε, φιλικὸν χαιρετισμόν, ὅπως ἐσεῖοντο εἰς τοὺς κρημούς. Ὅλα, ζωντανὰ καὶ ἄψυχα, τοῦ ἐγελοῦσαν μὲ στοργήν, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς τὸ μητρικὸν πρόσωπον ἔβλεπε. Καὶ αὐτοὶ οἱ κόρακες, οἱ ὁποῖοι διήρχοντο κρῶζοντες ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα, τοῦ ἐφαίνοντο φίλοι.

Οἱ σκύλοι τῆς μάνδρας εἶχαν σπεύσει εἰς προὔπαντησιν του τρελοὶ ἀπὸ χαράν. Ὅταν δὲ συνητήθησαν, ὁ Μανόλης ἐκυλίσθη μετ' αὐτῶν ἐπὶ τῶν χόρτων, ἀποδίδων τὰς θωπείας καὶ ὀμιλῶν πρὸς αὐτούς, ὡς νὰ ἦσαν ἄνθρωποι:

— Ἔσεῖς ἐλέετε, πὼς δὲ θὰ ξανάρθω στὰ ὠζά, ἔ; Κι ἐγὼ τὸ φοβήθηκα. Ἔ, μωρὲ παιδιὰ, κακὰ ποῦ 'ναι στὸ χωριό, σὰ σὲ βάλουνε καὶ στὸ σκολεῖό! Κατέχετε εἶντα 'ναι τὸ σκολεῖό; Ἐνα σπίτι, ποῦ πᾶνε κάθε μέρα τὰ κοπέλια κι ἐκεῖ εἶν' ἕνας καλόγερος, ποῦ τόνε λένε δάσκαλο καὶ τὰ δέρνει.

Ἀπὸ εὐνότητον λεπτότητα ὁ υἱὸς τοῦ Σαῖτονικολῆ ἀπέφυγε νὰ διηγηθῆ εἰς τοὺς φίλους του τὸ ταπεινωτικὸν ἐπεισόδιον τοῦ φάλαγγα.

Ὡς προέβλεπεν ὁ Μανόλης, ὁ πατήρ του μετέβη εἰς τὴν στάνην μὲ σκοπὸν νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ καὶ διὰ τῆς βίας εἰς τὸ σχολεῖον. Μετέβη πολλάκις ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασε.

Εἰς τὴν ἐρημίαν, εἰς τὴν σιγὴν τῶν βουνῶν καὶ τῶν χειμαδιῶν, ὁ Μανόλης δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐξαγριωθῇ τελείως. Ἐφοβεῖτο μὲ τὸ δέος τοῦ ἀγρίου ζώου καί, ὅπως τοῦτο, ἅμα ἔβλεπεν ἄνθρωπον, ἦτο ἔτοιμος νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν καὶ νὰ κρυβῇ. Οἱ μόνοι ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐφοβεῖτο, ἦσαν οἱ σύντροφοὶ του, ποιμένες καὶ τυροκόμοι, ἡμιάγριοι, ὡς αὐτός. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτοι κατέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὸ χωριό, διὰ νὰ ἐκκλησιαζῶνται καὶ μεταλαμβάνουν, ὁ Μανόλης οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἠσθάνετο. Ἀπὸ τὴν θρησκείαν διετῆρει μίαν ἰδέαν στοιχειώδη καὶ ἀμυδράν. Ἐγνώριζε συγκεχυμένα τινὰ περὶ Κολάσεως καὶ Παραδείσου, ἤξευρε τὸ « Πάτερ ἡμῶν » καὶ τὸ « Χριστὸς Ἀνέστη », ἀξιοθρηνήτως στρεβλωμένα, ἀλλ' ἢ προσευχὴ τοῦ συνίστατο κυρίως εἰς σταυροὺς καὶ γονυκλισίας. Ὅταν ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα, ἔσταυροκοπεῖτο ἔμφοβος, ψιθυρίζων : « Μνήστητί μου, Κύριε, μνήστητί μου, Κύριε ! » Διότι τὴν βροντὴν τὴν ἐθεώρει ὡς τὴν ἀπειλὴν τῆς θείας ἀγανακτήσεως, ὅπως εἰς τὴν χαρμονὴν τῆς ἀνθισμένης καὶ φωτολουσμένης φύσεως ἔβλεπε τὸ μείδιμα τῆς θείας ἀγαθότητος.

Δὲν ἐλύπησε τόσον τοὺς γονεῖς του ἢ ἐγκατάλειψις τῶν μαθημάτων, ὅσον τοὺς ἀνησύχει ἢ λήθῃ τῶν θρησκευτικῶν του καθηκόντων. Ἔτος καὶ πλέον εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀποδράσεώς του, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οὔτε ἐκοινώνησεν, οὔτε ἐλειτουργήθη εἰς ἐκκλησίαν. Καὶ ἔφτυσεν αἷμα ὁ πατέρας του, διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωριό, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ μεταλάβῃ. Τοῦ ἔδωσεν ὑποσχέσεις, τὸν ἐφοβέρισεν, ὅτι θὰ ἐκολάζετο, τοῦ εἶπεν, ὅτι ἡ μητέρα του ἔκλαιεν ἐπιθυμοῦσα νὰ τὸν ἴδῃ, ἀλλ' ἔμεινεν ἀμετάπειστος· μόνον δὲ ὅταν τοῦ εἶπεν ὅτι, ἐπιμένων νὰ μὴ πηγαίῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ μεταλαβαίῃ, θὰ ἐγίνετο Τοῦρκος, διότι καὶ οἱ Τοῦρκοι οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν πηγαίνουν, οὔτε μεταλαμβάνουν, ἤρχισε νὰ σκέπτεται καὶ ἐπὶ τέλους συγκατένευσεν.

Εἰς τὸ χωριὸν κατέβη νύκτα, καὶ τὸ πρωτὶ, μεταβάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐλούφαξεν* εἰς μίαν γωνίαν, ὡς λαγός, ὅστις αἰσθά-

νεται τὸν γῦπα περιπτάμενον, ἀφοῦ δ' ἐκοινώνησεν, ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς τὰ ὄρη. Βαθμηδὸν ὄμως ἀνεθάρρησε καὶ κατέβαινε δύο καὶ τρεῖς φορές τὸ ἔτος, διὰ νὰ πηγαίῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Διετῆρει ὄμως πάντοτε τὴν νευρικήν ἀνησυχίαν καὶ τὸ σπινθηροβόλημα τῶν ὀφθαλμῶν θηρίου ἀτελῶς δαμασθέντος.

Εἰς τὴν βαθμιαίαν ταύτην ἐξημέρωσιν συνετέλεσαν πρὸ πάντων αἱ προσπάθειαι τῆς μητρὸς του, ἥτις, συνοδεύουσα αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν ἐδίδασκε, πῶς νὰ φέρεται. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, ἔπρεπε νὰ μένῃ ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ χαιρετᾷ τοὺς χωριανούς, θέτων τὸ χέρι ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ὑποκλίνων τὴν κεφαλὴν: « Καλὴ μέρα τ'ς ἀφεντιᾶς σας ». Ἐπειτα ν' ἀκροᾶται τοὺς χωριανούς συζητοῦντας καὶ λύοντας τὰς διαφορὰς τῶν ἐνώπιον τῶν προσεστώτων, « γιὰ νὰ παίρῃ πρᾶξιν ». Εἰς τὸ τέλος δέ, ὅταν θὰ ἐξήρχετο ὁ παπᾶς, νὰ πλησιάζῃ νὰ τοῦ φιλή τὸ χέρι καὶ νὰ φεύγῃ. Ὁ Μανόλης ἠκολούθει τὰς συμβουλὰς τῆς μητρὸς του ἐπὶ τινα καιρὸν καὶ ἤρχιζε νὰ τοῦ ἀρέσῃ ἡ ἐκκλησία, πρὸ πάντων ὅταν ἐμοίραζαν κόλυβα ἢ ἄρτον.

Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, τινὲς δὲ ἤρχισαν νὰ μαντεύουν τὴν ἀνθρωποφοβίαν του.

Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε τὴν ἐκπληξιν τῶν γονέων του, ὅταν τὸν εἶδαν μίαν ἑσπέραν νὰ φθάσῃ, χωρὶς νὰ προηγηθοῦν προσκλήσεις καὶ παρακλήσεις ἐκ μέρους τῶν. Ἡ μητέρα του ἔκαμε τὸν σταυρόν της, δοξάζουσα τὸν Θεόν, ποῦ τὸν ἐφώτισε. Βέβαια, θαῦμα ἦτο αὐτὸ τὸ ἀνέλπιστο. Ὁ Σαΐτονικολῆς ὄμως ἐφοβήθη, ὅτι συνέβη τίποτε κακόν, ὅτι ζωοκλέπται ἴσως ἐπέδραμον εἰς τὴν μάνδραν, καὶ τὸν ἠρώτησε μὲ ἀνησυχίαν, πῶς ἦτανε καὶ κατέβηκε.

— Ἦρθα νὰ σᾶσε ὁδῶ, ἀπήντησεν ἀπλῶς ὁ Μανόλης.

Ἄλλ' ἀφοῦ ἐκάθισε εἰς τὴν σκοτεινοτέραν γωνίαν τοῦ σπιτιοῦ, ὡς συνήθιζεν, εἶπε κατιτὶ καταπληκτικόν:

— Θὰ κάτσω κι ἐγὼ στὸ χωριὸ δύο τρεῖς μέρες. Ὅλο στὰ βουνὰ θὰ ζῶ, σὰν ἀγρίμι;

Καὶ τὸ εἶπε μὲ τοιοῦτον πείσμα εἰς τὴν φωνήν, ὡς νὰ τοῦ εἶχαν ἀπαγορεύσει οἱ γονεῖς του τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ χωριό.

Ὁ Σαΐτονικολῆς ἀντήλλαξε μὲ τὴν γυναῖκα του βλέμμα ἐκπλήξεως καὶ χαρᾶς.

— Νὰ κάτσης, παιδί μου, ὅσο θέλεις, εἶπεν ἡ μητέρα του. Καὶ πάντα νὰ θέλῃς νὰ μείνης, καλύτερα· μεγάλη μας χαρά. Κι ἐμεῖς τὸ θέμε, κανακάρη* μου.

— Ἐμεῖς δὲ σὲ θέλαμε νὰ γενῆς βοσκός, μοναχός σου γίνῃς, εἶπε καὶ ὁ Σαΐτονικολῆς. Κι ἄθες ἐσὺ ἕνα νάσαι κοντά μας, ἐμεῖς τὸ θέμε χίλια, παιδί μου.

Ἡ οἰκογένεια ὀλόκληρος ἐώρτασε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην. Ὁλοι οἱ συγγενεῖς, οἱ θεῖοι καὶ αἱ θεῖαι, καὶ ἡ μεγάλη ἀδελφὴ τοῦ Μανόλη μετὰ τοῦ συζύγου της, ἤλθαν νὰ χαιρετίσουν τὸν ἐπανελθόντα ἀποστάτην· καὶ εἰς ὄλων τὰ πρόσωπα ἔλαμπεν ἡ χαρὰ ὡς ἐάν ὁ πρωτότοκος τοῦ Σαΐτονικολῆ ἦτο νεκρός καὶ ἀνέστη...

Τὸ πρωὶ τῆς ἐπιούσης, μετὰ τὴν λειτουργίαν, δὲν ἐχρειάσθησαν πολλαὶ προσπάθειαι, διὰ νὰ πεισθῇ ὁ Μανόλης νὰ κάμῃ μετὰ τοῦ πατρός του ἕνα γύρον εἰς τὸ χωριό, μέχρι τῆς ἀγορᾶς. Ὁ νέος εἶχεν ἀποβάλλει τὴν μαλλίνην ποιμενικὴν ἐνδυμασίαν· διὰ νὰ τὸν καλοπιᾶσῃ δὲ ἡ μητέρα του, τὸν ἐνέδυσσε μὲ τὰ καλύτερα ἐνδύματα τοῦ πατρός του, τὰ ὁποῖα τοῦ ἤρχοντο ὅμως ὀλίγον στενόχωρα, καίτοι ὁ Σαΐτονικολῆς ἦτο ὑψηλός καὶ εὐρωστος.

Οὕτως ἔκαμε τὴν ἐπίσημον ἐμφάνισίν του εἰς τὸ χωριό. Καὶ εἶδαμεν, ὁποῖα ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐντύπωσις καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ θαυμασμοῦ ἡ Σπυριδολενιά τὴν ἔτρεψεν εἰς χλεῦν. Τότε ἐκεῖνοι, οἵτινες πρὸ καιροῦ εἶδον μόνον τὸν πλήρη ζώῃς ἔφηβον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ βουναὶ εἶχον δώσει τὸ ψῆλωμα καὶ τὸν ἀέρα τῆς ἐλάτης, διέκριναν παντοῖα κωμικὰ ἐλαττώματα. Ἦτο παρὰ πολὺ ὑψηλός, τόσον πολὺ, ὥστε νὰ ἐνθυμίζῃ τοὺς Σαρακηνοὺς, κάτι φαντάσματα φοβερά τῶν ἐρειπίων. Καὶ εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἐνόμιζες, ὅτι ἡ κεφαλὴ του ἐζαλιζέτο καὶ δὲν ἐστέκετο καλά. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν φωνὴν δὲν εἶχε, καλέ, κατιτὶ ἀπὸ τὸ βέλαισμα τοῦ τράγου; Ἐπειτα ἦτο κακοζωσμένος, ἀσυστύλωτος*, καὶ δὲν ἤξευρε νὰ περιπατήσῃ στὸ ἴσωμα, ἀλλὰ συνεκρούοντο τὰ σφυρά του, καὶ οἱ πόδες του παρέσυρον καὶ κατεκύλιον τοὺς λίθους τῆς ὁδοῦ καὶ ἐγίνετο χαλασμός κόσμου. Τί πατούχας! Μέχρι τῆς ἐσπέρας τὸν ἐγνώριζον ὅλοι σχεδὸν οἱ χωριανοὶ μὲ

τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ὅσοι τὸν εἶχον ἴδει κατὰ τὴν ἡμέραν, ὡμολόγησαν γελῶντες τὴν ἐπιτυχίαν. "Ἐ, τὴ διασολο-Λενιά, ποῦ τὰ βρίσκει! "Ὅπως τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, καὶ τῆς Σπυριδολενιάς τὰ ἔργα εὐκόλως ἀνεγνωρίζοντο.

« Ὁ Πατούχας », 1910.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ, ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

— Τὸ Γιάννη τὸ Νταφώτη καὶ τὸν Ἀργύρη τῆς Μυλωνοῦς τοὺς ἔκλεισε τὸ χιόνι ἀπάνω στὸ Κάστρο, στὸ Στοιβωτὸ τὸν ἀνήφορο· τ' ἀκούσατε ;

Οὕτως ὠμίλησεν ὁ παπα-Φραγκούλης, ὁ Σακελλάριος, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν εὐχαριστίαν τοῦ ἐξ ὀσπρίων κι ἐλαιῶν οἰκογενιακοῦ δείπνου, τὴν ἐσπέραν τῆς 22 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου. Παρόντες ἦσαν πλὴν τῆς παπαδιάς, τῶν δύο ἀγάμῶν θυγατέρων καὶ τοῦ δωδεκαετοῦς υἱοῦ, ὁ γείτονας ὁ Πανάγος ὁ Μαραγκοῦδης, πεντηκοντούτης, οἰκογενειάρχης, ἀναβὰς διὰ νὰ εἶπῃ μίαν καλησπέραν, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰς τὸ παπαδόσπιτο· κι ἡ θειά τὸ Μαλαμῶ ἢ Καναλάκαινα, μεμακρυσμένη συγγενής, ἐλθοῦσα, διὰ νὰ φέρῃ τὴν προσφορὰν τῆς, χήρα ἐξηκοντούτης, πρόθυμος νὰ τρέχῃ εἰς ὅλας τὰς λειτουργίας καὶ νὰ ὑπηρετῇ δωρεὰν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἐξωκλήσια.

— Τ' ἀκούσαμε καὶ μεῖς, παπά, ἀπήντησεν ὁ γείτονας ὁ Πανάγος, ἔτσι εἶπανε.

— Τὸ εἶπαν, εἶνα σίγουρο, σὰς λέω, ἐπανέλαβεν ὁ παπα-Φραγκούλης. Οἱ βλοημένοι, δὲ θὰ βάλουν ποτὲ γνώση. Ἐπῆγαν μὲ τέτοιον καιρὸ νὰ κατεβάσουν ξύλα, ἀπὸν ἀπ' τοῦ Κουρούπη τὰ κατσάβραχα στὸ Στοιβωτὸ, ἐκεῖ ποῦ δὲν μπορεῖ γίδι νὰ πατήσῃ !

— Μυαλὸ δὲν ἔχουν αὐτὸς ὁ κόσμος, εἶπεν ἡ θειά τὸ Μαλαμῶ. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γινῆκαν ἀπόκοτοι.

— Νὰ εἶχανε τάχα τίποτε κουμπάνια* μαζί τους ; εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Ποιὸς τοῦ ξέρ', εἶπεν ἡ θειά Μαλαμῶ.

— Θὰ εἶχανε, θὰ εἶχανε κουμπάνια, ὑπέλαβεν ὁ Πανάγος

ὁ μαραγκός. Ἄλλιῶς δὲ γίνεται. Πήγανε μὲ τὰ ζεμπίλια τους γεμάτα. Καὶ τουφέκι θὰ εἶχαν καὶ θηλιές σταίνουν γιὰ τὰ κοτσύφια. Εἶχαν πάρει καὶ ἀλάτι μπόλικο μαζί τους, γιὰ νὰ τ' ἀλατίσουν γιὰ τὰ Χριστούγεννα.

— Τώρα Χριστούγεννα θὰ κάμουν ἀπάνω στοὺς Στοιβωτὸ τάχα ; εἶπε μετ' οἴκτου ἢ παπαδιά.

— Νὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τοὺς ἔφερνε βοήθεια, ἐψιθύρισε ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐφαίνετο κάτι μελετῶν μέσα του.

Ἦτον ἔως πενήντα πέντε ἐτῶν ὁ ἱερεὺς, ὕψηλός, ἀκμαῖος καὶ μὲ ἀγαθωτάτην φυσιογνωμίαν. Εἰς τὴν νεότητά του ὑπῆρξε ναυτικός κι ἐφαίνετο διατηρῶν ἀκόμη λανθανούσας δυνάμεις, ἦτο δὲ τολμηρὸς καὶ ἀκάματος.

— Τί βοήθεια νὰ τοὺς κάμουνε ; εἶπεν ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός. Ἄπ' τὴ στεριά ὁ τόπος δὲν πατιέται. Ἐριξε, ἔριξε χιόνι κι ἀκόμη ρίχνει. Χρόνια εἶχε νὰ κάμη τέτοια βαρυχειμωνιά. Ὁ Ἄι Θανάσης ἔγιν' ἕνα μὲ τὰ Καμπιά. Ἡ Μυγδαλιά δὲν ξεχωρίζει ἀπ' τοῦ Κουρούπη.

Ὁ Πανάγος ὠνόμασε τέσσαρας ἀπεχούσας ἀλλήλων κορυφὰς τῆς νήσου. Ὁ παπα Φραγκούλης ἐπανελάβεν ἐρωτηματικῶς :

— Κι ἀπ' τὴ θάλασσα, μαστρο-Πανάγο ;

— Ἄπ' τὴ θάλασσα, παπά, τὰ ἴδια καὶ χειρότερα. Γραιγολεβάντες* δυνατός, φουρτούνα. Ὅλο καὶ φρεσκάρει. Ξίδι μοναχό. Ποῦ μπορεῖς νὰ ξεμυτίσης ὄξ' ἀπ' τὸ λιμάνι, κατὰ τ' Ἀσπρόνησο !

— Μά..., τότε πρέπει νὰ πέσωμε νὰ πεθάνωμε, εἶπεν ὡς ἐν συμπεράσματι ὁ ἱερεὺς. Δὲν εἶναι λόγια αὐτά, Πανάγο.

— Ἔ, παπά μ', ὁ καθένας τώρα ἔχει τὸ λογαριασμό του. Δὲν πάει ἄλλος νὰ βάλῃ τὸ κεφάλι του στὸν τρουβά*, κατὰ λαβες, γιὰ νὰ γλιτώσ' ἐσένανε.

Ὁ παπα Φραγκούλης ἐστέναξεν, ὡς νὰ ῥοκτιρε τὴν ἰδιότηλειαν καὶ μικροψυχίαν, ἧς ζῶσα ἠχῶ ἐγίνετο ὁ Πανάγος.

— Καὶ τί θὰ πάθουνε, τὸ κάτω κάτω ; ἐπανελάβεν, ὡς διὰ ν' ἀναπαύσῃ τὴν συνειδησίην του, ὁ μαραγκός. Νά, θὰ εἶναι χωμένοι σὲ καμιὰ σπηλιά, τσακμάκι θάχουν μαζί τους, ξύλα μπόλικα. Μακάρι νὰ μοῦχε κι ἐμὲ ἢ Πανάγαινα ἀπόψε στὴν παρα-

σιτιά μου τή φωτιά πού θέ νά ἔχουν αὐτοί. Γιά μιὰ βδομάδα, πάντα θά εἶχανε κουμπάνια, καί δέν εἶναι παραπάν' ἀπό πέντε μέρες, πού ἀγρίεψε ὁ χειμώνας.

— Νά πήγαινε τώρα κανένας νά λειτουργήσῃ τὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο, ἐπανελάβεν ὁ ἱερεὺς, θά εἶχε διπλὸ μισθό, πού θά τοὺς ἔφερνε κι αὐτοὺς βοήθεια. Πέρυσι πού ἦταν ἐλαφρότερος ὁ χειμώνας, δέν πήγαμε... Φέτος πού εἶναι βαρὺς...

Καί διεκόπη, ὡς νά εἶπε πολλά. Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς εἶχεν ἦθος ἀνθρώπου λέγοντος οἶονεὶ κατὰ δόσεις ὅ,τι εἶχε νά εἴπῃ. Ἐκ τῶν ὑστέρων θά φανῆ, ὅτι εἶχε τὴν ἀπόφασίν του καί ὅτι ὅλα τὰ προοίμια ταῦτα ἦσαν μελετημένα...

Ἡ θειά Μαλαμῶ ἔσπευσε νά εἴπῃ :

— Ἀλήθεια, παπά μ', δέν εἶναι καλὸ πράμα αὐτὸ δά, ν' ἀφήσουν τόσα χρόνια τώρα τὸ Χριστὸ ἀλειτούργητο τὴν ἡμέρα τῆς Γέννας του... Γιά τοῦτο θά μᾶς χαλάσ' κι ὁ Θεός!

— Κι εἶχαμε κάμει κι ἓνα τάξιμο πέρυσι τὸ Δωδεκαήμερό* ἀλήθεια, παπαδιά ; εἶπεν αἴφνης στραφεὶς πρὸς τὴν συμβίαν του ὁ ἱερεὺς.

Ἡ παπαδιά τὸν ἐκοίταξεν, ὡς νά μὴ ἐνόει.

— Ὅπου ἦταν ἄρρωστος αὐτὸς ὁ Λαμπράκης, ἐπανελάβεν ὁ ἱερεὺς δεικνύων τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν του. Θυμᾶσαι τὸ τάμα πού κάμαμε ;

Ἡ παπαδιά ἐσιώπα.

— Ἐταξες, ἂν γλιτώσῃ, νά πᾶμε νά λειτουργήσωμε τὸ Χριστὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς του...

— Τὸ θυμᾶμαι, εἶπε σείουσα τὴν κεφαλὴν ἢ παπαδιά.

Τῷ ὄντι, ὁ μόνος υἱὸς τοῦ παπᾶ, ὁ δωδεκαετῆς Σπύρος, ὄν ἀπεκάλει εἰρωνικῶς καὶ θωπευτικῶς Λαμπράκην, ἔνεκα τῆς ἄκρας ἰσχνότητος καὶ ἀδυναμίας, ἐξ ἧς ἔφεγγεν οἶονεὶ τὸ προσωπάκι του, εἶχε κινδυνεύσει ν' ἀποθάνῃ πέρυσι τὰς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων. Ἡ παπαδιά, ἧτις ἠγγιζεν ἤδη τὸ πενηκοστὸν καὶ τὸν εἶχε μόνον καὶ ὑστερόγονον κατόπιν τεσσάρων ἐπιζώντων κορασίων, ὧν αἱ δύο πρῶται ἦσαν ὑπανδρευμένα ἤδη, εἶχε τάξει, ἂν ἐγλίτωνε τὸ ἀγόρι τῆς, νά ὑπάγῃ τοῦ χρόνου νά λειτουργήσῃ τὸν Χριστόν.

Τὸ ἐνεθυμεῖτο καὶ τὸ ἐσυλλογίζετο πρὸ ἡμερῶν, καὶ ἀπ' ἀρχῆς

τῆς ὀμίλιας τοῦ παπαῦ αὐτὸ μόνον ἐσκέπτετο. Ἄλλ' ἔβλεπεν, ὅτι ἐφέτος θὰ ἦτο δυσκολώτατον, φοβερὸν, ἀνήκουστον τόλμημα, ἔνεκα τοῦ βαρέος χειμῶνος, καὶ ἐφρόνει, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἦτο συγγνώμων καὶ θὰ παρεχώρει νέαν προθεσίαν.

Ἐν τούτοις, γνωρίζουσα τὴν συνήθη τακτικὴν τοῦ παπαῦ, ἀπεφάσισεν ἐνδομύχως νὰ μὴν ἀντιλέξῃ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ἥρωικώτερον καὶ εἰς πολλοὺς ἀπίστευτον: ὅπου ἀποφασίσῃ νὰ ὑπάγῃ ὁ παπάς, νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὴ μαζί του.

Ἦτο γυνὴ δειλοτάτη, ὅλλα μόνον ἐνὸς ἑυρίσκετο μακρὰν τοῦ παπαῦ. Ὅταν ἦτο πλησίον τοῦ παπαῦ τῆς, ἐλάμβανε θάρρος, ἢ καρδία τῆς ἐξεσταίνετο καὶ δὲν ἐφοβεῖτο τοὺς κινδύνους. Ἐὰν τυχὸν ἀνεχώρει ὁ παπάς χωρὶς αὐτὴν, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Κάστρον, ἢ καρδούλα τῆς θὰ ἔτρεμεν ὡς τὸ πουλάκι τὸ κυνηγημένον. Ἄλλ' ἐὰν τὴν ἔπαιρνε μαζί του, θὰ ἦτο ἡσυχωτάτη...

— Πανάγο, εἶπεν ὁ παπάς στραφεὶς πρὸς τὸν γείτονα τὸν μαραγκόν, εὐρῶν εὐσχημον τρόπον νὰ τὸν ἀποπέμψῃ, δὲν πᾶς, νάχῃς τὴν εὐχή, νὰ πῆς τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ νάρθη ἀπὸ δῶ, τότε θέλω νὰ τοῦ πῶ :...

Ὁ Πανάγος ὁ μαραγκὸς ἠγέρθη ὑψηλός, μεγαλόσωμος καὶ ὀλίγον κυρτός.

— Πηγαίνω, παπά, εἶπε. Θέλω κι ἐγὼ νὰ πάω νὰ ἰδῶ μὴν μούχη τίποτα ἢ Πανάγαινα, γιὰ νὰ φᾶμ' ἀπόψε.

— Πήγαινε νὰ τοῦ πῆς πρῶτα κι ὕστερα γυρίζεις καὶ τρῶτε.

— Ἡ εὐχή σας. Καληνύχτα, παπαδιά !

Κι ἐξῆλθε.

— Τί λέει, θὰ πῶ, εἶπεν ἡ θειά τὸ Μαλαμῶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πανάγου, θὰ πᾶς στὸ Κάστρο, παπά :

— Νὰ ἰδοῦμε, τί θὰ μᾶς πῆ κι ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς.

— Ἐγὼ ἕνας εἶμαι, εἶπεν ἡ θειά Μαλαμῶ. Ἄν θὰ πᾶς, ἐρχομαι.

— Κι ἐγὼ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

— Σιωπάτε ! ἀκόμα δὲν ἀποφασίσσαμε τίποτε, εἶπεν ὁ παπάς. Νὰ ἰδοῦμε τί θὰ μᾶς πῆ κι ὁ μπάρμπα-Στεφανῆς.

Βῆμα ἠκούσθη εἰς τὸν πρόδρομον. Ἦνοιχθη ἡ θύρα καὶ εἰς-

ἤλθεν ὁ μπαρμπα Στεφανῆς, ὕψηλός, στιβαρός, σχεδὸν ἔξηκον-
τούτης, μὲ παχὺν φαιὸν μύστακα, φορῶν πλεκτὸν κοῦκον καὶ
καμιζόλαν* μαλλίνην βαθυκόκκινον, μὲ ζωνάρι κόκκινον δύο πι-
θαμὲς πλατύ. Κατόπιν τούτου ἐφάνη καὶ ἄλλη μορφή, ὀρθή,
ἵσταμένη παρὰ τὴν θύραν. Ἦτο ὁ Πανάγος ὁ μαραγκός, ἔστις,
ἂν καὶ εἶχεν ἀφήσει τὴν καλὴν νύχτα, εἰπὼν, ὅτι θὰ μετέβαινεν
οἴκαδε νὰ δειπνήσῃ, οὐχ' ἤτιον, κεντηθείσης, φαίνεται, τῆς πε-
ριεργείας του, νὰ μάθῃ τί τὸν ἤθελαν τὸν μπαρμπα-Στεφανή,
ἀνέβῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παπαῦ.

— Καπετὰν Στεφανή, εἶπεν ὁ ἱερέυς, τί λές, μ' αὐτὸν τὸν
καιρὸν μπορεῖ κανεὶς νὰ πάῃ στὸ Κάστρο μὲ τὴ βάρκα ;

— Μὲ τὴ βάρκα ; ... στὸ Κάστρο ; ἠκούσθη ἀπὸ τῆς θύρας
ὡς καινὴ τις πρῶτοςτος καὶ ἀνάστροφος ἐρωτηματικὴ ἠχώ.

Ἦτο ὁ μαστρο-Πανάγος ὁ μαραγκός, μὲ τὴν κεφαλὴν προ-
έχουσαν ὡς τὸ ἀνώφλιον, μὲ τὴν μίαν πλευρὰν οἶονεὶ κολλη-
μένην ἐπὶ τοῦ παραστάτου.

Ἄλλ' ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς, μόλις ἤκουσε τὴν ἐρώτησιν
τοῦ ἱερέως καὶ χωρὶς νὰ σκεφθῆ πλέον τοῦ δευτερολέπτου, μὲ
τὴν χονδρὴν, ταχεῖαν καὶ μπερδεμένην προφορὰν του, ἀνέκραξε :

— Μπράβο, μπράβο ! Ἄκους, ἀκούς ! Στὸ Κάστρο ; Μετὰ
χαρᾶς ! Ὅρεξη νάχῃς, παπά !

— Νὰ ἄνθρωπος ! εἶπεν ὁ παπάς. Ἔτσι σὲ θέλω, Στεφανή !
Τί λές, εἶναι κίνδυνος ;

— Κίνδυνος, λέει ; Καθόλου ! Ἐγὼ σὰς παίρνω ἀπάνω μου,
παπά. Μονάχα πὼς μπορεῖ νὰ κρυώσετε, τίποτα ἄλλο. Θαρθῆ
κι ἡ παπαδιά, θαρθῆ κι ἄλλος κόσμος, πολλὺς κόσμος ; Ἡ βάρ-
κα εἶναι μεγάλη, κατάλαβες, παίρνει καὶ τριάντα νομάτους,
καὶ σαράντα νομάτους, καὶ μ' ὅλες τὶς κουμπάνιες σας, μὲ τὰ
πράματά σας. Κι ἡ φουρτούνα, τώρα, κατάλαβες, ὅσο πάει καὶ
πέφτει. Ταχιά θάχωμε καλοσύνη, μπουνάτσα*, κάλμα. Ὅλο καὶ
καλοσυνεῦει, νὰ, τώρα καλοσύνεψε !

Ὡς διὰ νὰ ψεύσῃ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ γέροντος πορθημέ-
ως, ὀξὺς συριγμὸς παγεροῦ βορρᾶ ἠκούσθη σείων τὰ δένδρα
τοῦ κήπου καὶ τοὺς ξυλοτοίχους τοῦ μαγειρείου ἐπὶ τοῦ σκεπα-
στοῦ ἐξώστου τῆς οἰκίας, αἱ ὕελοι δὲ καὶ τὰ παράθυρα ἀπήντη-
σαν διὰ γοεροῦ στεναγμοῦ.

— Νά! άκούς ; Καλοσύνεψε ! εΐπε καγχάζων θριαμβευτικώς ο μαστρο-Πανάγος.

— Σώπα έσύ, δέν ξέρεις έσύ, άνέκραξεν ο Στεφανής. 'Εσύ ξέρεις νά πελεκᾶς στραβόξυλα και νά καρφώνης μαδέρια*. Αύτή εΐναι ή στερνή δύναμη τής φουρτούνας, εΐναι άέρας πού ψυχομαχάει. Αύριο θά μαλακώσ' ο καιρός, σᾶς λέω έγώ.

— Και σάν τότε γυρίση στό μαΐστρο ; έπέμεινεν ο μαραγκός.

— Και χωρίς νά τότε γυρίση στό μαΐστρο, έγώ σοῦ λέω, πώς άπ' τήν Κεχριά κι έκεΐ θε νάχωμε θαλασσίτσα, εΐπε τρίβων τās χείρας ο Στεφανής. Αύτά εΐναι άποθαλασσιές* και δέ λείπουν, κατάλαβες ; Μά δέ μᾶς πειράζ' έμᾶς αυτό. 'Εγώ σᾶς παίρνω άπάνω μ', ο Στεφανής σᾶς παίρνει άπάν' τ' !...

"Εμειναν σύμφωνοι νά έλθη ο λεμβοῦχος νά τούς δώση εΐδησιν εις τās τρείς, δια νά έτοιμασθοῦν και εις τās τέσσαρας νά έκκινήσωσιν. 'Ο παπα-Φραγκούλης διέταξε νά τεθῶσιν εις σάκουσ αι προσφοράι, ὄσας εΐχε, και τινα δίπυρα*, και εις δύο μεγάλα κλειδοπινάκια* έθεσαν έλαίας και χαβίारी. 'Εγέμισε δύο έπτασκάδους φλάσκας με οΐνον άπό τήν έσοδειάν του. 'Ετύλιξεν εις χαρτία δύο ή τρία ξηροκτάποδα, και έν μικρόν κυτίον τὸ έγέμισεν Ισχάδας και μεγαλόρρογας σταφίδας. Τά δύο παπαδοκόριτσα, με τὰ παράπονα και τούς γογγυσμούς της ή μία, με τούς κρυφίους γέλωτας και τήν έλπίδα τής συμμετοχῆς τοῦ ταξιδίου ή άλλη, έβρασαν ὄσα αύγά εΐχαν, έως τέσσαρας δωδεκάδας, και τὰ έθεσαν έντός καλαθίου, τὸ ὄποϊον άπεγέμισαν εΐτα με δύο πρόσφορα τυλιγμένα εις ὄθόνας, με κηρία και με λιβανον.

"Ολας ταύτας τās προμηθείας έκαμνεν ο παπάς προβλεπτικώς δια τούς άποκλεισθέντας εις τὸ βουνόν άπό τήν χιόνα, περι ὧν έγινε λόγος έν άρχῆ, καθώς και δι' έαυτὸν και τούς μεθ' έαυτοῦ προσκυνητάς, καθόσον ένδεχόμενον ήτο νά θυμώσῃ και πάλιν ο καιρός και νά τούς κλείσῃ ο χειμών εις τὸ Κάστρον, άν έν τοσοῦτῳ έμελλον νά φθάσωσιν εις τὸ Κάστρον σῶοι και ύγιεΐς.

Πρὶν κατακλιθῆ, ο παπα-Φραγκούλης έστειλε μήνυμα εις τὸν συνεφημέριόν του, τὸν παπ-'Αλέξην, ὅστις άλλως ήτο και ο έφημέριος τής έβδομάδος, ὅτι δέν θά ήτο συλλειτουργός τήν

έπιούσαν, παραμονήν τῶν Χριστουγέννων, ἐν τῷ ἐνοριακῷ ναῷ, καθόσον ἀπεφάσισε σὺν Θεῷ νὰ ὑπάγη νὰ λειτουργήσῃ τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ Κάστρον.

Εἶχαν πάρει εἶδησιν ἀφ' ἑσπέρας δύο τρεῖς ἐνορίτισσαι, γειτόνισσαι τοῦ παπαῦ, διότι ὁ Πανάγος ἐξελθὼν ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν γυναῖκα του καὶ αὐτὴ τὸ διηγῆθη εἰς τὰς γειτονίσσας. Ἐπίσης καὶ ἡ Μαλαμῶ ἐστάλη νὰ φέρῃ εἶδησιν εἰς τὸν κύρ Ἀλεξανδρὴν, τὸν ψάλτην, μεθ' ὃ ἐξελθοῦσα ἔσπευσε νὰ προσηλυτίσῃ δύο ἢ τρεῖς πανηγυριστὰς καὶ ἄλλας τόσας προσκυνητριάς.

Ὅταν ἔμελλαν ν' ἀποβιβασθῶσιν, εὐρέθησαν δεκαπέντε ἄτομα. Ἦσαν ὁ παπα-Φραγκούλης μετὰ τῆς παπαδιᾶς, τῆς Βασῶς καὶ τοῦ Σπύρου, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς μετὰ τοῦ δεκαεπταετοῦς υἱοῦ, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ναύτης του, ἡ θεῖα Μαλαμῶ, ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ὁ ψάλτης, τρεῖς ἄλλοι πανηγυρισταὶ καὶ τέσσαρες προσκυνήτριάι. Τὴν τελευταίαν στιγμήν προσετέθη καὶ δέκατος ἕκτος. Οὗτος ἦτο ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, ὁ ἀδελφός τοῦ Ἀργύρη, τοῦ ἀποκλεισμένου ἀπὸ τὰς χιόνας. Ἦλθεν εἰς τὴν ἀποβάθραν μὲ σάκον πλήρη τροφίμων καὶ μὲ ἄλλα τινὰ ἐφόδια διὰ τὴν ἐκδρομὴν. Ἴδὼν αὐτὸν ὁ ἱερεύς :

— Πῶς τὸ ἔμαθες, Βασίλη; τοῦ λέγει.

— Τὸ ἔμαθα, παπά, ἀπ' τὸ μαστρο-Πανάγο τὸ μαραγκό.

— Τί ὥρα καὶ ποῦ τὸν εἶδες;

— Κατὰ τὰς δέκα τὸν ηῦρα. Εἶχε φάει ψωμί καὶ βγῆκε. Ἐλεγε, πῶς ἀποφασίσατε νὰ πᾶτε στὸ Κάστρο καὶ σὰς ἐκτάκρινε γιὰ τὴν τόλμη. Μὰ ἐγὼ τὸ χάρηκα, γιατί ἀνησυχῶ γιὰ κεῖνον τὸν ἀδελφὸ μου, καὶ θέλω ναρθῶ μαζί σας, ἂν μὲ παίρνετε.

— Ἄς εἶναι, καλῶς ναρθῆς, εἶπεν ὁ ἱερεύς.

Ἐξέπλευσαν. Ἐστράφησαν πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν τοῦ λιμένος, ἔβαλαν πλώρη τὸ ἀκρωτήριο Καλαμάκι. (Ὁ ἄνεμος ἦτο βοηθητικὸς καὶ ὁ πλοῦς εὐοίωνος ἤρχιζε.

Ἐκαμψαν τὸ Καλαμάκι καὶ ἀκόμη δὲν εἶχε χαράξει. Ἦρξισε μόλις νὰ γλυκοχαράξῃ πέραν τῆς ἀγκάλης τοῦ Πλατανιά. Ἐφεξαν εἰς τὸν Στρουφλιά, ἀντικρὺ τοῦ τερπνοῦ δάσους τῶν

πιτών, ἐξ οὗ ἡ θέσις ὀνομάζεται Κουκουναριές. Τότε οἱ ἐπιβάται εἶδον ἀλλήλους ὑπὸ τὸ πρῶτον λυκόφως τῆς ἡμέρας, ὡς νὰ ἔβλεπαν ἀλλήλους πρώτην φοράν. Πρόσωπα ὡχρὰ καὶ χεῖλη μελανὰ, ρῖνες ἐρυθραὶ καὶ χεῖρες κοκαλιασμένοι. Ἡ θεία Μαλαμῶ εἶχεν ἀποκοιμηθῆ δις ἤδη ὑπὸ τὴν πρύμνην, ὅπου ἔσκεπε τὸ πρόσωπόν της μὲ τὴν μαύρην μανδήλαν ὡς τὴν ρῖνα, μὲ τὴν ρῖνα σχεδὸν ὡς τὰ γόνατα. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς εἶχε πάρει δύο τροπάρια παραπλεύρως αὐτῆς, ὄνειρευόμενος, ὅτι ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν κλίνην του, καὶ ἀπορῶν πῶς αὕτη ἐκινεῖτο εὐρύθμως ὡς βρεφικὸν λίκνον. Ὁ υἱὸς τοῦ παπαῶ ὁ Σπύρος ἔκαμνε συχνές μετάνοιες καὶ ὅσον αἷμα εἶχεν, εἶχε συρρεύσει ὅλον εἰς τὴν ρῖνα του, ἥτις ἦτο καὶ τὸ μόνον ὄρατὸν μέλος τοῦ σώματός του. Ἡ παπαδιά, ἐν τῇ εὐσεβεῖ φιλοστοργίᾳ της, εἶχε κρίνει, ὅτι ὤφειλε νὰ τὸν πάρῃ μαζί, ἀφοῦ δι' αὐτὸν ἦτο τὸ τάξιμον. Τὸν ἀπέσπασεν ἀποτόμως τῆς κλίνης, τὸν ἔνιψε καὶ τὸν ἐνέδυσσε μὲ διπλᾶ ὑποκάμισα, δύο φανέλες, χονδρὸν μάλλινον γελέκιον, διπλοῦν σακάκι κι ἐπανωφόρι, καὶ περιετύλιξε τὸν λαιμὸν μὲ χνοῶδες ὀλομάλλινον μανδύλιον, ποικιλόχρουν καὶ ραβδωτόν, μακρὸν καταπίπτον ἐπὶ τὸ στέρνον καὶ τὰ νῶτα. Τώρα παρὰ τὴν πρύμνην ἀριστερόθεν τοῦ παπαῶ καθημένη, ἀριστερὰ της εἶχε τὸν Σπύρον, καὶ ζητοῦσα αὐτομάτως νὰ ψηλαφήσῃ τοὺς βραχίονας καὶ τὸ στήθος, δὲν εὗρισκε σχεδὸν σάρκα ὑπὸ τὴν βαρεῖαν σκευήν, δι' ἧς εἶχε περιχαρᾶσαι τὸν υἱὸν της.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Κεχρεάν, συνέβη ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν Πανάγος προέλεγεν, ὁ δὲ Στεφανῆς δὲν ἠγνόει καὶ ὁ παπα-Φραγκούλης προέβλεπεν. Εἴτε τροπῇ εἰς τὸν μαῖστρον ἦτο, εἴτε ἀποθαλασσιά* καὶ «μπουκάρισμα* τοῦ κόρφου», τὰ κύματα ἤρχισαν νὰ ὀγκοῦνται κατὰ πρῶραν τοῦ μικροῦ σκάφους καὶ ἡ βάρκα, μὲ τὸ λευκὸν πανίον της καὶ μὲ τὸν φλόκον καὶ τὴν ἀντένα της, ἤρχισε νὰ σκιρτᾷ ἐπὶ τῶν κυμάτων, ὁμοίᾳ μὲ Ἑλληνοαλβανὸν χορεύοντα ἠρωικῶς χορούς, μὲ τὸν λευκὸν χιτῶνα ἀνεμίζοντα, μὲ τὸν ἕνα βραχίονα τριγωνοειδῆ εἰς τὴν μέσην, μὲ τὸν ἄλλον ὕψιτενῆ καὶ παίζοντα τὰ δάκτυλα. Αἱ γυναῖκες ἤρχισαν νὰ δειλιῶσιν. Ἡ θεία Μαλαμῶ ἠρώτα τὸν παπά, ἂν δὲν ἦτο καλὸν ν' ἀποβιβασθῶσι καὶ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Κεχρεάν νὰ λειτουργήσωσιν, ὅπως ἐορτάσωσιν ἐκεῖ τὰ Χριστού-

γεννα. Ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ζαλισθεὶς ἐζάρωσεν εἰς μίαν γωνίαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιβάται μεγάλως ἀνησυχούν. Μόνον δύο ἄνδρες δὲν ἐδειλίασαν, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ παπα-Φραγκούλης.

Εἷς τῶν ἐπιβατῶν ἐπρότεινε ν' ἀράξωσι προσωρινῶς εἰς τὴν Κεχρεάν, ἕως οὔτου κοπάσῃ ὁ ἄνεμος. Ὁ Στεφανῆς καὶ ὁ ἱερεὺς συνεννοοῦντο διὰ νευμάτων. Ἀπεῖχον ἀκόμη ἀπὸ τὸ Κάστρον ὑπὲρ τὰ τρία μίλια. Δύο μέσα ἠδύναντο νὰ δοκιμάσωσιν, ἂν τὰ εὕρισκαν τελεσφόρα : ἢ νὰ συστειλῶσι τὰ ἰστία καὶ νὰ προχωρήσωσι μὲ τὰς κώπας, καταφρονοῦντες τὸν ἀφόρητον διὰ τὰς γυναῖκας μάλιστα σάλον, περιβρεχόμενοι ἀπὸ τὰ θραυόμενα καὶ εἰσπηδῶντα εἰς τὸ σκάφος κύματα, ριγοῦντες καὶ δεινῶς πάσχοντες, ἢ ν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ νὰ δοκιμάσωσιν, ἂν θὰ εὕρισκον δρομίσκον τινά, ὄχι πολὺ πλακωμένον ἀπὸ τὴν χιόνα, ὥστε νὰ εἶναι βατὸς εἰς ἀνθρώπους. Πτυάρια καὶ ἀξίνας δυὸ τρεῖς εἶχε πάρει μαζί του ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, προβλέπων, ὅτι ἴσως θὰ ἐχρησίμευον, διὰ ν' ἀνοίξῃ δρόμον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀποκλεισμένου ἀδελφοῦ του. Ὁ παπα-Φραγκούλης ἀπεφάνθη, ὅτι, ἀφοῦ ἐξ ἅπαντος θὰ ἐνούχτωναν, κάλλιον θὰ ἦτο νὰ δοκιμάσωσιν τὸ πρῶτον, διότι κέρδος θὰ ἦτο, εἶπεν, ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν ἠδύναντο, νὰ προχωρήσωσι διὰ θαλάσσης, καὶ ὕστερον θὰ εἶχον καιρὸν νὰ καταφύγωσι καὶ εἰς τὴν δευτέραν μέθοδον.

Ἦδη ὁ ἥλιος, ἐπιφανεὶς ἀκόμη μίαν φορὰν, ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν. Ἦτο τρίτη καὶ ἡμίσεια ὥρα. Καὶ ὁ ἥλιος ἐχαμήλωνεν, ἐχαμήλωνε. Καὶ ἡ βερκούλα τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ, μὲ τὸ ἀνθρώπινον φορτίον της, ἐχόρευεν, ἐχόρευεν ἐπάνω εἰς τὸ κύμα, πότε ἀνερχομένη εἰς ὑγρὰ ὄρη, πότε κατερχομένη εἰς ρευστὰς κοιλάδας, νῦν μὲν εἰς τὴν ἀκμὴν νὰ καταποντισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον, νῦν δὲ ἐτοιμὴ νὰ κατασυντριβῇ κατὰ τῆς κρημνώδους ἀκτῆς. Καὶ ὁ ἱερεὺς ἔλεγε μέσα του τὴν Παράκλησιν ὅλην.

Τέλος ἤρχισε νὰ σκοτεινιάζῃ. Ἐνούκτωσεν ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, καθ' ἣν θὰ ἔβλεπον ἀντικρὺ τὸ Κάστρον, οὐ ἀπεῖχον τώρα δύο ἀκόμη μίλια. Νέφη συσσωρευμένα πρὸς ἀνατολὰς ἡμπόδιζον νὰ φανῇ τὸ παρήγορον φέγγος τῆς σελήνης. Ἄλλ' ὁ ἄνεμος, ἀντὶ νὰ πέσῃ, ἐδυνάμωνε καὶ ἀγρίευε καὶ ἐθέριε, καὶ

ὁ πλοῦς κατέστη ἀδύνατος τοῦ λοιποῦ. Δὲν ἔβλεπον οὔτε ἐμπρὸς οὔτε δεξιὰ τίποτε, εἰμὴ δύο ὄγκους φαιούς, ἀμαυρούς. Εὐτυχῶς ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς ἐγνώριζε καλὰ τὸ μέρος.

— Ἐδῶ, ἐδῶ εἶν' ἓνα λιμανάκι, παπά.

— Θυμᾶσαι καλά, Στεφανή;

— Ὅπως ξέρεις ἡ ἀγιοσύνη σου τὰ γράμματα τῆς ἐκκλησίας ἀπ' ὄξου, παπά, ἔτσι κι ἐγὼ τὰ ξέρω ἀπ' ὄξου ὅλα τὰ λιμανάκια, τοὺς κάβους καὶ τὶς ἀμμουδιὲς καὶ ξέρες.

Καὶ προσήγγισαν μὲ πολὺν κόπον καὶ ἀγῶνα καὶ βάσανον, βρεγμένοι, θαλασσοπνιγμένοι, μισοπαγωμένοι.

Ἐπῆρχεν ἓν θαλάσσιον μάρμαρον, ὡς φυσικὴ ἀποβάθρα, πότε καλυπτόμενον ἀπὸ τὸ κῦμα, πότε ἀνέχον ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Τὴν φορὰν ταύτην τὸ ἐκάλυπτε καὶ δὲν τὸ ἐκάλυπτε τὸ κῦμα. Ἐπλησίασαν καὶ ἠσθάνθησαν πάραυτα τὸ εὐάρεστον αἴσθημα τῆς παύσεως τοῦ σάλου καὶ τῆς προσεγγίσεως εἰς σκεπαστὸν καὶ εὐλίμενον μέρος.

— Πάντα κατευόδιο ! εἶπε ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, ὅστις τότε ἐξεζαλίσθη κι ἐστάθη εἰς τοὺς πόδας του.

Ἐπήδησαν ἔξω· ἐξεφόρτωσαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ ἠλάφρυναν τὴν βάρκαν. Ἀνάμεσα εἰς τὸ μάρμαρον καὶ εἰς τὴν κρημνῶδη ἀκτὴν ἐσχηματίζετο μικρὰ ἀμμουδιά, ὅση θὰ ἤρκει, διὰ νὰ σύρῃ ἀλιεὺς τὴν ψαροπούλαν του, γειρμένην ἐπὶ τὴν μίαν πλευρὰν ἐπὶ τῆς ἄμμου, καὶ νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν νὰ κοιμηθῇ θεωρῶν τοὺς ἀστέρας.

— Τώρα νὰ σύρωμε τὴ βάρκα, παπά, εἶπεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς, κι ὕστερα οἱ ἄνδρες νὰ φορτωθοῦνε ὅλα τὰ πράγματα καὶ ν' ἀρχίσωμε σιγὰ σιγὰ ν' ἀνεβαίνωμε. Ἄς πάρουν κι οἱ γυναῖκες ὅ,τι μποροῦν.

Ἐσوران τὴν λέμβον. Ἦναψαν τὰ δύο φανάρια ποῦ εἶχαν. Ὁ Βασίλης ἔλαβε τὰ πτυάρια καὶ τὰς ἀξίνας του καὶ ἀπομακρυνθεὶς προσωρινῶς ἤρχισε νὰ κατοπτεύῃ ποῦ θὰ εὕρισκε μονοπάτι ὄχι πολὺ πατημένον ἀπὸ τὴν χιόνα, ὥστε νὰ δύνανται ἄνθρωποι νὰ βαδίσωσιν. Ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς τὸ Κάστρον, τὸ ὅποιον διεκρίνετο ὡς πελώριος ἀμαυρὸς ὄγκος ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἡ ὁδὸς δὲν θὰ ἦτο πλέον τῆς ὥρας, ἀλλ' εἰς ἣν κατὰ-

στασιν ἦτο τώρα ὁ δρόμος ἀπὸ τὰς χιόνας, τίς οἶδεν, ἂν θὰ ἦρκει καὶ τὸ τριπλάσιον τοῦ χρόνου, ὅπως φθάσωσιν. Ἐδείπνησαν ὄλοι ἐπὶ ποδὸς μὲ δίπυρα καὶ μὲ ἐλαίας.

Ὁ Βασίλης ἐπανελθὼν ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνεῦρε τὸ μονοπάτι, πλακωμένον πολὺ ἀπὸ τὴν χιόνα, ἀλλ' ὅτι μὲ πολὺν κόπον, ἂν προπορεύωνται δύο ἄνθρωποι καὶ ξεχιονίζουσι, ἐλπίζει νὰ φθάσουν εἰς τὸ Κάστρον τὸ γρηγορώτερον... ἕως τὰ μεσάνυκτα. Ἐφορτώθησαν τὰς ἀποσκευάς. Ὁ κύριος Ἀλεξανδρῆς ἔλαβε τὸ ἕνα φανάρι καὶ μία τῶν γυναικῶν τὸ ἄλλο. Ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς, ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ υἱὸς του ἔλαβον τὰ πτυάρια καὶ τὰς ἀξίνας καὶ προπορευόμενοι ἤρχισαν νὰ ξεχιονίζουσι. Ὁ δρομίσκος ἀνήρχετο ἔρπων εἰς τὸν κρημνὸν κατ' ἀρχάς, εἶτα κατήρχετο εἰς ἕν παραθαλάσσιον κοίλωμα. Ἐπάτου προσεκτικῶς, ὡς νὰ ἐμετροῦσαν τὰ βήματά των.

Ἡ σελήνη εἶχεν ἀπαλλαγῆ τῶν νεφῶν καὶ προσεπάθει νὰ φέγξῃ τὸν δρόμον μὲ τὸ κρυερὸν φῶς της. Ἐνίοτε ἔχαναν τὸ χάραγμα τοῦ δρόμου, ἀπεπλανῶντο κι εὐρίσκοντο αἴφνης ἐπὶ τῆς κορυφῆς πελωρίων βράχων, κάτω τῶν ὁποίων ἄβυσσος ἤνοιγε τὸ στόμα της, καὶ πάλιν κατέβαινον μὲ τρεμουλιαστά γόνατα, κρατούμενοι ἐκ τῶν πετρῶν καὶ τῶν θάμνων.

Ἐπλησίαζε μεσάνυκτα, ὅταν ἔφθασαν ὑπὸ τὴν γέφυραν τοῦ Κάστρου, μισοπνιγμένοι, παγωμένοι, ἄλμυροὶ ἀπὸ θάλασσαν καὶ λευκοὶ ἀπὸ χιόνα, μελανιασμένοι τὰ χεῖλη, ἀλλὰ θερμοὶ τὴν καρδίαν.

Ἐκεῖ ἐπάνω, πρὶν διέλθωσι τὴν γέφυραν, ἀπὸ τὴν σιδερόπορταν τοῦ Κάστρου ἠκούσθησαν φωναί :

— Ποιοὶ εἶστε ; Ποιοὶ εἶστε ;

Καὶ ἀντήχησε βαρὺς ὁ τριγμὸς τῶν ἐσκωριασμένων στροφῶν, ὡς νὰ ἐδοκίμαζέ τις νὰ κλείσῃ ἔσωθεν τὴν σιδηρᾶν πύλην. Ἠκούσθη δὲ καὶ μικρὸς κρότος, ὡς ὁ τῆς ὑψώσεως σκανδάλης τουφεκίου.

— Καλοὶ ! καλοὶ ! πατριῶτες ! ἀπήντησεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς. Μὰ ἐσεῖς ποιοὶ εἶστε ;

— Πέτε μας τὰ ὀνόματά σας.

— Ἐμεῖς εἵμαστε... ἤρχισεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς, καὶ συγχρόνως διὰ τοῦ βλέμματος ἐσυμβουλευέτο τὸν παπᾶν.

— Μπά! αὐτὴ εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ ἀδελφοῦ μου! ἀνέκραξεν ὁ Βασίλης τῆς Μυλωνοῦς.

Καὶ εἶτα ἐντείνας τὴν φωνήν:

— Ἄργύρη! ἐγὼ εἶμαι!... ἐφώνησε.

— Τόσο καλύτερα... μᾶς ἔβγαλαν κι ἀπὸ ἕναν κόπο, ἐπιθύρυσεν ὁ ἱερεὺς.

Ἄνέβησαν εἰς τὸ Κάστρον, ὅπου συνήντησαν τὸν Ἄργύρην τῆς Μυλωνοῦς καὶ τὸν σύντροφόν του τὸν Γιάννην τὸν Νυφιώτην. Οὗτοι ἐν ὀλίγοις διηγήθησαν, πῶς τοὺς εἶχε κλείσει τὸ χιόνι ἐπάνω στὸ Στοιβωτό, ὅπου ἐτρύπωσαν δύο ἰύκτας εἰς μίαν σπηλιάν, καὶ πῶς τὴν προχθές, ἤτοι εἰς τὰς 22 τοῦ μηνός, ἐλθόντες τοὺς ἀπελευθέρωσαν ἐκεῖθεν, ἐκτοπίσαντες μεγάλους ὄγκους χιόνος, δύο αἰγοβοσκοί, ὁ Γιαλῆς ὁ Κόνιζας καὶ ὁ Γιώργης ὁ Μπάντας, οἵτινες καὶ εὕρισκοντο τὴν στιγμὴν ταύτην μετ' ὄλον τὸ αἰπόλιόν των εἰς τὸ φρούριον.

Τὸ φρούριον τοῦτο, ὅπερ ἀλλαχοῦ περιεγράψαμεν¹, ἦτο γιγαντιαῖος βράχος φυτρωμένος ἐκεῖ παρὰ τὸ πέλαγος, προεκβολὴ τῆς γῆς πρὸς τὸν πόντον, ὡς νὰ ἔδειχνεν ἡ ξηρὰ τὸν γρόνθον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ τὴν προεκάλει: φοβερὸς μονοκόμματος γρανίτης ἀλίκτυπος*, ὅπου γλαῦκες καὶ λάροι ἤριζον περὶ κατοχῆς, διαφιλονικούντες, ποῦ ἀρχίζει ἡ κυριότης τοῦ ἐνός καὶ ποῦ σταματᾷ ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἄλλου. Προσφιλῆς σκοπὸς τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν γειτόνων του, τοῦ Καϊκίου* καὶ τοῦ Ἄργέστου*, ὧν τὸ στάδιον εὐρὺ ἐκτείνεται ἀνὰ μέσον τῆς Χαλκιδικῆς, τοῦ Θερμαϊκοῦ, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πηλίου· μεμονωμένος ὑψιτενῆς βράχος, ἐφ' οὗ οἱ κάτοικοι ἐξ ἀνάγκης εἶχαν κλεισθῆ διὰ φύλαξιν κατὰ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν βαρβάρων, ἐγκαταλιπόντες αὐτὸν ἔρημον μετὰ τὸ 1821, ὅτε ἐκτίσθη ἡ σημερινὴ μεσημβρινὴ πολίχνη.

Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐσώζοντο ἀκόμη οἰκίαι τινὲς με

¹ Λεπτομερέστερα περιγράφει τὸ Κάστρον, τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς Σκιαθοῦ, ὁ Παπαδιαμάντης εἰς τὸ διήγημά του «Φτωχὸς Ἄγιος». (Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν τῶν Γυμνασίων παλαιοῦ τύπου, σελ. 15-33). (μ. χ. ο.)

τάς στέγας καί τὰ πατώματά των ἐντός τοῦ φρουρίου, ἀλλά τελευταῖον, ὁ ὄκνος τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ νὰ ἐπισκέπτονται τὸ Κάστρον συχνότερα, εἶχε καταστήσει ἐρειπίων σωρὸν τὸ Κάστρον. Ἐντεῦθεν ἀμελήσαντες καὶ οἱ ἐφημέριοι τῆς σημερινῆς πολίχνης, ἄφηναν ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἀλειτούργητον τὸν ναὸν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς.

Ὁ ναὸς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἦτο ἡ παλαιὰ μητρόπολις τοῦ φρουρίου. Ὁ ναῖσκος, πρὸ ἑκατονταετηρίδων κτισθεὶς, ἴστατο ἀκόμη εὐπρεπῆς καὶ ὄχι πολὺ ἐφθαρμένος. Ὁ παπα-Φραγκούλης καὶ ἡ συνοδεία του φθάσαντες εἰσῆλθον τέλος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ καρδία των ἠσθάνθη θάλπος καὶ γλυκύτητα ἄφατον. Ὁ ἱερεὺς ἐψιθύρισε μετ' ἔνδομύχου συγκινήσεως τὸ « Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου » καὶ ἡ θεῖα Μαλαμῶ ἔδεσε μέγα σάρωθρον ἐκ στοιβῶν* καὶ χαμοκλάδων καὶ ἤρχισε νὰ σαρώνῃ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, ἐνῶ αἱ γυναῖκες αἱ ἄλλαι ἤναπτον ἐπιμελῶς τὰ κανδήλια καὶ ἤναψαν μέγα πλῆθος κηρίων εἰς δύο μανουάλια καὶ παρεσκεύασαν μεγάλην πυρὰν μὲ ξηρὰ ξύλα καὶ κλάδους εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ, ὅπου ἐσχηματίζετο μακρὸν στένωμα παράλληλον τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου, κλειόμενον ὑπὸ σωζομένου ὀρθοῦ τοιχίου γείτονος οἰκοδομῆς, καὶ ἐγέμισαν ἄνθρακας τὸ μέγα πύραυνον, τὸ σωζόμενον ἐντός τοῦ ἱεροῦ βήματος, καὶ ἔθεσαν τὸ πύραυνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ρίψασαι ἄφθονον λίβανον εἰς τοὺς ἄνθρακας. Καὶ ὠσφράνθη Κύριος ὁ Θεὸς ὁσμὴν εὐωδίας.

Ἐλαμψε δὲ τότε ὁ ναὸς ὄλος καὶ ἤστραψεν ἐπάνω εἰς τὸν θόλον ὁ Παντοκράτωρ μὲ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιβλητικὴν μορφήν καὶ ἠκτινοβόλησε τὸ ἐπίχρυσον καὶ λεπτουργημένον μὲ μυρίας γλυφὰς τέμπλον, μὲ τὰς περικαλλεῖς τῆς ἀρίστης βυζαντινῆς τέχνης εἰκόνας του, μὲ τὴν μεγάλην εἰκόνα τῆς Γεννήσεως, ὅπου « Παρθένος καθέζεται τὰ Χερουβεὶμ μιμουμένη », ὅπου θεσπεσίως μαρμαίρουσιν αἱ μορφαὶ τοῦ θείου Βρέφους καὶ τῆς ἀμώμου Λεχοῦς, ὅπου ζωνταναὶ παρίστανται αἱ ὄψεις τῶν ἀγγέλων, τῶν μάγων καὶ τῶν ποιμένων, ὅπου νομίζει τις, ὅτι στίλβει ὁ χρυσός, εὐωδιάζει ὁ λίβανος καὶ βαλσαμώνει ἡ σμύρνα, καὶ ὅπου φαντάζεται τις ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὅτι ἀκούει τὸ « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ! »

“Όταν ἔφθασαν εἰς τὸ Κάστρον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Χριστοῦ, τόσον θάλαπος ἐθώπευσε τὴν ψυχὴν των, ὥστε, ἂν καὶ ἦσαν κατάκοποι καὶ ἐνύσταζόν τινες αὐτῶν, ἤσθάνθησαν τόσον τὴν χαρὰν τοῦ νὰ ζῶσι καὶ τοῦ νὰ ἔχωσι φθάσει αἰσίως εἰς τὸ τέλος τῆς πορείας των, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, ὥστε τοὺς ἔφυγε πᾶσα νύστα καὶ πᾶσα κόπωσης. Οἱ αἰπόλοι, εὐρόντες ἐνασχόλησιν καὶ πρόφασιν, ὅπως καπνίζωσι καθήμενοι καὶ ἐνίοτε ὅπως ἐξαπλώνωνται καὶ κλέπτωσιν ἀπὸ κανένα ὕπνου τυλιγμένοι μὲ τίς κάπες των παρὰ τὸ πῦρ, εἶχον ἀνάψει ἕξω δύο πυρσούς, τὸν ἕνα ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος, τὸν ἄλλον πρὸς τὸ βόρειον μέρος.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἡ θερμότης ἦτο λίαν εὐάρεστος τῇ βοήθειᾳ τῶν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πυρῶν. Καὶ εἶχον σωρεύσει παμπόλλας δέσμας ξηρῶν ξύλων καὶ κλάδων οἱ ἐκεῖ καταφυγόντες αἰπόλοι μὲ τὰς ὀλίγας αἶγας καὶ τὰ ἐρίφιά των, ὅσα δὲν εἶχον ψοφήσει ἀκόμη ἀπὸ τὸν βαρὺν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου, οἱ τραχεῖς αἰπόλοι, οἵτινες εἶχον σώσει καὶ τοὺς δύο ὑλοτόμους ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς χιόνος. Καὶ εἶτα ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητὸν καὶ ἐψάλη ἡ λιτὴ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἑορτῆς, μεθ’ ὃ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἤρχισε τὰς ἀναγνώσεις.

Αἴφνης ἠκούσθησαν φωναὶ ἕξωθεν τοῦ ναοῦ. Ἐξῆλθόν τινες τῶν ἀνδρῶν νὰ ἴδωσι τί τρέχει. Ἐξῆλθε κι ἡ θεῖα Μαλαμῶ. Κι ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἔμεινε μὲ τὰ γυαλιὰ εἰς τὰ ὄμματα βλέπων πρὸς τὴν θύραν ἀριστερά του καὶ διέκοψε τὴν ψαλμωδίαν του. Ὁ παπὰς ἔρριψε αὐστηρὸν βλέμμα πρὸς τὸν ψάλτην καὶ τὸν ἐκάρφωσεν εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰς φωνὰς εἶχον ρίξει ὁ εἷς τῶν αἰπόλων καὶ ὁ εἷς τῶν ὑλοτόμων, οἵτινες ἔτυχον καθήμενοι παρὰ τὸν πυρσὸν ἀνατολικῶς τοῦ ναῖσκου. Διὰ τῶν φωνῶν τούτων εἶχον ἀπαντήσει εἷς τινὰς κραυγὰς ἐλθούσας ἀπ’ ἀντικρὺ ἐκ τῆς θαλάσσης.

Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ Κάστρου καὶ τῆς βραχῶδους ἀκτῆς τοῦ Κουρούπη ἐσηματίζετο ἐπισφαλῆς ὄρμος, ὁ Μικρὸς Γιαλός. Αἱ κραυγαὶ ἤρχοντο ἀκριβῶς ἐκ τῆς γειτονιᾶς τῶν ἀπεσπασμένων βράχων καὶ σκοπέλων ὑπὸ τὴν φοβερὰν ἀκτὴν τοῦ Κουρούπη.

Παρήλθε πολλὴ ὥρα ἕως οὗ ἐννοήσωσι τί τρέχει. Ὅλοι

σχεδόν οί ἐκκλησιαζόμενοι εἶχον ἐξέλθει τοῦ ναοῦ. Ἐμειναν μόνοι ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐκρατεῖτο ἀκλόνητος εἰς τὸ χρέος του, φορεμένος ἤδη τὰ ἱερά ἄμφια, ἐτοιμαζόμενος νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν προσκομιδὴν, καὶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς, τὸν ὁποῖον ἐκράτει τὸ βλέμμα τοῦ ἱερέως.

Ἐν τούτοις, κατ' εἰκασίαν μᾶλλον ἢ ἐκ βεβαίας πληροφορίας, ἐνόησαν, ὅτι ἐκεῖ ὑπὸ τὸ Κουρούπη εἶχε προσαράξει πλοῖον ἀπὸ τοῦ πελάγους ἐρχόμενον. Ἡ σελήνη εἶχε δύσει καὶ ὁ πυρσὸς δὲν ἔρριπτε πόρρω τὸ φῶς. Ἐβλεπον ἀμυδρῶς ἐκεῖ ἀπέναντι, εἰς ἀπόστασιν μιλίου σχεδόν, ἐπὶ τοῦ μαυρισμένου ὄγκου τῶν ἀλικτύπων βράχων, ἔβλεπον σῶμά τι ἀμυδρῶς κινούμενον, μελανώτερον τῶν βράχων. Ἀντήχουν ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτός, μεγεθυνόμενοι ὑπὸ τὰς ἠχοὺς, κραυγαὶ ἀγωνίας καὶ ταραχῆς, ὅμοιαι μὲ ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἐκχύνουσι κινδυνεύοντες ἄνθρωποι ἢ ναυαγοὶ σαστισμένοι.

Οἱ ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ ρίψωσιν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὄσα κλαδιά εἶχον πρόχειρα ἀκόμη, σχηματίζοντες ὀγκωδεστέραν τὴν φλόγα. Ἄλλο μέσον βοηθείας δὲν εἶχον ταχύ.

Ἐν τούτοις ὁ Στεφανῆς ὁ πορθμεὺς καὶ ὁ Μπάντας καὶ ὁ Νυφιώτης, ὁ Γιάννης καὶ ὁ Ἀργύρης καὶ ὁ ἀδελφὸς του, ἔλαβον ἀνὰ ἓνα δαυλὸν καὶ τὰ δύο φανάρια καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθωσι τρέχοντες εἰς τὸν Μικρὸν Γιαλόν. Ἄλλ' ἂν ὁ κρημνώδης δρομίσκος δὲν ἦτο χιονισμένος, θὰ ἐχρειάζετο σχεδόν ἡμίσεια ὥρα, διὰ νὰ κατέλθῃ τις ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Κάστρον, καὶ τώρα ὅπου ἦτο χιονισμένος καὶ τώρα ὅπου ἦτο νύξ, τρίτη ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυκτα, οὔτε μία ὥρα δὲν ἤρκει. Εἰς μίαν δὲ ὥραν ἠδύναντο νὰ κατασυντριβῶσι δεκάδες πλοίων καὶ νὰ πνιγῶσιν ἑκατοντάδες ἀνθρώπων.

Οὐχ ἦττον οἱ ἄξεστοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, ἐκ τῆς αὐθορμήτου ἐκείνης φιλανθρωπίας, ἣτις εἶναι οἰονεὶ φυσικὴ ὁρμή, ὡς συμπάθεια τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν σάρκα, καὶ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον αἴσθημα τὸ συγκινοῦν τὴν καρδίαν μετὰ τὴν πρῶτην ἐκπληξιν καὶ πρὶν προφθάσασα πνεύση ἢ παγερὰ πνοὴ τῆς φιλαυτίας καὶ ἀδιαφορίας, οἱ ἄνθρωποι, λέγω, ἐκεῖνοι ἔλαβον τοὺς δαυλοὺς των κι ἔτρεξαν ἔξω τῆς πύλης καὶ τῆς γεφύρας καὶ ἤρχισαν νὰ τρέχωσι τὸν κατήφορον.

Οί λοιποί μείναντες ἐπάνω ἡσυχολοῦντο ν' ἀνανεῶσιν ὄλονεν τὴν φλόγα μὴ παύοντες νὰ ρίπτωσι ξηρὰ κλαδία εἰς τὸ πῦρ.

Παρηλθεν ὀλίγη ὥρα. Ὁ ἱερεὺς ἀργὰ ἀργὰ ἐμβήκεν εἰς τὴν λειτουργίαν ἐλπίζων νὰ ἤρχοντο ἐν τῷ μεταξύ καὶ οἱ ἀπόντες. Ἄλλ' ἡ λειτουργία προυχώρει καὶ ψυχὴ δὲν ἐφαίνετο. Τέλος εἰς τὸ « Μετὰ φόβου Θεοῦ » ἐπέστρεψαν πρῶτοι οἱ τελευταῖοι ἐξεληθόντες πρὸς ἐπισκόπησιν, εἶτα εἰσηλθεν ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλόν, καὶ μετ' αὐτὸν τρεῖς ἄγνωστοι μὲ ναυτικὰ ἐνδύματα καὶ μὲ κηρωτοὺς ἐπενδύτας. Ἔφθασαν ὄλοι ἀκριβῶς, ὅπως ἀσπασθῶσι τὰς εἰκόνας καὶ λάβωσι τὸ ἀντίδωρον.

Ἐνῶ ὁ κύρ Ἀλεξανδρῆς ἀνεγίνωσκε τὸ « Εὐλογήσω τὸν Κύριον », οἱ ἄνδρες ἐξηγοῦντο ταπεινῇ τῇ φωνῇ τὰ συμβάντα. Τὸ ἐξοκεῖλαν πλοῖον ἦτο τὸ γολετί* τοῦ καπετὰν Κωνσταντῆ τοῦ Λημνιαραίου, αὐτοπροσώπως παρόντος ἐκεῖ. Ὁ ἴδιος, ἀνὴρ μεσηλιξ, βραχὺς τὸ σῶμα, μὲ ἀδρὸν μύστακα, διηγεῖτο τὰ ἐξῆς :

Πρὸ δύο ἡμερῶν ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὴν Δάφνην, τὸν μεσημβρινὸν ὄρμον τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ἀλλ' ὁ βοριάς τὸν ἐξούρισε, αἱ ἄλυσίδες τῶν ἀγκυρῶν του ἐκόπησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ ἀνέμου, καὶ παρεσύρθη διὰ μιᾶς δέκα μίλια μακράν. Μάτην προσεπάθησε μὲ ὄλας τὰς δυνάμεις του νὰ προσεγγίση εἰς τὸν Κωφόν, τὸν γνωστὸν ὄρμον τῆς Συκιάς, τοῦ μεσαίου λαιμοῦ τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἅμα εἰσπλεύση τις, δὲν βλέπει πλέον πόθεν εἰσέπλευσεν, ἀλλ' ὅπου δυσκόλως εἰσπλέει τις. Ὁ ὄρμος ὁμοιάζει μὲ λίμνην μεσόγειον, μὴ ἔχουσαν ὁρατὸν στόμιον, τόσον εἶναι ἀσφαλῆς. Καὶ τὸ γολετί ξυλάρμενον μὲ ματαίας προσπαθείας παρεσύρθη ὑπὸ τῆς τρικυμίας πρὸς τὰς νήσους, ὅπου τὴν νύκτα ἐκείνην τῶν Χριστουγέννων οἱ ἀγωνιῶντες ναυβάται εἶδον ἕξαφνα φῶς, ὡς φάρον ὀδηγοῦντα αὐτούς, τοὺς πυρσοὺς, οὓς εἶχον ἀνάψει ἔμπροσθεν τοῦ ναῖσκου τοῦ Χριστοῦ οἱ τραχεῖς αἰπόλοι. Ὁ πυρσὸς ἐκεῖνος ἐφάνη πρὸς αὐτούς ὡς θεῖον πράγματι θαῦμα, ὡς νὰ ἐθερμαίνοντο περὶ αὐτὸν ἀγραυλοῦντες* οἱ ποιμένες ἐκεῖνοι, οἱ ἀκούσαντες τὸ « Δόξα ἐν ὑψίστοις ». Ἐπλησίασαν φερόμενοι μᾶλλον ἢ πλέοντες πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

Ἐφεξεν ὁ Θεὸς τὴν χαρμόσουν ἡμέραν καὶ οἱ αἰπόλοι ἐφι-

λοτιμήθησαν νὰ σφάξωσι καὶ ψήσωσι δύο τρυφερά ἐρίφια, ἐνῶ οἱ δύο ὑλοτόμοι εἶχαν φέρει ἀπὸ τὸ βουνὸν πολλὰς δωδεκάδας κοσσύφια ἀλατισμένα καὶ ὁ Καπετὰν Κωνσταντῆς ἀνεβίβασεν ἀπὸ τὸ γολετί, τὸ ὁποῖον οὐδένα κίνδυνον διέτρεχεν, ὅπως ἦτο καθισμένον, ἂν δὲν ἔπνεε νότος ἀπὸ τῆς ξηρᾶς νὰ τὸ ἀπωθήσῃ πρὸς τὸ πέλαγος, ἀνεβίβασε δύο ἀσκούς γενναίου οἴνου καὶ ἔν καλάθιον μὲ αὐγά καὶ κασκαβάλι τῆς Αἴνου καὶ ἡμίσειαν δωδεκάδα ὄρνιθας καὶ μικρὸν βυτίον μὲ σκομβρία. Καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἠύφρανθησαν, ἑορτάσαντες τὰ Χριστοῦγεννα μετὰ σπανίας μεγαλοπρεπειας ἐπὶ τοῦ ἐρήμου ἐκείνου βράχου. Τὴν νύκτα ἐκοιμήθησαν ἐν μέσῳ ἀφθόνων πυρῶν, μὲ ἀρκετὰ σκεπάσματα, ὅσα καὶ οἱ ἐκ τῆς πολίχνης πανηγυρισταὶ εἶχαν φέρει μεθ' ἑαυτῶν καὶ οἱ αἰγοβοσκοὶ εἶχαν εἰς τὸ Κάστρον καὶ ὁ ἐκ Λήμνου φιλότιμος караβοκύρης ἐκόμισεν ἀπὸ τὸ πλοῖον του.

Τὴν ἐπαύριον ὁ ἄνεμος ἐκόπασε, τὸ ψῦχος ἠλαττώθη πολὺ, κὶ ἐπωφελούμενοι τὴν ἀνακωχὴν τοῦ χειμῶνος ἀπεφάσισαν ν' ἀπέλθωσιν. Ὁ μπαρμπα-Στεφανῆς καὶ ὁ υἱὸς του μετὰ δύο ἄλλων βοηθῶν ἐπανῆλθον εἰς τὴν μικρὰν ἀμμουδιὰν ὑπὸ τὰ Μποστάνια, καθείλκυσαν τὴν λέμβον, ἐπέβησαν αὐτῆς καὶ κάμψαντες τὸ Κάστρον τὴν ἔφεραν εἰς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος. Τῇ βοηθείᾳ τῆς δυνατῆς βάρκας τοῦ μπαρμπα-Στεφανῆ καὶ τῆς μικρᾶς φελούκας τοῦ Λημνίου κυβερνήτου, τόσοι βραχίονες συμπονήσαντες δὲν ἐβράδυναν νὰ ξεκαθίσωσιν ἀπὸ τὴν ἄμμον τὸ γολετί, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε πάθει τίποτε, ἀλλ' ἐφαίνετο ὡς μαλακῶς πλαγιασμένον καὶ ἀναπαυόμενον κατόπιν πολλῶν κόπων. Καὶ ἀποχαιρετήσαντες τοὺς αἰπόλους, ἐπεβίβασθησαν οἱ μὲν εἰς τὸ γολετί, οἱ δὲ εἰς τὴν βάρκαν, πότε ρυμουλκουμένην, πότε ρυμουλκουσάν. Μὲ ἰστία καὶ μὲ κώπας πλέοντες διὰ τῆς βορειοανατολικῆς ὁδοῦ τὴν φορὰν ταύτην, ὡς συντομωτέρας καὶ εὐπλωτέρας εἰς τὴν κάθοδον, ἔφθασαν αἰσίως εἰς τὴν πολίχνην.

Περιοδικὸν «Ἑστία», 1892.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

ΔΥΣΙΣ ΗΜΕΡΑΣ

Ὁ ἥλιος ὀλοένα κατεβαίνει, κατεβαίνει, Γέρνει, γέρνει. Πέφτει, πέφτει. Τώρα ἄστραψε εἰς ἐκεῖνο ἐκεῖ τὸ τζάμι, τώρα ἔλαμψε εἰς ἐκεῖνο ἐκεῖ τὸ κύμα. Κατεβαίνει, γέρνει, πέφτει, χωρίς νὰ φαίνεται κὰν ὅτι κινεῖται, δίχως ν' ἀφήνῃ ἴχνος, ἀνάλαφρα, σιγά. Κατεβαίνει, κατεβαίνει, γέρνει, γέρνει, πέφτει, πέφτει. Τώρα ρόδισε εἰς ἐκεῖνο ἐκεῖ τὸ πλάγι, τώρα χρύσωσε εἰς ἐκείνη ἐκεῖ τὴ ράχη. Κατεβαίνει, κατεβαίνει, γέρνει, γέρνει, πέφτει, πέφτει, κατέβηκε, κατέβηκε, ἔκλινε, ἐγύρισε, ἔφτασ' ἔως ἐκεῖ κάτω, ὡς τὸ μαῦρο σύγνεφο, τὸ μέγα, τὸ ἐκτεινόμενον ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος.

Καὶ διὰ μιᾶς, βιαίως, στιγμιαίως, ἐχώθη μέσα εἰς αὐτό, ἐκρύφθηκε, ὀλόσωμος, ὀλόβολος, ἐχάθη ἀποτόμως. Θάλεγες, ὅτι στόμα τέρατος ἐνεδρεῦον, ἀναμένον, πλησιάσαντα τὸν ἄρπαξε, τὸν τράβηξε εἰς τὰ βάθη του, τὸν ρούφηξε, τὸν χώνεψε, τὸν κατεβρόχθισε λαιμάργως, ξανακλείσθηκε ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ τότε μαῦραι πλάκες ἀπλώνονται ἐπάνω εἰς τὰ νερά, τὰ βουνὰ σκυθρωπάζουν ζοφερά, ὡσὰν πέπλος πένθους φαίνεται ἔξαφνα τυλίξας τὴν πόλιν καὶ τὸν κάμπον, σκοτεινιάζουν τὰ συννεφάκια ὡσὰν λυπημένα. Θαμπωμένος ὁ οὐρανὸς δὲν φέγγει πλέον, σκιασθεὶς ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Ὡς ὑπόκωφος ἀνεβαίνει ὁ θόρυβος τῆς πόλεως, διπλωμένος μέσα εἰς τὴν ἀχλύν. Ἀκίνητη ἡ πεδιάδα, ἄλαλη, ὡς συμμαζωμένη, φαίνεται νεκρωθεῖσα πρὸς στιγμὴν ἐξ ὀλοκλήρου.

Δεσμώτης θεῖος, ἐμπεσὼν εἰς ἐχθρὰν παγίδα, ἀπομένει ἀόρατος, ἀθέατος, μαντεύεις ὅτι ἀγωνίζεται παράδοξον ἀγῶνα ἐπιμόχθως. Ἀλλὰ διὰ μιᾶς, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη, κάτω ἐκεῖ ὀλίγον ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, νικητὴς καὶ λυτρωθεὶς, ἀδέσμευτος, ἀπαλλαγμένος καὶ λυμένος, γλιτωμένος, ὑπερήφανος, ἐλεύθερος, κοκκινωπός, πορώδης, ξαναμμένος, προβάλλει αἰφνιδίως, βγαίνει ἀπροσδοκῆτως. Ἐπεφάνη πάλι, ἀπροόπτως, καὶ ἀστράφτει διὰ μιᾶς ἐκ νέου.

Καὶ διὰ μιᾶς ροδίζει πάλιν αἰφνιδίως τὰ βουνά, τὸ στερέωμα φωτίζεται, ἀναλάμπει ἢ θάλασσα, ἢ πόλις αἰθριᾶ, ζωντανεύει ἡ πεδιάς, χαμογελοῦν τὰ συννεφάκια, πορφυρόχρυσα

ταξιδεύουν πάλιν, κυνηγιούνται εὔθυμα, νησάκια ζυμωμένα ἀπὸ τριαντάφυλλα, ἀεροποροῦντα, ἐπὶ τὸν ἡμισκότεινον οὐρανόν.

Ἄλλὰ, ὡσάν νὰ ἐξαντλήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγῶνα του νὰ βγῆ, ὡσάν νὰ ἄφησε τὴν δύναμίν του ἐκεῖ μέσα, γυμνός ἀπὸ τὸ στέμμα του, ἀνίσχυρος, ἀχνός, κουρασμένος πλέον ἐντελῶς καὶ ὡσάν λιποψυχῶν, κατεβαίνει πάλιν, γέρνει, πέφτει ὑπὸ τὸ μαῦρο σύγνεφο, ἀργά. Ὡσάν ἐξατμιζόμεναι αἱ ἀκτῖνες του, σιγὰ σιγὰ διαλύονται εἰς κόνιν, σβῆνονται εἰς τὸ ἄπειρον. Δίσκος ἐρυθρός καὶ ὄλοστρόγγυλος καὶ μικρυσμένος κατεβαίνει. Ἦδη ἐπλησίασε τῆς θαλάσσης τὴν ἐπιφάνειαν καὶ σιγὰ σιγὰ βυθίζεται μέσα εἰς αὐτήν, βραδύς. Μεταξὺ τῶν ἀφριζόντων κυμάτων ὁ κύκλος του κρύβεται καὶ χάνεται ἡρέμα. Ἐχώθη, ἐχώθη, ἀκόμα καὶ ἀκόμα, εἰς τὸν ὑγρὸν τάφον του, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξ αὐτοῦ δὲν ἀπέμεινε παρὰ ἐπὶ τοῦ φαινοῦ ὀρίζοντος καὶ ἐπὶ τοῦ κύματος τοῦ παλλομένου, ὡσάν καρφωμένο, ἓνα μικρότατο σημεῖον, ὀξύ, λαμπεκοποῦν, πυρίνη αἰχμή, εἰσερχομένη εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ χαϊδεύουσα αὐτόν, ἀντὶ νὰ τὸν πληγῶνῃ. Ἐπειτα, ὡσάν τελευταῖον βλέμμα, ἔφεξεν, ἐχάθη, τὸ ἄστρον ἀφανίσθη. Αὐτοστιγμῆ ἐγαληνίασε ἡ θάλασσα, ἀκύμαντος ἀπλώθη, ἡσύχασε ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἔπαυσε νὰ βοῖζῃ, νὰ παλεύῃ.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὡς ἐπιθυμοῦν ἀκόμη νὰ ἀφήσῃ τὴν ἀνάμνησίν του εἰς τὴν κτίσιν, ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τάφου του, ἀφανές, ἐξέπεμψεν αἰφνιδίαν δέσμην χρυσῶν ἀκτίνων, ἀπότομον, βιαίαν, καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μαῦρον σύννεφον, τὸ παμμέγεθες, τὸ ἐκτεινόμενον ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος. Κατακόκκινον, πορφυροῦν, αἵματώδες πλέον, ἀνέλαμψεν αὐτό, ὥρθωσε τὰ πλευρά του καὶ τὰ στήθη του, ἐπλάκωσε τὴν θάλασσαν βαρὺ, ὡς φέρον μέσα του πρῆσκον τὰ ἔγκατά του μέγα κῶμα λύθρου*. Καὶ ἀπομένει ἔτσι εἰς τὸ ὕψος του, ὄρθιον θρονισμένον, κάστρον ἐναέριον, φουσκωμένον, θεριεμένον, βουτημένον εἰς τὸ αἶμα, βουτημένον εἰς τὸ πῦρ. Βαθμηδὸν ὁ ἄνεμος ἐβουβάθη καὶ αὐτός, ἔπαυσε νὰ σφουρίζῃ. ἐβαρέθη νὰ χορεύῃ.

Ὁ ἦχος τῶν κωδῶνων βαθμηδὸν ἐξέπνευσε κι ἐκεῖνος, ἐσβήσθη καὶ ἐχάθη, μακρυνθείς. Ἄμυδρότεροι, σπανιώτεροι, ἀνέρχονται τῆς ζωῆς οἱ θόρυβοι, ἐξασθενοῦντες ὄλοι, βαθμηδόν. Ἦσυχία πλέον εἰς τὸ πέλαγος, ἡσυχία εἰς τὸν λιμένα, ἡσυχία εἰς

τόν κάμπον, ἡσυχία εἰς τὴν πόλιν. Μαῦρος ὁ οὐρανός, μαῦρ' ἢ θάλασσα, μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ οἱ ξέρες μαῦρες. Τὰ συννεφάκια, σιωπηλά, ἀπεμακρύνθησαν κι ἐκεῖνα σιγὰ σιγὰ, ἐξαφανίσθησαν, ἐχάθησαν, ἐκρύφθησαν, τίς οἶδε εἰς ποῖαν μυστικὴν γωνίαν τῆς ἐκτάσεως.

Καὶ μόνον ἐκεῖ κάτω, ἐπὶ τοῦ φοβισμένου στερεώματος καὶ ἐπὶ τοῦ πελάγους τοῦ δαμασμένου, βασιλεύουσα ἐπικρέμαται τοῦ καιομένου συννέφου ἡ φλογερὰ ἀπειλή. "Ἐμεινεν ἔτσι, ἔμεινεν ὥρα ἀρκετὴ, κυρίαρχον, ἀγέρωχον ὡς τύραννος φορῶν χλαμύδα βύσσου*, καθρεφτιζόμενον εἰς τὰ κάτωθεν νερά.

"Ἐπειτα, λίγο λίγο, καὶ αὐτὸ ὠχρίασεν, ἐρρόδισεν, ἐχρύσωσεν, ἐκιτρίνισεν, ἐσκιάσθη, συνεφύρθη μὲ τὴν γύρωθεν μαυρίλα. Νύχτα πλέον ἐπέπλευσε βαθιά, ἄστραψεν ἡ λευκὴ ἀκτίς τοῦ φάρου, καὶ ἀπ' ἀνατολῶν, ἐπὶ τοῦ ἐρήμου οὐρανοῦ, μόνον, δειλόν, σεμνόν, ἐπεφάνη τὸ φεγγάρι, στέλλον τὸ ἀσημένιο του φίλημα εἰς τὸ σκοτεινὸν κύμα.

« Φιλολογικὰ "Ἔργα », Β', 1922.

Μιχαὴλ Μητσάκης

Η ΑΘΗΝΑ

[Τὸ κατωτέρω τεμάχιον εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ « Ταξίδι μου » τοῦ Ψυχάρη. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐσημείωσε σημαντικώτατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων, διότι δι' αὐτοῦ ἀρχίζει ζωηρότατος ὁ ἀγὼν πρὸς ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Τὸ « Ταξίδι μου » ἐγέννησεν ἀτελευτήτους συζητήσεις καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν γλωσσικῶν πραγμάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Μὲ τὸν θερμὸν ζῆλον ἀρχηγοῦ ἑνὸς ἐξαιρετικῶν πεισματῶδους ἀγῶνος, ὁ Ψυχάρης ἠθέλησε νὰ δώσῃ πρότυπον ἔργον καὶ νὰ διδάξῃ τὴν κατ' αὐτὸν ὀρθὴν χρῆσιν δημοτικῆς γλώσσης τελείως ἀμυγοῦς, μὲ καθωρισμένον λεξιλόγιον καὶ μὲ διακανονισμὸν τοῦ φωνητικοῦ, τυπικοῦ καὶ ὀρθογραφικοῦ τῆς νεοελληνικῆς γραμματικῆς.]

Δὲ μὲ μέλει τώρα νὰ πεθάνω! Μοῦ φτάνει ἡ ζωὴ, ἀφοῦ εἶδα τὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καὶ στὴ Ρώμῃ μορφώθηκε ἡ Εὐρώπη. Μικρὸς τόπος, καὶ γέμισε τὴ γῆς. Ἀπὸ δῶ μᾶς ἤρθανε καὶ νοῦς καὶ σκέψη κι ἰδέες. Αὐτὴ μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἀθήνα τὴ λένε, καὶ ποτές ὄνομα στὸν κόσμο, μὲ

τόσο λίγες συλλαβές, δὲ σήμανε τόσα. Φτάνει τ' ὄνομά της νὰ πῆς καὶ τὰ λὲς ὄλα. Μὲ σέβας τὸ χῶμα της νὰ πατήσης, ἐσὺ ποὺ ἔρχεσαι σὲ τέτοια χώρα. Τὸν οὐρανὸ ποὺ βλέπεις, τόνε βλέπανε καὶ τότες οἱ μεγάλοι· τὸν ὀρίζοντα ποὺ κοιτάζεις μὲ τόση χάρη, τὸν κοιτάζανε τὰ μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα γεννιόντανε οἱ φωτερὲς ἰδέες, βγαίνανε ποίηση καὶ φιλοσοφία. Ὅταν ἀνεβαίνανε οἱ γενναῖοι στὴν Ἀκρόπολη ἀπάνω, τὴν ἴδια θάλασσα θωρούσανε ποὺ θωρεῖς τώρα καὶ σύ.

Μὲ πόση χάρη, μὲ πόση νοστιμάδα ἢ φύση ἀράδιασε μιὰ μιὰ τίς κορφοῦλες καὶ τὰ βουναράκια, ποὺ βλέπεις γύρω γύρω στὴν Ἀθήνα! Τί ὥραία, τί χαδευτικὴ μορφή κατόρθωσε νὰ τοὺς δώση! Μὲ τί γλύκα, μὲ πόση ἀγάπη. Ζωγράφισε κάθε γραμμὴ! Μὲ πόσο ρυθμὸ καὶ μέτρο, μὲ πόση ἀρμονία σκάλισε τὴ γῆς, ἔστρωσε τὰ περιγιάλια καὶ στρογγύλωσε τοὺς γιαλοὺς! Στόλισε τὴν Ἀθήνα μὲ τίς πιὸ χαριτωμένες, μὲ τίς πιὸ ἀπαλὲς ὁμορφιές. Τὴν ἔκαμε μὲ πόθο καὶ χαρά, τὴ συγκύρισε σὰν παιδί της. Ὅλα τάχει ταιριασμένα· ἐδῶ τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται σὰ νὰ βγήκανε ἀπὸ τὸ χῶμα, σὰ νὰ εἶναι τοῦ τόπου γεννήματα, ἀφοῦ καὶ τὰ πλάσματα τῆς φύσης ἔχουνε τόση φαιδρότητα καὶ τέχνη.

Αἰώνια χώρα θὰ μείνης — καὶ μὴ σὲ μέλη! Μπορεῖ νὰ σὲ καταπατήσουνε οἱ βάρβαροι, μπορεῖ τὰ σκυλιὰ στὸν Παρθενῶνα σου νὰ χυθοῦνε. Ἦσυχη νὰ εἶσαι! Θὰ καταστραφοῦνε τὰ σκυλιὰ καὶ θὰ χαθοῦνε οἱ βάρβαροι· μιὰ μέρα θὰ δέρνωνται καὶ θὰ κλαῖνε γιὰ τὴν τόση τους τόλμη. Ἐσὺ θὰ στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σὲ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη Θεά, γιατί ἐσένα πάντα σὲ προσέχει τὸ πελώριο μάτι τοῦ Δία!

Ἐδῶ ζοῦσε λαὸς μοναδικὸς στὴν ἱστορία. Ἄλλος δὲ θὰ βρεθῆ, ποὺ νὰ τοῦ μοιάσῃ· μποροῦμε νὰ τόχουμε καύχημα καὶ δόξα. Ὁ πιὸ πρόστυχος ἄνθρωπος ἔνωθε μέσα του τί θὰ πῆ τέχνη καὶ ποίηση, ἤξερε, χωρὶς νὰ τοῦ τὸ μάθη κανεῖς, ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ τ' ὠραῖο. Ἄλλο δὲν εἶχε δάσκαλο παρὰ τὴ φύση. Γιὰ νὰ γίνουν ἔργα μεγάλα, δὲ φτάνει ἓνας μόνος νὰ τὰ κάμη, χρειάζεται ἡ συνέργεια ὀλωνῶνε· πρέπει νὰ τὰ καταλάβουνε ὄλοι, κι ὄλοι νὰ τ' ἀρέσουνε. Καλλιτέχνης ἦτανε ὁ λαὸς ὄλος. Σὲ κάθε πέτρα χάραξε τὴν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μῆκε

βούλα μέσα σὲ κάθε μάρμαρο, σὲ κάθε στίχο. Στους ναοὺς καὶ στὰ βιβλία, στοῦ Παρθενώνα τὸ μέτωπο καὶ τὶς κολόνες, μᾶς ἄφησε τὴν καλύτερή του διδαχὴ. Μᾶς ἔμαθε τί θὰ πῆ εὐλικρίνεια καὶ τέχνη. Ψευτιὲς ἐδῶ δὲν ἔχει· δὲν ἔχει πολὺπλοκες τεχνουργίες. Πιὸ ἀπλὰ μέσα, πιὸ ἀπονήρευτοι τρόποι δὲ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δὲ γύρευε νὰ θαμπώσῃ τὸν κόσμον, νὰ μᾶς γελάσῃ μὲ τέχνες, μὲ σοφίες, μὲ γύρους κι ἀλλόγυρους. Δὲν ἦτανε ὁ σκοπὸς τους νὰ φαντάξουνε. Ἔνα μόνο κυνηγούσανε, πῶς νὰ ποῦνε τὴν ἰδέα τους, πῶς νὰ τὴν παραστήσουνε ἀπλὰ καὶ φυσικά, γιὰ νὰ τὴν καταλάβῃ ὁ καθένας· δὲν τοὺς ἔμελε γιὰ τίποτις ἄλλο, κι ἴσια ἴσια γιὰτὶ δὲν εἶχανε ἄλλο σκοπὸ, κατορθώσανε κι εἶχανε τόση τέχνη...

Πίσω στὸν Παρθενώνα ἦτανε ἴσκιος καὶ στὸν ἴσκιο μέσα καθόντανε οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης* ὁ Ἐλεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς*, ὁ Ξενοφάνης*. Λίγο λίγο προχωρούσανε· ὁ ἥλιος ὄξω εἶχε τόση δύναμη, τόσο φῶς, ποὺ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔμοιαζε ἀκόμη πιὸ μαῦρο· ἔμοιαζε σὰ βαθὺ σκοτάδι· λὲς πῶς βγαίνανε οἱ φιλόσοφοι μέσα ἀπὸ κανένα χάος καὶ πῶς πίσω τους εἶχανε νύχτα καὶ καταχνιά. Ὅσο προβαίνανε ὁμως, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τὸ πρόσωπό τους. Ὁ Ἡράκλειτος* μιλοῦσε γιὰ τὰ ποτάμια, ποὺ τρέχουνε, καὶ γιὰ τὸν κόσμον, ποὺ σὰν τὸ ποτάμι περνᾷ. Ὁ Δημόκριτος* βαστοῦσε στὰ δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρὰ μικρὰ, γύρευε νὰ τὰ κόψῃ, καὶ δίδασκε πῶς ὅλα ξαναγεννιοῦνται. Ἐκλαιγε καὶ γελοῦσε γιὰ τοῦτο.

Τοὺς κοίταζε ὁ Ἀναξαγόρας* κι ἔλεγε πῶς χρειάζεται Νοῦς γιὰ νὰ στρώσῃ ὁ κόσμος. Νοῦς, γιὰ νὰ δώσῃ στὴ φύση τὴ μορφή της, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τ' ἄτομα καὶ νὰ ζωντανέψῃ τὴν ὕλη. Μὲ πόση διάνοια, μὲ πόση κρίση καὶ γνώση, πρῶτοι τους ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σωπαίνανε οἱ γλῶσσες καὶ τὰ κεφάλια, καταλάβανε τὴν ὕπαρξη καὶ τὴ φύση, εἶδανε, πῶς μιὰ καὶ μόνη ἀρχή, ἕνας γενικὸς νόμος κυβερνᾷ τὸν κόσμον, πῶς οὐρανὸς καὶ γῆς, πῶς ὅλα τὰ φαινόμενα ποὺ βλέπεις, εἶναι τὸ ἴδιο πράμα, καὶ μέσα τους ἔχουνε ἕνα σύστημα μοναδικό, ποὺ ἐνώνει τὸ καθετὶς, τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο!

* *Τὸ Ταξίδι μου*, 1888.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Ὁ Παῦλος Νιρβάνας εἰς τὴν « Γλωσσικὴν Αὐτοβιογραφίαν » του κατακρίνει τὴν ζωηρῶς ἐπικρατοῦσαν μέχρι τότε τάσιν ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Ἀπεναντίας διακηρύσσει τὴν πίστιν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, τὴν σύγχρονον γλῶσσαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν ὅποιαν θεωρεῖ ἰκανήν, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον ὄχι μόνον τῆς λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Ἐκ τῆν « Γλωσσικὴν Αὐτοβιογραφίαν » παραθέτομεν τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα.]

Μὲ τὴ βοήθεια τῶν κυρίων ἄρθρων τῆς « Παλιγγενεσίας », ποὺ παίρναμε ἐκεῖνο τὸν καιρὸ στὸ σπίτι, καὶ μὲ κάτι σημειώσεις, ποὺ κρατοῦσα, ἀπ' ὅλες τὶς λέξεις ποὺ μοῦ χτυποῦσαν στὸ αὐτὶ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Ἰσοκράτη καὶ τὸν Λουκιανό, ἔγινα « λόγιος νέος » ἀπὸ μαθητῆς τῆς πρώτης γυμνασίου. Οἱ ἐκθέσεις μου στὸ σχολεῖο ἔκαναν ἐντύπωση. Ἐνας καθηγητῆς μου κι ἀγαπητὸς μου φίλος τώρα, μοῦ εἶχε γράψει κάτω ἀπὸ μιὰν ἐκθεσὴ μου : « Ξένης χειρὸς ὄζει ». Θαρρῶ, πὼς τὸ βλέπω ἀκόμα μὲ κόκκινα ζωηρὰ γράμματα. Ποτὲ στὴ φιλολογικὴ μου ζωὴ δὲν ἔλαβε τέτοιο θυμίαμα ἢ φιλοδοξία μου. Ἡ γλῶσσα ἄρχισε νὰ ὑψώνεται μπροστά μου σὰν εἶδωλο. Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβῆτου μοῦ ἐφαίνοντο σὰν κάποιες νότες, μὲ τὶς ὁποῖες ἐπαιζα μιὰ μουσικὴ, ποὺ λίγοι τὴν ἤξεραν. Ἡ τυπογραφικὴ μελάνη ἄρχισε τὸν ἴδιον καιρὸ νὰ μοῦ γαργαλίζη τὴ μῦτη καὶ ὁ συγγραφεὺς νὰ σκιρτᾷ στὰ σπλάχνα μου.

Δὲν εἶχα αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκη νὰ πῶ κατιτὶ οὔτε εἶχα τί νὰ πῶ. Ἦθελα μόνον καὶ μόνον νὰ γράφω, ὅπως ἔγραφε ἢ « Παλιγγενεσία ». Οἱ φράσεις, οἱ λέξεις, τὰ σχήματα τοῦ λόγου πετοῦσαν μέσα στὸ νοῦ μου. Ζητοῦσα ἓνα σῶμα, νὰ τὸ ντύσω μὲ τὰ ὠραῖα αὐτὰ κυριακάτικα φορέματα. Ἡ ψυχὴ μου δηλαδὴ ἔμοιαζε σὰν ἐμπορικὸ ἐτοίμων ἐνδυμάτων. Ἦσαν δλα κρεμασμένα ἓνα ἓνα μὲ τὴ σειρά... Στὸ τέλος ἔβρισκα μιὰν ἔννοια, μιὰ κούκλα. Ἡ κούκλα παρουσιαζότανε μπροστά μου μὲ πρόστυχα φτωχικὰ ροῦχα. Εἶχα τὴν ἀντίληψη ποὺ εἶχε ὁ Σοῦτσος γιὰ τὸ Σολωμό :

« Ἰδέαι πλούσιαι φτωχὰ ἐνδεδυμένα!... »

Τῆς ἔβγαζα τὰ κουρέλια τῆς καὶ τὴν ἔντυνα τὰ γιορτιάτικα τῆς. Παραδειγματος χάρις: « Ἐνα πρῶι περπατούσαμε στὸ περιγιάλι ». Καὶ τὰ ἔτοιμα ροῦχα στὴν ἐνέργεια: « Ὠραίαν τινὰ πρῶιαν ἐβαδίζομεν παρὰ θίνα ἄλός ». Κι ἔτσι ἔβγαине ἕνα ἔργο. Οἱ ἡμερίδες τοῦ τόπου μου τὴν ἄλλη μέρα μὲ παράδιναν στὴν ἀθανασία. Ὁ τίτλος τοῦ « λογίου νέου » μοῦ ἀνῆκε. Τὰ συγχαρητήρια ἔπεφταν βροχῆ στὸν πατέρα μου. « Νὰ χαίρεσθε τὸν υἱὸν σας. Εὖγε του. Κατέχει τὴν γλῶσσαν μας. » Δὲν ἦταν λίγο αὐτὸ πού κατεῖχα.

Θυμοῦμαι μάλιστα, πὼς κάποτε ἦρθε στὸ σπίτι μας ἕνας γείτονας μας, παλαιὸς οἰκονομικὸς ἔφορος καὶ κατόπιν γραμματεὺς λιμεναρχείου, ἕνας ἄνθρωπος πού φημιζότανε γιὰ τὰ ἑλληνικά του καὶ ἦταν μοναδικὸς νὰ γράφῃ ἀναφορές. Κόσμος καὶ κόσμος ἐρχότανε νὰ πιάσῃ σειρὰ στὸ σπίτι του μὲ τὰ χαρτόσημα στὰ χέρια. Δὲν ἦταν δηλαδὴ σὰν δημόσιος γραφέας, ἀπ' αὐτοὺς πού γράφουν ἀκόμη σὲ κάποια μέρη τῆς Εὐρώπης γράμματα στὶς ἀγράμματατες γυναικοῦλες. Αὐτὸς ἔγραφε ἀναφορές σὲ ὑπαλλήλους, σὲ γιατροὺς, σὲ σπουδαίους ἀνθρώπους. Γιατί « κατεῖχε τὴν γλῶσσαν », πράγμα πού δὲν ἦτανε τοῦ καθενός. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ εἶχα γράψῃ κι ἐγὼ μιὰν ἀναφορὰ σ' ἕναν τελειόφοιτο τῆς Ιατρικῆς, πού ζητοῦσε ὑποτροφία. Ἡ ἀναφορὰ μου ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ ἐπίσημου ἀναφορογράφου. Κι αὐτός, πού ἔβλεπε νὰ κινδυνεύῃ τὸ ψωμί του, ἦρθε νὰ συγχαρῆ τὸν πατέρα μου καὶ νὰ τοῦ πῆ, ὅτι « κατέχω τὴν γλῶσσαν » κι ἐγὼ, ἀλλ' ὅτι ἀκόμα δὲν ἤμουν τόσο δυνατός, γιὰ νὰ γράφω ἀναφορές, κι ἔπρεπε νὰ κοιτάζω πρῶτα τὰ μαθήματά μου. Αὐτὸ ἦτανε ἕνας δεῦτερος τίτλος τιμῆς. Εἶχαν ἀρχίσει νὰ μὲ φθο- νοῦν.

Ἄπο τότε πῆρα τὸν ἀνήφορο. Δυὸ βήματα μοῦ ἔλειπαν νὰ φτάσω στὸν Ξενοφῶντα. Περπατοῦσα περήφανος στὸ δρόμο. Ἡ φήμη μου στὴ μικρὴ μας κοινωνία εἶχε ἀπλωθῆ. Μερικοί, πού μὲ σύσταιναν σὲ ἄλλους, ἐπρόσθεταν « ἕνας νέος πού κατέχει τὴν γλῶσσαν μας ». Κι οἱ ἄλλοι μὲ κοίταζαν μὲ σεβασμό. Μόνον κάποιος ξένος, πού μὲ σύστησαν μιὰ φορὰ μὲ τὸν ἴδιο τίτλο, μοῦ φάνηκε σὰν ἀδιάφορος. Φαίνεται, πὼς τέτοιος τίτλος δὲν εἶχε πέραση στὸν τόπο του... Ὡστόσο ἐγὼ ἔνιωθα, πὼς

κάτι με ξεχώριζε από τους άλλους ανθρώπους. « Κατείχον την γλώσσαν! »

Σε μιὰ στιγμή όμως παρακάλεσα τὸ Θεὸ νὰ με γλιτώσῃ ἀπὸ τὴ γλώσσα. Οἱ παρακείμενοι, οἱ ὑπερσυντέλεικοι καὶ οἱ μονολεκτικοὶ μέλλοντες ἄρχισαν νὰ με πνίγουν. Γύρισα στὸ σπίτι μελαγχολικός. Ἄνοιξα τὰ παράθυρά μου ν' ἀναπνεύσω. Ἄπάνω στὸ τραπέζι μου ἓνα μεγάλο περιοδικὸ τῆς Λιψίας ἀνοικτὸ εἶχε ἓνα κομμάτι ἀπὸ κάποια μετάφρασή μου τοῦ « Τορκουεμάδα* » τοῦ Οὐγκώ. Μπροστὰ μιὰ ἐπιστολὴ μου πρὸς τὴ σύνταξη ποὺ τελείωνε : « Περὶ τῆς μεταφράσεως ἄλλοι .. κρινόντων ». Δηλαδή : κρινέτωσαν καὶ κρινόντων! Τὸ αἷμα μοῦ ἦρθε στὸ κεφάλι. Ἄρπαξα τὸν Τορκουεμάδα καὶ τὸν ἔκαψα στὴ φωτιά τοῦ κεριοῦ.

Μαζὶ του ἔκάηκαν μέλλοντες, παρακείμενοι, κρινέτωσαν, κρινόντων, προστακτικές, εὐκτικές ἀναρίθμητες. Ἐνα βάρος ἔφυγε ἀπὸ πάνω μου. Οἱ μυρωδιές τοῦ κήπου πλημμύρισαν τὴν κάμαρά μου. Τὰ τραγοῦδια τοῦ δρόμου ἔμπαιναν μὲ θάρρος ἀπὸ τὸ ἀνοικτὸ παράθυρο καὶ τερέτιζαν σι' αὐτιά μου. Ἄπὸ τὸ ἴδιο παράθυρο ἔφυγε ἡ σοφία μου. Ἦμουν σὰ μεθυσμένος...

Δὲν μποροῦσα νὰ ὑποφέρω τὴν ἰδέα, πὼς οἱ χαρούμενοι ἄνθρωποι ποὺ περπατοῦσαν στὴν ἀκρογιαλιά εἶχαν « ρίνας, ὄμματα καὶ ὄτα ». Ἡ τελευταία μάλιστα λέξη, ποὺ μοῦ ἔτυχε πάντα στὶς χρηστομάθειες νὰ τὴν ἀπαντήσω δεμένη μὲ τὴν ἔννοια κάποιου τετραπόδου, μοῦ ἔκανε φρίκη αὐτὴ τὴ στιγμή. Δὲν μποροῦσα νὰ χωνέψω ἀκόμα, πὼς τὰ κορίτσια εἶχαν « πλοκάμους », — ὅπως τὰ χταπόδια, — καὶ πὼς κάθε μετὰξί τῶν « πλοκάμων αὐτῶν μποροῦσε νὰ λέγεται « θρίξ ». Ὅταν συλλογιζόμουν, πὼς κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλια τους ἔκρυβαν « ὀδόντας », χωρὶς νὰ θέλω, μουρχότανε στὸ νοῦ μου ἡ ζωολογία, οἱ κάπροι, τὰ χαυλιόδοντα καὶ οἱ μασέλες ποὺ ἔβλεπα στὴν προθήκη τοῦ ὀδοντοῦατροῦ : « Κατασκευάζονται τεχνητοὶ ὀδόντες ».

Ὁ « Τορκουεμάδας » εἶχε γίνεи στάχτη μέσα στὸ πιατάκι τοῦ σιγάρου. Ἡ κνίσσα του μὲ γαργαλοῦσε καὶ μοῦ ἔδινε ἄγριες ἐπιθυμίες νὰ κάψω ὅ,τι βρισκότανε τριγύρω μου.

Ἄνοιξα ἓνα συρτάρι μὲ χαρτιά κι ἔκαψα « κόμας, ὀδόντας,

ρίνας, ὄτα, ὠμοπλάτας». Μιά « θρίξ », καθώς κάηκε, γέμισε ἀπὸ τσίκνα τὴν ἀτμόσφαιρα. Ἡ ψυχὴ τοῦ Τορκουεμάδα ξυπνοῦσε μέσα μου. "Ἄνοιξα μὲ μανία τὴ βιβλιοθήκη μου καὶ ἄρπαξα τόμους καὶ τόμους. Ἡ φωτιὰ φούντωνε. Ἐνα κομμάτι ξέφυγε ἀπὸ τὶς φλόγες κι ἔπεσε μπροστὰ μου. Τί ἤθελε νὰ πῆ;

Κι ἔβλεπες δύο οὐρανοὺς.
 Ὁ εἷς εἶν' ἄνω κυανοῦς,
 γλαυκὸς ὁ ἄλλος κάτω¹.

Τὸ ξανάριξα στὴ φωτιὰ. Ἡ βιβλιοθήκη μου ἄρχισε ν' ἀναπνέη. Ἐνας παλαιὸς Ὅμηρος, ἕνας Σοφοκλῆς, ἕνας Πίνδαρος, στριμωγμένοι ἕως τώρα μέσα σ' ἕνα σωρὸ ἔπη, τραγωδίες καὶ λυρικά « ἅπαντα » τῶν ἀπογόνων τους, μοῦ φάνηκαν, πῶς ἀνάσαιναν μέσα στὸν καθαρὸν ἀέρα. Ἐγειραν κι ἀκούμπησαν φιλικὰ ἐπάνω σ' ἕναν Σολωμό, σ' ἕναν Βαλαωρίτη, σ' ἕναν Τυπάλδο. Κατιτὶ σὰν ἀναστεναγμὸς βγήκε ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη μου. Ἡ φωτιὰ ἔκαιε ὡστόσο κι ὁ καπνὸς εἶχε γεμίσει τὸ σπιτί. Ἡ ὑπηρετρία ἔτρεξε τρομαγμένη.

— Τί τρέχει, κύριε, ἔπιασε φωτιὰ;

— Ὅχι, κορίτσι μου, τῆς εἶπα. Ἡσύχασε. Ἀνήκω στὴν ὑπηρεσία, ποὺ καίει τοὺς νεκρούς. Δὲ βλέπεις; Καίω τοὺς πεθαμένους.

Ἡ ὑπηρετρία κίνησε τοὺς ὠμούς της κι ἔφυγε. Τὴν ἄκουσα νὰ λέη στὴ σκάλα :

— Ἐγὼ τὸ εἶπα. Ὁ ἀφέντης θὰ τρελαθῆ ἀπὸ τὰ πολλὰ τὰ γράμματα...

« Γλωσσικὴ Αὐτοβιογραφία », 1905.

Παῦλος Νιρβάνας

¹ Στίχοι ἀπὸ τὸ μακρὸν ἐπικὸν ποίημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρ. Ραγκαβῆ, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον « Διονύσου πλοῦς », γραμμένον εἰς ἀρχαϊκὴν καθαρεύουσαν. (μ. κ. ο.)

Η ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ

Ἐνθυμοῦμαι τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἔφθασα τὸ πρῶτον εἰς Λαύραν, ἄγνωστος προσκυνητῆς τοῦ ἱεροῦ Σινᾶ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Μόλις ἐβάδιζον ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ τῶν ἀθρόων συγκινήσεων, αἵτινες ἐπλήρουν τὴν ψυχὴν μου. Εἰσηλθὸν περιδεῆς εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς.

Ἦτο ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ μοναχοὶ ἔψαλλον τὸ Ἀπόδειπνον. Ἀμυδρὸν ἔφεγγε φῶς ἐντὸς τῆς νεοδημητῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς, εἰς τὰς θέσεις δὲ αὐτῶν τεταγμένοι προσηύχοντο οἱ μοναχοὶ ἐν μέσῳ βαθυτάτης καὶ μυστηριώδους σιωπῆς.

Τὴν ἐπαύριον ἐπεσκέφθη τὰς πέριξ τοποθεσίας. Ἡ σημερινὴ μονὴ ἠγέρθη μὲν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα ἐλειτούργησε καὶ ἐκήρυξε τὴν Ἐλευθερίαν ὁ Γερμανός, δὲν εἶναι ὅμως ἡ παναρχαιοτάτη Λαύρα, ἡ χιλιετῆ βίον ἀριθμοῦσα. Ἡ πρώτη ἐκκλησία καὶ μονὴ ᾠκοδομήθη πρὸ δέκα περίπου αἰῶνων παρὰ τὴν βάσιν βράχου ἀποτόμου, ἐγειρομένου ὀλίγον μακρότερον τῆς ἤδη μονῆς.

Ἦλθον ἐκεῖ, καὶ εἰς τὸ βαθὺ αἴσθημα τῆς εὐλαβείας, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθη, προσετέθη καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ θαυμασμοῦ, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ἐν τῷ περιορισμένῳ ἐκείνῳ χώρῳ ἔννεα ἀκόσιοι ἐξήκοντα τέσσαρες ἐμόναζον ἀδελφοὶ εἰς χρόνους παρωχημένους, ὅτε τὸ βαθὺ τῆς δουλείας σκότος διέσχιζε μόνη ἡ ἀκτίς τῆς θρησκείας. Τῆς δουλείας τὰ ἴχνη ἐφαίνοντο παραπλεύρως τῶν ἰχνῶν τοῦ ἀσκητικοῦ βίου, εἰς τὸν ὅποιον ὑπεβάλλοντο οἱ μακάριοι ἀδελφοὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης Λαύρας. Μετ' ὀλίγον χρόνον δὲν θὰ ὑπάρχουν πλέον οὔτε τὰ κατεστραμμένα ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν καὶ κατερειπωμένα τείχη τῆς παλαιότητας μονῆς.

Ἡ παλαιὰ αὕτη Λαύρα, ἡ μονὴ δηλαδή, ἔνθα ἐμόναζον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ καλόγηροι, δὲν ὑπάρχει πλέον, δηρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰμβραῖμ. Σῶζεται ὅμως ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς, αὕτη ἡ ἰδίᾳ, ἔνθα ἱερούργησε καὶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐκήρυξε τὴν Ἐπανάστασιν ὁ Γερμανός.

Εἰς τὴν μικρὰν ἐκείνην ἐκκλησίαν εἰσηλθὸν μόνος, κατορθώσας νὰ διαλάθω τοὺς εὐμενῶς συνοδεύοντάς με καλογήρους.

"Ἦθελον νὰ εἶμαι μόνος ἐντὸς τοῦ ναῖσκου, διὰ ν' ἀφεθῶ εἰς τοὺς συλλογισμούς, τοὺς ὁποίους ἐγέννα ὁ ἅγιος καὶ ὁ ἱστορικός τόπος. "Ἦνοιξα τὴν ἄνευ κλειδὸς θύραν καὶ εἰσεχώρησα μικρὸν ἐντὸς αὐτῆς.

'Ενητένισα πρὸς τὴν Ὁραϊάν Πύλην, πρὸς τὸν θόλον τοῦ ἡμελημένου ναοῦ καὶ πρὸς τὸ ὑγρὸν ἔδαφος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφηρέθησαν αἱ πλάκες. 'Ἐδῶ λοιπὸν ἱερούργησεν ὁ φιλόπατρις κληρικός, καὶ ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης τῆς ἱερᾶς, κεραυνοβόλον ὑψώσας φωνήν, ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τὸ δοῦλον "Ἐθνος τῶν Ἑλλήνων...

"Οτε ἠγέρθην ὅπως ἐξέλθω τοῦ σεμοῦ προσευχητηρίου, παρετήρησα, ὅτι οἱ ξύλινοι δεσμοί, οἱ μεταξὺ τῶν τοίχων εὑρισκόμενοι, ἦσαν ἐντελῶς ἀπηνθρακωμένοι. Τότε ἀνεμνήσθην ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ κατέκαυσε μετὰ τῆς μονῆς καὶ τὴν ἐκκλησίαν, τῆς πυρᾶς δὲ ἐκείνης τὰ ἴχνη ἔβλεπον σφωζόμενα ἔτι διὰ μέσου τῶν γυμνῶν καὶ μελανῶν τοίχων τῆς ἐκκλησίας.

'Απὸ τῆς ἐρήμου ἤδη ἐκκλησίας τῆς παλαιᾶς Λαύρας κατηθύνθην πρὸς τὴν νέαν, τὴν ἐγερωθεῖσαν ἐντὸς τοῦ νεοδημητοῦ περιβόλου τῆς σημερινῆς μονῆς. 'Ἐκεῖ φυλάσσεται ἡ περικλεῆς τῆς Ἐπαναστάσεως σημαία, αὐτὴ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀνεπέτασεν ὁ Γερμανὸς κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἐθνικὴν ἡμέραν.

Τὴν πλήρη συγκινήσεως ψυχὴν μου ὑπερεπλήρωσε ἡ θέα τοῦ πολυτίμου κειμηλίου. 'Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς ἐκκλησίας τοίχου, ὑπεράνω τοῦ Χοροῦ, ὑπάρχει ἐν τῷ ναῷ τῆς Λαύρας θῆκη ὑαλινὴ ἔχουσα ἄκομφον καὶ ἄβαφον τὸ ξύλινον πλαίσιον. 'Ἐντὸς αὐτοῦ ἀπλοῦται ἡ ἱστορικὴ σημαία.

Τὸ μῆκος τῆς δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἕν μέτρον, τὸ δὲ πλάτος οὐδὲ μέτρον εἶναι. Τὴν περιβάλλουν συνεχεῖς μετὰξινι θύσανοι, χρώματος βύσσου*, τὰ δὲ χρυσᾶ ποικίλματα, τριβέντα ἐκ τοῦ χρόνου, ἀφήκαν γυμνὰς τὰς ὑπ' αὐτὰ βαμβακίους κλωστάς.

'Ἡ εἰκὼν παριστᾷ τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου μὲ ἀργυρόχρουν νῆμα κεντηθεῖσαν ἐπὶ κιτρίνου μεταξωτοῦ μὲ λευκὰ καὶ χρυσᾶ ἀστερίδια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐσπαρμένα. 'Ἡ Θεομήτωρ κατὰκειται νεκρὰ ἐπὶ κραβάτου μὲ μικρὰν ὕψωσιν τῶν ὤμων καὶ τῆς κεφαλῆς. "Ἄνδρες καὶ γυναῖκες προσκλίνουν πέριξ, ὑπερθεν δὲ

ΐστανται ἄγγελοι. Ὁ Χριστὸς ὑπέρκειται τῶν πέριξ, προσκλί-
νων ἔλαφρῶς ἐπὶ τῆς μητρὸς καὶ κρατῶν μικρότατον, ἄλλ'
ἄρτιον ἀνθρώπινον σῶμα, τὴν ψυχὴν δηλαδὴ τῆς κεκοιμημένης.
Ἄκόμη ὑπεράνω φαίνονται ἄγγελοι ἰστάμενοι, ἅγιοι δὲ τῆς
ἐκκλησίας ἐμφανίζονται ἐν μέσῳ ἀρχομένων νεφῶν.

Τὴν κεφαλὴν τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀνωτάτου ἀγγέλου
διέτρησε σφαῖρα τουρκικὴ. Ἡ ὀπὴ εἶναι καταφανεσιτάτη, ἔχουσα
περιφέρειαν συνήθους σφαίρας στρογγύλης.

Τὰ πρόσωπα καὶ αἱ κόμαι εἶναι εἰργασμένα μετὰ πλει-
στης τέχνης διὰ μετάξης ἀπαλλῆς. Τὰ ἐνδύματα ἐκεντήθησαν διὰ
νημάτων χρυσῶν, ἡ δὲ περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Παναγίας ἔκτα-
σις ἔχει κύκλῳ μικροὺς μαργαρίτας καὶ πέντε μεγαλυτέρους.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἔθνικὸν κειμήλιον, τὸ ὁποῖον ἀνακαλεῖ
τοιαύτας ἐνδόξους ἀναμνήσεις καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ θέα θὰ προ-
καλῆ πάντοτε ὑπερτάτην συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰ
στήθη τῶν Ἑλλήνων.

« Πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ », 1891.

Σπυρίδων Παγανέλης

ΤΟ ΖΑΚΥΘΙΝΟ ΜΑΝΤΙΛΙ

Πέντε ὀλάκερα χρόνια τὸ κεντοῦσε ἡ Κλάρα τοῦ κόντε
Ναδαλῆ, ἡ πεντάμορφη, ἡ γραμματιζούμενη κι ἡ χρυσοχέρα.
Ἔλεγαν πὼς ἤξερ' ἑπτὰ γλώσσες· μπορεῖ τώρα νὰ μὴν ἤξερε
οὔτε τρεῖς· μ' ἀλήθεια ἦταν κοπέλα σοφὴ, ποὺ ἔπαιζε στὰ
δάχτυλα τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴ Μυθολογίαν. Ἔλεγαν ἀκόμα, πὼς
μὲ τὸ βελόνι τῆς μποροῦσε νὰ παραστήσῃ στὸ πανί ὡς καὶ τὸν
καπνὸ τοῦ τσιγάρου, ὡς καὶ τὸ χνούδι τοῦ ροδάκινου. Κι αὐτὸ
ἴσως ὑπερβολικὸ· μὰ τὸ βέβαιο εἶναι, πὼς δὲν ὑπῆρχε πιὸ
ἄξια κεντίστρα στὸν τόπο τῆς, οὔτε σ' ἄλλους τόπους πολ-
λούς. Καὶ τόδειξε μὲ τὸ μαντίλι ἐκεῖνο, ποὺ ὅποιος τόβλεπε,
δὲν μποροῦσε νὰ πιστέψῃ, πὼς τόχαν κάνει χέρια ἀνθρώπου.
Τόσο φῖνο, τόσο ταχτικὸ ἦταν τὸ κέντημα, ποὺ ἄσπριζε σὰν
τὸ χιόνι στὸ διάφανο καὶ πιὸ σκοῦρο φόντο τῆς μπατίστας!
Καὶ χωρὶς νὰ εἶναι πιὸ πολὺ μεγάλο ἀπὸ ἓνα συνηθισμένον
γυναῖκειον μαντίλι, εἶχε ἀπάνω του ἓνα πλῆθος ζωγραφιῶν. Στῆ

μέση τὸ Δωδεκάθεο, μὲ τὴν Ἴριδα, μὲ τὴν Ἥβη καὶ μὲ τὸ Γανυμήδη· κι ὀλόγουρα, ἀνάμεσα στὶς ἀμπελόβεργες μιᾶς γιρλάντας ποὺ σχηματίζανε τόσες κορνιζίτσες, ἄλλα πρόσωπα μυθολογικά, Πᾶνες, Σιληνοὺς, Σάτυρους, Νύμφες, Τρίτωνες. Ἡ κεντρίστρα εἶχε μιμηθῆ σχέδια Ἰταλῶν ζωγράφων τῆς Ἀναγέννησης· μὰ τὸ μαγικὸ βελόνι τῆς τὰ εἶχε ξεσηκώσει τόσο πιστὰ καὶ τόσο ζωντανὰ πάνω στὸ πανί, ὥστε ὄσοι κοίταζαν τὰ χαριτωμένα ἐκεῖνα προσωπάκια τῶν θεῶν, ἔλεγαν πὼς θὰ μιλήσουν.

Ὅσο τὸ δούλευε ἀκόμα ἡ Κλάρα, ἀπὸ καλλιτεχνικὴ ιδιοτροπία δὲν ἔδειχνε τὸ μαντίλι σὲ κανένα· οὔτε καλὰ καλὰ στοὺς σπιτικούς. Σὰν τὸ τέλειωσε ὅμως κι ἔμειν' εὐχαριστήμενη, πρώτη πρώτη αὐτὴ ἡ Ἴδια, χωρὶς δυσκολία, τὸ ἔβγαζε, νὰ τὸ θαυμάσουν οἱ ἀρχόντισσες κι οἱ ἀρχοντοπούλες, ποὺ σύχναζαν στὸ ἀνοιχτὸ Ναδαλεῖκο. Ἔτσι, ἡ φῆμη τοῦ μαντιλιοῦ ἀρχισε νὰ ξαπλώνεται στ' ἀρχοντικά· καὶ πολλές, ποὺ εἶχαν καιρὸ νὰ κάμουν ἐπίσκεψη στὴ Ναδαλίνα, πῆγαν τώρα μόνο καὶ μόνο, γιὰ νὰ ἴδουν τὸ θαυμαστὸ χειροτέχνημα τῆς κόρης τῆς, κι ἄς ἔκαναν, πὼς οὔτε τόξεραν. Παλιές ψυχρότητες, ἔχθρες ἀκόμα, ξεχάστηκαν γι' ἀγάπη τοῦ μαντιλιοῦ. Κι ὄχι μόνο γυναῖκες πῆγαιναν νὰ τὸ βλέπουν, παρὰ κι ἄντρες. Ξέβγαине ἀπὸ τὰ ὄρια ἐνὸς ἀπλοῦ γυναικείου ἐργόχειρου, ἐνὸς κεντήματος ἀπ' τὰ συνηθισμένα. Ἦταν σωστὸ καλλιτέχνημα, ἄξιο νὰ τὸ ἴδῃ, νὰ τὸ θαυμάσῃ, μαζὶ μὲ τὴν εὐκόλη κοντέσα του, κι ὁ κόντες ὁ δύσκολος, ὁ σοβαρὸς, ποὺ εἶχε δίπλωμα ἀπὸ τὴν Πάντοβα κι εἶχε γυρίσει ὄλα τὰ μουσεῖα τῆς Ἰταλίας.

Τί θὰ γινόταν ὅμως τὸ περίφημο αὐτὸ μαντίλι; Γιὰ ποιὸν δουλεύτηκε πέντε ὀλάκερα χρόνια; θὰ τὸ κρατοῦσε ἡ Κλάρα στὴν προίκα τῆς; θὰ τὸ χάριζε σὲ καμιὰ ἀπὸ τὶς πέντε ἀγαπημένες ἀδελφές τῆς; θὰ τόστελνε ἀφιέρωμα σὲ καμιὰ ἐκκλησία, σὲ καμιὰ Παναγιά, γιὰ νὰ τὸ βλέπη, κάτω ἀπὸ ἓνα γυαλί, ὁ κόσμος στοὺς αἰῶνες;... Κανεὶς δὲν ἤξερε· οὔτε ἡ Ἴδια ἢ Κλάρα. Ὅταν τὴ ρωτοῦσαν, ἔλεγε, πὼς τὸ εἶχε κάνει γιὰ τὴ δικὴ τῆς μόνο εὐχαρίστηση καὶ χωρὶς κανένα σκοπὸ. Κι ὅταν τὴ συμβούλευαν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, κοκκίνιζε κι ἀπαντοῦσε: «Ἀφήστε... θὰ ἴδουμε».

‘Αλλά ἐκεῖνον ἴσα ἴσα τὸ χρόνο πῆγε στὴ Ζάκυνθο, νὰ περάση τὸ καλοκαίρι τῆς, ἡ Μεγάλη Κυρία τῶν Ἀνακτόρων, ποὺ ἦταν Ζακυθινή. Ἐπειδὴ στὰ σαλόνια ἄλλος λόγος δὲ γινόταν παρὰ γιὰ τὸ μαντίλι, γρήγορα ἔμαθε γι’ αὐτό, ἐνδιαφέρθηκε καὶ γύρεψε νὰ τὸ ἰδῆ. Μιὰ συγγένισά τῆς, φιλενάδα τῆς Ναδαλίνας, τὴν πῆγε στὸ ἀρχοντικὸ καὶ τὸ εἶδε. Καὶ τόσο τῆς ἄρεσε, ποὺ φώναξε :

—Μ’ αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴ Βασίλισσα !

—Μὰ κι ἐγὼ ἔλεγα νὰ τὸ χαρίσω τῆς Βασίλισσας, εἶπε ἀμέσως ἡ Κλάρα, κοκκινίζοντας διπλὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες φορές ποὺ τὴ συμβούλευαν οἱ κυρίες,

Μὴν ἦταν, ἀλήθεια, τὸ μυστικὸ τῆς, ὁ κρυφὸς τῆς πόθος :

Μὰ κι ἂν ἦταν, πρέπει νὰ τῆς γεννήθηκε κατόπι. Γιατὶ τὸν καιρὸ ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ κεντᾶ τὸ μαντίλι, Βασίλισσα δὲν ἦταν ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα, καὶ μόλις πρὶν ἀπὸ ἓνα χρόνο ὁ Γεώργιος Α΄ εἶχε φέρει τὴ νύφη ἀπὸ τὴ Ρωσία.

Ἡ Μεγάλη Κυρία ἄρπαξε τὸ λόγο μὲ χαρὰ.

—Τότε νὰ μοῦ τὸ δώσης, τῆς εἶπε, σὰ θὰ γυρίσω στὴν Ἀθήνα νὰ τῆς τὸ πάω. Ἡ Μεγαλειοτάτη λείπει σὲ ταξίδι. Μὰ τὸ Σεπτέμβρη θὰ γυρίση, τότες θὰ πάω κι ἐγὼ. Καὶ πῶς θὰ τὸ χαρῆ ἓνα τέτοιο δῶρο ! Ἄ, εἶναι μεγάλη εὐτυχία, νὰ κάνη κανένας μιὰ εὐχαρίστηση στὴ Βασίλισσά μας ! Εἶναι τόσο καλή, τόσο ὁμορφὴ ! Σωστὸς ἄγγελος !

—Μάλιστα, ἀποκρίθηκε ἡ Κλάρα. Ὅταν θὰ φύγετε γιὰ τὴν Ἀθήνα, θὰ σᾶς τὸ δώσω.

Ἀμέσως σπάρθηκε αὐτὸ στὸν τόπο· κι ἡ φήμη κι ἡ αἴγλη τοῦ μαντιλιοῦ μεγαλώσανε. Ἦταν πιά τὸ Μαντίλι. Τὸ Βασιλικὸ Μαντίλι. Δῶρο στὴ νέα Βασίλισσα, τὴν ἀγγελόμορφη καὶ ἀγγελόκαρδη, ποὺ τῆς ἄξιζε.

Μὰ θάφευγε ἀπὸ τὸν τόπο τὸ καλλιτέχνημα κι ἔπρεπε νὰ τὸ ἰδοῦν ὅσοι κι ὅσες δὲν εὐτύχησαν ἀκόμα. Ἦταν κάτι γριῆς ἀρχόντισσες, ποὺ δὲν ἔβγαιναν ποτὲ ἀπ’ τὰ παλάτια τους· ἦταν κάτι γέροι κόντηδες, καρφωμένοι στὶς πολυθρόνες ἀπὸ ρευματισμούς. Κι ἡ Κλάρα, γιὰ νὰ εὐχαριστήση κι ἐκεῖνες κι αὐτούς, ἀποφάσισε νὰ βγάλῃ τὸ Μαντίλι σὲ περιοδεῖα.

Ἡ μετριοφροσύνη δὲν τὴν ἄφηνε νὰ τὸ συνοδέψη ἡ ἴδια, ἄν καὶ μὲ μεγάλο κόπο καὶ φόβο θὰ τὸ ἐμπιστευόταν σὲ ξένα χέρια. Τὰ χέρια ὅμως τῆς μικρῆς ἀδελφῆς τῆς, τῆς Γιούλιας, κι ἐπιτήδεια ἦταν καὶ προσεχτικά. Ἔβαλε λοιπὸν τὸ Μαντίλι σ' ἓνα μεγάλο μακρουλὸ καρυδένιο κουτί, ντυμένο μὲ γαλάζια μεταξωτὴ βάτα — μὲ τὸ ἴδιο κουτί θὰ τόστελνε καὶ τῆς Βασίλισσας — καὶ τὸ παράδωσε στὴ Γιούλια, ποῦ κι αὐτὴ τὸ παράδωσε στὴ Διαμαντίνα, μιὰ μεσόκοπη δουλεύτρα τοῦ Ναθαλέϊκου, νὰ τῆς τὸ κρατῆ μόνο στὸ δρόμο.

Ἔτσι ἔκανε τὸ Μαντίλι τὴν καλλιτεχνικὴ του περιοδεία. Ἡ Διαμαντίνα στὸ δρόμο τὸ κρατοῦσε κάτω ἀπ' τὴ μασχάλῃ τῆς, μισοσκεπασμένο μὲ τὰ κρόσια τοῦ μποξᾶ τῆς. Κι ἡ Γιούλια, μὲ τὸ κοντὸ τῆς φουστάνι, τὸ μικρὸ τῆς καπέλο καὶ τὸ κάπως ἀγορίστικο ὕφος τῆς, πῆγαινε ἀπὸ δίπλα καὶ δὲν τόχανε ἀπὸ τὰ μάτια τῆς στιγμή. Κάπου κάπου μάλιστα τὸ ἄγγιζε καὶ μὲ τὸ γαντωμένο τῆς χεράκι, σὰ νὰ τὸ ὑποστήριζε, κι ἔλεγε σιγὰ τῆς Διαμαντίνας: « Βάστα το καλά... Τὸ νοῦ σου!... » Ὅταν ἔφταναν ἔτσι ὡς τὸ ἀρχοντικό, ὅπου θὰ τόδειχναν, ἡ Γιούλια χτυποῦσε ζωηρὰ τὸ κουδούνι ἢ τὸ μπαταδοῦρο* τῆς βαριᾶς ἐξώπορτας μὲ τ' ἀνάγλυφα στολίδια, ἄφηνε τὴ Διαμαντίνα ν' ἀνεβῆ πρώτη τὶς πλατιῆς μαρμαρένιες σκάλες, αὐτὴ τὴν ἀκολουθοῦσε σὰ φύλακας, καί, ἅμα βρίσκονταν στὸ κεφαλόσκαλο, τῆς ἔπαιρνε τὸ κουτί ἀπὸ τὰ χέρια τῆς κι ἔμπαινε στὸ σαλόνι, ὅπου περιμέναν τὸ θάμα.

Ἐκεῖ ξεκλείδωνε τὸ κουτί, ξεδίπλωνε μ' εὐλάβεια τὸ Μαντίλι, διπλωμένο στὰ δυό, καὶ τὸ κρατοῦσε ἀπὸ δυὸ ἄκρες, μπροστὰ στὸ θαυμασμὸ καὶ στὴν ἔκσταση τῶν σπιτικών. Ὅταν κανένα πρόσωπο τὸ πλησίαζε πάρα πολύ, ἡ Γιούλια ἀπομάκρυνε τὸ κίνημα ἀμέσως μ' ἓν' αὐθόρμητο κίνημα τῶν χειρῶν· μὰ ὅταν ἀπλωνόταν καὶ κανένα χέρι, κανένα δάχτυλο, τότε πισθοχωροῦσε δλόκληρη καὶ φώναζε: « Ἄ, μὴ τ' ἀγγίζετε! » Καὶ τὸ τολμηρὸ χέρι, τὸ αὐθάδικο δάχτυλο, συμμαζευόταν εὐθὺς μὲ τὴ συναίσθηση, μὲ τὴ ντροπὴ σχεδὸν μιᾶς ἱεροσυλλίας. Ὡστόσο ἡ Γιούλια ἀπαντοῦσε πρόθυμα στὶς ἐρωτήσεις, καί, χωρὶς νὰ τὴ ρωτοῦν ἀκόμα, ἐξηγοῦσε τὶς παραστάσεις τοῦ Μαντιλιοῦ:

« Αὐτὴ εἶναι ἡ θεὰ ἡ Ἄφροδιτη... Ἐδῶ ὁ Ἡφαιστος... Ἐδῶ

ὁ Γανυμήδης, πού κερνᾶ νέκταρ τοὺς θεοὺς... Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἥβη... Αὐτὸς μὲ τὰ τραγίσια πόδια εἶναι σάτυρος... Οἱ Κένταυροι, μισοὶ ἄλογα καὶ μισοὶ ἄνθρωποι, βλέπετε; ... Ὁ Ζάκυνθος, ὁ γιὸς τοῦ Δαρδάνου, πού πρωτόχτισε πόλη στὸ νησί μας... Τὸν ἔβαλε κι αὐτὸν ἐδῶ στὴν ἄκρη, ἔτσι σὰ σφραγίδα, γιὰ νὰ φαίνεται, πὼς τὸ Μαντίλι εἶναι ζακυθινό... Πέντε χρόνια σωστὰ τὸ κεντοῦσε... Ἡ Μεγάλῃ Κυρία θὰ φύγῃ σὲ τρεῖς μέρες καὶ θὰ τὸ πάρῃ μαζί της, νὰ τὸ χαρίσῃ ἀπὸ μέρος τῆς Κλάρας στὴ Βασίλισσά μας, πού εἶναι νύφη... Ἔ, τὸ εἶδατε; ... Νὰ τὸ φυλάξω τώρα... Μὲ συγχωρεῖτε πολὺ... ἔχω νὰ πάω κι ἄλλοῦ...»

Κι ἡ Γιούλια δεχόταν τοὺς θαυμασμοὺς τῶν σπιτικῶν καὶ τὰ συχαρίκια γιὰ τὴν ἀδελφή της, πού «τιμοῦσε τὸν τόπο», εὐχαριστοῦσε εὐγενικά, ἀποχαιρετοῦσε διαχυτικὰ μαζί καὶ περήφανα, ἐτοίμαζε στὸ ἀναμεταξύ τὸ πολύτιμο κουτί γιὰ τὸ δρόμο, τὸ παράδινε στὴ Διαμαντίνα, πού περίμενε ἀπέξω, κουβεντιάζοντας μὲ τὶς δουλεῦτρες τοῦ ἀρχοντικοῦ — πού κι αὐτὲς ἔβάζαν κάπου κάπου τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σαλονιοῦ, νὰ ἰδοῦν, ἂν ἦταν βολετό, λίγο θάμα, ἔτσι ἀπὸ μακριά, σὰν ὄνειρο — κι ἔφευγε βιαστικά, «γιὰ νὰ πάῃ κι ἄλλοῦ»... Πῆγαινε σ' ὅσα σπίτια πρόφτανε ὡς τὸ βράδυ. Ἐπειτα, τὴν ἄλλη μέρα, τὰ ἴδια. Καὶ τὴν ἄλλη.

Τρεῖς μέρες βάσταξε αὐτὴ ἡ περιφορὰ τοῦ Μαντιλιοῦ ἀπὸ ἀρχοντικὸ σ' ἀρχοντικὸ τῆς χώρας, γι' ἀγάπη ἐκείνων, πού δὲν ἔβγαιναν ἔξω. Κι εἶχε καταντήσῃ θέαμα συνηθισμένο στὸ Φόρο, στὴν Καινούργια, στὴν Κάτω καὶ στὴν Πλατεία Ρούγα: ἡ Διαμαντίνα τῶν Ναδαλήδων μ' ἓνα μακρουλὸ κουτί κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλη, μισοσκεπασμένο ἀπὸ τὰ κρόσια τοῦ μποξᾶ της, κι ἡ μικρὴ Γιούλια, μὲ τ' ἀγορίστικο ὕφος, δίπλα της προσεχτική. Ὅλοι ἔμαθαν σὲ λίγο, πὼς μέσα στὸ κουτί ἐκεῖνο ἦταν τὸ περίφημο Μαντίλι τῆς Κλάρας, δῶρο νυφιάτικο γιὰ τὴ Βασίλισσα.

Ἔτσι τὶς τρεῖς ἐκεῖνες ἡμέρες τὸ εἶδαν ὅσοι μπόρεσαν, ὅσοι πρόφτασαν, στ' ἀρχοντικά, πρῶτα καὶ δευτέρα, πού τὰ τριγύρισε ἡ Γιούλια. Καὶ τὴν τέταρτῃ ἡ ἴδια ἡ Γιούλια, μὲ τὴν Διαμαντίνα πάλι, τὸ πῆγε στὸ ἀρχοντικὸ τῆς Μεγάλῃς Κυρίας καὶ τῆς τὸ παράδωσε, μαζί μ' ἓνα γράμμα σὲ περγαμνῆ μὲ

την ἄρμα* τῶν Ναδαληδῶν — γράμμα τῆς κοντεσίνας Κλάρας γιὰ τὴ Βασίλισσα "Ολγα.

Καὶ τὸ ἴδιο φθινοπωριάτικο δειλινό, τὸ Ζακυθινὸ Μαντίλι ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ζάκυθο γιὰ πάντα, μὲ τὸ βαπόρι ποῦ εἶχε πάρει ἡ Μεγάλῃ Κυρία, γιὰ νὰ γυρίσῃ στὸ παλάτι τῆς Ἀθήνας.

"Ἐφυγε, μὰ δὲν ξεχάστηκε. "Ὅπως στὸν τόπο ἐκεῖνο δὲν ξεχνιέται κανένα καλὸ, περασμένο ἢ ξενιτεμένο.

Χρόνια καὶ ζαμάνια*, οἱ Ζακυθινοὶ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Μαντίλι τῆς Κλάρας τοῦ Ναδαλη. Συχνὰ ξαναρχόταν στὶς ὀμιλίες τους τὸ θάμα, ποῦ εἶχαν ἰδεῖ λίγοι κι εἶχαν ἀκούσει πολλοί. Τὸ χειροτέχνημα μὲ τὸν καιρὸ γινόταν θρυλικό. Ἀπ' τ' ἀρχοντικά σπίτια, πρῶτα καὶ δεύτερα, ἢ φήμη του εἶχε περάσει στὰ νοικοκυρόσπιτα, εἶχε κατεβῆ στὰ χαμόσπιτα, εἶχε ἀπλωθῆ στὰ μαγαζιά, στ' ἀργαστήρια, στοὺς καφενέδες, στὶς ταβέρνες, παντοῦ. Τὸ Ζακυθινὸ Μαντίλι τὸ εἶχε πάρει ὁ λαός.

Ἐκεῖνοι ποῦ τὸ εἶδαν, οἱ ζηλευτοί, τὸ παράσταιναν ὅπως μπορούσαν σ' ἐκείνους ποῦ δὲν τὸ εἶδαν καὶ ποῦ δὲ χόρταιναν ν' ἀκούνε γι' αὐτό. Κι ὅπως συμβαίνει πάντα σὲ τέτοια, οἱ καλοφάνταστοι κι οἱ ψευτάκοι πρόσθεταν ἀπὸ κάτι στὶς ζωγραφιές του. Ἐκεῖνοι μάλιστα ποῦ δὲν εἶχαν ἰδεῖ καθόλου τὸ Μαντίλι, παρὰ τὸ ἤξεραν ἀπὸ περιγραφές, πρόσθεταν τὰ περισσότερα. Ἄλλος ἔλεγε, πὼς εἶχε τὴ Γιγαντομαχία, ἄλλος τὸν Προμηθεά στὸν Καύκασο, ἄλλος τὴν Ἀκρόπολη μὲ τὸν Παρθενῶνα κι ἄλλος τὴν Πόλη μὲ τὴν Ἁγία-Σοφιά. Κάποιος βεβαίωσε, πὼς στὸ φόντο τῆς εἰκόνας τοῦ Ζάκυνθου διακρινόταν ἀνάερα κι ὄλη ἡ πόλη ποῦ εἶχε χτίσει. Κάποιος πρόσθεσε, πὼς στὴν πόλη φαινόταν κι ἡ ἐκκλησία, τὸ ψηλὸ καμπαναριὸ κι ἡ λιτανεῖα ἀκόμα τοῦ Ἁγίου. Κάποιος ἰσχυρίστηκε, πὼς στὶς ἄκρες ἦταν κεντημένα καὶ τὰ ἐμβλήματα τῶν Ἑφτά Νησιῶν. Καὶ κάποιος τέλος ὀρκίστηκε, πὼς φαινότανε κάπου ἡ Τούρλα τοῦ Σκοποῦ* καὶ σ' ἓναν κύκλο ἀπὸ ἀστέρια ἢ μορφὴ τοῦ Λομπάρδου*.

Οἱ γυναικοῦλες πάλι ἀντικαθιστοῦσαν πρόθυμα τοὺς μυθολογικοὺς θεοὺς. Ὁ Δίας εἶχε γίνεϊ Παντοκράτορας, ὁ Ἀπόλλωνας Χριστὸς κι ἡ Ἥρα Παναγία. Στὶς γωνιές τοῦ Μαν-

τιλιοῦ δὲν ἦταν, λέει, παρὰ Ἐξαπτέρυγα, Σεραφεῖμ καὶ Χερουβείμ, ἐνῶ στὴ μέση του φάνταζε ἡ τετραπλὴ εἰκόνα τῆς Γέννησης, τῆς Βάφτισης, τῆς Σταύρωσης καὶ τῆς Ἀνάστασης... Ἔτσι, μὲ τὴν προσθήκη τοῦ καθενός, ἀνάλογη πρὸς τὴ φαντασία του καὶ τὴν κλίση, τὸ Ζακυθινὸ Μαντίλι τὰ εἶχε ὅλα: Οὐρανὸ, Γῆ καὶ... Ζάκυθο. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκοὺς δὲ ρωτοῦσε, πῶς ἦταν δυνατό νὰ τὰ χωρῇ ὅλ' αὐτὰ ἓνα γυναικίειο, νυφιάτικο μαντιλάκι. Τόπαιρναν γιὰ θάμα, κι ἓνα θάμα τὰ χωροῦσε ὅλα.

Καὶ περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ τὸ θρυλικὸ μαντίλι ξαναρχόταν στὶς ὀμιλίες τῶν Ζακυθινῶν. Τὸ θυμόνταν ὀλοένα πιὸ σπάνια, μὰ κι ὀλοένα πιὸ φανταστικά. Εἶχε ἀρχίσει πιά νὰ τὸ σκεπάζῃ σὰν ἓνας πέπλος, ἓνα μυστήριο. Ἔλεγαν, πῶς ἡ Βασίλισσα στὴν Ἀθήνα τὸ εἶχε βάλει σὲ ὀλόχρυση κορνίζα καὶ τὸ εἶχε κρεμάσει στὴν καλύτερη σάλα τοῦ παλατιοῦ, γιὰ νὰ τὸ βλέπουν οἱ παλατιανοὶ κι οἱ μεγαλοσιάνοι· κι ἄλλοι πάλι, πῶς τὸ εἶχε σὰν εἰκόνημα στὴν ἐκκλησία τοῦ παλατιοῦ καὶ τοῦ ἀναβε ἀκοίμητο καντήλι...

Ἦμουν μικρὸ παιδί, ὅταν τὸ Μαντίλι τῆς Ναδαλοπούλας ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ζάκυθο. Θυμοῦμαι ἀμυδρά, πῶς ἦρθε μιὰ μέρα καὶ στὸ σπῆτι μας, νὰ τὸ ἴδῃ ἡ μητέρα μου, πού κι αὐτὴ στὰ νιάτα τῆς ἦταν φημισμένη κεντίστρα, κι ἀπ' τὴ μητέρα μου κρατῶ τὴ σωστὴ περιγραφή του· μὰ δὲν μπορῶ νὰ ὀρκιστῶ, πῶς τὸ εἶδα κι ἐγώ, ἢ, κι ἂν τὸ εἶδα, δὲ θὰ μπόρεσα βέβαια νὰ καταλάβω τίποτα.

Κι ἀφοῦ μεγάλωσα ὀμως, ἀκόμα στὴ Ζάκυθο μιλοῦσαν γιὰ τὸ Μαντίλι. Κι ἄξαφνα, μιὰ μέρα — δέκα χρόνια τουλάχιστο μετὰ τὴν ἀναχώρησή του — στὴν αὐλὴ τῆς γειτονικῆς μας ταβέρνας, ἀπὸ ἓνα παράθυρο τοῦ σπιτιοῦ μας, ἄκουσα καὶ τὸ ραψωδὸ πού τὸ τραγοῦδοῦσε!

Ἦταν ἓνας τυφλὸς σὰν τὸν Ὀμηρο, ὄχι ὀμως ζητιάνος, παρὰ νεροκουβαλητῆς. Ἦξερε νὰ κἀνὴ στίχους δικούς του καὶ νὰ τοὺς λὲθ μὲ τὸ δικό του τρόπο, εἴτε στὴ βρῦση, τὴν ὥρα πού γιόμιζε τὸ βαρέλι του, εἴτε στὶς μπασιῆς τῶν σπιτιῶν, ὅπου πῆγαινε νὰ τ' ἀδειάση.

Πολλὲς φορές, ἀκούγοντας τὸ ζακυθινὸ αὐτὸ ραψωδὸ, —

ήταν άκριβώς ή έποχή, πού πρωτογνωρίζομουν με τά όμηρικά μέτρα και τά όμηρικά ζητήματα, — συλλογίστηκα, πώς έτσι ρυθμικά και μισοτραγουδιστά θα ζωντάνευε κι' ό "Όμηρος τις ραψωδίες του. "Ηθελα να μπορούσα να σας δώσω έδώ με νότες μιá ιδέα της τραγουδιστής αύτης άπαγγελίας. Άλλά θα προσπαθήσω να τό κάμω, χωρίζοντας τό δεκαπεντασύλλαβο στις συλλαβές, πού έτόνιζε περισσότερο ό ζακυθινός ραψωδός. Νά π. χ. πώς έλεγε τούς στίχους αύτους άπό τόν « Έρωτόκριτο » : « Τάμαθες, Άρετούσα μου, τά θλιβερά μαντάτα, — πού ό κύρης σου μ' έξόρισε στής ξενιτιάς τή στράτα ;¹ » :

Τάμαθες "Α-
ρέτουσα μου,
τά θλιβερά
μαντά - τα,
πού ό κύρης σου
μ' έξόρισέ
στής ξενιτιάς
τή στρά - τα.

Η μελωδία δέ γράφεται, ό ρυθμός όμως ήταν αύτός. Και τόσο μου είχε καρφωθή, ώστε, χωρίς να θέλω, με τόν ίδιο τρόπο μου άρεσε ν' άπαγγέλλω τούς όμηρικούς στίχους, πού πήγαιναν λαμπρά σα δεκαπεντασύλλαβοι : « Ήμους δ' ήριγένεια φάνη ροδοδάκτυλος Ήώς, — Ζεϋ πάτερ άλλα σύ ρϋσαι ύπ' ήeros υίας Άχαιών² » :

Ήμους δ' ήρί-
γένεια φανή
ρόδοδακτύ-
λος ήως.
Ζεϋ πατερ άλ-
λά συ ρυσαί
ύπ' ήeros υί-
ας Άχαιί - ων.

1. « Έρωτόκριτος », στ. 1335 - 1336. (μ. χ. ο.)

2. Ήλιάδος Α 477 και Ρ 645. (μ. χ. ο.)

Καί δὲν μποροῦσε νὰ μοῦ βγῆ, πῶς ὁ βυζαντινὸς πολιτικὸς στίχος, ὁ σημερινὸς δεκαπεντασύλλαβος, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἠρωϊκοῦ ἐξαμέτρου, ἀπαράλλακτα ὅπως κι ὁ λαϊκὸς ραψωδός, ποῦ ἤξερε νὰ ψάλλῃ ἔτσι τὰ σπουδαῖα τοῦ τόπου του καὶ τῆς ἐποχῆς του, δὲν ἦταν παρὰ ἡ συνέχεια τοῦ Ὀμήρου. Ἄλλὰ φανταστῆτε τὴν ἔκπληξή μου, τὸ θάμπος μου, τὴ χαρὰ μου, ὅταν τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ τυφλοῦ νεροκουβαλητῆ, ἄκουσα τὸ τραγούδι τοῦ Ζακυθινοῦ Μαντιλιοῦ, ποῦ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μικρογραφία τοῦ Σ τῆς Ἰλιάδας, μιὰ περιγραφή τῆς Ἀσπίδας τοῦ Ἀχιλλέα! "Ὅχι μόνο λοιπὸν τὸ ἴδιο μέτρο, ὁ ἴδιος ρυθμὸς, ἡ ἴδια μουσικὴ, παρὰ κι ἡ ἴδια ἔμπνευση, ἡ ἴδια φαντασία. Καὶ βέβαια ποῦ ὁ ζακυθινὸς ραψωδὸς οὔτε τὴν ὀμηρικὴ Ἀσπίδα εἶχε διαβάσει ποτέ του, οὔτε τίποτ' ἄλλο παρόμοιο εἶχε ἀκούσει. Τὸ μοντέλο τὸ βρῆκε μέσα στὴν ψυχὴ του, κρυμμένο, φυλαγμένο βαθιὰ ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλιά. "Ὅπως βρίσκουν μέσα τους τόσα ἄλλα μοντέλα τόσοι ἄλλοι ραψωδοὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποῦ κάνουν τὸ δημοτικὸ τραγούδι νὰ μοιάζῃ μὲ τ' ὀμηρικὸ σὰν ἀδελφί, καὶ τοὺς πιὸ αὐστηροὺς κριτὲς νὰ κηρύττουν, πῶς ἡ Ποίηση δὲν εἶχε χαθῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οὔτε τὴν ἐποχὴ ποῦ δὲν εἶχε ἀκόμα νὰ δείξῃ παρὰ δημοτικὰ ἄσματα καὶ Σολωμό.

"Ἄλλες φορές εἶχ' ἀκούσει τὸ ραψωδὸ μας νὰ λήῃ τὸ τραγούδι τοῦ Ἀναπολεοῦ (Μεγάλου Ναπολέοντα, ποῦ τὸν ἐσύγχιζε ὅμως καὶ μὲ τὸν Ναπολέοντα τὸν Γ'), τοῦ Καποδίστρια, τοῦ Ὄθωνα, τοῦ Γιάννου τοῦ Ἀντρειωμένου καὶ τοῦ Λουμπάρδου. Μὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη κάποιος τοῦ εἶπε :

— Δημητρό, ἄσ' τ' αὐτά! Τὸ Μαντίλι νὰ μᾶς πῆς, τὸ καινούργιο σου, καὶ θὰ σὲ κεράσω μιὰ κούπα βερντέα*.

— Μὰ εὐτοῦνο δὲν τὸ λέω ἀκόμα, χαμογέλασε ὁ ραψωδός, γιατί δὲν τόχω ἀκόμα βγαρμένο οὔλο.

— Καὶ πῶς τόπες ψές στὴ βρῦση; Πές το ἀτέλειωτο, δὲν πιεράζει.

— "Ἐ, τόμου* τὸ θέλετε... Ἐβίβα, παιδιά!

— Γειά σου, Δημητρό, χρυσόστομε!

Κι ὁ τυφλὸς νεροκουβαλητῆς ἄρχισε καὶ τελείωσε τὸ τρα-

γούδι τοῦ Μαντιλιοῦ, πού πολλούς του στίχους τούς αὐτοσχε-
 διάζε ἴσως ἐκείνη τῆ στιγμῆ :

Ἄρχοντοπού-
 λά πανσοφή,
 κεντίστρα ξά-
 κουσμέ · νη...

Ἄλλὰ νά το ὀλάκερο τὸ τραγούδι αὐτό, τὸ κορύφωμα τῆς
 λαϊκῆς δόξας τοῦ Μαντιλιοῦ, ὅπως τουλάχιστον κατάφερα νά
 τὸ θυμηθῶ ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια καὶ νά τὸ συμπληρώσω :

Ἄρχοντοπούλα πάνσοφη, κεντίστρα ξακουσμένη,
 τῶ γονικῶ της καύκημα, τοῦ Τζάντε* μας καμάρι,
 παίρνει πανάκι καὶ κλωνά, βελόνι καὶ ψαλίδι,
 καὶ κλειέται στὸ παλάτσο* της νά φτιάση ἓνα μαντίλι,
 νιστορισμένο, πλουμιστό, πού ἄλλο νά μὴν ὑπάρχη,
 γιὰ νὰν τὸ στείλῃ χάρισμα τῆς Ρήγισσας τῆς Ὅργας,
 πού ἀφ' τῆ Ρουσία κατέβηκε στὸ θρόνο τῆς Ἀθήνας
 καὶ κάθεται καμαρωτῆ στοῦ Γεώργιου τῆ μπάντα.
 Καὶ στὸ μαντίλι της κεντᾶ χίλιω λογιῶ ξομπλίδια*,
 χίλιω λογιῶ στορίσματα, τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα,
 τὸν ἥλιο, τὸν αὐγερινό, τὴν πούλια, τὸ φεγγάρι.
 Καὶ κάτουθες κεντάει τῆ γῆς μ' οὔλες τίς πολιτεῖες,
 τῆ Φράντζα, τὴν Ἀούστρια, Ρουσία κι Ἰγγλιτέρα,
 τῆ Μπαρμπαριά, τὸ Τούνεζι, πού εἶναι οἱ Ἀραπάδες,
 καὶ τῆς Ἀθήνας τὸ βουνὸ καὶ τὸ νησί τῆς Κρήτης
 καὶ τὴν Κωσταντινούπολη μὲ τὴν Ἁγία · Σοφία.
 Κεντάει καὶ τὴν Παράδεισο, τὴν Κόλαση κεντάει,
 τούτη μὲ τούς Πρωτόπλαστους, ἐκείνη μὲ τὸν Κᾶη
 καὶ τὸ Χριστὸ τὸν Ἀναστά, πού πάει νά τὸν γλιτώσῃ.

Μὰ μὲς στὴ μέση ἀνιστορεῖ τὸ ξακουσμένο Τζάντε :
 Χώρα, χωρία καὶ βουνά, μὲ θάλασσα ἓνα γύρο,
 κάστρο, Ἀκρωτήρι καὶ Σκοπὸ, καὶ τὴν Πλατεία · Ρούγα
 καὶ τίς μεγάλες ἐκκλησιῆς μὲ τὰ καμπαναρία,

τῆ λιτανεία τοῦ Ἁγίου μας καὶ τοῦ Νιπιταφίου,
 ἀκόμα καὶ τὴν Γκλόρια τοῦ Μεγαλοσαββάτου.
 Κεντάει καὶ τὴν ἐπίδειξη τοῦ Κωσταντῆ Λουμπάρδου,
 ὅπου ἄφησε μεμόρια* στὸ μέσα κι ἔξω κόσμο!
 Κι ἐκεῖνα ποὺ γινήκανε τότε μὲ τὸ Γαρζώνη,
 (πρῶτο Δεσπότη ποὺ ἔβλεπε τὸ Τζάντε ἀπὸ τὸ Τζάντε),
 τὸ κιάσο* ποὺ τοῦ κάμανε στὸ προαπάντισμά του,
 παντιέρες, ζαχαρόκουκα, φιδόρα καὶ περιστέρια.

Κι ἂν κεντισμένα τοῦτα δῶ, σὰ ζωντανὰ ἐφαινόταν·
 τὰ φιδόρα μοσκοβόλαγαν, μιλάγαν οἱ ἀνθρώποι,
 ἀχοῦσαν τὰ καμπαναριὰ καὶ τὰ πουλιὰ πετάγαν
 μὲ γλυκοκελαηδίσματα ἀπάνω ἀπὸ τὸ Τζάντε.
 Τόσο ποὺ ἦ Ὅργα ἢ Ρήγισσα, τόμου εἶδε τὸ μαντίλι,
 ἔκαμε δώδεκα σταυροὺς κι ἔκραξε σαστισμένη:
 « Δὲν εἶναι χειροτέχνισμα, Θέ μου, τοῦτο εἶναι θόμα!
 Χίλια καλὰ στὴ ζήση τῆς καὶ στὰ χρυσόχερά τῆς,
 τ'ς ἀρχοντοπούλας τῆς καλῆς ποὺ τόφτισσε γιὰ μένα.»

« Τὸ Ζακυνθινὸ Μαντίλι καὶ ἄλλα διηγήματα ».

Γρηγόριος Ξενόπουλος

Ἀθήναι, 1926.

Η ΚΕΦΑΛΗ ΤΗΣ ΤΕΓΕΑΣ

Ὅταν βρέθηκε στὴν Τεγέα, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1900, τὸ θαυμαστό κεφάλι, δὲν ἦταν μόνον ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Mendel ποὺ δοκίμαζε μεγάλη συγκίνηση. Ἄλλη τόση συγκίνηση καὶ χαρά, ὅσο ἀφώτιστοι καὶ ἂν ἦτανε, αἰσθάνθηκαν καὶ οἱ ἀπλοῖκοι ἐργάτες τῆς ἀνασκαφῆς. Καὶ ἄλλοτε εὑρίσκαν λογιῆς λογιῆς κομμάτια ἀγάλατα, — χέρια, πόδια, κορμιὰ, — μὰ τώρα τὸ εὔρημά τους ἦταν ἀνεπάντεχο, ἓνα κεφάλι, δλάκερο, πεντάμορφο!

— Τοῦτο ποὺ βρέθηκε σήμερα, βρὲ παιδιὰ, εἶναι θάμα, διηγόταν τὸ βράδυ στὸ μαγαζὶ ὁ Θανάσης ὁ Μωραΐτης, ἀπὸ τοὺς προεστοὺς στὸ Πιαλί καὶ ψάλτης στὴν ἐκκλησία. Εἶναι μιὰ γυναίκα, ἓνα κορίτσι ὡς καμιὰ εἰκοσιπεντοριὰ χρόνων, ποὺ λές, ἔ, τώρα θὰ σοῦ μιλήσῃ. Τὰ μαλλιὰ τῆς σγουρὰ καὶ καλοχτενι-

σμένα, δεμένα πίσω σ' ένα φιόγκο με κορδέλες. "Όλα τὰ σημάδια, μάτια, φρύδια, στόμα, σιταρένια. Τί τὰ θέλεις ; Τέτοια ὁμορφάδα δὲν ξαναγίνεται. Ζωντανὸ πρᾶμα. Σίγουρα θὰ μᾶς μεγαλώση τὸ Μουσεῖο, ἂν δὲ μᾶς τὸ πάρουν στὴν Ἀθήνα.

—Ποιὸς τὸ λέει ; Θὰ σηκωθῆ ὅλη ἡ Τεγέα στὸ πόδι ! Εἶπαν μὲ ἀναβρασμὸ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς νέους...

Σὰν πρὸ ὀλίγου νὰ ἔχουν χτενισθῆ τὰ ἄφθονα φουντωτὰ μαλλιά, δένονται πίσω σ' ἕναν φανταστικὰ ὠραῖο ἀναδεσμὸ, "Έχουν ὅλη τὴν κοσμιότητα μιᾶς καλῆς ἐποχῆς χτενιστικῆς καὶ ὅμως πόση ἐλευθερία καὶ φυσικότητα τὰ διακρίνει. Ἡ χωρίστρα, λίγο στραβὰ καμωμένη, εἶναι ἄβαθη καὶ ἀμφίβολη στὴν πορεία της. Οἱ ταινίες, πού τὰ συγκρατοῦν, μπαίνουν τόσο διακριτικὰ καὶ σβένουν σιγαλὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπαλὴ οὐσία τους.

Πάνω ἀπὸ τὸ ψηλὸ μέτωπο τὰ βοστρυχάκια φυτρώνουν σχεδὸν καθένα μὲ τὸ δικό του τρόπο καὶ ξετυλίγονται σύμφωνα στὴ διεύθυνση, ἀλλὰ μὲ ἄπειρη ποικιλία. Στὴν ἀρχὴ εἶναι κοντὰ καὶ πυκνὰ τὰ κυματάκια πού κάμνουν, ἔπειτα γίνονται ἀραιότερα, καὶ τέλος, μετὰ τὸν ἀναδεσμὸ, σχηματίζονται σὲ λίγα ἐξάισια πέρατα λουλουδένια. "Έτσι μὲ τὴν ἀπέραντη ἐλεύθερη κίνηση γίνεται τόσο ἐλαφρὸ καὶ ζωντανὸ τὸ μάρμαρο, καὶ μὲ τὴν ἀδιόρατη πειθαρχία καὶ τὸν κρυμμένο σχηματισμὸ παίρνομε μιὰ συνολικὴ ἐντύπωση μεγάλη καὶ ἀληθινή.

Γοητευμένοι τώρα μὲ τὴν ἐξέταση τῆς θαυμάσιας κόμης, βλέπομε δυνατότερα νὰ ἀκτινοβολῆ τὸ θεῖο πρόσωπο. "Όλα τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐκφραστικά. Καθαρὰ καὶ ἔντονα μᾶς μιλοῦν ὅλα γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ ψυχικὸ κόσμο τῆς εὐγενικῆς κόρης. Μιὰ ἀνώτερη πνευματικότητα δηλώνει τὸ ψηλὸ, τριγωνικὸ, ἐλαφρὰ κυματισμένον μέτωπο. Τὴν ἐλεύθερη καὶ δυνατὴ θέληση ἐκφράζουν τὰ μάτια μὲ τὴ σταθερὴ διεύθυνση, ὅπως τὴν ὀρίζουν ὄχι μόνον οἱ βολβοὶ καὶ τὰ καμαρωτὰ φρύδια, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ πέρα πέρα ἀνεπτυγμένη παράλληλη πτυχὴ. Τὴν εὐκίνησιάν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν εὐθυμία τῆς νεανικῆς ζωῆς ὑποδηλώνουν τὰ ἀνοικτὰ πτερύγια τῆς μύτης καὶ προπᾶντων διαλαλοῦν τὰ χεῖλη μὲ τὴ γελαστὴ γύρω περιοχὴ τους...

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

Ἡ Κεφαλή τῆς Τευέας

[4ος αἰὼν π. Χ.]

Ἐκεῖνος πού θά ἐπιμείνη νά μελετήσῃ τὸ πλαστικὸ αὐτὸ ἀριστοῦργημα, θά παρακολουθήσῃ μὲ ἀκένωτο ἐνθουσιασμό καὶ ἱκανοποίησιν τὸν ἡρωϊκὸ ἀγῶνα τοῦ καλλιτέχνη καὶ τῆ μεγάλης νίκῃ, πού ἐπέτυχε. Μία κόρη θείας καλλονῆς, γεμάτη ἀγνότητά καὶ καλοσύνη. Ἀλήθεια τέτοια ἔργα δὲ σημαίνουν ἀπλῶς εὐχάριστες περιέργες εἰκόνες, ἀλλ' ἀνύψωση καὶ ἐξευγένιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

«*Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος*», 1927.

Κ. Α. Ρωμαῖος

“ΠΑΤΕΡ, ΑΦΕΣ ΑΥΤΟΙΣ,,

(Ζωγραφικὸς πίνακας τοῦ Δ. Θεοτοκόπουλου)

Ἦ Ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος - Γκρέκο, Κρής, εὐρίσκεται ἀπὸ τὸ 1575 στὸ Τολέδο, τὴν παλιὰ πρωτεύουσα τῶν καθολικῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας, καὶ ζωγραφίζει εἰκόνες στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Δομηνίου. Οἱ εἰκόνες του ἦσαν τόσοσ ὠραῖες, ἔκαμαν τέτοια ἐντύπωση, ὥστε ἡ Μητρόπολις τοῦ Τολέδου τοῦ ἀνέθεσε νά ζωγραφίσῃ ἓνα μεγάλο εἰκόνημα ἀπὸ τὸ μαρτύριο τοῦ Χριστοῦ.]

Τὴν ἡμέρα ὁ Θεοτοκόπουλος δουλεύει τώρα μέσα στὴ Μητρόπολη, τὸν ἀσύγκριτο ναό. Βαθιά συγκινεῖ τὸ ζωγράφο ὁ τεράστιος αὐτὸς οἶκος τοῦ Θεοῦ, πού μοιάζει σὰ μιὰ πόλη ὀλόκληρη μὲ τὰ ἀτελειῶτα παρεκκλήσια καὶ θυσιαστήριά του. Οἱ πανύψηλες ἀψίδες, οἱ μεγάλες κολόνες, πού φαίνονται νά ὑψώνονται πρὸς τὸ ἄπειρο, τὰ πολύχρωμα μάρμαρα, τὰ ὀλόχρυσα κάγκελα, τὰ χιλιοσκαλισμένα ξύλα, οἱ ἀστραπές, πού σκορπιίζουν γύρω τους τὰ κοσμήματα τῶν εἰκονισμάτων, ἐξαφανίζουν πραγματικὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κάνουν νά συναισθάνεται βαθιὰ τὴ μικρότητα καὶ τὴν ταπεινότητά του. Καὶ ὁ Γκρέκο νιώθει τὴν ἀνάγκη νά ζωγραφίσῃ κάτι πολὺ ἐπιβλητικὸ, πολὺ μεγάλο, γιὰ νά εἶναι ἄξιο καὶ ἱκανὸ νά σταθῇ σὲ τέτοιο περιβάλλον.

Τοῦ ἔχουν παραγγεῖλει γιὰ τὴ μεγάλη αἵθουσα τοῦ σκευοφυλακίου, ὅπου οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ παπάδες φοροῦν τὰ ἄμφια τους πρὶν ἀπὸ τὴ λειτουργία, μιὰ ἀπεικόνιση τῆς στιγμῆς, ὅπου οἱ «στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος, ἐκδύσαντες τὸν Ἰησοῦν τὴν

χλαμύδα τὴν κοκκίνην, ἔτυπον αὐτὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν». Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς παθητικότερες στιγμὲς τοῦ Θείου Μαρτυρίου, αὐτὴ, ὅπου ὁ Χριστός, θύμα ἄθωο τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, βλέπει νὰ πλησιάσῃ τὸ τέλος του.

Γιὰ νὰ ἐμπνευσθῇ ὁ Θεοτοκόπουλος, δὲ θυμᾶται καμιὰ ἀπὸ τὶς ἀνάλογες εἰκόνες τῶν Ἰταλῶν ζωγράφων. Ἡ σκέψη του πάει πίσω στὰ πρῶτα μαθητικά του χρόνια, στὴν Κρήτη, ὅπου μελετοῦσε καὶ προσπαθοῦσε καὶ αὐτὸς νὰ ζωγραφίσῃ τὴν «Προδοσία τοῦ Ἰούδα». Βέβαια ἡ στιγμή τοῦ μαρτυρίου δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια. Ἀλλὰ ὁ ζωγράφος νομίζει, πῶς θὰ τὸν βοηθήσουν πολὺ στὸ ἔργο του ἡ ἀναστάτωση καὶ ὁ θόρυβος τοῦ ὄχλου, οἱ σκληρὲς μορφὲς τῶν χιλιάρχων* καὶ τῆς σπείρας*, οἱ ψυχρὲς ἀνταύγειες τῶν λογχῶν, ὅπως τὰ ζωγράφιζαν οἱ βυζαντινοὶ ἁγιογράφοι, γιὰ νὰ ἀποτελοῦν μιὰ τραγικὴ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἔκφραση τῆς γαλήνης, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς αὐτοθυσίας στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου.

Καὶ ἔτσι ζωγραφίζει ἀληθινὰ τὸ ἔργο του. Ἐνα ἀπερίγραπτο πλῆθος ἀπὸ στρατιῶτες καὶ λογχοφόρους καὶ Ἑβραίους συνωθεῖται γύρω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ μορφή τοῦ Χριστοῦ καὶ γεμίζει μαζὶ μὲ τὶς λόγγες ὅλο τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ πίνακος. Σκληρὰ πρόσωπα, παραμορφωμένα ἀπὸ τὸ πάθος, ἐξέχουν μέσα ἀπὸ τὸ πλῆθος αὐτό. Νομίζει κανεὶς πραγματικά, ὅτι ἀκούει τὸ θόρυβο καὶ τὸ μεταλλικὸ ἦχο τῶν ὄπλων καὶ τὶς φωνὲς τοῦ ὄχλου.

Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή προσελκύει, τραβάει ἀσυγκράτητα τὸ βλέμμα, ἡ μεγάλη, ἡ ἀπερίγραπτη μορφή τοῦ Θεανθρώπου, ποὺ φαίνεται νὰ γεμίζει ὁλόκληρο τὸ ἔργο. Ἡ χλαμύδα, ποὺ φοράει, ἔχει ἓνα χρῶμα καταπόρφυρο, ἀληθινὰ ἀλησμόνητο. Εἶναι σὰ μιὰ ἀπότομη ἀναλαμπὴ φωτός, σὰν τὸ αἰφνίδιο ξέσπασμα τοῦ πόνου, σὰ μιὰ φωνή, ποὺ φθάνει ὡς τὰ οὐράνια.

Ὁ Γρέκο ἀπομακρύνεται λιγάκι καὶ θαυμάζει μόνος του τὸ χρῶμα αὐτό· εἶναι εὐχαριστημένος! Ζωγράφισε ἐπιτέλους μιὰ πορφύρα, ποὺ θὰ μπορούσε καὶ μὲ τὴν πορφύρα τοῦ Τιτσιανού* ἀκόμα — τὴν πορφύρα, ποὺ τόσο θαύμαζε ἄλλοτε — νὰ συγκριθῇ.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ ὁλόκληρη τὴ μορφή τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ ὑπερηφανεύεται. Ἡ στάση Του, ἡ ἔκφραση τοῦ προσώπου Του, τὸ βλέμμα Του, ὄλα μᾶς φωνάζουν : ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πιά συνδεδεμένος μὲ τὴν ταπεινὴ γῆ καὶ μὲ τὸ ἀνθρώπινο πάθος, ποὺ ὀργιάζει γύρω Του. Μὲ τὸ δεξιὸ Του χέρι στὸ στήθος, — τὸ αἰώνιο χέρι τοῦ Γκρέκο μὲ τὰ μισάνοιχτα λεπτὰ δάκτυλα, ποὺ εἶναι ἐδῶ ἐπάνω στὸ ἔντονο φόντο τῆς πορφύρας ἐκφραστικότερο παρὰ ὅπουδῆποτε ἄλλοῦ, — μὲ τὰ μάτια, ὅπου λάμπουν δυὸ δάκρυα, ὑψωμένα πρὸς τὸν οὐρανό, ὁ Χριστὸς μιλάει μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ νομίζει κανεὶς, ὅτι τὰ χεῖλη του θὰ ἀνοίξουν, γιὰ νὰ εἰποῦν τὸ ἀθάνατο ἐκεῖνο : « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς ! » ποὺ φωτίζει κιόλας ὅλο τὸ πρόσωπό του.

Ἄλλὰ στὸν καλλιτέχνη δὲν ἀρκεῖ ὅλο αὐτὸ τὸ ὑπέροχο δράμα ποὺ ζωγράφισε. Θέλει νὰ προσφέρῃ ἀκόμα στὸ θεατῆ καὶ τὴ βαθιὰ ἀνθρώπινη συγκίνηση ποὺ δίνει ἡ Τραγωδία τῆς Θεοτόκου, τῆς Μητέρας. Ἐπάνω στὸν πίνακά του, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα κομμάτι γῆς, τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ Θεάνθρωπος, ζωγραφίζει πρῶτο τὸ βοηθὸ τοῦ δημίου, ποὺ ἐτοιμάζει τὸ Σταυρό. Καὶ ἀπέναντι φέρνει τὶς τρεῖς Μαρῖες, σὰν θεατὰς τῆς σκηνῆς. Τὰ εὐγενικὰ καὶ μελαγχολικὰ των πρόσωπα εἶναι πάλι ἡ ἀντίθεση πρὸς τὸ σκληρὸ καὶ πρόστυχο πρόσωπο τοῦ δημίου.

Ἐλάχιστο διάστημα φαίνεται νὰ τὶς χωρίζῃ ἀπὸ τὸ Ναζωραῖο καὶ τὸ μαρτύριό Του. Καὶ ὅμως εἶναι τόσο μακριὰ ! Στὰ πρόσωπά Των, ποὺ φαίνονται νὰ παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ τὸ ἔργο τοῦ δημίου, ζωγραφίζεται κάτι περισσότερο ἀπὸ λύπη καὶ πόνος. Ἡ ἔκφρασή των δείχνει ὅτι βλέπουν μακρύτερα καὶ ἀπὸ τὴ Σταύρωση, ποὺ δὲ θ' ἀργήσῃ πιά, ὅτι νιώθουν ἀόριστα, ἀλλὰ ἐπιβλητικὰ, τὸ βαθὺ μυστήριό τοῦ μεγαλυτέρου δράματος τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὴν ἀνοιχτὴ τοῦ 1578, ἓνα χρόνο ἀπὸ τότε ποὺ τὸ ἄρχισε, τὸ ἔργο εἶναι ἔτοιμο. Ὁ Θεοτοκόπουλος ξέρει, αἰσθάνεται βαθιά, ὅτι εἶναι μεγάλο ἔργο. Ἄλλὰ τὸν εὐχαριστεῖ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀκοῦῃ τὸν ἀπερίγραπτο ἐνθουσιασμό, ποὺ προκαλεῖ σὲ ὄσους τὸ βλέπουν. Ἀφοῦ ἔκαμε τὰ πρῶτα του σχεδιάσματα μέσα στὴ Μητρόπολη, γιὰ νὰ ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς,

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

« Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς » [Εἰζὼν Δομητίου Θεοδοζοπούλου]

πήρε έπειτα τὸ μεγάλο πίνακα στὸ ἐργαστήριό του, γιὰ νὰ τὸν τελειώση. Καὶ ἐκεῖ ἔρχονται τώρα, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸ ἀριστούργημα, οἱ ἀριστοκράτες τοῦ Τολέδο καὶ οἱ φίλοι τοῦ Δομήνικου καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ καλόγηροι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ζωγράφοι, ποὺ ζητοῦν νὰ βροῦν ἓνα ἐλάττωμα, ἓνα ψεγάδι, καὶ δὲν τὸ καταφέρνουν. Ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον οἱ πλούσιοι τοῦ Τολέδο παρακαλοῦν τὸ Δομήνικο νὰ τοὺς ζωγραφίση ἓνα ἀντίγραφο τοῦ μεγάλου ἔργου.

« Δομήνικος Θεοτοκόπουλος », Ἀθῆναι, 1932.

Ἀχιλλεὺς Κύρου

Β'

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

(6 Μαΐου 1821)

[Τὸ «Χάνι τῆς Γραβιάς» εἶναι μακρὸν ὁπωσδήποτε ἐπικὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη πρῶτον εἰς σειρὰν πολλῶν πατριωτικῶν ποιημάτων ἐξυμνουμένων τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Μεσολόγιον καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν ποιημάτων τούτων ὁ ποιητὴς προτάσσει τὴν ἀκόλουθον ἀφιέρωσιν :

« Εἰς σέ, τὴν μετ' αἰῶνα ἐπελευσομένην γενεάν τῶν Ἑλλήνων, ἀφιερῶ τὰς ποιήσεις, δι' ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔψαλα τὰ κατορθώματα τῶν μεγάλων τοῦ Μεσολογγίου φρουρῶν καὶ τῶν ἄλλων μαρτύρων καὶ πρωταγωνιστῶν τῆς Πατρίδος ἡρώων. Οἱ λόγοι μου θέλουσιν ἀντηχεῖ πρὸς ὑμᾶς ὡς ἀπὸ ζῶντος τινὸς ἐξερχόμενοι τάφου καί, ἐνῶ τοῦ τάφου ἡ σιωπὴ καὶ τὸ σκότος θά μοῦ ἐξουσιάζωσι τὴν ἄψυχον κόριν, ἡ ψυχὴ μου θ' ἀκούσῃ ἐκ τῶν οὐρανῶν τὰς ὀρθὰς τῶν ἐπιγενεστέρων κρίσεις. Οἱ στίχοι μου θὰ ἦσαν βεβαίως εὐγενέστεροι, ἂν ἐγράφοντο ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν εὐρισκόμην εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς Πατρίδος. Ἄλλὰ τότε ἐσιώπα ἡ Μοῦσα ἐντός μου, διότι μία μόνη ἐπιθυμία ὠδήγει τοὺς παλμοὺς τῶν ἑλληνικῶν καρδιῶν, ἡ ἐλευθερία καὶ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος ἡ ἀποκατάστασις »

Ἄπὸ τὸ «Χάνι τῆς Γραβιάς» παρατίθεται κατωτέρω τὸ πρῶτον τμήμα.]

*Μεγάλων δ' ἀέθλων
Μοῦσαι μεμνᾶσθαι φιλεῖ.*

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

Ἄπὸ κρότον ὀργάνων βοῖζει
τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸν ἀντικρῦ,
λάμπουν ὄπλα χρυσά καὶ λερῆ
φουστανέλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ Χάνι χορὸς καταβαίνει
 ἀπ' ὁδὸν ἐλικώδη, λοξήν,
 καὶ φλογέρα μὲ ἦχον ὄξυν
 χοροῦ ἄσμα σημαίνει.

Ὅδυσσεὺς ὁ ταχύπους ἡγεῖται
 τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ
 καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ
 πρὸς τὸ Χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τὸν χορὸν διαλύει,
 κλεῖ τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ :
 « Ἡ πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,
 » στρατιῶται ἀνδρεῖοι !

» Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφθάνει
 » στρατιὰ μυριάδων ἐχθρῶν.
 » Εἶναι στάδιον δόξης λαμπρὸν
 » τὸ μικρὸν τοῦτο Χάνι.

» Εἰς τὸ μέγα στενὸν θὰ ξυπνήσουν
 » οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροὶ
 » καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ
 » τουρκομάχοι θὰ σείσουν.

» Κι ἡ σκιά τοῦ Διάκου παρέκει,
 » τοῦ εἰς σοῦβλαν ψηθέντος σκληράν,
 » μὲ μεγάλην θ' ἀκούση χαρὰν
 » νὰ βροντᾷ τὸ τουφέκι.

» Ἐκεῖ κάτω κοιτάξετε· φθάνει
 » ὁ πομπώδης στρατὸς τῶν ἐχθρῶν.
 » Ἴδου στάδιον δόξης λαμπρὸν
 » τὸ μικρὸν τοῦτο Χάνι ! »

Στρέφουν ὄλοι καὶ βλέπουν. Διέβη
 τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθὺς
 καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθὺς
 καὶ ὁ τόπος σαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι
καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς
καὶ τινάσσουν τὴν χαίτην ταχεῖς
καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἄλλων ξιφῆρης προβαίνει
εἷς δερβίσης* τὸν ἵππον κεντῶν·
ὁ υἱὸς τοῦ Ἄνδρίτσου αὐτὸν
ἔρωτᾷ ποῦ πηγαίνει.

Ἄποκρίνεται ἑκεῖνος : « Νὰ σφάξω,
» ὄπου βρῶ, τοῦ προφήτου ἐχθρούς,
» καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκρούς
» τὸ Ἄλλάχ ν' ἀνακράξω. »

« Ἄλλ' ἐδῶ, ὦ υἱὲ τοῦ προφήτου,
» μιναρὲν δὲν θὰ βρῆς ὑψηλόν,
» ἀλλὰ μόνον τουφέκι καλόν
» καὶ ἰδοὺ ἡ φωνὴ του ! »

Καὶ ἡνία καὶ σπάθην ἀφήνει
ὁ δερβίσης τὰ στέρνα πληγείς,
καὶ μὲ κρότον πεσῶν κατὰ γῆς
ρεῖθρον αἵματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ἰδρῶς περιβρέχει
τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὐθύς
καὶ ὁ ἵππος αὐτοῦ πτοηθεὶς
κοῦφος κι εὐκαιρος τρέχει.

« Τὰ Ἄπαντα », 1859.

Γεώργιος Ζαλοκώστας

ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΕΣ

(Ἄπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ Γερό - Δράκος»)

Ἄ, ναί, κι αὐτὸ τ' ἀγέννητο ἀκόμ' Εἰκοσιένα
 νὰ φτάση τῶν ἀρματολῶν δὲν μπόρεσε τὴ γέννα,
 κείνα τ' ἀθάνατα παιδιά, τ' ἀκοίμητα μιλιόνια*,
 τὶς φλέβες τῆς παλικαριάς, τῆς λεβεντιάς τ' ἀγέρι,
 ποὺ μὲ τὰ δόντια κράτησαν τὰ τετρακόσια χρόνια
 χειμῶνα, καλοκαίρι,
 μ' ἄρματα, χωρὶς ἄρματα, μὲ πέτρες, μὲ μαχαίρια,
 καὶ σήκωσαν τὴν ἐκκλησιά τῆς Λευτεριάς στὰ χέρια !...
 Ἄιτοι ἐπάνω στὰ βουνά, στὶς λαγκαδιές λιοντάρια,
 βοριάδες καὶ φαντάσματα, θηριά καὶ παλικάρια,
 τοῦ Γένους τὴ βαθιὰ νυχτιὰ φωτίζαν τ' ἄρματά τους
 κι ἄνοιξη μὲς στὴ χειμωνιά ἐφέρναν τὰ σπαθιά τους...

Πόσα ἐκάμανε γιὰ μᾶς οἱ γίγαντες ἐκεῖνοι !
 Κι αὐτὴ ἡ ζωντανότερη ἀκόμα εὐγνωμοσύνη,
 μπρὸς σ' ὅ,τι μᾶς ἐχάρισαν τὰ φτερωτὰ σπαθιά τους
 ἀχαριστία μοιάζει,
 χαμόγελο τῆς Παναγιᾶς εἰς τ' ἄταφα κορμιά τους,
 καὶ τ' ἄσπρα τους τὰ κόκαλα δαφνῶνας νὰ σκεπάζη !

Καμιὰ δὲν εἶχανε, καμιὰ γι' αὐτοὺς ἐκεῖνοι ἐλπίδα·
 γι' ἀγνώριστη, γιὰ μέλλουσαν ἐπάλευαν πατρίδα,
 μὲ τῆς Τουρκιάς τὸ δράκοντα, μὲ μόνο μιὰ μαχαίρα.
 Τὸ δέντρο τῆς Ἐλευτεριάς ποτίζαν νύχτα μέρα
 μὲ τὸ καθάριο αἷμα τους· τὶς ρίζες του στοιχειῶναν,
 σίδηρο ἐκάναν τὸν κορμὸ, ἀτσάλι τὰ κλωνάρια.
 Ἐκεῖνοι κάτω ἔπεφταν, πλὴν τὸ δεντράκι ὑψῶναν,
 χωρὶς ἐλπίδα νάχουνε τ' ἀγένεια παλικάρια
 στὸν ἴσκιο του καμιὰ φορὰ κι αὐτοὶ νὰ ξεποστᾶσουν
 κι ἀπ' τοῦ δεντροῦ τους τὸν καρπὸ τὰ χέρια τους νὰ πιᾶσουν.

Ξένοι στοῦ κόσμου τὴ χαρὰ καὶ στὴν ἐλπίδα ξένοι,
 πολλὲς φορὲς χωρὶς ψωμί, γυμνοὶ καὶ διψασμένοι,
 γιὰ μᾶς καὶ μόνο πέθαιναν, γιὰ μᾶς καὶ μόνο ζοῦσαν

καί σάν τούς λύκους στ' ἄγρια βουνά περιπατοῦσαν...
 Τὸ χιόνι στῶμα εἶχανε, τὴν πέτρα προσκεφάλι,
 καί σκέπασμα τὸ σύγνεφο γεμάτο ἀνεμοζάλη.
 Δὲν ἤμποροῦσαν σ' ἐκκλησιά νὰ μποῦνε· κι ἐκκλησιά τους
 τὰ κορφοβούνια εἶχανε, λαμπάδες τὰ σπαθιά τους.
 Μὲ τὸ τουφέκι θύμιαζε τὸ κάθε παλικάρι
 κι εἶχε τὸ Γένος γιὰ Θεό, εἰκόνημα τὸν Ἄρη.

« Ποιήσεις », Ἄθηραι, 1904.

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

Ο ΣΑΜΟΥΗΛ

Ἦτο μοναχὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου ἐτόλμησα νὰ ὑμνήσω τὸν θάνατον,
 εἶναι τὸ τελευταῖον ὀλοκαύτωμα. τὸ ὁποῖον αὐτοπροαιρέτως προσφέ-
 ρεται ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τελευτᾷ τὸ
 Σούλι... τὸ Σούλι ἀφημαγμένον ἤδη καὶ ἀγωνίων.

Ὅτε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ πολλῶ μαλλόν τῆς προδοσίας τοῦ Πή-
 λιοι Γκούση καὶ τοῦ Κουτσονίκα, ὁ Μουχτάρ καὶ ὁ Βελῆς, υἱοὶ Ἀλῆ
 τοῦ Τεπελενλῆ, ἐπέτυχον πολλοὺς μὲν νὰ καταστρέψωσιν, ἄλλους δ'
 ἐκ τῶν Σουλιωτῶν ν' ἀπομακρύνωσι, μόνος ἀπέμενε ὁ ἱερομόναχος
 Σαμουήλ, ἀκαμπτος εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ταφῆ μετὰ τῆς γλυκυτάτης
 αὐτοῦ πατρίδος.

Ἄνηρ ἀδάμαστος, ἀκαταμάχητος, μέχρι μανίας ἐραστής τῶν ἐλευ-
 θέρων βράχων του, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀφιερωμένος εἰς τὰ θεῖα, θαυ-
 μασίως πῶς ἤνωνεν ἐν ἑαυτῷ τὸν διπλοῦν χαρακτήρα τοῦ πολεμιστοῦ
 καὶ τοῦ ἱερέως.

Ἦτο τὸ τελευταῖον νῆμα, ἀφ' οὗ ἐκρέματο τὸ τρισάθλιον Σούλι
 κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Διὸ καὶ ἀνεκνήρυχθη τότε
 ὁμοθυμαδὸν πολέμαρχος καὶ εἰς αὐτὸν μόνον διεπιστεύθη ἡ ἐσχάτη
 ὑπεράσπισις. Ἀπαυδήσαντες πλέον οἱ λέοντες ἐκεῖνοι ἤλπιζον ἴσως,
 ὅτι ἡ πίστις τοῦ Σαμουήλ ἤθελε βεβαίως τοὺς σώσει. ἂν ἡ ἀνδρεία
 του δὲν ἤθελεν ἀρκέσει μόνη.

Εἰς τὴν αἵματηρὰν καὶ φονικωτάτην ἐφοδὸν τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸ
 Κακοσούλι ἀνεδείχθη ὁ Σαμουήλ ἄγγελος θανάτου. Καὶ ὅτε πᾶσα ἐλ-
 πὶς σωτηρίας ἐξέλιπε, τότε ἔθεσε τὸ σῶμα του φραγμὸν ἀνυπέρβλη-
 τον μεταξὺ τοῦ σμήνου τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἐπιβιωσάν-
 των Σουλιωτῶν, δυνηθέντων οὕτω νὰ ὀπισθοχωρήσωσι καὶ διαφύγωσι
 τὴν μάχαιραν καὶ τὰ μαρτύρια.

Ἄφοῦ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἐρείπια ἦσαν ἔξω κινδύνου, ὁ Σαμουήλ,
 μαχόμενος πάντοτε, μετὰ πέντε μόνον συνεταίρων, ἐπρόφθασε καὶ ἐ-
 κλείσθη εἰς τὸ Κούγκι, πύργον ἐκτισμένον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ἀπο-
 θῆκην πυρίτιδος καὶ ὄπλων. Τὸν πύργον τοῦτον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου

ὕπάρχει καὶ ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἡ Πατρὶς παρέδωκεν εἰς τὰς ἱεράς αὐτοῦ χεῖρας καὶ ὁ μοναχὸς εἶχεν ὁμοίαι τὸν ὕρκον τοῦ θανάτου, ὅτι οὐδεμία οὐδέποτε ἀνθρωπίνη δύναμις ἤθελε βιάσει αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ. Περικυκλωμένος πανταχόθεν, ὑπέμενον ὁ Σαμουὴλ ὄσα ἀνθρωπίνη καρτερία ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ.

Τὰ πολεμεφῶδια ἐφθείροντο ἀφ' ὥρας εἰς ὥρας Κεκμηκότες, τραυματισμένοι, οὐδὲ σταγόνα ὕδατος εἶχον πλέον, ἵνα δροσίωσι τὰ κατάξηρα καὶ φλογισμένα χεῖλη των. Ἡ στιγμή τῆς ἀγωνίας εἶχε φθάσει... Κλίνατε τὸ γόνυ καὶ τὰς κεφαλὰς, σεῖς οἱ πιστοὶ, δεόμενοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἐκείνων!..

Τῇ δεκάτῃ ἐβδόμῃ Δεκεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους, ἡμέρᾳ προσευχῆς καὶ νηστείας εἰς τὸ νέον ἑλληνικὸν μαρτυρολόγιον, ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ μετὰ τῆς Ἀγίας αὐτοῦ Πεντάδος ἀνίπτανται πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῶν περυγῶν πυρὸς καὶ στεφανοῦνται ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου ὡς μάρτυρες θανόντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, τελευταῖος ἡμῶν αὐτοκράτωρ, καὶ Σαμουὴλ ὁ ἱερομόναχος, τελευταῖος τῶν Σουλιωτῶν πολέμαρχος. Ὁ πρῶτος, ἀρχηγὸς καὶ κεφαλὴ ἡκρωτηριασμένης αὐτοκρατορίας, γενναίως κατηνάλωσε τὸν βίον μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ στέμματός του. Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἦσαν μάρτυρες τῆς μονομαχίας, εἰς ἣν Μωάμεθ ὁ δεύτερος τὸν εἶχε προκαλέσει. Πεδίον τῆς μάχης ἦτο τὸ Βυζάντιον. Τὸ Βυζάντιον!.. Ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὁ ἀπόκρυφος παλμὸς τῆς καρδίας μας. Ποία ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἠθελεν ἐξαφθῆ εἰς τὴν συμπλοκὴν ἐκείνην;

Ὁ δεύτερος, ἀγέρωχος, ἄκαμπτος, πτωχός, μόνος μετὰ τοῦ Θεοῦ του καὶ τοῦ ὑπὲρ πατρίδος ἔρωτός του, μακρὰν τοῦ κόσμου, ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, μὴ μεριμνῶν περὶ μελλούσης δόξης, αὐτόχειρ καταστρέφεται καὶ οὐδὲ τὸ πτώμα ἀφήνει εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων.]

« Καλόγερε, τί καρτερεῖς κλεισμένος μὲς στὸ Κούγκι ;
 » Πέντε νομάτοι σόμειναν κι ἐκεῖνοι λαβωμένοι
 » κι εἶναι χιλιάδες οἱ ἐχθροί, πού σ' ἔχουνε ζωσμένον.
 » Ἔλα νὰ δώσης τὰ κλειδιά, πέσε νὰ προσκυνήσης,
 » κι ἀφέντης ὁ Βελήπασας δεσπότη θὰ σέ κάμη. »
 Ἔτσι ψηλὰ ἀπὸ τὸ βουνὸ φωνάζει ὁ Πηλιο-Γκούσης.
 Κλεισμένος μὲς στὴν ἐκκλησιὰ βρίσκεται ὁ Σαμουήλης
 κι ἀγέρας παίρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη.

Χωρὶς ψαλμοὺς καὶ θυμιατὰ, χωρὶς φωτοχυσία,
 γονατισμένοι, σκυθρωποί, μπρὸς στὴν Ὁραία Πύλη,

πέντε Σουλιώτες στέκονται με τὸ κεφάλι κάτω.
 Βουβοί, δὲν ἀνασαίνουνε, καὶ βλέπεις κάπου κάπου
 ὀπού ἓνα χέρι σκάνεται καὶ κάνει τὸ σταυρὸ του.
 Ἄκίνητα στὸ μάρμαρο σέρνονται τὰ σπαθιά τους,
 σπαθιά, ποὺ τόσο δούλεψαν γιὰ τὸ γλυκὸ τους Σούλι!

Δὲ φαίνεται ὁ καλόγερος ἄλλος τοῦ στ' ἅγιο Βῆμα
 προσεύχετο κι' ἐτοίμαζε τὴ μυστικὴ θυσία.
 Σφιχτὰ σφιχτὰ στὰ χέρια τοῦ ἐβάστα τὸ Ποτήρι
 καὶ μύρια λόγι' ἀπόκρυφα ἔλεγε τοῦ Θεοῦ του.
 Τὰ μάτια, κατακόκκινα ἀπ' τὶς πολλὲς ἀγρύπνιες,
 ἐκοίταζαν ἀκίνητα τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα.
 Τί θάλασσα, ποὺ κύματα ἔχει κρυφὲς ἐλπίδες!...
 Σιγατέ, βρόντοι τουφεκιῶν, πάψτε, φωνὲς πολέμου,
 κι ὁ Σαμουήλ τὴν ὕστερη τὴν Κοινωνιά θὰ πάρη.
 Κι ἐκεῖ ποὺ κοιτάζ' ὁ παπὰς τὴ Σάρκα τοῦ Θεοῦ του,
 ἐκύλησ' ἀπ' τὰ μάτια τοῦ στοῦ Ποτηριοῦ τὰ σπλάχνα,
 σὰν τὴ δροσοῦλα διάφανο κρυφὰ κρυφὰ ἓνα δάκρυ.

«Θεέ μου καὶ Πατέρα μου, θαμμένος ἐδῶ μέσα
 » ἐδίψασα. Χωρὶς νερὸ ἢ θεῖα Κοινωνιά σου
 » θὰ ἔμεν' ἀτελείωτη. Δέξου, γλυκὲ μου Πλάστη,
 » αὐτὸ τὸ μαῦρο δάκρυ μου, μὴ τὸ καταφρονέσης'
 » ἀμόλυντο καὶ καθαρὸ βγαίν' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια.
 » Δέξου το, Πλάστη, δέξου το, ἄλλο νερὸ δὲν ἔχω.»

Ἦτανε ἥλιος κι ἔλαμψε τὸ ἱερὸ τὸ σκεῦος.

Τὸ αἷμα ἐξεστάθηκε, ἄχνισε, ζωντανεύει.

Ἄναγαλλιᾶζει ὁ Σαμουήλ, ποὺ εἶδε τὴ Θεῖα Χάρη,
 καὶ τρέμοντας ἀγκάλιασε τὸ θεϊκὸ Ποτήρι
 καὶ τόσφιξε στὰ χεῖλη του κι ἄκουσε ποὺ χτυποῦσε,
 σὰ νάτανε λαχταριστὴ καρδιά, ζωὴ γιομάτη.

Ἄνοιγ' ἡ Πύλη τοῦ Ἱεροῦ, σκύφτουν τὰ παλικάρια.

Τ' ἀνδρειωμένα μέτωπα τὸ μάρμαρο χτυπᾶνε
 καὶ καρτεροῦν ἀκίνητα τοῦ γέροντα τὰ λόγια.

Ἐπρόβαλ' ὁ καλόγερος. Τὸ πρόσωπό του φέγγει
 σὰ χιονισμένη κορυφὴ στοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Στὰ λαβωμένα χέρια του βαστοῦσ' ἓνα βαρέλι,
 πόκλειε μέσα θάνατο, φωτιά κι ἀπελπισία.
 Ἐκεῖνο μόνο τόμενε, ἐκεῖνο μόνο φτάνει.
 Ἐμπρὸς στὴν Πύλη τοῦ ἱεροῦ μονάχος του τὸ στένει
 καὶ τρεῖς φορές τὸ εὐλόγησε καὶ τρεῖς φορές τὸ εὐχίεται.
 Σὰ νάταν Ἄγια Τράπεζα, σὰ νάταν Ἄρτοφόρι,
 ἀπίθωσ' ὁ καλόγερος ἐπάνω τὸ Ποτήρι,
 καὶ σιωπηλὸς κι ἀτάραχος ἄναψε θειαφοκέρι.
 Τὰ γόνατά του χτύπησαν ὀρμητικὰ τὴν πλάκα,
 ἐσήκωσε τὰ χέρια του, τὸ πρόσωπό του ἀνάφτει,
 κι οἱ πέντε τὸν ἐκοίταζαν βουβοὶ μέσα στὰ μάτια.

Η ΔΕΗΣΙΣ

- « Πατέρα μου, σ' ἐδούλεψα
 » πιστὰ σαράντα χρόνια,
 » καὶ τώρα στὰ γεράματα
 » μοῦ δίνεις καταφρόνια !
 » Τὸ θέλημά σου ἄς γενῆ !
 » Λυπήσου μας, σπλαχνίσου
 » καὶ πάψε τὴν ὀργή σου.
- » Σ' ἐσένα, σὰν ὀρφάνεψα,
 » ἔδωσα τὴν ψυχὴ μου,
 » τὸ Σούλι μου τ' ἀγκάλιασα
 » στὸν κόσμο γιὰ παιδί μου...
 » Τώρα τὸ Σούλι τόχασα...
 » Ἦρθ' ἡ στερνὴ μου μέρα.
 » Θάρθω σ' ἐσέ, Πατέρα.
- » Μέτρησε πόσοι μείναμε !
 » Οἱ ἄλλοι, πεθαμένοι·
 » μὲς στὰ λαγκάδια σέρνονται
 » νεκροὶ καὶ λαβωμένοι !
 » Ἄταφ', ἀμοιρολόγητα
 » σέπονται τὰ κουφάρια
 » στοῦ λόγγου τὰ χορτάρια.

- » Ὅρνια καὶ λύκοι χόρτασαν
 » τὰ μαῦρα κρέατά μας.
 » Συγχώρεσε, συγχώρεσε,
 » Πλάστη, τὰ κρίματά μας !
 » Καὶ τώρα, ποῦ θὰ νάλθωμε
 » κι ἐμεῖς στὴν ἀγκαλιά σου,
 » δέξου μας σάν παιδιὰ σου.
- » Καὶ κοίταξε τὰ χέρια μας,
 » τώρα σ' ἐσὲ σκωμένα,
 » πῶς εἶν' ἀπὸ τὸ ἄπιστο
 » τὸ αἷμα λερωμένα,
 » κι εὐχαριστήσου, Πλάστη μου,
 » καὶ πές : — Εὐλογημένοι,
 » πιστοὶ μου ἀνδρειωμένοι.
- » Τώρα τὸ Σούλι ἀπέθανε,
 » δὲν ἔμειν' ἓνα χέρι,
 » ποῦ νὰ μπορῆ στὰ δάχτυλα
 » νὰ σφίξη τὸ μαχαίρι.
 » Πατέρα παντοδύναμε,
 » γενοῦ σέ μᾶς πατρίδα,
 » ἄλλη δὲν ἔχω ἐλπίδα.
- » Ἐκεῖ ψηλὰ στὸ θρόνο σου,
 » στὴν τόση βασιλεία,
 » δῶσε σ' ἐμᾶς τοὺς δύστυχους
 » μικρὴ μιὰ κατοικία
 » νὰ μοιάζη μὲ τὸ Σούλι μας,
 » καὶ δῶσε μου ἓνα βράχο
 » κι ἐκεῖ τὸ Κούγκι νάχω.
- » Χῶμα στὸ Σούλι ἐλεύθερο
 » γιὰ νὰ ταφῶ δὲ μένει·
 » ἐλέησόν με, Πλάστη μου,
 » συγχώρεσε νὰ γένη
 » τὸ Κούγκι μου, ἢ ἐκκλησιά,
 » τὸ ἱερό σου Βῆμα,
 » τοῦ Σαμουήλ τὸ μνημ.

» Έδω ποδάρι άπιστο
 » ποτέ δέ θά τολμήση,
 » ποτέ... τὸ εἶπα, τ' ὄρκισα,
 » τὸ Κούγκι νὰ πατήση.
 » Μαζί μου παίρνω τὰ κλειδιά,
 » Πλάστη μου, δὲν τ' ἀφήνω,
 » οὔτε σ' ἐσὲ τὰ δίνω.

 » Ἐκεῖ ψηλά στὸν οὐρανὸ
 » νὰ τὰ φορῆ στή μέση
 » ὁ Σαμουήλ, ὁ δοῦλος σου,
 » θά σὲ παρακαλέση.
 » Πατέρα μου, μὴ πειραχθῆς,
 » κάμε μου αὐτὴ τὴ χάρη
 » ἄλλος νὰ μὴ τὰ πάρη...

 » Καὶ τώρα, τώρα π' ἄκουσες
 » τὸν πόνο, τὸν καημὸ μας,
 » δέξου μας, καὶ θ' ἀφήσωμε
 » τὸ Σούλι τὸ γλυκό μας.
 » Τὸ Σούλι, ἄχ! πῶς τόχασα!
 » Ψυχὴ μου, μὴ δακρύσης...
 » εἶναι ὥρα νὰ τ' ἀφήσης. »

✠ Κι ἀπλώνοντας τὰ χέρια του στοὺς πέντε του συντρόφους :

« Θεέ μου πολυέλεε!
 » Τώρα πού θά ν' ἀφήσω
 » τὸν κόσμο, καὶ στὸν ἴσκιο σου
 » θάρθ' ὁ φτωχὸς νὰ ζήσω,
 » μιὰ χάρη θέλω, Πλάστη μου,
 » τὰ πέντε τὰ παιδιὰ μου
 » νὰ τάχω συντροφιά μου. »

Σταλαματιὰ σταλαματιὰ τὰ δάκρυά τους πέφτουν
 κι ἡ πλάκα πού τὰ δέχεται ραγίζεται καὶ τρίζει.
 Παράπονο τοὺς ἔπιασεν, ὄχι θανάτου φόβος,
 καὶ κλαίοντας ὁ Σαμουήλ, εἰς τόνα του τὸ χέρι

τὸ ἱερὸ Ποτήρι του καὶ στ' ἄλλο τῆ Λαβίδα,
 ἀρχίνησε τὴν Κοινωνιὰ τοῦ Πλάστη νὰ μεράζη.
 Ὁ πρῶτος ἐμετάλαβε, μεταλαβαίνει κι ἄλλος,
 τὴν ἔδωσε στὸν τρίτον κι ὁ τέταρτος τὴν παίρνει,
 καὶ φθάνει ὡς τὸν ὕστερο καὶ τοῦ τήνε προσφέρει.
 Κι ἐκεῖ ποῦ ἔψαλλ' ὁ παπὰς μὲ τὴ γλυκιὰ φωνή του :

« Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ
 σήμερον, υἱὲ Θεοῦ »...

φωνὲς ἀκούονται, χτυπιές, ἀλαλαγμός, ἀντάρα.
 Πλακώσανε οἱ ἄπιστοι· καλόγερε, τί κάνεις ;...
 Ἐσήκωσε τὰ μάτια του ὁ Σαμουὴλ στὸν κρότο
 καὶ στάζ' ἀπ' τὴ Λαβίδα του ἐπάνω στὸ βαρέλι
 μιὰ φλογερὴ σταλαματιὰ ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ γαῖμα...
 Ἄστροπελέκια ἐπέσανε, βροντάει ὁ κόσμος ὅλος,
 λάμπει στὰ γνέφ' ἡ ἐκκλησιά, λάμπει τὸ μαῦρο Κούγκι.
 Τί φοβερὴ κεροδοσά* πόλαβε στὴ θανή του
 τὸ Σούλι τὸ κακότυχο, καὶ τί καπνὸ, λιβάνι !...

Ἄνέβαινε στὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ παπαῦ τὸ ράσο
 κι ἀπλώθηκε κι ἀπλώθηκε σὰν τρομερὴ μαυρίλα,
 σὰ σύγνεφο κατὰμαυρο καὶ θόλωσε τὸν ἥλιο.
 Κι ἐνῶ τ' ἀνέβαζ' ὁ καπνός, κι ἐνῶ τὸ συνεπαίρνει,
 τὸ ράσο πάντ' ἀρμένιζε κι ἐδιάβαινε σὰ Χάρος,
 κι ἐκεῖθεν ὅπου διάβηκε ὁ φλογερός του ἴσκιος,
 σὰ νάταν μυστικὴ φωτιά, ἐρόγγισε* τὸ λόγγο.
 Καὶ μὲ τὶς πρῶτες ἄστραψες καὶ μὲ τὰ πρωτοβρόχια,
 χλωρὸ χορτάρι φύτρωσε, δάφνες, ἐλιές, μυρτοῦλες,
 ἐλπίδες, νίκες καὶ σφαγές, χαρὲς κι' ἐλευθερία.

« Ἔργα », Τόμος Α', 1924.

Ἄριστοτέλης Βαλαωρίτης

ΤΟ ΣΚΟΙΝΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΑΤΗ

Τὸ σκοινὶ τοῦ χωριάτη ἢ ἀνομβρία
τὸ κόντυνε ἓνα δάχτυλο καλὸ.
Χωριάτικο σκοινί, ἀρκετὴ αἰτία
νὰ μὴ φτάνη πουλιὸ* ἴσια στὸ νερό.

Τέχνη εὐθύς ὁ χωριάτης τὸ ξεντώνει
καὶ ξεντωμένο λίγο τοῦ δικαίει.*

Ἄκολουθαίει τὸ νερὸ νὰ χαμηλώνη,
ἀκολουθαίει κι ὁ χωριάτης νὰ τραβάη.

Μὰ τὸ σκοινί, στὴ δεύτερη, στὴν τρίτη,
ξεσπάει καὶ τὸν ἀφήνει μὲ τὴ μύτη.

Σὲ κάθε πράμα μὴν τὸ παρακάνης.

Ἄλλιωὺς κι ἐκεῖο πού κέρδισες τὸ χάνεις.

« Συζουροῦματα διάφορα », 1872.

Ἄνδρέας Λασκαράτος

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΪΤΟ

Ἄπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
παίρνεις κορμί μὲ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμὲς τὰ νύχια,
καὶ μὲς στὰ σύννεφα πετᾶς, μὲς στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.
Φωλιάζεις μὲς στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾶς μὲ τ' ἄστρα,
μὲ τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾶς καὶ παίζεις
μὲ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα* καὶ βασιλιά σὲ κρᾶζουν
τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη,
κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραϊτέ μου,
μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καὶ νύχια,
καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ καὶ δράκος,
κι ἐφώλιασε βαθιὰ βαθιὰ μὲς στ' ἄσαρκο κορμί μου,
καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τὴ νιότη.
Μπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια*.

Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μές στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τῆ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στά βουνά, θέλω νά ζάω με σένα,
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβή νά τάχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρύο τ' ἀγέρι
 νάρχεται ἀπὸ τῆ λαγκαδιά, σά μάνα, σὰν ἀδέρφι,
 νά μοῦ χαϊδεύη τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἢ βρυσούλα, ἢ ρεματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιαιτρικὸ τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά με τὸν κελαηδισμό τους
 νά με κοιμίζουν τὸ βραδύ, νά με ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καὶ θέλω νάχω στρῶμα μου, νάχω καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸ χειμῶ τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίναρα, φουρκάλες* ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νά στρώνω στοιβανιές κι ἀπάνω νά πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νά γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἄπ' ἡμερόδεντρο*, αἰτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὀξιές νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμνοῦς, ραϊδιά*, ψηλά στεφάνια,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νά τὰ τροχᾶς στά βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νά βλέπω.

Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
 καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
 καὶ δῶσ' μου τίς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στά βουνά, τί θὰ με φάη ὁ κάμπος!

« Ἄπαντα », Ἀθήναι, 1939.

Κώστας Κρυστάλλης.

ΤΟ ΧΡΥΣΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ

Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι τοῦ στερνοῦ βασιλιᾶ
κάποιο ἀθώρητο χέρι τοῦ τὸ πῆρε. (Παλιά,
θλιβερὰ παραμύθια.)

Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι τοῦ στερνοῦ μας, ποιὸς ξέρει
ποῦ τὸ πῆγε τὸ ἀθώρητο χέρι ;
Ἄς μᾶς πῆ τὴν ἀλήθεια.

Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι μὲ ρουμπίνια ἀχνιστά,
νά, τὸ ἀθώρητο χέρι μιὰ στιγμή τὸ βαστᾶ,
καὶ στ' ἀχνὰ δάχτυλά του
τὸ συντρίβει μὲ πόνο καὶ σὲ δυὸ τὸ χωρίζει.
Ἔτσι ἡ μοίρα προστάζει κι ὀρίζει
τοῦ ἀθανάτου θανάτου.

Τόνα τόριξε δῶθε, τ' ἄλλο τόριξ' ἐκεῖ·
τόνα πῆγε στὸν πόντο, ποῦ βαθιὰ κατοικεῖ
τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ Γοργόνα,
τ' ἄλλο πῆγε στοὺς κάμπους, στὰ βουνά, ποῦ ἀπομένει
τοῦ Ἀκρίτα ἢ ψυχῆ, στοιχειωμένη,
ζωντανῆ στὸν αἰῶνα.

Κάθε νύχτα, ποῦ τ' ἄστρα τρεμοφέγγουν στρωτά,
ξαφνιασμέν' ἢ Γοργόνα τὸν Ἀκρίτα ρωτᾶ :
— Ἦρθαν ;... — Ὁχι. Οἱ δικοί σου ;
— Ὁχι ἀκόμα... μὰ θάρθουν, ὅταν ἔρθη κι ἀράξει
τὸ καράβι κι ὁ ναύκληρος * κράξει :
« Καιρὸς εἶναι, ἐκδικήσου ! »

Μαγεμένο ἀρμενίζει, μύριους κάβους περνᾶ,
τ' ἄγρια κύματ' ἀφρίζουν, χιονισμένα βουνά,
τὸ σηκώνουν στὰ νέφη,
τὸ σηκώνουν στὰ νέφη, τὸ τινάζουν στὰ βύθη,
τοῦ χτυποῦν τὰ πλευρὰ καὶ τὰ στήθη,
πάει ἔμπρός, πίσω στρέφει.

Στ' άνοιχτά θά παλέψη, στά στενά θά δορθή,
τά βρεγμένα πανιά του θά σκιστοῦν· μὰ θαρθή.

Κάποια αύγή θά χαράξη
μέ ψαλμούς και τραγούδια, μ' ώσανά και μέ βάγια...
Τότε πιά θά λυθοῦνε τά μάγια
και θ' άράξη, θ' άράξη.

Βουτηχτάδες θά πέσουν στο γαλάζιο νερό,
τό μισό δαχτυλίδι θά τό βροῦν λαμπερό
μές στοῦ πόντου τά βάθη·
πεζοδρόμοι θά δράμουν όπου βράχοι και κάμποι,
θάβρουν τ' άλλο μισό, που θά λάμπη
κάτω άπ' άγριο άγκάθι.

Χρυσικός θά τά σμίξη μέ μιá τέχνη σοφή,
μέ μιá άλάθευτη τέχνη, που άπομένει κρυφή
κι αύτός μόνος τήν ξέρει.
'Ο στερνός βασιλιάς μας θά ξυπνήση και πάλι,
τό χρυσό δαχτυλίδι θά βάλη
στο δεξί του τό χέρι.

« Εσπερινός », 'Αθήναι, 1920.

Ίωάννης Πολέμης

ΣΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ

Ω χρυσή νεότης δοξασμένου γένους !
νιώσε στο κορμί σου, στην ψυχή σου νιώσε
τήν όρμην εκείνη και τήν περηφάνια,
που και στους πολέμους, που και στην ειρήνη
άνδρας άνυψώνει κι έθνη μεγαλύνει.

Γέμισε τό στήθος μέ τό μεγαλείον,
που τριγύρω πνέει. Κλεισε στην καρδιά σου
τήν άγία φλόγα του άρχαίου κόσμου,
πλάσε σύ τό μέλλον εύγενές και μέγα,
ή αύγή σύ γίνου φωτεινοῦ αιώνας.

Σκέψου, πώς τὸ χῶμα, ποῦ μὲ ἰδρώτα βρέχεις,
τόχουνε ποτίσει Μαραθωνομάχοι,
πὼς σ' αὐτὰ τὰ ἴδια, τ' ἁγιασμένα μέρη,
ἔχουνε μεστῶσει γενεές τῆς Νίκης
κι ἔψαλαν τὸ Κλέος κι ἔψαλαν τῆ Δόξα.

Χαίρεται τὸ χῶμα, ποῦ βροντᾶς τὸ πόδι
μ' ὑψηλὸν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημά σου,
κι ἀπ' τῆς γῆς τὰ βάθη κι ἀπ' τοὺς λόφους γύρω
μιὰ ἠχῶ μεγάλου ἀθανάτου κόσμου
γύρω σου ξαπλώνει σὰν τὴν εὐλογία.

ᾠ, τί δάκρυα ρέουν ἀπ' τὰ βλέφαρά μας !
Τί ἀνατριχίλα τρέχει στὴν καρδιά μας !
Πὼς μεθ' αὐτὸ πνεῦμα καὶ ξαναγεννᾶται
στῶν χρυσῶν μας χρόνων τὰ φωτοπελάγη,
ὅταν ἐμπροστά μας φλογερῆ διαβαίνεις !

ᾠ χρυσὴ νεότης, ἡ μικρὴ πατρίς σου,
σκέψου, πὼς ὑπῆρξε κοσμοδοξασμένη,
κι ἀπὸ σένα ἐλπίζει κι ἀπὸ σέ προσμένει
νὰ τῆς δώσης πάλι τὸ ἀρχαῖον στέμμα,
τῆ χαρὰ τῆς Νίκης, τὴν αὐγὴ τῆς Τέχνης.

« Ποιήματα », Ἀθήναι, 1940.

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

ΥΜΝΟΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

[Συνετέθη τὸ 1927 ἐπὶ τῆ ἑνενηκονταετηρίδι τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρω-
τευούσης τῆς Ἑλλάδος. Ἐμελοποιήθη ὑπὸ τοῦ μουσουργοῦ Ναπολέον-
τος Λαμπελέτ.]

Τῆς Τέχνης καὶ τοῦ Λόγου, ὦ Σὺ γεννήτρα,
ποῦ λάμπεις ἀπὸ αἰθέρα, χρῶμα, φῶς,
Ἀθήνα, πανελλήνια κυβερνήτρα,
Μάνα Σὲ λέγει τῆς Γῆς κάθε σοφός,

κάθε ποιητής μεγάλος, πούχει ψάλει
 τὸ διάφανο, γαλάζιο Σου οὐρανόν.
 Σὲ ὕμνοῦν ὅλοι οἱ τεχνίτες οἱ μεγάλοι.
 Ναὸς τους καὶ σχολειὸ εἶναι ὁ Παρθενῶν.

ᾠ, χαῖρε, Ἀθήνα, ἀστέρινη κορόνα
 τοῦ Ὁραίου, τοῦ Μεγάλου, τοῦ Καλοῦ !
 Σὰν τὸ χρυσὸ τοῦ Περικλῆ Σου αἰώνα
 ποτὲς ὁ κόσμος δὲν ξανάειδε ἄλλοῦ.

Πάντα μὲ Πνεῦμα θὰ νικᾶς τὴν Ὕλη
 κι ἀθάνατο θὰ ζήση ὅ,τι γεννᾶς.
 Μὲ Λύρα καὶ μὲ Πένα καὶ μὲ Σμίλη
 μ' αὐτὰ τὸ νοῦ τοῦ Κόσμου κυβερνᾶς.

Κόρη Θεῶν καὶ τῶν Θεῶν μητέρα,
 τὴ Νίκη καὶ τὴ Δόξα ἔχεις παιδιά,
 κι αἰώνια θὰ φυτρώνουν ἐδῶ πέρα
 τῆς Δάφνης καὶ τοῦ Κότινου κλαδιά !

Ὁ Πάρνης Σου, ὁ Ὑμηττός Σου κι ἡ Πεντέλη
 σὰ γύρω Σου θεόχτιστοι ναοί,
 μὲ μενεξέδες, μάρμαρα καὶ μέλι
 Σοῦ ὑψώνουν, Σοῦ εὐωδιάζουν τὴ ζωή.

Ἐ π ω δ ὀ ς

ᾠ, χαῖρε, Ἀθήνα, ἀστέρινη κορόνα
 τοῦ Ὁραίου, τοῦ Μεγάλου, τοῦ Καλοῦ,
 σὰν τὸ χρυσὸ τοῦ Περικλῆ Σου αἰώνα
 ποτὲς ὁ κόσμος δὲν ξανάειδε ἄλλοῦ.

Πάντα τὸ Πνεῦμα ἐδῶ νικᾶ τὴν Ὕλη
 κι ἀθάνατο θὰ ζήση ὅ,τι γεννᾶς.
 Μὲ Λύρα καὶ μὲ Πένα καὶ μὲ Σμίλη
 μ' αὐτὰ τὸ νοῦ τῆς Γῆς θὰ κυβερνᾶς.

« Νέα Ἑστία », τόμ. Β'.

Γεώργιος Στρατήγης

Η ΕΛΛΑΔΑ

I

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἥλιου ἀχτίνα
καὶ κάτι ὀλόγουρα σάν τοῦ Ἵμητοῦ τὸ μέλι.
Βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρα τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἢ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἢ ἀξίνα·
στά σπλάχνα, ἀντὶ θνητούς, θεοὺς κρατᾶ ἢ Κυβέλη-
Μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἢ Ἀθήνα,
κάθε πού τὴ χτυπᾶν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμπιοι.
Ἄνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ πού ἀργοσαλεύει,
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῆ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

II

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιὰ κορόνα ἀπὸ ρουμπίνι
κι εἶν' ὁ Μωριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα
κι ἐφτάδιπλο τὰ Ἐφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
νεράιδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἢ Ἡπειρο γελάει καὶ κείνη
κι ἢ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὀμορφάδα.
Κρυμμένη στὴν πολύπαθη τὴ Ρωμιοσύνη
σὰ νὰ ξανοίγω τὴ βασιλίσσαν Ἑλλάδα.

Ἄκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει
κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ στήθη
τοῦ Διγενῆ ἢ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη.
Καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνη.

III

Ἄπο τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα
 καὶ πότε ὀρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου.
 Καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγαφισμέν' εἰκόνα :

Ἐδῶ ἱερός ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι *
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορός τῶν κανηφόρων
 προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει.

Καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων
 κι ἀπ' τὴ Χρυσόπορτα περνώντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων !

« Ἀσάλευτη Ζωή », 1926.

Κωστής Παλαμᾶς

Ποιητὴς. ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ Ἡ ΦΩΤΙΑ

Τὸ κρεμαστὸ λυχνάρι μας τρεμόφεγγο θὰ καίη
 καὶ στὴ γωνιά μας ἡ φωτιά θὰ τραγουδῆ, θὰ λήη :
 — Δὲν εἶμαι ἡ ἄσβεστη ἡ φωτιά, πού πλάστρα καὶ χαλάστρα
 φτάνει ἀπ' τῆς γῆς τὰ τάρταρα στὰ μακρινότερα ἄστρα.
 Μηδὲ ἡ φωτιά ἡ δρακόντισσα, πού μὲ θεριὰ παλεύει,
 πού φέγγει τὰ τρισκότεινα, τ' ἀσάλευτα σαλεύει.
 Δὲν εἶμαι ἡ ξωτική φωτιά, πού μὲ τὸ μάγο στόμα
 κάνει τὴν πέτρα σίδερο καὶ μάλαμα τὸ χῶμα.
 Ἐγὼ εἶμαι τοῦ σπιτιοῦ ἡ φωτιά ! Παράγκωνα ἀναμμένη,
 κοντόφλογη, λιγόμεγγη, σὲ στάχτη θρονησμένη,
 παίρνω ἀπ' τὴς ρίζες τὴς ξερῆς κι ἀπ' τὰ κομμένα ξύλα
 τὸν ἥλιο, πού ἦπιαν τὰ κλαδιὰ τοῦ δάσους καὶ τὰ φύλλα,
 καὶ τάζω, μὲς στῆς χειμωνιάς τὴς παγωμένες ὄρες,
 ὄρες ἀνθοστεφάνωτες κι ὄρες πρασινοφόρες.

Τῆς μοναξιάς συντρόφισσα, τῆς εὐτυχίας φυλάχτρα,
διώχνω μακριά ἀπ' τὴν πόρτα σας τοὺς ἴσκιους καὶ τὰ σκιάχτρα·
σκορπῶ ὀλογύρω ζεστασιά γλυκιὰ σὰ μάνας χάρη
κι ἔχω μοναχοπαίδι μου τὸ σπιτικό λυχνάρι.

«Θὰ βραδιάζη», 1922.

Γεώργιος Δροσίνης

Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ *Ἐπιγραφή - Φ. Κ. Κ. Κ.*

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, πού σφάλησεν
ένος ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία-Σοφιάς, σπαράζοντας
μὲ ματωμένα στήθη,
τις δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε καὶ θέριεψε καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος
κι ἔγιν' ὁ ἕνας μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν,
ὅπου σκεπὴ τὸν κρύβει·
Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομάννα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της.

Στὸν ἀργαλιό της καθιστὴ μερόνυχτα
τὸν ὕφαν' ἡ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στὸ δαχτυλίδι βούλα.

Κρεμάστηκε απ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
 τῆς Παναγιᾶς καντήλι
 κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρ' ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα
 βουβὸς κι' ἀποκρυμμένος
 κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
 στὸ δουλωμένο γένος.

Ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος :
 « Ὡς πότε, παλικάρια ! »
 Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθίων θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία », 1921.

Γεώργιος Δροσίνης

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Νοσταλγικό τὸ χῶμα σου, γλυκιά μου Ἀθήνα, Ἀθήνα.
 Κι ἂν εἶναι ἀκόμα τάφος,
 τὸ φῶς βγάζ' ἀπὸ μέσα του ρόδα, ζουμπούλια, κρίνα,
 καὶ γίνεται ζωγράφος

τῆς ἀερένιας σου ὁμορφιάς, γλυκιά μου Ἀθήνα, Ἀθήνα.
 Πῶς θέλω νὰ πεθάνω
 κατ' ἀπὸ τ' ἀλαφρόδετα διάφανα φύλλα ἐκεῖνα,
 ποὺ ἡ δόξα μένει ἀπάνω.

Στὴν ἀσημιὰ τους χλωρασιά, μέσα στὸν ἐλαιῶνα,
 γλυκιά μου Ἀθήνα, Ἀθήνα,
 πνοὴ νὰ πνέω, σκόνη χρυσὴ νὰ λάμπω στὸν αἰῶνα,
 σὲ μιὰ τοῦ ἡλιοῦ σου ἀκτίνα...

« Ἀσφόδελοι », 1917.

Μιλτιάδης Μαλακάσης

ΤΡΕΛΗ ΧΑΡΑ

Μὲ γυμνὸ πόδι στὰ πλούσια τὰ λουλούδια,
 μὲ ξέπλεγα στίς αὔρες τὰ μαλλιά της,
 πετᾶ ἢ τρελὴ Χαρά μὲ τὰ τραγούδια,
 παιδούλα δροσερὴ σὰ μοσχομπάτης.

Σὰν πεταλούδα, βελουδένια χνουδία
 τινάζει ἀπ' τὰ πολύχρωμα φτερά της·
 καὶ στὰ τετράξανθά της τὰ πλεξούδια
 κάτι ἀντιφέγγει σὰ μεσημεριάτης.

Καὶ τὴ χαρὰ της δὲν κρατάει στὰ στήθια.
 Μὰ ἐκεῖ πού τρελὰ κράζει : « Τί μοῦ λείπει ; »
 νὰ σου πετιέται ἀπὸ τὰ κουφολίθια

ἢ γιὰ Ἡχώ καὶ τῆς φωνάζει : « Ἡ λύπη !
 Εἶμαι γιὰ καὶ ξέρω· μόνο ἄν πάθης,
 μπορεῖς καὶ τί ἔναι ἡ χαρὰ νὰ μάθης ».

« Σκαοβαῖοι καὶ Τερατότες », 1919.

Ἰωάννης Γρυπάρης

ΑΝΟΙΞΗ

Ἄνοιξη ! Μόλις ξέσπασε τοῦ φθινοπώρου ἡ μπόρα,
 κι ἐγὼ τὸ καραβάκι σου νειρεύομαι ἀπὸ τῶρα
 ν' ἀράξη στὸ λιμάνι μας, μὲ τ' ἄρμενα ἀνθισμένα,
 πλαί στὰ καϊκάκια τὰ φτωχά, τὰ θαλασσοδαρμένα.

Νὰ φέρης τὸν αἰθέριο ἀχὸ τοῦ ἀφροῦ στὰ ὑγρὰ χαλίκια,
 γύρω στὰ βράχια πράσινο στεφάνι τους τὰ φύκια·
 καὶ γιὰ τοὺς ἴσκιους πού περνοῦν ἢ μένουν στ' ἀκρογιαλί,
 νὰ φέρης ἀπ' τὴ Βενετιὰ τὸ πιὸ λαμπρὸ κρουστάλλι.

Στὰ δέντρα, πού θρηγοῦν βραχνὰ στοῦ κάμπου τὴ μαυρίλα,
 νὰ φέρης γέλια ὀλόδροσα στὰ νιόφυτρά τους φύλλα·
 μέσα στὰ ρόδα τ' οὐρανοῦ τὸ φῶς τοῦ Ἄποσπερίτη,
 κι ἐμένα μιά μικρὴ φωλιά χελιδονίων στὸ σπίτι.

« Σκιές », 1920.

Λάμπρος Πορφύρας

Η ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΤΩΝ ΠΟΥΛΙΩΝ

Ἄχνιζει στ' ἀκρουράνια ἢ πούλια,
τρέμουν τ' ἀστέρια νά σβηστοῦν,
σπίνοι, γαλιάντρες, μαγιοπούλια
ἀπὸ τὸν ὕπνο τους ξυπνοῦν.

Τίς φτερουγίτσες τους ἀνοίγουν
νά ξεμουδιάσουνε, κι ἀνάρια
πετοῦν, χωρίζουν, ξανασμίγουν
ἀπὸ κλωνάρια σὲ κλωνάρια.

Ἄλλα μὲ χάρη τῆ λαλιά τους
τὴν κρουσταλλένια δοκιμάζουν
κι ἄλλα τ' ἀθάνατα ὄργανά τους
λὲς βιαστικά πῶς ἐτοιμάζουν.

Κι ὅταν τὸ σύνθημα ἀπὸ πέρα
στὸ κορφοβούνη ἢ Αὐγούλα δίνη,
πρῶτος ὁ σπίνος μὲ φλογέρα
ταράζει τῆ βαθιὰ γαλήνη.

Κι ὕστερα ἀκολουθοῦνε τ' ἄλλα :
ὁ κότσυφας, ἡ καρδερίνα,
ὁ φλῶρος, ἡ γαλιάντρα ἢ λάλα, —
βιολιά, κιθάρες, μαντολίνα.

Καὶ τοῦ φωτὸς τῆ συναυλία
τῆ δροσοστάλαχτη ταιριάζουν
κι ἀκοῦνε τὰ νερὰ τὰ κρύα
τῶν ρυακιῶν κι ἀναγαλλιάζουν.

Κι ἀκοῦν οἱ αὔρες καὶ τ' ἀγέρια
ἀπ' τίς σπηλιές τους καὶ ξυπνᾶνε,
καὶ ξεκινᾶνε ταίρια ταίρια
στὴν αὐγινὴ γιορτῆ νά πᾶνε.

Τῆ φορτωμένη τους ἀνάσα
σκορποῦν ἀπὸ λογγίσια μύρα

κι ὄλα τὰ δέντρα μὲς στὰ δάσα
ἀρχίζουν καὶ θροοῦν τριγύρα.

Καὶ τῶν πουλιῶν, λές, τὴν ὀρχήστρα
ὄργανα κι ἄλλα τὴν πλουτίζουν :
κρόταλα, κύμβαλα καὶ σεῖστρα,
πού μέσα σ' ὄλα ξεχωρίζουν.

Ἄ ! τέτοιαν ὦρα ἤθελα σ' ἓνα
βουνό σου, Ἑλλάδα, νὰ ξυπνήσω,
μὲ τὰ πουλιά σου τ' ἁγιασμένα
μαζί κι ἐγὼ νὰ τραγουδήσω.

Τὴ ρόδινη, τὴν πρώτη ἀχτίδα
τῆς χαραυγῆς ἑνὸς Ἀπρίλη
νὰ νιώσω, τῆς Ζωῆς ἢ ἐλπίδα
νὰ μὲ φιλῆ ξανά στὰ χεῖλη.

Καὶ σὰ λοτόμος, ἀπ' τὰ ἐλάτια
κάτου νὰ σκύψω ἐκεῖ σὲ μιὰ ἄκρια,
ἀπὸ τὰ ἐκστατικά μου μάτια
νὰ χύσω εὐγνωμοσύνης δάκρυα.

« Κῆρυξ »

Σωτήρης Σκίπης

Ο ΚΑΛΟΣ ΣΠΟΡΕΥΣ

I

Ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ τριμμένο
ράσο, τ' ἄσπρα γένεια, τὴ γαλήνη,
περνάει μὲς στὸ χωράφι τ' ὀργωμένο
κι ἀπλόχερα τὸ σπόρο γύρω ἀφήνει.

Μὲ κινήματα ἀργά, σάμπως νὰ δίνη
στὴ μάνα γῆ εὐλογίες, τὸ διαβασμένο
σιτάρι του σκορπᾶει μ' ἐμπιστοσύνη
στὸ πατρικό του χῶμα τὸ βρεγμένο.

« Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ... » κι ἄργοσαλεύουν
 σέ ψαλμό, ἀλληλούϊα λέν τὰ χεῖλη...
 Φθινόπωρο, στοιβές τὰ φύλλα ρεύουν
 στὰ χαντάκια πεσμένα. Μὰ τοῦ Ἐπρίλη
 τὸ φῶς μὲς στὴν ψυχὴ του ὁ γέρος φέρνει,
 καθῶς σὰ βιβλικὸς λευίτης σπέρνει.

II

Θεοφάνεια. Ὁ οὐρανὸς πανηγυρίζει.
 Ἐν' ἄσπρο περιστέρι φεύγει ἀπάνου.
 Μ' ἓνα κλωνιὸ παπᾶς δεντρολιβάνου
 μ' ἁγιασμὸ τὸ γρασίδι του ραντίζει.
 Ἡ δέηση κρίνος μέσα του κι ἀνθίζει
 γιὰ τὸ δικό του τὸ ψωμί, γιὰ τοῦ ζητιάνου.
 Τὰ μυστικά του λόγια μурμουρίζει,
 ποὺ λένε γιὰ τὸ θάμα τοῦ Ἰορδάνου.
 Καὶ πέφτει τὸ νεράκι τ' ἁγιασμένο,
 διαμάντινα ὑγρά, στὸ πράσινο χωράφι.
 Σὲ κάθε αὐλάκι πέφτει χλοῖσμένο.
 Στὰ φύτρα, στ' ἀγριολούλουδα, στ' ἀγκάθι
 πέφτει, στὸ νέο σιτάρι καὶ στὸ βάτο,
 καὶ στὸ σκορπιό, ποὺ κρύβεται ἀπὸ κάτω.

III

Καὶ νά, τοῦ Θεριστῆ τοῦ μήνα ἡ ὥρα,
 τῶν ἔργων καὶ τῶν κόπων ἡ μητέρα.
 Μιὰ χρυσοθάλασσα εἶναι καρποφόρα
 ὁ κάμπος, ποὺ γιορτάζει πέρα ὡς πέρα.
 Ὑγείας κι' ὁμορφιάς σχήματα τώρα
 τὰ στάχια, ποὺ τρεμίζουν στὸν ἀγέρα,
 μὲ ὑποταγὴ προσμένουν τὴν ἡμέρα
 νὰ δώσουν, ἱερὴ θυσία, τὰ δῶρα.

Καί νά, ὁ καλὸς σπορέας ὁ γέρος φτάνει
κι ἀστράφτει πῶς πολὺ ἡ μορφὴ ἡ χιονάτη
παρὰ τὸ καλοτρόχιστο δρεπάνι.

Μὰ κόβοντας τὸ στάρι καὶ τὴν ἥρα,
γιὰ τὸν τσιγγάνο, τὸ φτωχό, θ' ἀφήσῃ κάτι
γιὰ τὸ πουλάκι τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴ χήρα.

« Χρονιά Κόπελλα », 1922.

Αἰμιλία Δάφνη

Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω, πὼς θεὸς νὰ πεθάνω,
ἂν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
γιὰ νὰ μὴ με τύπητῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα, τί τοῦ ξημερώνει ;
Ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη !
ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανάμ μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῆ κανένα,
κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ με κλάψῃ,
ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νάχη ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νὰ με θάψουν,
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνη,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν,
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνη.

Κανεὶς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλῃ,
κι ἂν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
νὰ τὸν σακατέψουν στίς σβερκιές οἱ φίλοι
κι εἶθε τὴ μιλιὰ του στὴ στιγμὴ νὰ χάσῃ.

Καί τ' ἀκίνητά μου καί τὰ κίνητά
 τὰ χαρίζω ὅλα στήν καλή πατρίδα,
 ὄχι γιά νά κάνη πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλά ν' ἀγοράση λίγη δαμαλίδα.

Τούτη μου τήν κόμη, τήν ποιητική,
 ἀπό τώρα δίνω γιά κληρονομιά
 εἰς τόν Λεονάρδο καί τόν Ψιακή...
 Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μένη,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι' ἔξω μὲ φακό,
 γιά νά βροῦν, ποιὰ βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἀπαντα », 1890.

Γεώργιος Σουρῆς

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΞΗΝΑ ΛΟΤΟΚΕΧΝΙΑ

Δ Ο Ν Κ Ι Χ Ω Τ Η Σ

[Ὁ Δὸν Κιχώτης, Ἴππότης τῆς Ἑλεεινῆς Μορφῆς, εἶναι ὁ ἥρωσ τοῦ δμωνύμου μυθιστορήματος τοῦ Μιχαὴλ Θεοβάντες. Ὁ Ἴππότης οὗτος, πτωχὸς μὲν ἀπὸ γήινα ἀγαθὰ, πλούσιος ὁμῶς εἰς φαντασίαν, ἀποφασίζει νὰ διασχίσῃ ὅλον τὸν κόσμον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρουσιάσῃ ἥρωικὰς περιπετείας. *Ἐχει ἱππεύσει ἕνα ψωραλέον ἵππον, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει Ροσινάντε*. *Ἐχει προσλάβει ὡς ἱπποκόμον ἕνα γείτονά του, τὸν Σάντσο Πάνσα. Ὁ τελευταῖος αὐτός, καθήμενος ἐπὶ ὄνου, ἀκολουθεῖ τὸν ἱππότην, εἶναι δὲ ἐξαιρετικὰ φρόνιμος ἄνθρωπος καὶ στερεῖται κάθε φαντασίας, εἰς τὸν τρόπον ὥστε ἔρχεται εἰς ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ μανιώδους κυρίου του.]

Μία ἀπὸ τὰς πρώτας περιπετείας των εἶναι ἡ μάχη ἐναντίον τῶν ἀνεμομύλων, τοὺς ὁποίους ὁ Δὸν Κιχώτης ἔεις τὴν ἑξαψιν τῆς φαντασίας του ἐξέλαβεν ὡς γίγαντας.]

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΝΕΜΟΜΥΛΩΝ

Ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ λόγια, ἀντίκρισαν τριάντα ἀνεμομύλους, ποὺ βρίσκονται σ' ἐκεῖνον τὸν κάμπο· καὶ μόλις τοὺς εἶδε ὁ Δὸν Κιχώτης, εἶπε στὸν ἱπποκόμο του :

— Ἡ τύχη μᾶς πηγαίνει τὰ πράματά μας καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπιθυμήσωμε. Γιατὶ κοίτα, φίλε Σάντσο Πάνσα, ἐκεῖ κάτω μᾶς παρουσιάζονται τριάντα ἢ καὶ παραπάνω θεόρατοι γίγαντες, ποὺ μαζί τους λογαριάζω ν' ἀνοίξω πόλεμο καὶ νὰ τοὺς πάρω ὅλωνων τῆ ζωῆ· καὶ μὲ τὰ λάφυρα ποὺ θὰ κάμωμε, θ' ἀρχίσωμε νὰ πλουτίζωμε. Γιατὶ τοῦτος ὁ πόλεμος εἶναι δίκαιος κι εἶναι μεγάλη ὑπηρεσία στὸ Θεὸ νὰ ξεκάνῃ κανεὶς τέτοια κακὴ φύτρα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς.

— Ποιοὺς γίγαντες ; εἶπε ὁ Σάντσος Πάνσας.

— Ἐκείνους ποὺ βλέπεις ἐκεῖ, μὲ τὰ μακριὰ χέρια, γιατί μερικῶν ἀπ' αὐτοὺς φτάνουν ἴσαμε δυὸ λευγες*.

— Πρόσεξε, ἀφεντικὸ, ἀποκρίθηκε ὁ Σάντσος, γιατί αὐτὰ ποὺ φαίνονται ἐκεῖ κάτω δὲν εἶναι γίγαντες, παρὰ μόνο ἀνεμόμυλοι· κι αὐτὰ ποὺ τοὺς φαίνονται σὰ χέρια, εἶναι οἱ φτε-

ροῦγες τους, πού γυρνώντας στο φύσημα τοῦ ἀγέρα, κάνουνε νά δουλεῦη ἡ μυλόπετρα.

— Πῶς φαίνεσαι, πού δὲν ξέρεις ἀπὸ περιπέτειες, ἀποκρίθηκε ὁ Δὸν Κιχώτης· αὐτοὶ εἶναι γίγαντες, κι ἂν φοβᾶσαι, τραβήξου πέρα καὶ πέσε νά προσευχηθῆς, τὴν ὥρα πού ἐγὼ θά μπαίνω μὲ δαύτους σὲ ἄγριο κι ἄνισο πόλεμο.

Καὶ μ' αὐτὰ τὰ λόγια σπιρούνισε τὸ ἄλογό του, τὸν Ροσινάντε, δίχως νά δώση προσοχὴ στὶς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του, τοῦ Σάντσου, πού τὸν βεβαίωνε, πῶς δίχως ἀμφιβολία ἦταν ἀνεμόμυλοι κι ὄχι γίγαντες ἐκεῖνα πούβλεπε καὶ γύρευε νά χτυπήσῃ. Ὅμως αὐτουνοῦ τοῦ εἶχε τόσο πολὺ καρφωθῆ στὸ κεφάλι του, πῶς ἦτανε γίγαντες, πού οὔτε τίς φωνές τοῦ ἵπποκόμου του ἄκουγε, κι οὔτε κατόρθωνε νά ἰδῆ, μ' ὄλο πού εἶχε φτάσει πιὸ κοντὰ τους, τί πράγματα ἦτανε. Προχωροῦσε φωνάζοντας καὶ λέγοντας :

— Μὴ φεῦγετε, ἄναντρα κι ἀχρεῖα πράγματα, γιατί ἕνας καὶ μόνος ἵππότης ἔρχεται καταπάνω σας.

Ἐκεῖνη τῇ στιγμῇ σηκώθηκε λίγος ἀγέρας καὶ οἱ μεγάλες φτεροῦγες ἄρχισαν νά κουνιοῦνται, πού βλέποντας ὁ Δὸν Κιχώτης εἶπε :

— Κι ἂν ἀκόμα κουνήσετε περισσότερα χέρια κι ἀπὸ τὸν ἐκατόγχειρα Βριάρεο, θά μοῦ τὸ πληρώσετε.

Καὶ λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια, καλὰ φυλαγμένος πίσω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα του καὶ μὲ τὸ κοντάρι ἕτοιμο καταμπρός, ὄρμησε μὲ ὄλο τὸν καλπασμό τοῦ Ροσινάντε κι ἔπεσε ἀπάνω στὸν πρῶτο μύλο πού βρισκότανε μπροστά του. Μὰ καθὼς τρύπησε μὲ τὴ λόγχη τοῦ κονταριοῦ του τὸ φτερό τοῦ μύλου, φύσηξε ὁ ἀγέρας μεμιᾶς καὶ τὸ γύρισε μὲ τέτοια φόρα, πούκανε κομμάτια τὸ κοντάρι του, ἀρπάζοντας μαζί καὶ τ' ἄλογο καὶ τὸν καβαλάρη, πού κυλλίστηκε σὲ κακὰ χάλια πέρα στὸ χῶμα.

Ὁ Σάντσος Πάνσας ἔτρεξε νά τὸν βοηθήσῃ μ' ὄλο τὸ τρέξιμο τοῦ γαϊδουριοῦ του, κι ὅταν ἔφτασε, τὸν βρῆκε σὲ κατάσταση νά μὴν μπορῆ νά κουνηθῆ· τέτοιος ἦτανε ὁ βρόντος πού ἔφαγε μαζί μὲ τὸν Ροσινάντε.

— Θεέ μου, συχώρεσέ με ! εἶπε ὁ Σάντσος. Δὲν τὸ εἶπα ἐγὼ στὴν εὐγενία σου νά προσέξῃς καλὰ γιὰ κείνο πού ἔκα-

νες, γιατί δὲν ἦτανε παρὰ ἀνεμόμυλοι, καὶ δὲν μπορούσε νάχη γι' αὐτὸ ἄλλην ἰδέα, παρὰ μόνο ὅποιος θὰ εἶχε ἄλλους τέτοιους μέσα στὸ κεφάλι του ;

— Ἦσύχασε, φίλε μου Σάντσο, ἀποκρίθηκε ὁ Δὸν Κιχώτης· γιατί οἱ τύχες τοῦ πολέμου εἶναι ὑποκειμένες περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πράγμα σὲ μιὰν ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ. Συλλογιέμαι, κι ἔτσι θὰ εἶναι ἀλήθεια, πὼς ἐκεῖνος ὁ μάγος ὁ Φρεστώνας, πού μοῦ ἔκλεψε τὸ γραφεῖο μου καὶ τὰ βιβλία μου, ἔκανε καὶ τοὺς γίγαντες νὰ γίνουνε μύλοι, γιὰ νὰ μὲ στερήσῃ τὴ δόξα νὰ τοὺς νικήσω. Τόση εἶναι ἡ ἐχθρότητα πού μοῦ κρατεῖ ! Μὰ στὸ τέλος δὲν θὰ μπορέσῃ ἡ καταραμένη του ἡ τέχνη νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μπροστὰ στὴν ἀξία τοῦ σπαθιοῦ μου.

— Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ, ὅπως καὶ μπορεῖ, ἀποκρίθηκε ὁ Σάντσος Πάνσας.

Καὶ βοηθώντας τον νὰ σηκωθῇ, τὸν ἔβαλε πάλι ἀπάνω στὸν Ροσινάντε, πού εἶχε σχεδὸν ξεπλατιστῇ.

« Ὁ Δὸν Κιχώτης »

Μιχαὴλ Θερβάντες (Μετάφρ. Κ. Καρθαίου)

Μ Α Κ Β Ε Θ

[Ἡ τραγωδία τοῦ Μάκβεθ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἔργα τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ δραματογράφου Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ, καὶ θεωρεῖται ὅτι κατέχει μιὰν ἀπὸ τὰς πρῶτας θέσεις τῆς παγκοσμίου δραματολογίας. Ὁ « Μάκβεθ » ἐγράφη περὶ τὸ 1605, ἢ δὲ ὑπόθεσις του ἀνάγεται εἰς ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Σκωτίας, συμβάντα κατὰ τὸ 1040 - 1057. Τούτων ὁ Σαίξπηρ ἔκαμε πολὺ ἔλευθεραν χρῆσιν, διαπλάσας τὸν μῦθον μὲ ἰδικὴν του ἔμπνευσιν. Παρουσιάζει ἓνα γενναῖον στρατηγόν, τὸν Μάκβεθ, ὁ ὅποιος, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν φιλόδοξον σύζυγόν του, τὴν Λαίδη Μάκβεθ, φονεύει τὸν βασιλέα Ντόνκαν καὶ ἀνέρχεται αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον, διὰ νὰ στερεωθῇ δὲ εἰς αὐτόν, παρασύρεται καὶ εἰς ἄλλα ἐγκλήματα. Ὁ Μάκβεθ καὶ ἡ λαίδη Μάκβεθ πληρώνουν τὰ ἐγκλήματά των μὲ οἰκτρὸν τέλος, ἀφοῦ δοκιμάζουν τὰς σκληροτέρας τύψεις τῆς συνειδήσεως. Εἰς τὸ ἀ' ἀπόσπασμα, τὸ ὅποιον παραθέτομεν, ὁ Μάκβεθ, βασιλεὺς πλέον, ἀφοῦ ἐτοποθέτησε τοὺς προσκεκλημένους ἀριστοκράτας περὶ τὴν ἐστρωμένην τράπεζαν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἐτοιμάζεται νὰ καθίσῃ καὶ ὁ ἴδιος. Ἐκεῖνην ὁμως τὴν στιγμὴν ἔρχεται ὁ φονεὺς, ὄργανον ἰδικόν του, καὶ τοῦ ἀναγγέλλει

ιδιαιτέρως, ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν τοῦ φονεύσας τὸν στρατηγὸν Μπάνκο, τὸν ὁποῖον οἱ ἄλλοι προσκεκλημένοι ἀνέμενον. Ὁ φονεὺς φεύγει, ὁ δὲ Μάκβεθ μένει ταραγμένος.]

Ἄποσπασμα α΄

Η ΤΑΡΑΓΜΕΝΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΚΒΕΘ

(Πρᾶξις Γ΄ — Σκηνὴ Δ΄)

Λαίδη Μάκβεθ

(στὸν Μάκβεθ:)

Δὲ δίνεις τὴ χαρὰ στὴ συντροφιά. Ἡ γιορτὴ μοιάζει σὰν πληρωμένη, ἂν αὐτὸς ποῦ τὴ δίνει δὲ δείχνει, πὼς τὴ δίνει μ' εὐχαρίστηση. Νὰ φάη κανεῖς μπορεῖ καλύτερα στὸ σπίτι τοῦ· μὰ ἔξω ἀπ' αὐτό, τὸ νοστιμίζει τὸ φαγὶ κάποια φιλοφροσύνη, ποῦ χωρὶς αὐτὴν ἄχαρη θάταν κάθε συντροφιά.

Μάκβεθ

Καλὴ μου συμβουλεύτρια!
Τώρα ἄς βοηθήση ἡ καλὴ χώνεψη τὴν ἕρεξη
κι ἡ ὑγεία τὰ δυὸ μαζί.

Λέννοξ

Δὲν ἀγαπάει ἡ χάρη σου
νὰ καθίση μαζί μας;

(Τὸ πνεῦμα τοῦ Μπάνκο μπαίνει καὶ καθίζει στὴ θέση τοῦ Μάκβεθ.)

Μάκβεθ

(μὲ τὰ νῶτα πρὸς τὸ φάντασμα:)

Τώρα θάχαμε ἐδῶ ὅλη συναγμένη
τοῦ τόπου μας τὴ δόξα, ἂν ἦτανε μαζί μας
κι ὁ ἀγαπητὸς μου ὁ Μπάνκο.
Κι εὔχομαι πιὸ καλὰ νὰ τὸν κατηγορήσω
γιὰ τὸν κακὸ τοῦ τρόπου,
παρὰ νὰ λυπηθῶ γιὰ κάνα ἀτύχημά του!

Ρὸς

Τὸ πὼς μᾶς λείπει, βασιλιά, κάνει ντροπὴ
 στὸ λόγο πούχει δώσει. Ὅμως ἄς μᾶς τιμήση
 μὲ τὴ βασιλική της συντροφιά
 ἢ Χάρη σου.

Μάκβεθ

(στρέφοντας:)

Μὰ τὸ τραπέζι εἶναι γεμάτο.

Λέννοξ

Ἐδῶ ἔναι, βασιλιά μου, μιὰ ἄδεια θέση.

Μάκβεθ

Ποῦ ;

Λέννοξ

Ἐδῶ ἔναι, βασιλιά μου.

Μὰ τί εἶναι πὸν ταραίζει ἔτσι τὴ Χάρη σου ;

Μάκβεθ

Ποιὸς ἀπὸ σᾶς τόκανε αὐτό ;

Λόρδοι

Ποιό, βασιλιά μου ;

Μάκβεθ

(πρὸς τὸ φάντασμα:)

Δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ εἰπῆς, πὼς τόχω κάνει ἐγώ.

Μὴ μοῦ κουνᾶς τὰ ματωμένα σου μαλλιά !

Ρὸς

Ἄρχοντες, σηκωθῆτε, ὁ βασιλιάς εἶναι ἄρρωστος.

Λαίδη Μάκβεθ

Καθίστε, φίλοι μου καλοί. Τοῦ βασιλιᾶ μας
 τούρχεται αὐτὸ συχνά· τόχει ἀπὸ νέος.

Παρακαλῶ, καθίστε. Εἶναι περαστικό.
Σὲ μιὰ στιγμή θάνατι πάλι καλά.
Ἄν τὸν προσέχετε, πολὺ θὰ πειραχτῆ
καὶ θὰ χειροτερέψη τὸ κακὸ του.
Τρῶτε καὶ μὴν τότε κοιτᾶτε.

(Κρυφὰ στὸν Μάκβεθ:)

Εἶσ' ἄντρας;

Μάκβεθ

Ναί, εἶμ' ἄντρας καὶ γενναῖος, ποὺ τολμᾷ νὰ κοιτάζη
κάτι, ποὺ καὶ τὸ διάβολο θὰ τὸν τρόμαζε.

Λαίδη Μάκβεθ

Ὅμορφες ἀνοησίες! Αὐτὸ ἔναι εἰκόνες μόνο
τοῦ φόβου σου· εἶναι σὰν ἐκεῖνο τὸ μαχαίρι,
μὲς στὸν ἄερα, πούλεγες πῶς σ' ὀδηγοῦσε
στοῦ Ντόνκαν τὸ κρεβάτι.

ὦ, αὐτὰ τὰ ξεπετάγματα καὶ τὰ σκιαξίματα,
οἱ πλαστογράφοι αὐτοὶ τοῦ φόβου,
θὰ ταίριαζαν μπροστὰ στὸ τζάκι, τὸ χειμῶνα,
στὸ παραθύρι καμιᾶς γυναικούλας,
ποὺ τόχει ἀκούσει ἀπ' τῆ γιαιγιά της. Τί ντροπή!
Τί κάνεις ἔτσι δὰ τὸ πρόσωπό σου;
Τὸ κάτω κάτω, μιὰ καρέκλα βλέπεις μόνο!

Μάκβεθ

Παρακαλῶ γιὰ κοίτα! Δὲς ἐκεῖ!

(Πρὸς τὸ φάντασμα:)

Τί λές;

Ἔ, τί μὲ νοιάζει; Σὰν μπορεῖς καὶ γνέφεις
μὲ τὸ κεφάλι, μίλησέ μου κιόλας.
Ἄν εἶναι νὰ μᾶς στέλνουνε τὰ ὄστοφυλάκια
κι οἱ τάφοι πίσω ὅσους θάβομε, ἄς γίνωνται
τῶν ὄρνιων τὰ στομάχια μνήματά μας.

(Τὸ φάντασμα χάνεται.)

Λαίδη Μάκβεθ

Πώς,
όλο τὸν ἀντρισμὸ σοῦ παίρνει ἢ τρέλα σου ;

Μάκβεθ

Τὸν εἶδα, ὅπως μὲ βλέπεις.

Λαίδη Μάκβεθ

Πφού, ντροπή !

Μάκβεθ

Αἷμα ἔχει τρέξει ἀπ' τοὺς παλιούς καιρούς, πρὶν φτιάξουν
οἱ νόμοι οἱ ἀνθρωπινοὶ τὰ ἡμερωμένα κράτη·
μὰ καὶ κατόπι ἔχουνε γίνει φόνοι
πάρα πολὺ φριχτοί...

Λαίδη Μάκβεθ

Τίμιε βασιλιά μου,
σ' ἔχουνε χάσει οἱ εὐγενικοὶ σου φίλοι.

Μάκβεθ

Ξέχασα !

Μὰ μὴν παραξενεύεστε γιὰ μένα,
καλοὶ μου φίλοι. Ἔχω μιὰ ἀρρώστια ἀλλόκοτη,
ποὺ ὅμως δὲν εἶναι τίποτα γιὰ ὅσους μὲ ξέρουν.
Ἐλάτε· ὑγεία κι ἀγάπη σ' ὄλους ! Θὰ καθίσω.
Κερνάτε μου κρασί ! γεμίστε τὸ ποτήρι !
Πίνω στὴν εὐτυχία ὄλου τοῦ τραπεζιοῦ
καὶ τοῦ καλοῦ μας φίλου, τοῦ Μπάνκο, ποὺ λείπει !
εἶθε νάταν ἐδῶ ! Γι' αὐτὸν καὶ γιὰ ὄλους πίνω !
Καὶ σ' ὄλους ὄλα !

Λόρδοι

Εὐχαριστοῦμε κι εἰς ὑγείαν !

(Ξαναπαρουσιάζεται τὸ φάντασμα.)

Μάκβεθ

Φύγε ! νὰ μὴ σὲ βλέπω ! Κρύψου μὲς στὴ γῆ !
Τὰ κόκαλά σου εἶν' ἄδεια, τὸ αἷμα σου εἶναι κρῦο·

δὲν ἔχουν δύναμη νὰ δοῦν αὐτὰ τὰ μάτια,
 ποὺ τὰ γουρλώνεις ἔτσι !

Λαίδη Μάκβεθ

Μὴ σᾶς κάνη ἐντύπωση
 αὐτὸ ποὺ βλέπετε, ἄρχοντές μου· εἶναι συνήθιο του
 καὶ τίποτ' ἄλλο· μόνο ποὺ μᾶς χάλασε
 ὅλη τὴν εὐχαρίστηση.

Μάκβεθ

Ὅ,τι τολμᾷ ἓνας ἄντρας, τὸ τολμῶ κι ἐγώ.
 Ἔλα σὰ μαλλιαρὴ ρούσικη ἀρκούδα,
 σὰν πάνοπλος ρινόκερος, ἔλα σὰν τίγρης
 τῆς Ὑρκανίας*· ὅποια ἄλλη θὲς μορφὴ πάρε,
 ἔξω ἀπ' αὐτή, καὶ δὲ θὰ μοῦ κλονίσῃς
 τὰ στέρεα νεῦρα μου· ἦ, ξαναζωντάνεψε,
 κι ἔλα νὰ χτυπηθῆς σὲ μιὰ ἐρημιὰ μαζί μου
 μὲ τὸ σπαθὶ σου· κι ἂν γυρέψω τρέμοντας
 νὰ σ' ἀποφύγω, τότε μπορεῖς νὰ μὲ κράξῃς
 κοῦκλο μιανῆς μπεμπέκας. Φύγε, σκιά φριχτή !
 Ἄσαρκο πλάσμα ! Φύγε !

Τὸ φάντασμα φεύγει.)

Βέβαια, μόλις φύγη,
 γίνομαι πάλι ἄντρας. Παρακαλῶ, καθίστε.

Λαίδη Μάκβεθ

Ἐχάλασες τὴ διάθεσή μας, τάραξες
 τὴ φιλικὴ μας συντροφιά μ' αὐτὰ τ' ἀλλόκοτα
 καμώματά σου.

Μάκβεθ

Μποροῦν τέτοια πράγματα
 νὰ γίνωνται καὶ νὰ περνοῦν σὰν ἓνα σύννεφο
 καλοκαιρινό, χωρὶς νὰ μᾶς ξαφνιαζοῦν ;
 Μὲ κάντε ν' ἀπορῶ κι ἐγὼ μὲ τὸν ἑαυτό μου,
 σὰ συλλογιέμαι, πὼς μπορεῖτε νὰ κοιτᾶτε
 μπροστά σας τέτοιο θέαμα κι ὁμῶς νὰ κρατᾶτε

τὸ φυσικὸ στὸ πρόσωπό σας κοκκινάδι,
ἐνῶ εἶναι τὸ δικό μου ἄσπρο ἀπ' τὸ φόβο !

Ρὸς

Ποιὸ θέαμα, κύριέ μου ;

Λαίδη Μάκβεθ

Παρσκαλῶ, μὴ μιλήτε ! Τὸ πάθος του
χειροτερεύει. Τὰ ρωτήματά σας
τὸν ἀγριεύουν. Καληνύχτα σ' ὄλους !
Μὴν κρατᾶτε σειρὰ στὸ πῶς θὰ βγῆτε,
μόνο φύγετε ἀμέσως.

Λέννοξ

Καληνύχτα ! Εὐχόμαστε
περαστικά στὸ βασιλιά μας !

Λαίδη Μάκβεθ

Καληνύχτα σας !

(Φεύγουν ὅλοι ἐξὸν ἀπὸ τὸν Μάκβεθ καὶ τὴ Λαίδη Μάκβεθ.)

Μάκβεθ

Θέλει αἷμα! Ἔχουν νὰ ποῦν, τὸ αἷμα ζητάει αἷμα.
Εἶναι γνωστό, πῶς ἔχουν πέτρες κουνηθῆ
καὶ δέντρα ἔχουν μιλήσει. Μυστικά σημάδια
ἀπὸ κίσσες, κοράκια καὶ κουροῦνες,
ἔχουν πολλές φορές ξεφανερώσει
τοὺς πιὸ κρυφοὺς φονιάδες.

Ἄποσπασμα β'

ΟΙ ΤΥΦΕΙΣ ΤΗΣ ΛΑΙΔΗΣ ΜΑΚΒΕΘ

Πρᾶξις Ε' — Σκηνὴ Α'

(Προθάλαμος στὸ παλάτι. Μπαίνει ἕνας γιατρός
καὶ μιὰ κυρία τῆς τιμῆς.)

Γιατρός

Ἄγρῦπνησα δυὸ νύχτες μαζί σου, μὰ δὲν εἶδα τίποτα, ποῦ

νά βεβαιώνη τὰ ὅσα μοῦ εἶπες. Πότε εἶχε σηκωθῆ τελευταία φορά ;

Κυρία

Ἄπ' τὸν καιρὸ πού ἔφυγε ἡ Μεγαλειότητά του γιὰ τὸν πόλεμο, τὴν εἶδα πολλές φορές νά σηκώνεται ἀπὸ τὸ κρεβάτι, νά ρίχνη ἀπάνω της τὴ ρόμπα της, νά ξεκλειδώνη τὸ γραφεῖο της, νά παίρνη χαρτί, νά τὸ διπλώνη, νά γράφη, νά διάβάζη ὅ,τι ἔγραψε, κατόπι νά τὸ σφραγίζη καὶ νά γυρίζη πάλι στοὺς κρεβάτι της. Καὶ ὅλη αὐτὴ τὴν ὥρα, βυθισμένη σὲ βαθύτατο ὕπνο.

Γιατρὸς

Μεγάλη ταραχὴ τοῦ ὀργανισμοῦ : νά δέχεται τοῦ ὕπνου τὸ εὐεργέτημα καὶ νά κάνη, ὅπως ἂν ἦτανε ξύπνιος ! Μέσα σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τοῦ ὕπνου, ἐξὸν ἀπὸ τὸ περπάτημα καὶ τ' ἄλλα πού κάνει, τί τὴν ἔχεις ἀκούσει ποτὲ νά λέη ;

Κυρία

Πράγματα πού δὲ θὰ τὰ πῶ ποτέ μου.

Γιατρὸς

Σὲ μένα μπορεῖς νά τὰ πῆς· καὶ εἶναι μάλιστα ἀπόλυτη ἀνάγκη νά μοῦ τὰ πῆς.

Κυρία

Οὔτε στὴν εὐγενία σου, οὔτε σ' ἄλλον κανένα, ἀφοῦ δὲν ἔχω κανένα μάρτυρα, γιὰ νά βεβαιώση τὰ λόγια μου. Νά την, ἔρχεται !

(Μπαίνει ἡ Λαίδη Μάκβεθ μ' ἕνα φῶς στοὺς χέρι.)

Ἔτσι ἀκριβῶς τὸ κάνει πάντα, μὰ τὴ ζωὴ μου, βαθιὰ κοιμισμένη. Πρόσεξέ την, μὴν κουνηθῆς ἀπὸ τὴ θέση σου.

Γιατρὸς

Ποῦ τὸ βρῆκε αὐτὸ τὸ φῶς ;

Κυρία

Ἦτανε πλάι στοὺς κρεβάτι της. Ἔχει πάντοτε ἕνα φῶς κοντὰ της. Εἶναι διαταγὴ της.

Γιατρός

Τὸ βλέπεις, πὼς ἔχει ἀνοιχτὰ τὰ μάτια της.

Κυρία

Ναί, μὰ ἡ αἴσθησή της εἶναι κλειστή.

Γιατρός

Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνει τώρα; Δές, πὼς τρίβει τὰ χέρια της.

Κυρία

Τὸ κάνει πάντα. Θαρρεῖ κανεῖς, πὼς πλένει τὰ χέρια της. Τὴν ἔχω δεῖ νὰ κάνῃ αὐτὴ τὴν κίνηση κάπου ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀδιάκοπα.

Λαίδη Μάκβεθ

Ἐδῶ εἶναι ἀκόμα ἓνας λεκές.

Γιατρός

Ἄκου! Μιλεῖ. Θὰ τὰ γράψω ὅσα λέει, γιὰ νὰ τὰ θυμοῦμαι καλύτερα.

Λαίδη Μάκβεθ

Φύγε, καταραμένο σημάδι! φύγε, λέω! Ἔνα, δύο .. Τότε λοιπὸν εἶναι καιρὸς νὰ τὸ κάνω. Ἡ κόλοση εἶναι σκοτεινὴ! Ντροπή, βασιλιά μου, ντροπή! Στρατιώτης καὶ νὰ φοβᾶσαι; Τί ἀνάγκη ἔχομε νὰ φοβόμαστε μὴν τὸ μάθη κανένας, ἀφοῦ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ζητήσῃ τὸ λόγο ἀπὸ τὴ δύναμή μας; Ὁμως ποιὸς νὰ τὸ φανταζότανε, πὼς ἓνας ἄνθρωπος σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία θὰ εἶχε μέσα του τόσο αἷμα;

Γιατρός

Τὸ ἄκουσες αὐτό;

Λαίδη Μάκβεθ

Ὡστε λοιπὸν αὐτὰ τὰ χέρια δὲ θὰ καθαρίσουν ποτέ; Μὴν κάνῃς πιά ἔτσι, βασιλιά μου, μὴν κάνῃς πιά ἔτσι! Τὰ καταστρέφεις ὅλα μ' αὐτό σου τὸν τρόπο!

Γιατρός

Νά, νά: έμαθες ό,τι δέν έπρεπε νά ξέρης.

Κυρία

Είπε ό,τι δέν έπρεπε νά πη, αυτό είν' αλήθεια. 'Ο Θεός ξέρει τί έχει μέσα στην καρδιά της.

Λαίδη Μάκβεθ

* 'Ακόμα μυρίζει τό αίμα. "Όλα τ' άρώματα της 'Αραβίας δέ θά μπορέσουν ποτέ νά καθαρίσουν τουτό τό μικρό χέρι. "Ωχ, ώχ, ώχ!

Γιατρός

"Ακου πώς αναστενάζει! 'Η καρδιά της είναι βαριά από θλίψη.

Κυρία

άθελα νάχω τέτοια καρδιά στό στήθος μου για όλα τά μεγαλεία της.

Γιατρός

Καλά, καλά, μά...

Κυρία

'Ο Θεός νά δώση νάναι καλά, κύριε.

Γιατρός

Αυτή ή άρρώστια είναι έξω από τά όρια της τέχνης μου. Και όμως έχω γνωρίσει ανθρώπους, πού περπατούσαν στον ύπνο τους και πού πέθαναν σαν άγιοι στά κρεβάτια τους.

Λαίδη Μάκβεθ

Πλύνε τά χέρια σου· φόρεσε τό νυχτικό σου· μήν κιτρινίζεις έτσι! Στο ξαναλέω : ό Μπάνκο είναι θαμμένος· δέν μπορεί νά βγῆ από τόν τάφο του.

Κυρία

Κι αυτό ακόμη ;

Λαίδη Μάκβεθ

Χτυποῦνε τὴν ἐξώπορτα. "Ἐλα, ἔλα, δῶσ' μου τὸ χέρι.
"Ὅ,τι ἔγινε, δὲν ξεγίνεταιαι.

(Φεύγει.)

Γιατρός

Τώρα πάει στὸ κρεβάτι της πάλι ;

Κυρία

Γραμμή.

Γιατρός

Φριχτὲς ὁμολογίες βγήκαν στὸ φῶς· ἀφύσικες
πράξεις, ἀφύσικες γεννοῦνε στενοχώριες,
Τ' ἀρρωστημένα πνεύματα ἀλαφρώνονται
παραδίνοντας στὸ ἄψυχο προσκέφαλο
τὰ βαριὰ μυστικά τους. Περισσότερο
τῆς χρειάζεται αὐτῆς πνευματικὸς
τώρα, παρὰ γιατρός. Ὁ Θεός, ὁ Θεός
νὰ συχωρνᾷ τὸν κόσμον ! Πρόσεχε τὴν·
πάρ' της τὸ κάθετί, πὺ θὰ μπορούσε
μ' αὐτὸ νὰ βλάψη τὸν ἑαυτὸ της· καὶ τὸ μάτι σου
πάνω της πάντα. Τώρα, καληνύχτα !
Μοῦ σάστισε τὰ μάτια καὶ τὸ νοῦ.
Στοχάζομαι πολλά, μὰ δὲ μιλῶ.

Κυρία

Καληνύχτα γιατρέ.

(Φεύγουν.)

« Ὁ Μάκβεθ »

Οὐίλλιαμ Σαίξπηρ (Μετάφρ. Κ. Καρθαίου) »

Η ΜΟΙΡΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ

« Τῆ γῆ, παιδιά μου, πάρετε ! » φωνάζει στους ανθρώπους
 ὁ Δίας ἀπὸ πάνωθε. « Για πάντα θάν' δική σας !
 Χαρίζω την αἰώνια σὲ σᾶς καὶ τὰ παιδιά σας,
 μὰ μοίρασμα νὰ κάνετε σὰ ἀδέρφια μεταξύ σας ! »

Ὅπου ἔχει χέρια, χίμηξε νὰ βολευτῆ μὲ βιάση,
 γερόντοι, νιοί, στὸ μοίρασμα πετοῦν, μελισσολόι,
 παχιά χωράφια παίρνουνε καρπόβολα οἱ ζευγάδες
 κι ὠραίους κυνηγότοπους κρατεῖ τ' ἄρχοντολόι...

Ἄργα πολὺ, τὸ μοίρασμα σὰν εἶχε πιά τελειώσει,
 ἐσίμωσε κι ὁ ποιητής, ἀπὸ μακριὰ φτασμένος.
 Ἄχ, τίποτα δὲν εὔρισκε, τὸ καθετὶ εἶχε ἀφέντη,
 μνήσκει μονάχος μ' ἀδειανὰ τὰ χέρια του ὁ καημένος !

« Ὡμένα, ἀπ' τὰ παιδάκια σου λησμόνησε, Πατέρα,
 ἀπ' ὅλα τὸ πιστότερον, ἔμένα, Θεέ μου, μόνο ! »
 φωνάζει μὲ παράπονο πικρὸ κι ἀμέσως πέφτει
 δακρῦζοντας ὁ ποιητής στοῦ Δία μπρὸς τὸ θρόνο.

Κι ὁ Δίας εὐτὺς κράζει του : « Γιατί τάχεις μὲ μένα,
 στὴ χώρα τῶν ὀνείρωνε σὰν ἦσουν μόνος πέρα ;
 Τῆ γῆ σὰν ἐμοιράζανε, σὺ ποῦ ἦσουνα, γιὰ πές μου ; »
 « Κοντά σου », κειὸς ἀπάντησε, « βρισκόμουνα, Πατέρα !

Ἄκούγανε τῆ μουσικὴ τ' αὐτιά μου τῶν ἀστριῶνε,
 τὰ μάτια μου τῆς ὄψης σου χαιρόνταν τίς ἀχτίδες,
 συχώρεσε τὸ πνεῦμα μου, ἂν μέθυσε ἀπ' τὸ φῶς σου,
 κι αὐτῆς τῆς γῆς λησμόνησε τίς ἔννοιες καὶ φροντίδες ! »

« Καὶ τώρα ; » ὁ Δίας λέγει του. « Ἡ γῆς εἶναι δοσμένη !
 Λογγιές, ἀγροί, φθινόπωρο δὲν εἶναι πιά δικά μου !
 Σ' ἀρέσει ἐδῶ μὲ μένανε νὰ ζῆς στὸν οὐρανό μου ;
 Σὰ θές, παιδί μου, νάρχεσαι ἐλεύτερα κοντά μου ! »

« Τραγούδια τῶν Γερμανῶν Κλασικῶν », τόμ. Α', 1933.

Φρειδερίκος Σίλλερ (Μετάφρ. Δημ. Ι. Λάμψα)

Η Χ Α Ρ Α

Ζητώ τὴν χαρὰν πότ' ἐδῶ πότ' ἐκεῖ.
 Ποῦ εἶναι ; εἰπέτε μου, ποῦ κατοικεῖ ;
 Δὲν εἶναι εἰς λόφους κι εἰς ὄρη ὕψηλά·
 εἰπέτε μου, ποῦ ἡ μορφή της γελαῖ ;

Εἰς βάθη κοιλάδων ἐπήγα ζητῶν·
 τὸν ρύακα εἶδα, ποῦ πίπτει κροτῶν
 καὶ παίζει καὶ σύρει νερὰ καθαρὰ·
 μαζί των δὲν ἔπαιζε πλὴν ἡ χαρά !

Ἐζήτησ' αὐτὴν εἰς σκιάς τῶν δασῶν,
 ἐγέλων τὰ φῶτα ἀστέρων χρυσῶν,
 πτηνὸν ἐκελάδ' εἰς μυρσίνην χλωρὰν,
 πλὴν ἔψαλλε θρήνους καὶ ὄχι χαρὰν.

Ἐζήτησ' αὐτὴν εἰς εὐθύμους χορούς,
 εἰς δειπνῶν θαλάμους λαμπροὺς κι ἡχηροὺς,
 εἰς φῶτα, εἰς σκεύη χρυσᾶ κι ἀργυρᾶ,
 πλὴν οὔτ' εἰς αὐτὰ δὲν εὐρέθ' ἡ χαρά !

Τὴν ἔφθασα τέλος ! Τὴν εὖρον μακρὰν,
 μακρὰν εἰς χωρίου κοιλάδα μικρὰν.
 Τριγύρω της εἶχε παιδιὰ ἀρκετὰ
 κι ἐπήδα μ' ἐκεῖνα κι ἐγέλα μ' αὐτά...

« Ἀνθολογία Γερμανῶν Ποιητῶν », 1922.

Γκαῖτε (Μετάφρ. Κλ. Ρ. Ραγκαβῆ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

Ἄαρών — ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός τοῦ Μωϋσέως· ἀδελφή του ἦτο ἡ προφήτις Μαριάμ (Μαρία). Εἰς τὰς στροφάς 118·121 τοῦ Ὑμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, ὁ ποιητὴς παρομοιάζει τὸν πνιγμὸν τοῦ ἔχθρου εἰς τὸν Ἀχελῷον πρὸς τὸν πνιγμὸν τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν. Τότε τὴν εὐχαριστήριον δέησιν τῶν διασωθέντων Ἰσραηλιτῶν συνώδευε μὲ τυμπανοκρουσίαν ἢ ἀδελφή τοῦ Ἄαρών (Ἔξοδος, κεφ. 15).

ἀγραυλῶ — ζῶ εἰς τοὺς ἀγρούς. (« Ποιμένες ἀγραυλοῦντες », φράσις τῆς Κ. Δ.).

ἀγρ(ο)ικᾶω — ἀκούω, αἰσθάνομαι.

ἄκκισμα — προσποίησις ἀδιαφορίας, ἐπιτήδευσις.

ἀλίκτηπος — θαλασσοδαρμένος.

ἀμῆ — ἀλλά.

Ἄμουράτης — πρόκειται περὶ τοῦ Μουράτ Β΄ (1326·1389), ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν τὸ 1361.

Ἄναξαγόρας — ἀρχαῖος φιλόσοφος ἀποθανὼν τὸ 428 π. Χ. Ἐγεννήθη εἰς Κλαζομενάς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐδίδαξεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε μαθητὰς τὸν Περικλέα, τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Σωκράτην. Οὗτος πρῶτος ἐδίδαξεν, ὅτι τὸ κινεῖν τὰ πάντα αἴτιον εἶναι ὁ ὑπέρτατος Νοῦς.

ἀνασκαμνίζομαι — χασμουριέμαι.

ἀναχεντρῶνουν — ὀρθώνονται αἱ τρίχες (ἔνεκα ὀργῆς ἢ ἄλλου σφοδροῦ πάθους).

ἀνεμικῆ — θύελλα (ἐκ τοῦ ἀνεμος).

ἀντζα, ἡ — ἡ κνήμη, τὸ πόδι.

Ἄντινοος — εἰς ἐκ τῶν μνηστήρων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν Ὀδύσειαν, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὡς θρασύτατος καὶ αὐθαδέστατος (Ὀδυσ. δ 641, π 353, ρ 477).

ἀντισκόβω — (καὶ ἀντικόβω) διακόπτω, ἐμποδίζω. « Καὶ τὸ σκοτάδι, ὅπου ἀντίσκοφτε ἢ φωτιά » (σελ. 77) = καὶ τὸ σκοτάδι τῆς νυκτός, τὸ ὁποῖον διέκοπτε μόνον ἡ φωτιά τῶν ὄπλων.

άντραλώνομαι — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι.

άπαρθινός — άλήθινός.

άπαριάζω — άφήνω.

άπει — άφοῦ (καί άπείτης).

άπεικάζω — έννοῦ, άντιλαμβάνομαι. « Άπεικαζόμεσθε » = έννοούμεθα, συνεννοούμεθα.

άπογλακῶ — κυνηγῶ, άποδιώκω.

άποθαλασσιά — ὁ σάλος τῆς θαλάσσης, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται καί μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς τρικυμίας.

άπόλογος — διήγησις, μῦθος.

Άραγῶ — Δομίνικος Φραγκίσκος Άραγῶ (Arago, 1785 - 1853). Γάλλος άστρονόμος, εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων σοφῶν τοῦ 19 αἰῶνος.

άράσσω καί ράσσω — ὀρμῶ, ἐπιτίθεμαι.

άργέστης — ΒΔ άνεμος. « Πρὸς άργέστην » = Πρὸς τὰ ΒΔ.

άρίφνητος — άναρίθμητος.

άρμα, ἡ — οἰκόσημον, συμβολικὴ παράστασις χρησιμεύουσα ὡς γνώρισμα τιτλούχων οἰκογενειῶν (κομητῶν, δουκῶν κλπ.).

άρματῶν — ένδύω, στολίζω.

άσλάνι — λέων (λ. τουρκικὴ).

άστηθόστομα — ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν τὸ στήθος κολλημένον εἰς τὸ στόμα, παραμορφωμένα.

άσυστύλωτος — άσχημος, άσουλούπωτος.

άτός του — μόνος του.

άτρεπτος — άκλόνητος, σταθερός.

αὐλός — άρχαῖον πνευστὸν ὄργανον με γλωσσίδα, εἶδος κλαρινέτου.

Οἱ ἐξ Άραβίας αὐλοὶ ἐφημίζοντο ὡς πολύλαλοι καί ἤχηροί. Μεταφορικῶς : « Άράβιος αὐλός » = φλύαρος.

άχαμνός — χαλαρωμένος, λυμένος.

άχερδος — άγριος άκανθῶδης θάμνος.

Β

Βαρά — βαρέως. « Βαρά πολλὰ γρικότανε » (σελ. 55) = ἡσθάνετο, ὅτι ἦτο πολὺ βαριά πληγωμένος.

βεζίρης — άνώτατος λειτουργός Ισότημος με ὑπουργόν. Μέγας βεζίρης — πρωθυπουργός (τουρκικοὶ τίτλοι τῆς σουλτανικῆς ἐποχῆς).

βερντέα — εἶδος οἴνου τῆς Ζακύνθου.

βιλαέτιον — νομός, γενικὴ διοίκησις ἐν Τουρκία καί Περσία (λ. άραβικὴ).

Βίσμαρκ — μέγας Πρῶσσοσ πολιτικός (1815 - 1898).

βρώμα, τὸ — τροφή, φαγητόν.

βύσσοσ, ἡ — λινὸν Ινδικόν καί τὸ ἐκ τούτου κατασκευαζόμενον ὑφανμα χρώματος βαθέως ἐρυθροῦ.

Γ

- Γαβάθα — βαθύ ξύλινον ἢ πήλινον δοχεῖον.
 Γερακοβούνι — μία τῶν κορυφῶν τῆς Ὀθρυος, ὕψους 1728 μ.
 Γέρων — ὁ Κάλβος μεταφορικῶς ὀνομάζει οὕτω τὸν Χρόνον, παλαιότερον τοῦ ὁποῖου τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον
 γῆ — ἡ (διαζευκτ. σύνδ.).
 γιουρουστάω — ὀρμῶ. κάνω γιουρούσι (= ἔφοδον)
 γκιρτζαρλήδες — ἀποστάται (λ. τουρκ.).
 γλακῶ — τρέχω.
 γολετι — μικρά γολέτα, ἐλαφρὸν δικάταρτον πλοῖον.
 Γούρα, ἡ — τὸ ὄρος Ὀθρυς.
 γραιγολεβάντες — ΒΑ ἄνεμος.
 γραθοῦν — θά γραθοῦν = θά ὑγρανθοῦν.
 γρικῶ (καὶ ἀγρικῶ) — αἰσθάνομαι, καταλαβαίνω.

Δ

- Δαμιν — ὀλίγον, δαμάκι — λιγάκι.
 δεκατευτής — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὁποῖος συνάζει τὸν φόρον τῆς δεκάτης, δηλ. τὸ ἔν δέκατον τοῦ εισοδήματος.
 δερβίσης — Μουσουλμάνος μοναχός.
 Δημόκριτος — φιλόσοφος τοῦ ε' αἰῶνος π. Χ. Παρεδέχето ὅτι τὸ σύμπαν συνείκετο ἐξ ἀπείρων ἀφθάρτων καὶ ἀδιαιρέτων ἀτόμων.
 διαβάζω — εἰς τὸ ποίημα περὶ τῆς ξενιτείας = περνῶ.
 δικάω — ἄρκω, ἐξαρκῶ.
 δίπυρον — ἄρτος τεθεις δις ἐπὶ τῆς πυρᾶς, γαλέτα, παξιμάδι.
 δισταύρι — σταυροδρόμι, ἐκεῖ ὅπου διασταυροῦνται δύο δρόμοι.
 δοκοῦμαι — καταλαβαίνω, συναισθάνομαι.
 δούδω — δίδω. Σ' ὅλο τὸν κόσμον δούδεις — δίδεις παντοῦ τὸ φῶς σου.
 δραγάτης — ἀγροφύλαξ καὶ ἀμπελοφύλαξ.
 δραγουμάνος — διερμηνεύς (λ. ἰταλική).
 Δωδεκαήμερον — τὸ διάστημα τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῆς 25ης Δεκεμβρίου καὶ τῆς 7ης Ἰανουαρίου.

Ε

- Ἐγλάκ' (ἐγλάκιε) — τοῦ γλακῶ = τρέχω.
 Ἐμπεδοκλῆς — Ἀκραγαντίνος φιλόσοφος ἀκμάσας περὶ τὸ 450 π. Χ. Ἐθαυμάζετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεών του. Ἐδίδαξεν, ὅτι ὁ κόσμος παρήχθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δύο ἀντιθέτων δυνάμεων: τῆς συνθετικῆς Φιλότητος καὶ τοῦ ἀποσυνθετικοῦ Νείκουσ.
 ἐπίμορτος — ὁ μισθωτὴς ἐνὸς κτήματος, ὁ ὁποῖος παρέχει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἀντὶ ἐνοικίου ἓν μέρος τῶν καρπῶν του. Τὸ παρεχόμενον τοῦτο μέρος λέγεται μορτή.

ἐπιταυτοῦ — ἐπίτηδες

ἐράσσα — τοῦ ρ. (ἀ)ράσσω = ἐφορῶ, ἐπιτίθεμαι.

Εὐκλείδης — μέγας Ἑλλην μαθηματικός (330-275 π. Χ.), γεννηθεὶς κατ' ἄλλους ἐν Σικελίᾳ, κατ' ἄλλους δὲ ἐν Τύρῳ. Θεωρεῖται ὡς ὁ πατὴρ τῆς Γεωμετρίας χάρις εἰς τὸ περίφημον σύγγραμά του « Στοιχεῖα ».

ἐχθαίρω — ἐχθρεύομαι, μισῶ.

Z

Ζάλον — ἡ διαγωγή.

ζαμάνια — μέγα χρονικὸν διάστημα, πολὺς καιρὸς (λ. τουρκική).

ζημιὸν — ἀμέσως.

Ζιτούνι — ἡ Λαμία.

H

Ἡμερόδεντρος, ἡ — ἡμερος δέντρος (= δρυς, βαλανιδιά). Συνηθίζουν καὶ σήμερον οἱ βοσκοὶ νὰ τρώγουν βαλανιδία ἀπὸ ἡμερόδεντρο.

Ἡράκλειτος — μέγας φιλόσοφος ἐξ Ἐφέσου ζήσας τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Πρῶτος διεκήρυξε τὴν αἰωνίαν μεταβολὴν τῶν ὄντων. («Τὰ πάντα ρεῖ».)

Θ

Θανατικὸν — θανατηφόρος ἐπιδημία (πανώλης, χολέρα κ.τ.λ.).

θυροδέρνω — κρούω τὴν θύραν. Κτυπῶ ξένες θύρες.

I

Ἰαμβικός — ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ ἰάμβους (βλέπε κατωτέρω).

Ἰάμβος — εἶδος ἀρχαίου μετρικοῦ ποδός, ἀποτελουμένου ἐκ δύο συλλαβῶν, μιᾶς βραχείας καὶ μιᾶς μακρᾶς (υ —). Εἰς τὴν νεοελληνικὴν μετρικὴν ὁ Ἰάμβος ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ἀτόνου καὶ μιᾶς τονιζομένης συλλαβῆς.

Ἰησοῦται — μοναχικὸν τάγμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἰδρυθὲν τὸ 1534 ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα, περίφημον διὰ τὴν μέθοδον τῆς ὀργανώσεώς του, διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τῶν μελῶν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀντιχριστιανικὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὡς ὀδηγόν, ὅτι « ὁ σκοπὸς ἐξαγιάζει τὰ μέσα ».

Ἰστορῶ — 1) ἐξιστορῶ, ἐκθέτω, 2) ζωγραφίζω καὶ 3) γνωρίζω, μανθάνω. « Νὰ ἰστορήσω τὴν Εὐρώπην » (σελ. 31) = νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ πλησίον τὴν Εὐρώπην.

K

Καικίας — γραιγολεβάντες, ὁ ΒΑ ἄνεμος.

καλνῶ — καλῶ, προσκαλῶ.

καμιζόλα — πλατὺ ναυτικὸν ὑποκάμισον.

- κάμνυσε — τοῦ καμνύω (καμμούω) = ἡμικλείω τοὺς ὀφθαλμούς — κλείσει
 τὰ μάτια σου, διὰ νὰ μὴν ἰδῆς τὴν πατρικὴν μάχαιραν.
 κανακάρης (οὐδ. κανακάρικο) — χαϊδεμένος, μοναχοπαίδι.
 κανακιστὰ — χαϊδευτικά.
 καπλάνι — τίγρις (λ. τουρκική). Μεταφορικῶς = ἀνδρείος, ἀτρόμητος.
 καπρί — ὁ ἀγριόχοιρος.
 καταλόγιν — παράπονον.
 κεροδοσ(ι)ὰ — προσφορά κηροῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.
 κιάσο — ὑποδοχή.
 Κιουταχῆς — Τοῦρκος στρατηγός, διακριθεὶς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν
 Ἐπανάστασιν.
 κλαπατάρια, τὰ — αἱ πτέρυγες τῶν μεγάλων πτηνῶν.
 κλειδοπινάκια, τὰ — ξύλινα πινάκια με κάλυμμα (καπάκι).
 κολωνός — λόφος.
 Κονιάροι — ἐλέγοντο οἱ Τοῦρκοι, ὡς προελθόντες ἐξ Ἴκονίου.
 κουμπάνια — ἡ προμήθεια.
 κοῦρσοι, τὸ — ἄλωσις, καταστροφή (ἐκ' τοῦ κουρσεύω = ληστεύω,
 ληλατῶ).
 κουρταλῶ — κρούω, κτυπῶ.
 κοῦφος, τὸ — τὸ στήθος, ἀλλὰ καὶ ὄλον τὸ σῶμα (κουφάρι).
 κράκουρα, τὰ — ἡ ἄκρη τοῦ ὑψηλοῦ βουνοῦ.
 κριτήριο — βάσανον, βασανιστήριον.
 κροντήρι — ξύλινον δοχεῖον οἴνου.
 Κύων — Ὁ καλούμενος Μέγας Κύων, ἀστερισμὸς περιλαμβάνων 70
 ὄρατοὺς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀστέρας, ὧν κυριώτερος ὁ Σείριος,
 ὁ λαμπρότερος ὄλων τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ Μέγας Κύων
 ἀπὸ 24 Ἰουλίου — 24 Αὐγούστου ἀνατέλλει συγχρόνως μετὸν Ἥ-
 λιον, καὶ ἐθεωρήθη, ὅτι αὐτὸ προκαλεῖ τὴν μεγάλην ὑψωσιν τῆς
 θερμοκρασίας, τὰ λεγόμενα «κυνικὰ καύματα».

Λ

- Λεύγα, ἡ — μονὰς μήκους ποικίλης τιμῆς. Ἡ ναυτικὴ λεύγα = 5.556,6 μ.
 Ἡ γαλλικὴ λεύγα = 4.444,44 μ. Ἡ γερμανικὴ λεύγα = 7.420 μ. «Ἰ-
 σαμε δυὸ λεῦγες» (σελ. 205): ἔκφρασις ὑπερβολῆς, ἀντί: χέρια
 πολὺ μακριά.
 Λιάκουρα — ὁ Παρνασσός.
 λιμιώνας — ὁ λιμὴν.
 λιοβόρι — καυστικὸς ἄνεμος (λίψ).
 Λομβάρδος Κωνσταντῖνος — πολιτικὸς ἐκ Ζακύνθου, εἰς ἐκ τῶν ἀρχη-
 γῶν τῆς κινήσεως πρὸς ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὴν Ἑλλάδα·
 ὑπῆρξε πολὺ δημοφιλὴς εἰς τὴν Ζάκυνθον (1820-1883).
 λουφάζω — μαζεύομαι ἀπὸ τὸν φόβον.
 λύθρον — αἶμα, κυρίως ἀκάθαρτον αἶμα.

M

Μαδέρια, τὰ — ξύλα, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐπενδύεται ἐξωτερικῶς τὸ ναυπηγούμενον πλοῖον.

μανίζω — θυμώνω, ὀργίζομαι.

μάνιτα, ἡ — ὁ θυμός, ἡ ὀργή.

μαντάτο — ἡ εἰδησις, ἡ πληροφορία.

μαραγγιάζω — μαραίνομαι, ξηραίνομαι, ρυτιδοῦμαι.

μαραζιάρης — ἄρρωστος, καχεκτικός.

μεμόρια, ἡ — μνήμη, ἀνάμνησις (λ. ἰταλική).

Μέντελσον Βαρθόλδι, Κάρολος — Γερμανὸς ἱστορικός, γεννηθεὶς ἐν Λιψία τὸ 1838 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1897. Οὗτος ἐπεσκέφθη πολλάκις τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1874, ἐπίσης μονογραφίαν περὶ Καποδιστρίου κ.τ.λ.

μεσημεριάτης — ὁ ἥλιος τῆς μεσημβρίας.

μετάθεση — μεταβολή, ἀποφυγή.

μήγαρ — μήπως.

μήνα — μήπως.

μιλιόνι — εἶδος μακροῦ τουφεκίου.

μινίστρος — ὁ ἕξω ἐπίσημον ἀξίωμα, ἀνώτερος λειτουργός, ὑπουργός.

μορτή — βλέπε λέξιν ἐπίμορτο.

Μπαρμπαρέσσοι — πειραταὶ τῆς Μπαρμπαριᾶς (τῆς Β. παραλίας τῆς Ἀφρικῆς).

μπαταδοῦρο — ρόπτρον, μετάλλινον κατασκευάσμα, προσηρμοσμένον εἰς τὴν ἐξώθυραν καὶ χρησιμεῖον πρὸς κρούσιν αὐτῆς.

μπεζερίζω (καὶ μπεζεράω) — ἀπαυδῶ, ἀποκάμνω.

μπλιὸ (καὶ πλιὸ) — πλέον, περισσότερον.

μπομπόλοι — σαλιγκάρια.

μπότης — πῆλινον δοχεῖον μετὰ στενὸν στόμιον.

μπουγαρίνι — θαμνωδὲς κοσμητικὸν φυτὸν, εἶδος γιασεμιοῦ (ἴσμος ὁ ἀραβικὸς).

μπουκάρισμα — τὸ ἀνοιγμα, τὸ στόμιον. « Μπουκάρισμα τοῦ κόρφου » (σελ. 136), = ἄνεμος ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα τοῦ θερμοαἰκοῦ κόλπου).

Μπούμηλο — θέσις ἐπὶ τῆς Ὀθρυος.

μπουνάτσα — γαλήνη τῆς θαλάσσης (λ. ἰταλική).

N

Ναύκληρος — ὁ πρῶτος τοῦ πληρώματος, λωστρόμος.

Ξ

Ξεκουσεύω — ἀπολυτρώνω, διασώζω.

Ξενοφάνης — μέγας φιλόσοφος ἐκ Κολοφῶνος τῆς Μ. Ἀσίας (5' π. Χ. αἰών). Ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἑλέα, ἱδρυσεν τὴν Ἑλεατικὴν Σχολὴν ἠτομονοθεϊστικῆς.

Ξομπλίδια — σημάδια.

Ξεφτέρι — ό Ιέραξ. Μεταφορικῶς = γρήγορος, εύκίνητος, ικανός.
Ξώρας (και έξώρας) — άργά, έκπροθέσμως.

Ο

Όρδινιά, ή — διαταγή.

Όυεστμίνστερ — "Εν έκ τῶν 28 διαμερισμάτων τοῦ Λονδίνου. Είς τοῦτο εύρίσκονται μεγίστης ιστορικῆς σημασίας κτίρια, ὅπως τά ὀμώνυμα Ἄνάκτορα και ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Πέτρου, εἰς τόν ὁποῖον στέφονται οἱ βασιλεῖς τῆς Ἁγγλίας και εἰς τόν ὁποῖον ἐπίσης εύρίσκονται οἱ τάφοι τῶν βασιλέων και τό μνημεῖον τοῦ Ἄγνωστου Στρατιώτου.

ὄφφικιάλος — ὁ ἔχων ὄφφικιον (άξιωμα), ἐπίσημος.

ὄχ — ή πρόθεσις άπό.

Π

Παλάτσο — παλάτι, άνάκτορον (λ. Ιταλική).

παντοχή (και άπαντοχή) — ύπομονή, προσδοκία, ἔλπις.

παραλο(γ)ή — ἐπικόν δημοτικόν τραγούδι, εἰς τό ὁποῖον γίνεται ἐξι-
στόρησις φανταστικῶν ή παρηλλαγμένων πραγματικῶν συμβάντων.

πάρεξ — παρά, έκτός. (Σελ. 75 : Δέν ἔγινεν άλλος ὕπνος, παρά ὁ πι-
κρός ὕπνος τοῦ θανάτου.)

Παρμενίδης — ἐπιφανῆς Ἑλεάτης φιλόσοφος (ε' π. Χ. αἰών). Συνέ-
γραψεν ἔμμετρον ἔργον « Περὶ Φύσεως ».

πασάνας — ὁ καθένας, πᾶς τίς.

Πασβαντζόγλου (και Πασβάνογλους) — Πασάς τοῦ Βιδινίου τῆς Βουλ-
γαρίας, τοῦ ὁποῖου τήν ζωήν εἶχε σώσει ὁ Ρήγας, ὅταν ἦτο γραμμα-
τεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Μαυρογένους.

πάσκαγε — τοῦ ρ. πασκάω (πασχίζω) = προσπαθῶ.

πάσκου (ν) — (γ' πληθ. ένεστ. τοῦ άνωτέρω ρήματος) πασχίζουν,
προσπαθοῦν.

πατραλοίας — πατροκτόνος.

πετρίτης — εἶδος Ιέρακος.

πιστικὸς — βοσκός.

πλαντοῦσι — πνίγουν.

πλατόνι — ἔλαφος.

πλατσιουκωτά — συμπεπιεσμένα, πεπλατυσμένα.

πλ(ε)ιό (και μπλιό και πουλιό, σ. 185) — πλέον, περισσότερον.

προβοδάω — προπέμπω, άποστέλλω.

Πρόδικος ὁ Κεῖος — άρχαῖος σοφός, ὁ ὁποῖος εἰς σύγγραμμά του
« Περὶ Ἁρακλέους » άναγράφει τόν γνωστόν μῦθον περὶ Ἁρετῆς
και Κακίας. Τόν μῦθον τοῦτον διασώζει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ « Ἄπο-
μνημονεύματα », Βιβλ. 2, Κεφ. 1, § 21·34.

πρωτομαγίστωρ — πρόεδρος, προϊστάμενος.
πρωτονοτάριος — αρχιγραμματεύς.

Ρ

Ραϊδιά, τὰ — κρημνοί, ραγισμένοι βράχοι.
Ρενιέρης Μάρκος — νομομαθής και φιλόλογος (1815 - 1897), διατελέσας καθηγητής του Πανεπιστημίου, άρεοπαγίτης, πρεσβευτής εν Κωνσταντινουπόλει και διοικητής της Έθνικής Τραπεζής.
ρηγάτο — βασιλείον.
ρίφι — έρίφιον, κασικάκι.
ρογγίζω — άποξηραίνω.
ροζόλι — ήδύποτον (λικέρ) άρωματισμένον με άπόσταγμα ρόδων.
Ροσινάντες — άθλιος ίππος, Άχαμνών.
ρουμάνι — δάσος (λ. τουρκική).
ρυάζομαι — ώρούμαι, μουγκρίζω.

Σ

Σάθας Κωνσταντίνος — έπιφανής ιστοριογράφος (1849 - 1914). Έγραψεν έπτάτομον « Μεσαιωνικήν Βιβλιοθήκην », βιογραφίας των Έλλήνων λογίων και συγγραφέων από του 1453 και πλήθος άλλων ιστορικων διατριβων.
Σειρήνες — μυθολογικά τέρατα με σώμα πτηνου και κεφαλήν γυναικός. Διά της μελωδικής φωνής των έμάγευον τους θαλασσοπόρους.
σεπέτι — κασελάκι (λ. τουρκική).
Σιλίστρα κ.λπ. — αί γνωσται παρά τον Δούναβιν πόλεις της Ρουμανίας και Βουλγαρίας.
Σκάλα — έπίνειον της Άμφισσης, ή 'Ιτέα.
Σκεντέρμπεης — ώνομάζετο Γεώργιος Καστριώτης (1405 - 1468). Είηαι ό έθνικός ήρωσ των Άλβανων. Τό 1422 είχε σταλή ως όμηρος εις την αυλήν του Σουλτάνου. Άλλά διαφυγών τό 1443, έπανήλθεν εις την πατρίδα του και έπολέμησε νικηφόρος κατά των σουλτανικων στρατευμάτων εις Κρόιαν, την όποιαν κατέστησεν έδραν της ανεξαρτήτου εν Άλβανία ήγεμονίας του. Πολλά θρυλικά κατορθώματα ή παράδοσις άποδίδει εις αυτόν.
σκλεπωτά — δοντωτά.
Σκοπός — όρος της Ζακύνθου (396 μ.), του όποιου ή κορυφή όνομάζεται Τούρλα.
σκουτιά — τὰ ρούχα, ή ένδυμασία.
σοφράς — χαμηλή τράπεζα φαγητου, κατά τό πλείστον στρογγύλη.
σπεύρα — τάγμα πεζων, τό 1/3 της ρωμαϊκής κοόρτιος.
σπούδαξε — κάμε γρήγορα. (Σπουδάζω = βιάζομαι, επισπεύδω.)
στοιβή — άκανθώδης θάμνος.
σύγκληση — πλημμύρα.

συντηράω — βλέπω, παρατηρώ.

συντυχαίνω — όμιλώ, λέγω.

σύστημα — σωματεϊον, συντεχνία του επαγγέλματος.

σφαίνω — σφάλλω.

σχιζα, ή — λεπτόν απόσχισμα ξύλου, ξυλαράκι. (Ή φλόγα μου κατακαίει σάν ξυλαράκι κόσμους, χώρες, όρη κ.τ.λ.).

Τ

Ταή, ή — τάγισμα, φαγητόν.

Ταλιαπιέρας — Ιατροφιλόσοφος, γεννηθείς έν Ζακύνθω τó 1777. Διετέλεσε Ιατρός του ΄Αλή Πασά. Τόν ιδιόρρυθμον χαρακτήρα του έσατύρισεν ό Βηλαράς εις τό ποιήμά του «Οί τηγανίτες του Ταλιαπιέρα», έπίσης δέ ό Σολωμός εις τό σατυρικόν ποίημα «Ίατροσυμβούλιον».

Τζάντε, τό — ή Ζάκυνθος.

Τιμολέων — έπιφανής Κορίνθιος στρατηγός του δ΄ π. Χ. αϊώνος. Ήλευθέρωσε την Σικελίαν από τους Καρχηδονίους (344 π. Χ.).

Τιτσιανός — διάσημος Ίταλός ζωγράφος. εις των μεγίστων καλλιτεχνών του κόσμου (1490-1576).

τόμου — άφοϋ.

τοπάζι — πολύτιμος λίθος υπό μορφήν διαυγών κρυστάλλων. λάμψεως ύαλώδους και χρώματος κιτρίνου ή λευκοϋ υποκυάνου.

τόπι — σφαίρα πυροβόλου και αυτό τό πυροβόλον.

«Τορκουεμάδας» — τίτλος δράματος του Βίκτωρος Ουγκώ, εις τό όποϊον ήρωας είναι ό γνωστός άρχηγός της Ίεράς ΄Εξετάσεως Ίσπανός κληρικός Θωμάς Τορκουεμάδας (1420-1497).

τουρβάς (και τρουβάς) — σακούλα.

τσάκνα, ή — άγκάθι.

τινιά, ή — τό λάκτισμα, ή κλοτσιά.

Turcograecia — τίτλος βιβλίου γραφέντος από τον έξυχον Γερμανόν έλληνοιστήν Μαρτίνον Κρούσιον (1526-1607). Με την λέξιν αυτήν έννοει την Έλλάδα (Γραικίαν), υπόδουλον τότε εις τους Τούρκους. Εις δέ τό σύγγραμμα τουτο δίδει πολύ χρησίμους πληροφορίας περί των πρώτων αϊώνων της τουρκοκρατίας.

τυχαίνει — πρέπει.

Υ

Ύπα — ύπάγει, πηγαίνει.

Ύρκανία — άρχαία όνομασία χώρας της Άσίας, έκτεινομένης από των ΝΑ παραλλίων της Κασπίας θαλάσσης μέχρι του Κεντρικοϋ Ίράν.

Φ

Φαρι — τό άλογον.

φέρβω — τρέφω, βόσκω. Οί στίχοι 75-77 του «Ίππολύτου», οί άναγρα-

φόμενοι εις τὴν σελ. 15, ἀποδίδονται εἰς νεοελληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ Δ. Σάρρου ὡς ἑξῆς :

πού ἐκεῖ μῆτε βοσκὸς τὰ ζωντανὰ του
τολμάει νὰ θρέψη, μῆτε ὡς τώρα μῆκε
κοφτήρι σιδερένιο, παρὰ μόνον
ἢ μέλισσα στ' ἀπάρθενο λειβάδι
τὴν ἀνοιξη γυρίζει ἀπάνου κάτω.

φερμάνι (καὶ **φιρμάνι**) — σουλτανικὸν διάταγμα.

φιλόψογοι — φιλοκατήγοροι, ἄνθρωποι πού ἀρέσκονται νὰ κατηγοροῦν καὶ νὰ εἰρωνεύονται.

φλάμπουρο — πολεμικὴ σημαία.

φουρκάλα, ἢ — διχαλωτὸ ξύλο.

φουσάτον (καὶ **φυσάτον**) — 1) τὸ στρατόπεδον, 2) τὸ στράτευμα.

φταρμένα — φθαρτά, μάταια.

Φωριέλ — Γάλλος φιλόλογος καὶ ἱστορικός (1772 - 1844). Ἐξέδωσεν εἰς δύο τόμους τὰ « Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Νέας Ἑλλάδος ».

Φωτιάδης Λάμπρος — λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 18 αἰ. καὶ ἀποθανὼν τὸ 1805 ἐν Βουκουρεστίῳ. Διετέλεσε σχολάρχης τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημίας καὶ ἔγραψε πολλὰ πρωτότυπα φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ἔργα, ἐπίσης δὲ καὶ μεταφράσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

X

Ἰχ — συγκεκριμένους τύπος τῆς προθέσεως ὄχ = ἀπό. Ἡ συγκοπὴ ἔγινε χάριν τοῦ μέτρου.

χιλίαρχος — ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος ἀποτελουμένου ἐκ χιλίων ἀνδρῶν.

χουμάω — ὀρμῶ, ἐπιπίπτω.

Ψ

Ψῆ — ψυχή.

ψηφῶ — λογαριάζω, ἐκτιμῶ (ἀντιθ. ἀψηφῶ).

Ω

Ἰω — ἕως, μέχρι (τοπικὸν καὶ χρονικὸν).

ἴωστε — ἕως οὗτου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Κατὰ πρῶτον ἔξεπαιδεύθη εἰς τὴν Κέρκυραν, ἔπειτα ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του εἰς τὴν Ἴονιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἔνωση τῆς Ἐπτανήσου ἐξελέγη μεταξὺ τῶν πρώτων βουλευτῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐλευτέρας Ἐπτανήσου εἰσηλθόν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Ἔργα του: « Στιχοουργήματα », « Μνημόσυνα », « Κυρὰ Φροσύνη », « Ἀθανάσιος Διάκος », « Φωτεινὸς » κ. ἄ.

ΒΑΜΒΑΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ

Εἰς τῶν λογίων κληρικῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1770. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1855. Ἡ πρώτη δρᾶσις αὐτοῦ ἤρχισεν εἰς Παρισίους, ὅπου συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ἀργότερον ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα καὶ διηύθυνε τὴν ἐκεῖ Σχολήν. Βραδύτερον διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἴονίου Ἀκαδημίας καὶ τέλος, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς εἰς τὸ ἀριστούστατον τότε ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον. Ἐγραψε πολλὰ ἔργα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ ὡς « Ρητορικὴν », « Στοιχεῖα Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς », « Συντακτικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης » κ. ἄ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Κύθηρα τὸ 1771, ἐμεγάλωσε δὲ καὶ ἀνετράφη εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακὰς σπουδὰς. Ἐπειτα ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστήμην του ἠσχολήθη καὶ μετὰ τὰ γράμματα, ἰδίως δὲ μετὰ τὴν ποίησιν. Ἔργα του: « Ἡ Ρομείκη Γλῶσσα », « Ποιήματα καὶ Πεζὰ » μετὰ μεταφράσιν τῆς « Βατραχομουμαχίας ».

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἐρμούπολιν τὸ 1835. Ἐζῆσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀσχολούμενος μετὰ τὸ ἐμπόριον. Τὸ 1900 ἦλθεν εἰς τὰς

Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1908). Ἔδειξε μεγάλην κλίσιν εἰς τὰ γράμματα. Παραλλήλως ἀνέπτυξεν ἐξόχως κοινωφελῆ δράσιν, ἰδρύσας τὸν « Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων », τὸν Οἶκον τῶν Τυφλῶν κ. ἄ. Ἔργα του : « Στίχοι », « Λουκῆς Λάρας », « Διηγήματα », « Ἡ Ζωή μου », μεταφράσεις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σαίξπηρ κτλ.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1716. Σοφώτατος καὶ πολυμαθέστατος κληρικός, φιλόλογος καὶ φιλόσοφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, κατόπιν μετέβη εἰς Ρωσίαν κατὰ πρόσκλησιν τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β', ὅπου ἔγινεν ἐπίσκοπος Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, εἶτα δὲ μέλος τῆς Αὐκοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἀπέθανε τὸ 1806. Ἔργα του : « Λογικὴ », « Στοιχεῖα Μαθηματικῶν », « Αἱ καθ' Ὁμηρον ἀρχαιότητες », « Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις » κ. ἄ.

ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ ΗΛΙΑΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1874 εἰς Σουλινὰν τῆς Ρουμανίας, καταγόμενος ἐκ Μεσσηνίας. Διετέλεσε δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης μὲ πολυσιδιῆ παραγωγὴν. Ἔγραψε ποιήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα, δράματα, φιλολογικὰς καὶ κριτικὰς μελέτας, ἱστορικὰ ἔργα, μεταφράσεις ἀρχαίων συγγραφέων κ.τ.λ. Ἰδίως ἀξιόλογα ἔργα του εἶναι : ἡ « Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας » (τόμ. 3), ἡ « Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας » (ἐπιτομὴ τοῦ προηγουμένου ἔργου), ἐπίσης οἱ « Ἀρχαῖοι Ἕλληνες Λυρικοὶ » κ. ἄ.

ΓΚΑΙΤΕ ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΟΛΦΓΚΑΝΚ

Ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς τῆς Γερμανίας καὶ εἰς ἓκ τῶν κορυφαίων ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐγεννήθη τὸ 1749 εἰς Φραγκφούρτην καὶ ἀπέθανεν εἰς Βαϊμάρην τὸ 1832. Ἐκ τῶν ἔργων του ἀξιολογώτερα εἶναι τὸ μυθιστόρημα « Βέρθερος », ἡ « Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις » (δράμα μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Χατζοπούλου), τὸ λαμπρότατον δὲ αὐτῶν ὁ « Φάουστ », τοῦ ὁποίου τὸ Α' μέρος μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Κ. Χατζοπούλου καὶ ἄλλων, τὸ δὲ Β' μέρος ὑπὸ τοῦ Δημ. Λάμπρα. Τοῦ Β' μέρους αὐθύπαρκτον τμήμα εἶναι ἡ « Ἐλένη » (ἡ τρίτη πράξις τοῦ ἔργου), μεταφρασθεῖσα ἐμμέτρως ὑπὸ τοῦ Θρ. Σταύρου.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σίφνον τὸ 1871. Διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ Τμήματος Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἐπίσης δὲ διευθυντὴς τοῦ « Ἐθνικοῦ Θεάτρου ». Ἐξέδωκε ποιητικὴν συλλογὴν μὲ τὸν τίτλον « Σκαρβαῖοι καὶ Τερακότες », μετέφρασε δὲ ἐμμέτρως πολλὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἀπέθανε τὸ 1942.

ΔΑΦΝΗ ΑΙΜΙΛΙΑ

Ψευδώνυμον τῆς Αἰμιλίας Θρ. Ζωιοπούλου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1887. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Ἀρσάκειον καὶ εἶτα εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον ζωγραφικὴν. Ἔργα τῆς εἶναι: Αἱ ποιητικαὶ συλλογαὶ «Χρυσάνθεμα», «Χρυσὰ Κύπελλα» κ.ά., «Τὸ τάλαντο τῆς Σμαρῶς», μυθιστόρημα, καὶ τὰ δράματα «Δόξα τοῖς ἡττημένοις», «Ἡ Ἀπολύτρωση» κ. ἄ. Ἀπέθανε τὸ 1941.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας. Μετὰ τὰς σπουδὰς του εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς τμηματάρχης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας Ἐδημοσίευσεν πολλὰς συλλογὰς ποιημάτων καὶ ἀρκετὰ πεζά, διηύθυνε δὲ καὶ διάφορα περιοδικά. Ἀπὸ τοῦ 1926 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου τὸ 1805. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1858. Νέος μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν. Ἐπολέμησεν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἡρωικὴν ἔξοδον. Μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος διετέλεσεν ἀνώτερος ὑπάλληλος. Ἔγραψε πολλὰ ποιήματα πατριωτικά (λυρικά καὶ ἐπικολυρικά), διὰ τῶν ὁποίων ὕμνησε διάφορα κατορθώματα καὶ πρόσωπα τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας. Τὰ «Ἀπαντα» αὐτοῦ ἐξεδόθησαν μερίμνη τῆς συζύγου του τὸ 1859.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων λογίων κληρικῶν τοῦ δεκάτου ὀγδούου αἰῶνος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τῆς Ρωσίας τὸ 1800 Ἐσπούδασε φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος καὶ ἐ χρημάτισε διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μαθηματικῶν. Βραδύτερον μετέβη εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Ρουμανίας καὶ ἐγένετο διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ Σχολῆς. Τέλος προεχειρίσθη ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀρχιεπίσκοπος. Ἔγραψε πολλὰ, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶναι: τὰ «Κυριακοδρόμια» (Ἑρμηνεῖα τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων) καὶ «Στοιχεῖα Μαθηματικά».

ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ ΜΙΧΑΗΛ

Διάσημος Ἰσπανὸς συγγραφεὺς γεννηθεὶς τὸ 1547 εἰς Ἀλκαλά καὶ ἀποθανὼν τὸ 1616 εἰς Μαδρίτην. Τὸ ἔργον αὐτοῦ «Δὸν Κιχώτης» θεωρεῖται ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς ἰσπανικῆς λογοτεχνίας.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κατόπιν μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἐχρημάτισεν ἐπὶ τινα ἔτη οἰκο-

διδάσκαλος. Τὸ 1826 κατῆλθεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ἔνθα παρέμεινε μέχρι τοῦ 1859, διατελέσας ἐπὶ τινα χρόνον καθηγητῆς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Τέλος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1867). Πλὴν δύο τραγωδιῶν, τὰς ὁποίας συνέθεσεν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν, ἔγραψεν εἴκοσιν ὠδὰς ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον α», δημοσιευθείσας τὸ πρῶτον εἰς Παρισίους.

ΚΑΛΛΙΓΑΣ ΠΑΥΛΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1814. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὰ νομικά. Διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐξελέγη πολλάκις βουλευτῆς καὶ διετέλεσεν ὑπουργὸς καὶ τέλος διοικητῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ἀπέθανε τὸ 1896. Πλὴν τῶν νομικῶν ἔργων του ἔγραψε καὶ τὸ πρῶτον νεοελληνικὸν μυθιστόρημα μετὰ τὸν τίτλον «**Θάνος Βλέκας**».

ΚΑΡΘΑΙΟΣ Κ.

Ψευδώνυμον τοῦ ποιητοῦ Κλεάνδρου Λάκωνος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέα τὸ 1879. Διετέλεσεν ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἐξεδόθησαν ποιητικαὶ συλλογαὶ του μετὰ τοὺς τίτλους «**Τραγούδια τοῦ Νησιοῦ μου**», «**Κηφισιώτικες Μελωδίαις**», κ. ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε τὸν «**Δὸν Κιχώτην**» τοῦ Θερβάντες, τὸν «**Μάκβεθ**» τοῦ Σαίξπηρ κ. ἄ.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸν Βιάννον τῆς Κρήτης τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Διετέλεσε κατ' ἀρχὰς διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἔπειτα διεκρίθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς δημοσιογράφος, διηγηματογράφος καὶ χρονογράφος. Τὰ κυριώτερα ἔργα του εἶναι: «**Ὁ Πατοῦχας**», «**Ὅταν ἦμουν δάσκαλος**», «**Ἐνῶ διέβαινα**» κ. ἄ.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ

Κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἐγεννήθη τὸ 1748 εἰς Σμύρνην καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς τοὺς Παρισίους, ὅπου ἔζησεν. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν, ἀλλὰ κατέγινεν εἰς τὴν φιλολογίαν. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νέας Ἑλλάδος καὶ εἰς τῶν προδρόμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Σκοπὸς τῆς ζωῆς του ἦτο νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ ἐμψυχῶσῃ τοὺς ὑποδούλους πατριώτας του. Ἐξέδωσεν 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἀκόμη ἐξεδόθησαν ἡ «**Ἀδελφικὴ Διδασκαλία**» του, βιβλίον πατριωτικὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ τρεῖς τόμοι ἐπιστολῶν του.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΣΕΝΤΙΟΣ

Περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «**Ἐρωτοκρίτου**» δὲν ἔχομεν ἄλλας πληροφορίες πλὴν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος δίδει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματός του. Ἐκεῖ λέγει, ὅτι ὀνομάζεται Βιτσέντσιος Κορνάρος καὶ ὅτι ἔγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Κρήτης Σητεῖαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετράφη.

Εἰς αὐτὴν συνέθεσε τὸ ποίημά του. Βραδύτερον μετώκησεν εἰς τὸ Κάστρον (τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον), ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη τὸ ποίημα φαίνεται, ὅτι ἐγράφη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς κατοχῆς τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Ἑνετούς, δηλαδὴ περὶ τὸ 1650. Ὅταν δὲ οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὸ Κάστρον (1663), Κρήτες πρόσφυγες ἔφεραν τὸ ποίημα χειρόγραφον εἰς Ζάκυνθον, ὁπόθεν διεδόθη εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Διὰ πρώτην φοράν ἐτυπώθη εἰς Ἑνετίαν τὸ 1713.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἡπείρου τὸ 1868. Τὸ πρῶτον τοῦ ποίημα ἐδημοσίευσεν, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη μαθητὴς εἰς τὸ γυμνάσιον τῶν Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὸν τίτλον «**Σκιαὶ τοῦ Ἄδου**», εἰς τὸ ὁποῖον ἐξύμνει τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἐνεκα τούτου κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα ἔζησε βίον πλήρη στερησεων. Παρ' ὅλην τὴν βιοπάλην ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν τὰ ἑξῆς ἔργα: «**Ὁ Καλόγηρος τῆς Κλεισοῦρας τοῦ Μεσολογίου**» «**Τ' Ἀγροτικά**», «**Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ Χωριοῦ καὶ τῆς Στάνης**», «**Πεζογραφήματα**». Ἀπέθανεν εἰς τὴν Ἄρταν τὸ 1894.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φυσικομαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνωρίτατα ὁμως ἐτράπη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ ἀπὸ τοῦ 1918 διευθύνει τὴν καθημερινὴν ἐφημερίδα «**Ἐστία**». Ἠσχολήθη ἐπίσης καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἔργα του: «**Στὰ ὄπλα, λεβεντιὰ**» (δράμα), «**Ὀνειρα**» (διηγήματα), «**Δομήνικος Θεοτοκόπουλος**», κ. ἄ.

ΛΑΜΨΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὰς Ἀθήνας. Διεκρίθη ὡς παιδαγωγὸς καὶ διετέλεσε διευθυντὴς τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου καὶ μέλος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ ὁποῖου πολλάκις προήδρευσεν. Ἐκ παραλλήλου ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν, καὶ παρουσίασε πλουσίαν μεταφραστικὴν λογοτεχνικὴν ἐργασίαν. Οὕτως ἐξέδωσε: «**Τὰ Τραγούδια τῶν Γερμανῶν Κλασικῶν**» (εἰς δύο τόμους), τὸ Β' μέρος τοῦ «**Φάουστ**» τοῦ Γκαίτε κ. ἄ. Ἀπέθανε τὸ 1942.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ληζούριον τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1811 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἀργοστόλιον τὸ 1901. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν τὰ νομικὰ καὶ ἐξήσκησεν ἐπ' ὀλίγον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Διεκρίθη ὡς σατυρικός ποιητὴς. Μὲ τὴν σάτυραν του ἠθέλησε νὰ καυτηριάσῃ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς του. Ἔργα του εἶναι: «**Τὰ Μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς**», «**Στιχοουργήματα**», «**Ἴδου ὁ ἄνθρωπος**», «**Στοχασμοί**» κ. ἄ.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1870. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν ποίησιν. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα ποιήματα εἰς περιοδικὰ καὶ ἔφημερίδας. Ἐξέδωκε δὲ διαφόρους συλλογὰς ποιημάτων ὑπὸ τοὺς τίτλους: «**Συντρίμματα**», «**ᾠρες**», «**Ἀσφόδελοι**», «**Πεπρωμένα**» κ. ἄ., τὰ ποιήματα: «**Ὁ Μπαταριάς**», «**Ὁ Πλούμας**», «**Μπαύρον**», ἐπίσης δὲ τὸ δραματικὸν ποίημα: «**Ἡ Κυρὰ τοῦ Πύργου**». Ἀπέθανε τὸ 1943.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας τὸ 1669 καὶ ἀπέθανε τὸ 1714. Ὑπῆρξε διαπρεπέστατος ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας μας. Διετέλεσεν ἐπίσκοπος Καλαβρύτων καὶ Κερνίτσης. Σπουδαιότατον ἔργον του εἶναι αἱ «**Διδαχαί**».

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν. Ἐδημοσίευσε πλεῖστα ἄρθρα, χρονογραφήματα, ἐντυπώσεις καὶ διηγήματα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἔφημερίδας. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθησαν τινὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον «**Φιλολογικὰ Ἔργα**» εἰς δύο τόμους. Ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι αἱ «**Ἀθηναϊκαὶ Σελίδες**» καὶ τὸ «**Φίλημα**», τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς τὴν γερμανικὴν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ

Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς Ῥωσίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1938 εἰς Ἀθήνας. Ἦτο ἀρχίατρος τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, δημοσιογράφος καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα καὶ τὴν «**Γλωσσικὴν Αὐτοβιογραφίαν**» του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1867 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνετράφη εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ καὶ φιλολογίαν καὶ εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν πολλοὺς τόμους διηγημάτων καὶ μυθιστορημάτων, τέσσαρας τόμους «**Θεάτρου**» κ. ἄ. Ἐγραψε καὶ «**Παιδικὸν Θεάτρον**» διὰ μαθητάς. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δημοσιεῖ ἐπιστολάς μὲ τὸ ψευδώνυμον «**Φαίδων**» εἰς τὸ περιοδικὸν «**Διάπλασις τῶν Παίδων**».

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ)

Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγράφων καὶ κη-

ρύπτων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του : « Τέχνη Ρητορικής », « Ἱερὰ Κατήχησις », « Ρητορικοὶ Λόγοι », « Περί τῶν ἔρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς » κ. ἄ.

ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1852. Διετέλεσε δημοσιογράφος καὶ ἐπὶ τίνα χρόνον διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ἠσχολήθη εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἔγραψε διηγήματα καὶ ταξιδιωτικὰς περιγραφάς. Ἔργα του : « Πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ », « Ἀθηναϊκαὶ Ἡμέραι », « Ὀδοιπορικαὶ Σελίδες », « Νύκτες Φθινοπώρου » κ. ἄ.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας, κατήγετο δὲ ἐκ Μεσολογγίου. Ἐπὶ ἔτη ὑπηρέτησεν ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος. Πλὴν τῶν ποιημάτων του ἔχει γράψει καὶ πεζά. Ὅλα τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν 35 περίπου τόμους. Τὰ σπουδαιότερα ποιητικὰ του ἔργα : « Ὁ Τάφος », « Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι », « Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου », « Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιά », ἢ « Ἀσάλευτη Ζωή », οἱ « Βωμοί », ἢ « Πολιτεία καὶ Μοναξιά », « Οἱ Καημοὶ τῆς Λιμνοθάλασσης », « Τὰ Παράκαιρα », « Τὰ Δεκατετράστιχα », « Ὁ Κύκλος τῶν Τετραστίχων » κ. ἄ. Ἐγραψε πλῆθος κριτικῶν μελετῶν, διηγημάτων καὶ τὸ δράμα « Τρισεύγενη ». Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὴν πνευματικὴν μας ζωὴν ὑπῆρξε σημαντικωτάτη. Ἀπέθανε τὸ 1943.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Σκίαθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους Ἑλληνας διηγηματογράφους. Τὰ ἔργα του ἀναφέρονται εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος του, τὴν ζωὴν τῶν πατριωτῶν του καὶ τὴν ἑλληνικὴν χριστιανικὴν παράδοσιν. Τὰ γνωστότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι τὰ « Χριστουγεννιάτικα », « Πρωτοχρονιάτικα » καὶ « Πασχαλινὰ » διηγήματα, ἢ « Γυφτοπούλα », ἢ « Φόνισσα », οἱ « Ἐμποροὶ τῶν Ἐθνῶν » κ. ἄ.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐνωρὶς ἠσχολήθη εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίθη. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα, μικρὰ καὶ μεγάλα, περιληφθέντα εἰς τρεῖς τόμους, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ποιήματα ». Μετὰ θάνατον ἐξεδόθησαν αἱ « Ποιήσεις » του, περιλαβοῦσάσι ὄλα τὰ ἀνέκδοτα ἔργα του εἰς δύο τόμους.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα παρηκολούθησεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἔπειτα συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ ἐσχέτισθη μὲ τὸν Ρήγαν καὶ ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδιά του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἐξῆς: « Ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », « Ἐπιτομὴν τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν » καὶ « Βιογραφίαν τοῦ Ρήγα Φεραίου ».

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1922. Ἀφῆκε πολλὰς συλλογὰς ποιημάτων: « Τὸ Παλιὸ Βιολί », « Τὰ Σπασμένα Μάρμαρα », « Ὁ Τραγουδιστής », « Ὁ Βασιλιάς Ἀνήλιαγος ». Μετέφρασε καὶ τὰ « Εἰδύλλια » τοῦ Θεοκρίτου.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ

Ψευδώνυμον τοῦ ποιητοῦ Δημητρίου Συσώμου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1879. Ἐζησεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὸν Πειραιᾶ, μέχρι τοῦ θανάτου του (1932). Ἐνωρίτατα ἀφωσιώθη εἰς τὴν ποίησιν. Τὰ ἐκλεκτότερα ποιήματά του συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς συλλογὰς « Σκιᾶς » καὶ « Μουσικῆς Φωνῆς ».

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σίφιον καὶ ἀπέθανε τὸ 1935. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν. Ὑπῆρξε βουλευτὴς καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα, τὰ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι: « Νικηφόρος Φωκάς », « Παλαιὰ καὶ Νέα », « Διπλὴ Ζωή », « Ἐμπρὸς εἰς τὸ Ἄπειρον ».

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1809 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος εἰς Οὐάσιγκτῶνα καὶ Παρισίους. Ἀπέθανε τὸ 1892. Πλὴν τῶν ἄλλων του ἔργων, ἀρχαιολογικῶν, ἱστορικῶν καὶ λεξικῶν, ἔγραψε καὶ καθαρῶς λογοτεχνικὰ (διηγήματα, δράματα, κωμῳδίας, ποιήματα), μετέφρασε δὲ καὶ πλείστα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ νεώτερα εὐρωπαϊκὰ δράματα. Τῶν Ἀπάντων του ἐξεδόθησαν 19 τόμοι.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΗΣ

Ἐπωνομάζετο καὶ Φεραῖος, διότι ἐγεννήθη (τὸ 1757) εἰς τὰς ἀρχαίας Φεράς τῆς Θεσσαλίας (τὸ σημερινὸν Βελεστίνον). Ὑπῆρξεν ὁ ἐθνουσιώδης πρόδρομος τῆς Ἐθνικῆς Ἐξεγέρσεως. Εἰς τὴν Βιέννην ἐξέδωσε ποιήματα, προκηρύξεις καὶ τὴν περίφημον « Χάρταν » του, ἧτοι

μέγαν ιστορικών, ἀρχαιολογικόν καὶ γεωγραφικόν χάρτην τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ 1797 ἐξέδωσε σχέδιον συντάγματος τῶν χωρῶν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν, ὑπὸ τὸν τίτλον « **Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις** », περιλαβὼν εἰς τὸ ἴδιον ἔντυπον καὶ τὸν περίφημον Θούριον. Ἀπέθανε μαρτυρικῶς εἰς Βελιγράδιον τὸ 1798.

ΡΩΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κυουρίαν τὸ 1875. Κατέγινεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας, διετέλεσεν ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐγραψε πολλὰς μελέτας καὶ ἐπιστημονικὰς ἐργασίας εἰς τὸ « **Δελτίον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας** » καὶ εἰς ἄλλα περιοδικά. Πολλὰς μελέτας ἔχει γράψει εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν.

ΣΑΙΞΠΗΡ ΟΥΙΛΙΑΜ

Μέγας Ἄγγλος ποιητὴς καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ὄλου τοῦ κόσμου. Ἐγεννήθη, τὸ 1564 εἰς τὸ Στράτφορντ τῆς Ἀγγλίας. Ἀπέθανε τὸ 1616. Συνέγραψε 14 κωμωδίας, 10 ἱστορικὰ δράματα καὶ 13 τραγωδίας. Περίφημα ἔργα του καὶ παγκοσμίως γνωστὰ εἶναι : « **Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέτα** », « **Ἰούλιος Καῖσαρ** », « **Ἄμλετ** », « **Μάκβεθ** », « **Ὁθέλλος** », « **Βασιλεὺς Λήρ** », « **Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα** ».

ΣΙΛΛΕΡ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ

Μέγας Γερμανὸς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος. Ἐνθουσιώδης θαυμαστὴς παντὸς ὥραιου. Ἐγεννήθη τὸ 1769 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς Βαϊμάρην. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς μὲ τούτους τίτλους : « **Καμπάνα** », « **Τὸ Ἰδεῶδες καὶ ὁ Βίος** », « **Ἡ Εὐτυχία** » κτλ. Ἐπίσης περίφημα εἶναι τὰ δραματικὰ ἔργα του « **Οἱ Λησταί** », « **Βαλλενστάιν** », « **Γουλιέλμος Τέλλος** » (μεταφρασθεῖς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ τὸν Δ. Λάμπσαν), « **Μαρία Στούαρτ** » (μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ τὸν Θρ. Σταύρου) κ. ἄ.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1881, καταγόμενος ἐκ σουλιωτικῆς οἰκογενείας. Νεώτατος ἀφοσιώθη εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν. Ἐξέδωσε ποιητικὰς συλλογὰς ὑπὸ τὸν τίτλον : « **Μεγάλη Αὔρα** », « **Ἡ Ἁγία Βαρβάρα** », « **Ὁ Ἀπέθαντος** », « **Λιμάνια καὶ Σταθμοὶ** » κ.τ.λ. Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν τὸ δράμα « **Χριστὸς Ἀνέστη** », μετὰφρασιν τῶν « **Ἔργων καὶ Ἡμερῶν** » τοῦ Ἡσιόδου κ. ἄ. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης τὸ 1645 περίπου. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θεο-

λογίας εις τὸ Φλαγγίνειον Φροντιστήριον τῆς Βενετίας. Σπουδαιότατον ἔργον του εἶναι ἡ « Τέχνη τῆς Ρητορικῆς », ἐκδοθεῖσα ἐν Βενετία τὸ 1681.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1857 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἶχεν ὁμως μεγάλην κλίσιν εἰς τὴν ποίησιν. Εἶναι ὁ ἔθνικός μας ποιητὴς καὶ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὰ ἔργα του συνέλεξε καὶ ἐξέδωσε μετὰ τὸν θάνατόν του πρῶτος ὁ φίλος του ποιητῆς καὶ λόγιος Ἰάκωβος Πολυλάς. Σπουδαιότατα ἐκ τῶν ποιημάτων του εἶναι : « Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν » (ὁ Ἑθνικός μας Ὑμνος), ἡ « Ὠδὴ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος », οἱ « Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι », ὁ « Κρητικός », ὁ « Λάμπρος ». Ἐγραψε καὶ ποιήματα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, τὰ ὅποια μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καλοσογούρου, καὶ τὸ πεζογράφημα « Ἡ γυναῖκα τῆς Ζακύνθου ». Σπουδαιότητι εἶναι καὶ ἡ γλωσσικὴ του μελέτη « Διάλογος ».

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σύρον τὸ 1853. Χίος τὴν καταγωγὴν. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1919. Ἐπεδόθη εἰς τὴν σατυρικὴν ποίησιν καὶ ἀπὸ τοῦ 1884 μέχρι τοῦ θανάτου του ἐξέδιδε τὴν σατυρικὴν ἔμμετρον ἑβδομαδιαίαν ἐφημερίδα « Ὁ Ρωμιός ». Τὰ ποιήματά του ἐξεδόθησαν εἰς ἑξ τόμους, ἐκ τῶν ὁποῖαν δύο τόμοι φέρουν τὸν τίτλον « Φασουλῆς Φιλόσοφος ». Ἐπίσης ἔγραψεν ἔμμετρος κωμωδίας καὶ μετέφρασε τὰς « Νεφέλας » τοῦ Ἀριστοφάνους.

ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὰς Σπέτσας καὶ ἀπέθανε τὸ 1938 Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔπειτα δὲ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη δημόσιος ὑπάλληλος. Ἐγραψε διηγήματα καὶ θεατρικὰ ἔργα. Ποιητικὰ συλλογαὶ του εἶναι : « Τὰ Τραγούδια τοῦ Σπιτιοῦ », « Τί λὲν τὰ Κύματα » κ. ἄ. Ἐπίσης μετέφρασε καὶ ἔργα τῆς ξένης λογοτεχνίας.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ἦτο πολυμαθὴς, λόγιος, ἱστορικὸς καὶ διετέλεσε πολλάκις ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργὸς. Σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι ἡ τετράτομος « Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως », οἱ « Λόγοι » κ. ἄ.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Νέος μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του ἐξήσκησε τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα. Παραλλήλως ὅμως ἠσχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν. Περίφημον ἔργον του εἶναι ἡ «Ἐρωφίλη», τραγωδία εἰς πέντε μέρη, γραμμένη εἰς κρητικὴν διάλεκτον.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἐγεννήθη εἰς Καστορίαν τῆς Μακεδονίας τὸ 1772. Μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασε τὴν ἱατρικὴν καὶ νομικὴν. Μετὰ τοῦτο ἐπανελθὼν εἰς Βουκουρέστιον προσελήφθη ὡς οἰκοδιδάσκαλος τοῦ ἡγεμονεύοντος τότε Μουρούζη, βραδύτερον δὲ προσελήφθη εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ἡγεμόνος Καρατζᾶ, τιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ μετὰ διάφορα ἀξιώματα. Εἶναι ἐκ τῶν πρώτων, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν μετὰ τέχνης στίχους εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Τὰ «Λυρικά» του ποιήματα ἐξυμνοῦν τὰς διαφόρους χαρὰς τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσεως. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847. Ἐξεδόθησαν «Ἄπαντα τὰ σωζόμενα» αὐτοῦ τὸ 1931.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Καταγόμενος ἐκ Χίου ἐγεννήθη εἰς Ὀδηρσὸν τὸ 1854. Ἐσπούδασεν εἰς Παρισίους, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως, νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἐρνέστου Ρενάν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σχολὴν Ἀνωτέρων Σπουδῶν ἐν Παρισίοις καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν. Ἀπέθανεν τὸ 1929. Ὑπῆρξεν ὁ ἐνθερμος ὑπέρμαχος τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ αὐτῆς ἐπὶ 40 ἔτη Περίφημον ἔργον του εἶναι «Τὸ Ταξίδι μου», μετὰ τὸ ὁποῖον ἤρχισε τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «Ἄγνη», «Ρόδα καὶ Μῆλα» κ. ἄ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

ΓΚΡΕΚΟ

Ὁ Κυριακὸς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ ἐπιλεγόμενος Ἴβν Γκρέκο, ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος Ἑλληὺ ζωγράφος τῆς Ἀναγεννήσεως, παγκοσμίου φήμης καὶ ἀναγνωρίσεως. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1548 εἰς τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης. Πολὺ νέος ἐσπούδασε τὴν βυζαντινὴν τέχνην ἐν Κρήτῃ, εἰκοσαετῆς δὲ μετέβη εἰς Βενετίαν, ὅπου συνεδέθη διὰ φιλίας μὲ διασήμους καλλιτέχνας. Ἐκεῖ ἐφιλοτέχνησε τὴν « Ἰασιν τοῦ τυφλοῦ » τὴν « Ἐκδίωξιν τῶν ἐμπόρων ἐκ τοῦ ναοῦ », τὴν « Προσκύνησιν τῶν Μάγων » κ. ἄ. Τὸ 1575 μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Τολέδῳ. Εἰργάσθη διὰ τὴν ἐξεικόνισιν τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ Ἁγίου Δομηνίκου καὶ ἐχάρισεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα πλῆθος ζωγραφικῶν πινάκων ἐξαισίας τέχνης, ὅπως « Ὁ Φραγκίσκος », « Ἡ Παρθένος τοῦ Ἑλέους », « Ἡ Στέψις τῆς Θεοτόκου », ἢ « Αὐτοπροσωπογραφία » τοῦ κ. ἄ. Ἀπέθανεν εἰς Τολέδον τὸ 1614. Δύο βιβλία περὶ τοῦ ἔργου του, ὑπὸ τὸν τίτλον « Δομήνικος Θεοτοκόπουλος » καὶ « Οἱ Ἑλληνες τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ὁ Δομήνικος Θεοτοκόπουλος », ἔγραψεν ὁ Ἀχιλλεὺς Κύρου. Ἐσχάτως δὲ ἐδημοσιεύθη σχετικὴ μελέτη καὶ ἀπὸ τὸν Π. Πρεβελάκην.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΕΝΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Σελίς

1. *Ἡ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία (ἀπὸ τοῦ 1453-1821), Δ. Βικέλα . . .* 7

Α'. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. *Λόγος εἰς τὴν Ἁγίαν καὶ Μεγάλην Παρασκευὴν, Ἡλία Μηνιάτη . .* 17
2. *Ἐπαινος τῆς Ἑλλάδος, Φραγκίσκου Σκούφου* 18
3. *Τὸ πρῶτον ἀνδραγάθημα τοῦ Σκευτέρμπη, Εὐγ. Βουλγάρωσ . . .* 21
4. *Ἡ ἀγάπη, Νικηφόρου Θεοτόκη* 23
5. *Αὐτοβιογραφία, Ἀδαμαντίου Κοραῆ* 24
6. *Ἐπιστολὴ πρὸς Ὀδυσσεά Ἀνδροῦτσον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ* 35
7. *Πρὸς τοὺς νέους τῆς Ἑλλάδος, Ἀδαμαντίου Κοραῆ* 39
8. *Ἡ Μόσχω, Χριστοφόρου Περραιβοῦ* 43
9. *Ἀταραξία ψυχῆς, Νεοφύτου Βάμβα* 47
10. *Ἡ Πατρις, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)* 49

Β'. ΠΟΙΗΣΙΣ

ΕΝΤΕΧΝΑ

1. *Ὁ Ἐρωτόκοριτος (ἀ πό σ π α σ μ α), Βιτσέντσου Κορνάρου* 51
2. *Περὶ τῆς ξενιτείας, ἀ γ ν ὄ σ τ ο υ π ο ι η τ ο ῦ* 57
3. *Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή (Φ ε ρ α ἰ ο υ)* 58
4. *Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά* 63
5. *Στολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρά* 64
6. *Βατραχομουμαχία, Ἰωάννου Βηλαρά* 65
7. *Ἄνοιξη - Χειμῶνας, Ἀθανασίου Χριστοπούλου* 71
8. *Τὸ κενό, Ἀθανασίου Χριστοπούλου* 72
9. *Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ* 73
10. *Στὸ θάνατο τοῦ Μπάνρον, Διονυσίου Σολωμοῦ* 84
11. *Ῥοδὴ εἰς τὸν Ἱερὸν Λόγον, Ἀνδρέου Κάλβου* 85
12. *Ὁ φιλόπατρις, Ἀνδρέου Κάλβου* 87

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

	Σελίς
13. Είσαγωγή, 'Ηλία Βουτιερίδη	89
14. <i>Ίστορικά</i> : Τὸ Κοῦροσ τῆς Ἀντριανούπολης (1361)	91
Τῆς Ἀγιάς Σοφιάς	91
Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες	92
Οἱ Σκλάβοι τὸ Μπαρμπαρέσσο	93
15. <i>Κλέριζα</i> : Τὸ κλέριζο σπαθί	93
Ἡθελα γάμου	93
Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀνδρότσου	93
Τὸ τραγούδι τοῦ Λιάκου	94
Τὸ τραγούδι τῆς Λιάκωνας	95
Ὁ σερκωρὸς τοῦ 1821	96
16. <i>Τραγούδια τῆς ξενιτιάς</i> : Ἡ μάχη ξενιτιά	96
Στὸν ξενιτεμένο μας	96
17. <i>Ναυαγίσματα</i>	97

Γ'. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ἀγνώστου ποιητοῦ	98
2. Ἐρωφίλη, Γεωργίου Χορτάτζη	103

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Α'. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Λόγος ἐγκωμαστικός εἰς Ἀνδρέαν Ζαῖμη, Σπυριδῶνος Τρικούπη	107
2. Ὁ Ἀδιάκοτος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	110
3. Ὁ Δοκίμοσοφος, Ἀνδρέα Λασκαράτου	112
4. Ὁ Θάνος Βλέκας, Παύλου Καλλιγᾶ	113
5. Ἀγωνιώδης φυγή (ἀπὸ τὸν « Λουκῆν Λάραρ »), Δημητῆ Βικέλα	118
5. Ὁ Πατούζας, Ἰωάννου Κονδυλάκη	122
7. Στὸ Χριστό, στὸ Κάστρο, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	129
8. Δύοις Ἡμέρας, Μιχαὴλ Μητσάκη	146
9. Ἡ Ἀθήνα, Γιάννη Ψυχάρη	148
10. Γλωσσικὴ Αὐτοβιογραφία, Παύλου Νιρβᾶνα	151
11. Ἡ Ἁγία Λαύρα, Σπυριδῶνος Παγανέλη	155
12. Τὸ Ζακυνθινὸ Μαντίλι, Γρηγορίου Σενοπούλου	157
13. Ἡ κεφαλὴ τῆς Τεγγᾶς, Κωνσταντίνου Α. Ρωμαίου	167
14. « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς », Ἀχιλλέως Κύρου	170

Β'. ΠΟΙΗΣΙΣ

	Σελίς
1. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, Γεωργίου Ζαλοκώστα	175
2. Ἄρματολοι καὶ Κλέφτες, Ἀχιλλέως Παράσχου.	178
3. Ὁ Σαμουήλ, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	179
4. Τὸ σκοιὸ τοῦ χοιράτη, Ἀνδρέα Λασκαράτου	186
5. Στὸ Σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη.	186
6. Τὸ χουσὸ δαχτυλίδι, Ἰωάννου Πολέμη	188
7. Στὴ Νεολαία, Ἀριστομένους Προβελεγγίου.	189
8. Ὕμνος στὴν Ἀθήνα, Γεωργίου Στρατήγη	190
9. Ἡ Ἑλλάδα (ἀπὸ τὴς « Πατριίδες »), Κωστῆ Παλαμᾶ	192
10. Τοῦ σπιτιοῦ ἢ φωτιά, Γεωργίου Δροσίνη	193
11. Ὁ Δικέφαλος, Γεωργίου Δροσίνη	194
12. Τραγοῦδι τῆς Ἀθήνας, Μιλτιάδη Μαλακάση	195
13. Τρελὴ χαρά, Ἰωάννου Γρυπάρη	196
14. Ἄνοιξη, Λάμπρου Πορφύρα	196
15. Ἡ Συναυλία τῶν Ποντικῶν, Σωτήρη Σκίπη	197
16. Ὁ καλὸς σποροεὺς, Διμιλίας Δάφνη	198
17. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	200

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Ἄν Κιζώτης. (Ἡ μάχη τοῦ Ἄν Κιζώτη ἐναντίον τῶν ἀνεμομύλων), Μιχαὴλ Θεοβάντες (μετάφρ. Κ. Καρθαίου)	205
2. Μάκβεθ. (Ἡ παραγμένη συνείδηση τοῦ Μάκβεθ. — Οἱ τύψεις τῆς Αἰίδης Μάκβεθ), Οἰλλιαμ Σαίξπηρ (μετάφρ. Κ. Καρθαίου)	207
3. Ἡ μοιρασιά τῆς γῆς, Φρειδεरिकου Σίλλερ (μετάφρ. Α. Γ. Λάμψα)	218
4. Ἡ χαρά, Ἰωάννου Βόλφγκανγκ Γκαῦτε (μετάφρ. Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ)	219

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Παράρτημα Α'. Λεξιλόγιον	221
2. Παράρτημα Β'. Βιογραφίαι συγγραφέων	231
Βιογραφίαι καλλιτεχνῶν	242

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΕΙΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Νικολάου Κοντοπούλου.

	<i>Σελίς</i>
1. Ἡ κεφαλὴ τῆς Τεγέας, Κ. Ρωμαίου	167
2. « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς », Ἀχιλλέως Κύρου	170
4. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	194

Β'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Ἄθαν. Διάφα καὶ Δημ. Ζήση.

(Διὰ τὴν Δ' τάξιν παλ. τύπου)

1. Αὐτοβιογραφία, Ἄδαμαντίου Κοραῆ	24
2. Ἐπιστολὴ πρὸς Ὀδυσσεά Ἄνδρουτσον, Ἄδαμαντίου Κοραῆ	36
3. Ἄνοιξη (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	196

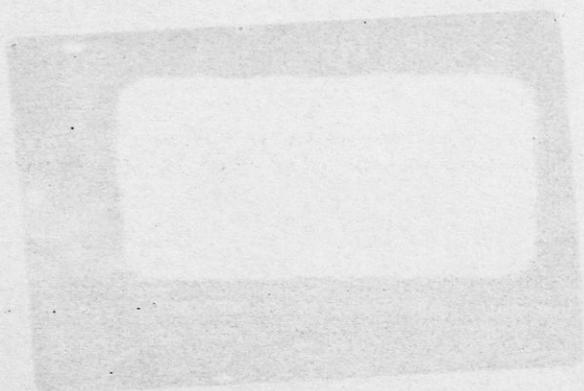
Γ'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Γαλατείας Τουρνάισσεν (Γρηγοριάδη) καὶ Δ. Φοίνικα.

1. Ὁ Σαμουὴλ (ποίημα), Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	179
--	-----

Δ'. Ἐξ ἄλλων συλλογῶν.

1. Ἡ συναυλία τῶν πουλιῶν (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη (Συλλογὴ Θ. Μακροπούλου διὰ τὴν Δ' τάξιν παλαιοῦ τύπου)	197
2. Ἡ διαθήκη μου (ποίημα), Γεωργίου Σουρῆ (Συλλογὴ Γ. Καλα- ματιανοῦ Μελεῆ Νικολαΐδη διὰ τὴν Γ' τάξιν παλ. τύπου)	200

Πάντα τὰ λοιπὰ ἀναγνώσματα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς τυχούσης
πρώτου βραβεῖου συλλογῆς **Μιχαὴλ Χ. Οἰκονόμου.**

Ἰδνισμός = ὄταν αἰσθάνονται ὅτι ἀνήμουν εἶναι εἰνὸς θεοῦ

Ῥωμασθένη = εἰς ἔλληνισμός ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων χρόνῳ καὶ

Ἰστορία Ἑλλήνων = ἰνδιδιογένεια, ἡ ἱστορία, ἡ ἱστορία, ἡ

Ἰστορία = ἀναγνώσεις.

Ἰστορία = καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι κοινὸν...

Ἰστορία = εὐτυχία.

Ἰστορία = διαδύναμις.

Ἰστορία = εὐσεβὴς χριστιανὸς καὶ ἀγαθὸς ναυτιλῶς

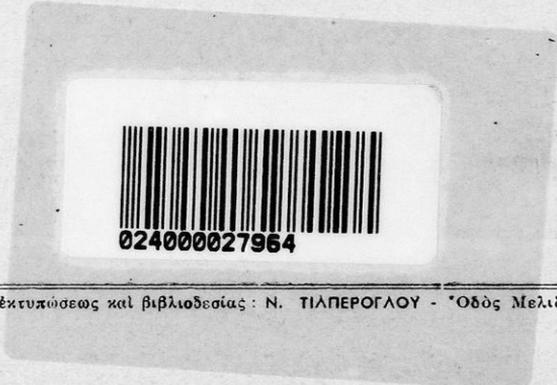
Ἰστορία εὐσεβὴς ἀπειροχόρῳ

ἀπειροχόρῳ ἐνοικεῖ τοῦ ἀπειροχόρῳ

Ἰστορία ἀπειροχόρῳ καὶ Ἰστορία Μανθῶν

Ἰστορία = ἀπειροχόρῳ ἰστορία.

Ἰστορία
Μανθῶν

Ἄναδοχος ἐκτυπώσεως καὶ βιβλιοδεσίας: Ν. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ - Ὁδὸς Μελιδιώνη 15, Ἀθήναι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

~~Α. Α. Α.~~
Ν. Α.
Μ. Α.
Μ. Α.
Μ. Α.
Μ. Α.

